

ॐ ह्रीं श्रीं अ-सि-आ-उ-साय नमः

श्री महावीराय नमो नमः

श्री गौतमस्वामिने नमः

卐

卐

卐

जैन दर्शनमां अतिथार सूत्रो

तथा

जैन धर्मनुं ज्ञान-विज्ञान

卐

卐 संकलनकार तथा प्रकाशक卐

प्रा. कुमुदव्यंद्र गोकुणदास शर्मा,

अस. अ., अलअल. पी., पी. अउ.,

डी. डोम; (आर्. अम. सी.),

बुडारनी पोण,

अमदावाद-३८० ००१.

卐

卐

卐

विक्रम संवत्

२०३६

वीर संवत्

२५०६

हरिवी संवत्

१६७६

श्री शंभुधर पार्थिनाथाय नमः
श्री अल्लतनाथाय नमः
श्री सद्गुरुभ्यो नमः

卐 卐 卐

जैन दर्शनमां अतियार सूत्रो

तथा

जैन धर्मनुं शान-विशान

卐

卐 जैनं जयति शासनम् 卐

* * *

: प्रकाशक - संकलनकार :

प्रो. के. ल. शाह,
लुहारनी पोण,

अमदावाह : ३८० ००१.

* * *

: मुद्रक :

देवल प्रिन्टर्स

शामजानी पोण, रायपुर,

अमदावाह - ३८० ००१.

માતા પિતાની સ્તુતિ

સુખ દાતા માતા પિતા બાળના,
ઉપકારી તે સમ નહિ કોય, નમો માત તાતને. ૧

દુઃખી દેખી સદા નિજ બાળને, અતિ દુઃખી હૃદયમાં જે હોય, નમો ૦ ૨

નવ માસ ઉદરમાંહી રાખતાં, કરે માત ઘણી સારવાર, નમો ૦ ૩

બીનામાંથી સૂકામાં સૂવાડતાં, કેવો માત તણો ઉપકાર, નમો ૦ ૪

કરી હેત હૈયામાં દાખતી, માતા હરખે હાલરડાં ગાય, નમો ૦ ૫

દુઃખ વેઠી સદા સુખ આપતી, કહો જનની એ કયમ વિસરાય, નમો ૦ ૬

પિતા પોષક પાળક આપણો, તેનો અગણિત છે ઉપકાર, નમો ૦ ૭

પિતા પ્રેમથી બાળ પઢાવતાં, જ્ઞાન દાન અપાવે સાર, નમો ૦ ૮

માત તાત એ જંગમ તીર્થ છે, કરો ભાવથી તેમની સેવ, નમો. ૯

માત તાતની ભક્તિ ભાવથી, મન રાખો કરવા ટેવ, નમો ૦ ૧૦

તે કુ-પુત્ર-પુત્રી બાણવા, નવ રાખે જે વડીલનું માન, નમો ૦ ૧૧

સર્વે શિક્ષણ આ મન ધારણે, કરો માત તાત ગુણ ગાન,
નમો માત તાતને. ૧૨

*

*

*

सं कलनकारना भातुश्री

卐

स्व. थंयणभहेन प्रेमयंद
स्व. श्री गोकणदास मंगणदासता पत्नी
स्वर्णवासः विक्रम संवत २०११
आसो सुह १० : शुधवार
ता. २६-१०-१९५५

सं कलनकारना पितश्री

卐

स्व. श्री गोकणदास मंगणदास लखुभाय
शुदारनी पण, अमदावाद.
स्वर्णवासः विक्रम संवत २०१२
पोष सुदि ४ : मंगणवार
ता. १७-१-१९५६

संकेतकारता सुपुत्र

卐

स्व. भाद्राचार्य भर्गवाकुमार कुम्हण्द
२७-८-१९४५ २-१-१९७५
स्वर्गवास : विक्रम संवत् २०३१
भाणशर वडि ६ : युक्वार
(भेन्ड अोक भन्ड्या)

अशोक—संकेतकार

卐

भो. श्री कुम्हण्द गोकण्हास भंगण्हास
(अंळुना ढाभापक : रोडायड्)
ळुहारनी पोण, अमहावाड.
जन्म ता. १२ भाय् १९१६
वि.सं.-१९७२ : ढाण्ण सुं ८ : रविवार

પ્રકાશક - સંકલનકારના

પિતાશ્રી

સ્વ. શાહ ગોકળદાસ મંગળદાસ લલ્લુભાઈ

તથા

માતૃશ્રી

સ્વ. શાહ ચંચળબેન પ્રેમચંદ

તથા

સ્વ. ભાઈ શ્રી અશોકકુમાર કુસુદયંદ્રના
સ્મરણાર્થે

卐

卐

卐

મા વૃ હૈ વો ભ વ
પિ વૃ હૈ વો ભ વ
ગુ રુ હૈ વો ભ વ

卐

卐

卐

મા-આપને ભૂલશે નહિ

- ભૂલો ભલે ખીચું બધું, મા આપને ભૂલશે નહિ,
અગણિત છે ઉપકાર એના, એહ વિસરશે નહિ. ૧
- પથર પૂજ્યા પૃથ્વી તણાં, ત્યારે દીકું તમ મુખડું,
એ પુનિત જનના કાળખાં, પથર બની છુંદશે નહિ. ૨
- કાઠી મુખેથી કોળીયા, મહોમાં દઈ મોટા કર્યા,
અમૃત તણાં ઢેનાર સામે, ઝેર ઉછાળશે નહિ. ૩
- લાખો લડાવ્યાં લાઠ તમને, કોઠ સૌ પૂરા કર્યા,
એ કોડના પૂરનારના, કોઠ પૂરવા ભુલશે નહિ. ૪
- લાખો કમાતા હો ભલે, મા-આપ જેથી ના ઠર્યા,
એ લાખ નહી પણ રાખ છે, એ માનવું ભુલશે નહિ. ૫
- સંતાનથી સેવા ચહો, સંતાન છો સેવા કરો,
જેવું કરો તેવું ભરો, એ ભાવના ભુલશે નહિ. ૬
- ભીને સુઈ પોતે અને, સુકે સુવડાવ્યા આપને,
એ અમીમય આંખને, ભૂલીને ભીજવશે નહિ. ૭
- પુષો ખિછાવ્યા પ્રેમથી, જેણે તમારા રાહ પર,
એ રાહબરના રાહ પર, કંટક કદી બનશે નહિ. ૮
- ધન ખરચતાં મળશે બધું, માતા પિતા મળશે નહિ,
પળપળ પુનિત એ ચરણની, ચાહના ભુલશે નહિ. ૯

*

*

*

પ્રસ્તાવના

卐 ઠં શ્રી અ-સિ-આ-ઉ-સાય નમઃ 卐

卐 શ્રી મહાવીરાય નમઃ 卐

卐 શ્રી ગૌતમાય નમઃ 卐

*

*

*

આ પુસ્તકમાં (૧) શ્રી નવકાર મંત્રથી શરૂ કરી જૈન શાસ્ત્રમાં અતિચારના ત્રણ સૂત્રો (૨) શ્રી પંચાચારની આઠ ગાથા-શ્રી નાણુંમિ સૂત્ર, (૩) શ્રી વંદિતુ સૂત્ર તથા (૪) શ્રી પાક્ષિકાદિ અતિચાર આપવામાં આવ્યા છે. પછી (૫) મુહુર્તના પચાસ બોલ તથા (૬) શ્રી મહાવીર પ્રભુની ચમત્કારિક સ્તુતિ (નમો દુર્વારે રાગાદિ) મુકયાં છે.

એમ જોઈ શકાય છે કે શ્રી પંચાચારની આઠ ગાથામાં (૧) જ્ઞાનાચાર (૨) દર્શનાચાર (૩) ચારિત્રાચાર (૪) તપાચાર તથા (૫) વીર્યાચાર એમ પાંચ આચારની આચરણના ભેદો બતાવેલ છે. આ આઠ ગાથાને કાઉરસગ્ગ કરવાથી, પંચાચારની આરાધના થાય અને તેના આચરણમાં જે સખલના થાય, જે પ્રમાદ થાય, જે ભૂલ થાય તે અતિચાર છે. આચાર એટલે આચરણ : જેટલી આચરણ તેટલા જ તેના અતિચાર હોય, તેથી આચારની ગાથાને અતિચારની ગાથા કહી છે.

વંદિતુ-શ્રાવક (એટલે શ્રાવક) પ્રતિક્રમણ સૂત્ર કહેવાય છે. તે શ્રાવકના લઘુ અતિચાર છે. આ સૂત્રથી શ્રાવકને દિવસ સંબંધી બાર વ્રતોમાં અને સામાન્ય તથા વિશેષ ધર્મમાં લાગતા અતિચારો (દોષો) નો પશ્ચાત્તાપ કરવામાં આવે છે અને તેવી ભૂલ ફરીથી ન થાય તેની સાવચેતી રાખવા પૂર્વક પોતાના આત્માની સાક્ષીએ નિંદા કરવામાં આવે છે અને ગુરુની સાક્ષીએ મિથ્યા દુષ્ટત દેવામાં આવે છે.

આ સૂત્રથી ૧૨૪ અતિચાર આલોવાય છે અને તે સૂત્ર દરરોજ સાંજે અર્ધ સૂર્ય અસ્ત પામેલો હોય તે વખતે કહેવાતું હોય છે. પળિખ, ચૌમાસી તથા સંવચ્છરી પ્રતિકમણમાં આ સૂત્ર બે વાર બોલાય છે—એક વાર આલોચના પંક્તિઓમાં ‘ પડિક્કમે દેસિયં સવ્વં ’ બોલાય છે તથા પ્રતિકમણ પ્રમાણે ‘ દેસિયં ’ને બદલે ‘ પળિખયં ’ ‘ ચૌમાસિયં’, તથા ‘ સંવચ્છરીયં ’—બોલાય છે. આમાં તપાચાર તથા વીર્યાચારના અતિચાર ભેદ જણાતા નથી.

અતિચાર સૂત્રો મૂળ ગદ્યમાં છે અને તેમાં સંક્ષિપ્ત તેમજ વિસ્તૃત-બે પ્રકારના-અતિચાર બેવામાં આવે છે. આ બે પ્રકારના અતિચાર રાખવાનો ખાસ હેતુ સમજાતો નથી કેમકે વિસ્તાર પૂર્વકના અતિચાર બોલવાથી બધી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. અતિચારના બે મુખપાઠ કરવાની મુશ્કેલી સ્વયંસ્પષ્ટ છે કેમકે સંક્ષિપ્ત અતિચારમાં દરેક જગાએ થોડો ઉમેરો કરવાથી વિસ્તૃત અતિચાર થાય છે પરંતુ બોલતી વખતે ગુચવણ અને મુંઝવણ થવાનો સંભવ લાગે છે.

ગદ્યમાં અતિચાર મોઢે યાદ રાખી શકાય પરંતુ તે કાંઈ સહેલું કામ નથી : સ્મૃતિ સારી હોય તે શ્રાવક જ સ્પષ્ટ સમજાય તે રીતે કડકકાટ બોલી બધ. આ મુશ્કેલી સમજીને **શ્રીમન્નાગપુરીય તપાગચ્છાધિરાજ ભટ્ટારક આચાર્ય મહારાજ શ્રી પાશ્વચંદ્ર-સૂરિ મ. સાહેબે** પોતાની કવિત્વશક્તિના પ્રભાવથી, શ્રાવકના ૧૨૪ અતિચાર ‘ ચોપાઈ ’ છંદની અંદર ગુંથી, પળિખ, ચૌમાસી, સંવચ્છરી આદિ પ્રતિકમણમાં ઘણી જ સહેલાઈથી યાદ રાખી બોલી શકાય તે માટે શ્રી સંઘને સાદર કરેલ છે. દરેક વરસનો બાળક કદાચ સમજી ન શકે તો પણ સહેલાઈથી સ્મૃતિમાં ધારણ કરી કડકકાટ ભૂલ કર્યા વિના બોલી શકે તેવું પદ્ય હોવાથી સંઘ ઉપર ઘણો ઉપકાર થયેલ છે અને તેથી આ પદ્ય અતિચાર અપનાવવા જેવા છે. બહુ જન સમાજ સહેલાઈથી સમજી બોલી શકે તેવું અપનાવવાની વૃત્તિ રાખવી જરૂરી છે. ગદ્યમાં અર્થની ખાસ જરૂર નથી છતાં અઘરા શબ્દોના અર્થ

આપવામાં આવ્યા છે પરંતુ પદ્યમાં તે જરૂરી લાગવાથી ગાથાવાર અર્થ પણ આપેલ છે.

સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે વારંવાર મુહપત્તિ પડિલેહણુ આવે છે ત્યારે દરેક વખતે મુહપત્તિ પડિલેહતાં મુહપત્તિના ૫૦ બોલ બોલવા જોઈએ. મુહપત્તિનું દ્રવ્ય પડિલેહણુ એ ભાવ પડિલેહણુનું કારણ છે-તેથી હૃદયભૂમિ પવિત્ર થાય છે અને તેમાં ધર્મરૂપી બોધી બીજનું અંકુર વૃદ્ધિ અને વિકાસ પામે છે : તેથી તે અત્રે આપ્યા છે.

દષ્ટિ પડિલેહણુ વખતે આ બોલ બોલવાના નથી.

જેમ ખેડૂત ખેતરમાં બી વાવવા માટે પ્રથમ જમીનને સાફ કરે છે : કાંટા કાંકરા દૂર કરે છે અને પછી બીજ વાવે છે જેથી તે સારી રીતે ઉગી નીકળે છે, તેમ હૃદય રૂપી ખેતરમાં મિથ્યાત્વ, રાગ, દ્વેષ મોહ, વગેરે ઝાંખરા-કાંકરા હોય તો તે યથાશક્તિ દૂર કરવા અને ધર્મ બીજ વાવવા સાફ આ દ્રવ્ય-પડિલેહણુ ફરમાવેલ છે, માટે દરેક પડિલેહણુ વખતે આ બોલ વિધિ પ્રમાણે બોલી પડિલેહણુ કરવું જોઈએ.

છેલ્લે કલિકાળ-સર્વજ્ઞ આચાર્ય મહારાજ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ વિરચિત ‘યોગશાસ્ત્ર’નો આઘ શ્લોક સંસ્કૃત ભાષામાં “નમો દુર્વાર રાગાદિ” બીજી બે ગાથા સાથે મૂક્યો છે. આ સ્તુતિ મુખ્યપણે નીકટોપકારી શાસન-નાયક શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ છે અને આત્માના ગુણે કરીને સર્વ સરખા એવા શ્રી ચોવીસે તીર્થંકર પરમાત્માઓની પણ સ્તુતિ છે.

જે પહેલો શ્લોક છે તેમાં સંસ્કૃત ભાષાની ચમત્કૃતિ તો જુઓ : શ્લોકના અક્ષરો આગળ પાછળ કરવાથી તેના એકસો ઉપરાંત જુદા જુદા અર્થ નીકળે છે અને અપૂર્વ પ્રતિભાસંપન્ન શતાર્થીકાર સાહિત્યકલાલંકાર આચાર્ય શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિ મહારાજે તે શ્લોકના લગભગ ૧૦૫ અર્થ કરેલ છે જે રસ ધરાવનાર વાચકો ‘શતાર્થવીથી’ નામના ગ્રંથમાંથી જોઈ શકે છે.

(પ્રકાશક : ભારતીય પ્રાચ્ય તત્ત્વ પ્રકાશન સમિતિ, પિંડવાડા)

અંતમાં પરિષિષ્ટ આપવામાં આવેલ છે જેમાં જૈન ધર્મના જ્ઞાન વિજ્ઞાનની કેટલીક સમજવા યોગ્ય વાનગી તથા સુંદર વિચારણીય-સ્મરણીય હકિકતો આપવામાં આવેલ છે. સામાયિકની બે ઘડીમાં આ પુસ્તકનું પારાયણ થઈ શકે.

પુસ્તક પ્રકાશનમાં વિલંબ થતાં વિ. સં. ૨૦૩૫ની દિવાળી પૂરી થઈ. નવું વર્ષ વિ. સં. ૨૦૩૬ ના કારતક સુદ ૧ ના દિવસે શ્રી ગૌતમસ્વામીનો રાસ સાંભળવાનો મહિમા છે. સુગુરૂદેવ શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજીએ શ્રી ગૌતમસ્વામીનો ઘણો સુંદર ‘લઘુ રાસ’ બનાવેલ છે તે અર્થ સહિત લેવામાં આવ્યો છે : વાંચતા વાંચતાં તરત જ યાદ રહી બધા અને દરરોજ બોલી શકાય તેવો છે. ઉદયવંત મુનિશ્રીએ શ્રી ગૌતમસ્વામીનો ‘મોટો રાસ’ લખેલ છે તે પણ અતિ સુંદર છે, પરંતુ ભાષાને કારણે તે સમજવો જરા મુશ્કેલ જણાય છે. દર વરસે સાંભળીયે પણ અર્થ પુરા ન સમજાય તેથી આ પુસ્તકમાં ફક્ત તેના અર્થ સમજાયા તેટલા આપવા પ્રયત્ન કરેલ છે. રાસ સાથે વાંચતા અર્થ સમજી શકાય તેવી અપેક્ષા છે.

આશા છે કે સુજ્ઞ વાંચકો આ પુસ્તકનો સદુપયોગ કરશે. પાક્ષિકાદિ પ્રતિકંભણોમાં અતિચાર સૂત્રો હૃદયપૂર્વક સમજી બોલી શકાય તેથી દર વર્ષે ઉપયોગી પુસ્તક જીવન ભર સાચવી શકાય તેથી અમુલ્ય ગણી શકાય તેમ છે. આ પુસ્તક વાંચ્યા પછી જૈન ધર્મમાં અતિચાર શું છે તે સ્પષ્ટ થઈ જવું જોઈએ.

છપાઈમાં બંને તેટલી કાળજી છતાં દષ્ટિદોષ કે પ્રેસદોષથી ઓછામાં ઓછી કેઈ અશુદ્ધિ કે ભૂલો રહી ગઈ હોય તો તે માટે મિથ્યા દુષ્કૃત કરી આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરીએ છીએ. શ્રી “જિન આણા” વિરૂદ્ધ પ્રમાદ કે અજ્ઞાનથી લખાયું હોય તો ક્ષમા ચાચીએ છીએ.

સુરેષુ કિં બહુના !

*

*

*

તમેવ સત્યં નિસ્સંકં જં જિણ્ણેહિં પવેધયિં,
સાયાની સદ્દહણા, જૂઠાતું મિત્થા-મિ-દુક્કં.

*

*

*

“ સવિ ભવ કર્ણં શાસન રસી ”

*

*

*

સહજનંદી, શુદ્ધ સ્વરૂપી, અવિનાશી હું આત્મસ્વરૂપ
સહજનંદી, શુદ્ધ સ્વરૂપી, અવિનાશી હું આસ્મસ્વરૂપ
સહજનંદી, શુદ્ધ સ્વરૂપી, અવિનાશી હું આત્મસ્વરૂપ.

*

*

*

*

અંતમાં, અસુક સંદિગ્ધ બાબતોમાં સુ. મ. શ્રી રામચંદ્રભ મ. સાહેબનું અમુલ્ય માર્ગદર્શન મળ્યું છે તે માટે આભારી છીએ. આ પુસ્તકમાં જે મેટર રજુ કરવામાં આવેલ છે તે શાસ્ત્રીય પુસ્તકોનાં વાચન શ્રવણથી સંકલિત કરી રજૂ કરેલ છે. પ્રકાશકનું કોઈ મૌલિક મેટર નથી : તેમજ મૂળ લેખકોનાં વ્યક્તિગત નામ આપી શકાય તેમ નહિ. હોવાથી તે સર્વશ્રીનો અત્રે આભાર માનીએ છીએ.

વાચકો આ પુસ્તકને વિશાળ હૃદયથી અને ઉદાર દૃષ્ટિથી જોશે. તેવી અપેક્ષા છે.

વિનંતી :—પુસ્તકને સારું પુઠું ચઢાવી ઉપયોગ કરવા વિનંતી છે, જેથી જ્ઞાનની આશાતના ટાળી શકાય એજ.

લિ.

પ્રકાશક : સંકલનકાર :

કેસુદયંદ્ર ગોકળદાસ શાહના

જય જિનેન્દ્ર

卐

卐

卐

અ નુ ક મ ળિ કા

૧ શ્રી નવકાર મંત્ર

૨ શ્રી પંચાચારની આઠ ગાથા-

શ્રી નાણુંમિ દંસણુંમિ સૂત્ર-(૫ઘ) ૨ થી ૫

૩ શ્રી વંદિતુ સૂત્ર (૫ઘ) ૫ થી ૨૩

૪ અ તિ ચા ર

(અ) શ્રી પાક્ષિકાદિ સંક્ષેપ અતિચાર (ગઘ) ૨૩ થી ૩૫

(બ) શ્રી પાક્ષિકાદિ વિસ્તાર અતિચાર (ગઘ) ૩૫ થી ૫૫

(ક) શ્રી શ્રાવક પાક્ષિકાદિ અતિચાર (૫ઘ) ૫૬ થી ૯૮

૫ મુહુપત્તિના તથા અંગની પડિલેહણાના પચાસ બોલ ૯૯ - ૧૦૦

૬ ' નમો દુવાંર રાગાદિ ' સ્તુતિ ૧૦૧

* * *

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ શ્રી ગૌતમ સ્વામિને કહ્યું :

હે ગૌતમ ! સમય મ કરીશ પ્રમાદ.

(હે ગૌતમ, એક સમય પણ પ્રમાદ કરીશ નહીં.)

* * *

પરિશિષ્ટ

૧ નવકાર મંત્રનો મહિમા તથા પંચ પરમેષ્ઠિતું
વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન.

૧૦૨ થી ૧૧૬

૨ આ પુસ્તકના સૂત્રોની

ઉપયોગી સમજણ તથા નોંધો

(અ) શ્રી નાણુંમિ સૂત્ર	૧૧૭
(બ) શ્રી વંદિત્તુ સૂત્ર	૧૧૭
(ક) આચાર અને અતિચાર	૧૧૮
(ડ) મુહુપત્તિના પચાસ યોદ્ધા	૧૨૦ થી ૧૨૭
(ઘ) શતાર્થવીથી-શતાર્થી વૃત્તિ	૧૨૭ થી ૧૨૯
* સ્મરણો	૧૨૯

૩ જૈન દર્શનનું જ્ઞાન વિજ્ઞાન

○ ચાર પ્રકરણ	૧૩૦
○ ત્રેસઠ શલાકા પુરુષ	૧૩૧
○ આપણને મળેલી દસ દુર્લભ વસ્તુઓ	૧૩૨
○ ૪૩ દ્રવ્ય.○ મોક્ષ પ્રાપ્તિના ઉપાય.	૧૩૨
○ વિકથા - સુકથા○ જૈનધર્મ○ આત્મા	૧૩૨ થી ૧૩૪
○ ત્રિકોટી, છ કોટિ, નવ કોટિ	૧૩૪
○ કાયોત્સર્ગ - કાઉત્સર્ગ	૧૩૫
○ તપ	૧૩૫ થી ૧૩૭
○ સુવાક્યો	૧૩૮ થી ૧૪૨
○ ધાર્મિક શિક્ષણ-પાઠશાળા	૧૪૨ થી ૧૪૩
○ શ્રાવક અને વિવેક	૧૪૪
○ દરરોજની લઘુ આરાધના	૧૪૫
○ સરસ્વતી કીર્તન	૧૪૫
○ સિનેમા તથા દારૂખાનું	૧૪૬ - ૧૪૭

○ અપશબ્દ	૧૪૭
○ દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ	૧૪૮
○ દેરાસર અને ચૈત્યવંદન-સ્તવન વગેરેના પુસ્તકો	૧૪૯
○ આપણુ દેહ વિષે એક ચમત્કારિક હકિકત	૧૫૦
○ ગુરુ - સુગુરુ - સદ્ગુરુ	૧૫૧
○ જ્ઞાનની પૂજા - જ્ઞાનપંચમી	૧૫૨
○ સ્ત્રીઓએ વિચારવા જેવું ખરું ?	૧૫૩
○ બ્રીટીશ રમત-ક્રિકેટ	૧૫૩-૧૫૪
○ પારિષ્કાપનિકા સમિતિ	૧૫૫
○ જૈનધર્મના ત્રણ તત્ત્વ	૧૫૫
○ શ્રી ગૌતમસ્વામિનો લઘુ રાસ તથા અર્થ	૧૫૬ થી ૧૬૦
○ શ્રી ગૌતમસ્વામિના મોટા રાસના અર્થ	૧૬૧ થી ૧૭૩
○ શ્રી ગીરનાર તીર્થ	૧૭૩
○ આણાએ ધર્મો	૧૭૪ થી ૧૭૬
○ રડવા કુટવાનો સિવાજ	૧૭૬-૧૭૭
○ જૈન	૧૭૮-૧૭૯
○ અતિ સર્વત્ર વર્જ્યેત	૧૭૯
○ ચિંતન કલ્પિકા	૧૭૯-૧૮૦

*

*

*

જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત,
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત.

*

*

*

श्री जिनेन्द्राय नमः

श्री वीतरागाय नमः

१. श्री नवकार मंत्र

(श्री पांच मंगल सूत्र)

- नमो अरिहंताणुं — श्री अरिहंत जगवंतोने नमस्कार थाओ.
नमो सिद्धाणुं — श्री सिद्ध जगवंतोने नमस्कार थाओ.
नमो आचार्याणुं — श्री आचार्य महाराज्जेने नमस्कार थाओ.
नमो उपाध्यायणुं — श्री उपाध्यायज्ज महाराज्जेने नमस्कार थाओ.
नमो लोको सव्व साधूणुं — (अढी द्वीप ३५) लोकने विषे रहैला
सर्व साधुओने नमस्कार थाओ.

(पांच परमेष्ठिनी युक्ति) (अनुष्टुप छंद)

- ओसो पांच नमुक्कारो — आ पांच (परमेष्ठिओने) करैल नमस्कार,
सव्व पावप्पणुसणुओ — सर्व पापनो नाश करनार छे.
मंगलाणुं य सव्वेसिं — अने सर्व (लौकिक तथा लोकोत्तर) मांगलिकोमां.
पढमं हवथं मंगलं — प्रथम मंगल छे.

पद (६). संपदा (विश्रामस्थान : ८). शुद्ध (ज्ञेयाक्षर : ७).
लघु (ओक्वडा अक्षर : ६१). सर्ववर्णु (६८).

૨. શ્રી પંચાચારની આઠ ગાથા

(આર્યા છંદ)

નાણુંમિ દંસણુંમિ ચ,—(૧) જ્ઞાનને વિષે, (૨) દર્શનને વિષે,

ચરણુંમિ તવંમિ તહ ચ વીરિયંમિ,—(૩) ચારિત્રને વિષે,

(૪) તપને વિષે, તથા (૫) વીર્યને વિષે,

આચરણું આચારો,—જે આચરણુ તે આચાર કહેવાય,

ઈન્દ્રિય એસો પંચહા લણિયો. (૧)—એ પ્રમાણે એ (જ્ઞાનાચાર) પાંચ પ્રકારે કહ્યા છે.

કાણે વિણુએ બહુમાણે,—(૧) કાળ આચાર (જે કાળે લણુવાની આજ્ઞા હોય તે કાળે લણુવું તે) (૨) વિનય આચાર (જ્ઞાનીનો વિનય સાચવવો તે), (૩) બહુમાન આચાર (જ્ઞાની તથા જ્ઞાન ઉપર અંતરનો પ્રેમ કરવો તે),

ઉવહાણે તહ અનિન્દવણે,—(૪) ઉપધાન આચાર (સૂત્રો લણુવા માટે તપ વિશેષ કરવો તે), (૫) અનિન્દવ આચાર (લણુવનાર ગુરુને ઓળખવા તે),

વંજણુ-અર્થ-તદુભયે,—(૬) વ્યંજન આચાર (સૂત્રો શુદ્ધ લણુવા તે),
(૭) અર્થ આચાર (અર્થ શુદ્ધ લણુવા તે),
(૮) તદુભય આચાર (સૂત્ર તથા અર્થ બંને શુદ્ધ લણુવા તે),

અઠ્ઠવિહો નાણુમાચારો. (૨)—એ આઠ ભેદ જ્ઞાનાચારના બાણુવા.

નિરસંકિય-નિક્કંખિય,—(૧) નિ:શંકિત (વીતરાગ પરમાત્માના વચનમાં શંકા ન કરવી તે), (૨) નિ:કાંક્ષિત (જિનમત સિવાય બીજા કોઈ પણ મતની ઈચ્છા ન કરવી તે),

નિવૃત્તિ-ગિચ્છા-અમૂઢ-દ્વિતીય,—(૩) નિર્વૃત્તિગિચ્છા (સાધુ સાધ્વીના મેલાં વચ્ચે દેખી દુર્ગાંછા ન કરવી તે), (૪) અમૂઢ દષ્ટિ (મિથ્યાત્વીઓના ઠાઠમાઠ દેખી સત્યમાર્ગમાં ડામાડોળ ન થવું તે),

ઉવવૃહ-થિરી-કરણે,—(૫) ઉપબૃહક (સમકિતધારીના થોડા ગુણના પણ વખાણ કરવા તે), (૬) સ્થિરીકરણ (ધર્મનહિ પામેલાને તેમજ ધર્મથી પડતા જીવોને સ્થિર કરવા તે),

વચ્છલ્લ-પલાવણે અહુ. (૩)—(૭) વાત્સલ્ય (સાધર્મિક લાઘવોનું) અનેક પ્રકારે હિત ચિંતવવું તે), (૮) પ્રલાવના (બીજા લોકો પણ જિન ધર્મની અનુમોદના કરે તેવાં કાર્ય કરવાં તે). આ આઠ ભેદ દર્શનાચારના જાણવા.

પણિહાણ-એગ-જુત્તો,—પ્રણિધાનના યોગથી યુક્ત (એટલે મન, વચન, કાયાના યોગ સહિત),

પંચહિં સમિધહિં તીહિં યુત્તીહીં,—પાંચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુણિતઓ વડે.

એસ ચારિત્તા-ચારો,—એ ચારિત્રાચાર

અહુવિહો હોઈ નાયવો. (૪)—આઠ ભેદે જાણવા યોગ્ય છે.

બારસ-વિહંમિ ય તવે,—અને બાર પ્રકારનો તપ—

સખિલંતર-બાહિરે કુસલ-દિહુ,—(છ) અભ્યંતર તથા (છ) બાહ્ય એમ કુસલ-એટલે તીર્થ કર અથવા કેવળી ભગવંતોએ ઉપદેશો છે તે તપ,

અગિલાઈ અણાજીવી,—દુર્ગાંછા સહિત (ખેદ ન થાય તેમ કરવો) તથા અનાજીવી (આજીવિકાના હેતુએ ન કરવો),

નાયવો સો તવાચારો. (૫)—તે તપાચાર જાણવો.

અણસણ-મૂણોદરિયા,—(૧) અનશન તપ (ચારે પ્રકારના આહારનો થોડા અથવા ઘણા વખત સુધી ત્યાગ) કરવો તે,

(૨) ઉણોદરી તપ (નિયત ભોજન પ્રમાણથી ઓછું ખાવું તે),

વિત્તી-સંખેવણું રસચ્યાઓ,—(૩) વૃત્તિ સંક્ષેપ તપ (ખાવા-પીવાની તથા ખીજી ચીજોમાં ઘટાડો કરવો તે), (૪) રસ ત્યાગ તપ (ઘી-દૂધ આદિ રસનો અથવા તેની ઉપરની આસક્તિનો ત્યાગ),

કાય-કિલેસો સંલીણયા ય,—(૫) કાય કલેશ તપ (કાયને દમવી તે), તથા (૬) સંલીનતા તપ (વિષય વાસના રોકવી અથવા અંગોપાંગ સંકોચવા તે),

બ્રહ્મો તવો હોઈ. (૬)—એ બ્રહ્મ તપ (ના છ ભેદ) છે.

પાયસ્થિત્ત વિણુઓ,—(૧) પ્રાયશ્ચિત્ત તપ (લાગેલા દોષની ગુરૂ પાસે આલોચણા લેવી તે), (૨) વિનય તપ (જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનો વિનય કરવો તે,)

વૈયાવચ્ચં તહે વ સન્નઓ,—(૩) વૈયાવચ્ચ તપ (ગુરુની ભક્તિ કરવી તે), (૪) સ્વાધ્યાય તપ (વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા તથા ધર્મકથારૂપ પાંચ પ્રકારનો અભ્યાસ કરવો તે),

આણું ઉસ્સગ્ગો-વિય,—(૫) ધ્યાન તપ (શુભ ધ્યાન ધરવું તે), તથા (૬) કાઉસ્સગ્ગ તપ (કર્મના ક્ષય માટે કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે) નિશ્ચે-

અખિભં-તરચો તવો હોઈ. (૭)—એ અભ્યંતર તપ (ના છ ભેદ) છે.

અણિ-ગૂહિય-બલ-વિરિઓ,—(૧) બળવીર્ય (કાયબળ, વચનબળ તથા મનોબળ) છુપાવ્યા વિના,

પરક્રમઈ જો જહુત્ત-માઉત્તો,—(૨) જહુત્તમ-જેમ ઉત્તમ એટલે તીર્થ કર દેવોએ કહ્યું છે તેમ જે સાવધાન થઈને ઉદમ કરે છે તે,

બુજઈ ય જહા-થામં,—અને (૩) શક્તિ પ્રમાણે ધર્મ કાર્ય કરે છે, (તેનો જે આચાર તે),

નાયવો વીરિયા-યારો. (૮)—વીર્યાચાર બણવો.

નોંધ : આ આઠ ગાથાઓ “અતિચારની આઠ ગાથાઓ.”
કહેવાય છે, પરંતુ તેમાં કેઈ અતિચારનું વર્ણન નથી—માત્ર પાંચ
આચારનું વર્ણન છે તેથી પંચાચાર સૂત્ર એ શીર્ષક યોગ્ય છે. આ
આચારમાં પ્રમાદ કરવાથી અતિચાર થાય છે. (૮+૮+૮+૧૨+૩=૩૬
અતિચાર થાય.)

卐

卐

卐

૩. શ્રી વંદિતુ સૂત્ર

(શ્રાવક પ્રતિક્રમણુ સૂત્ર-શ્રાવકના લઘુ આચાર)

(આર્યા છંદ)

(વિષયની માંગલિક શરૂઆત)

વંદિતુ સવ્વ-સિદ્ધે,—સર્વ સિદ્ધોને,
ધર્મા-યરિએ ય સવ્વ-સાહુઅ,—ધર્માચાર્યોને, ઉપાધ્યાયોને તથા સર્વ
સાધુઓને વાંદીને,
ઇવ્વિહમિ પઠિક્કમિઉં, } (૧)—હું શ્રાવક ધર્મને વિષે લાગેલા
સાવગ્ગ-ધર્મા-ઈયારસ્સ. } અતિચારથી પઠિક્કમવાને ઇવ્વિહું છું.

(સામાન્યથી સર્વ વ્રતના અતિચાર)

એ મે વયાઇયરો,—એ વ્રતોના અતિચાર મને,
નાણે તહ દંસણે ચરિત્તે અ,—જ્ઞાનને વિષે, દર્શનને વિષે, ચારિત્રને
વિષે, (અને ‘અ’ એટલે ‘ચ’ શબ્દથી
તપાચાર વિષે તથા વીર્યાચાર વિષે)
સુહુમો અ બાયરો વા,—સૂક્ષ્મ અથવા બાહર (અતિચાર લાગ્યા હોય),
તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ. (૨)—તેને હું નિંદું છું અને ગુરુની
સાક્ષીએ ગહું છું.

(પરિગ્રહ-આરંભના અતિચાર).

દુવિહો પરિગ્રહમિ,—એ પ્રકારના પરિગ્રહને વિષે, (સચિત્ત વસ્તુને
સંગ્રહ અને અચિત્ત વસ્તુનો સંગ્રહ),
સાવજીએ બહુવિહો અ આરંભે,—પાપવાળા અને અનેક પ્રકારના
આરંભને વિષે,

કારાવણે અ કરણે,—પોતે કરવામાં અને બીજા પાસે કરાવવામાં,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં. (૩)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચારને હું
પડિક્કમું છું.

(જ્ઞાનના અતિચાર)

જં બદ્ધ-મિંદિએહિં,—ઈંદ્રિયો વડે જે પાપ બાંધ્યું હોય,
ચઉહિં કસાએહિં અપ્પ-સત્થેહિં,—અપ્રશસ્ત (અશુભ, માઠ) ચાર
કષાયો વડે,
રાગેણુ વ દોસેણુ વ,—રાગ વડે, અથવા દ્વેષ વડે (જે પાપ બાંધ્યું હોય),
તાં નિંદે તાં ચ ગરિહામિ. (૪)—તેને હું નિંદું છું અને ગુરુની
સમક્ષ પણ ગહું છું.

(સમ્યગ્ દર્શનના અતિચાર)

આગમણે નિગમણે, —આવવામાં તથા જવામાં,
ઠાણે ચં-કમણે આણા-લોગે,—મિથ્યાત્વીના મંદિર વગેરે સ્થાનકે
ઊભા રહેવામાં તથા ત્યાં ઉપયોગ વિના આમ તેમ કરતાં,
અભિચોગે અ નિચોગે,—રાબ તથા ઘણા લોકોના આગ્રહને કારણે
તથા નોકરી વગેરે પરાધીનતાના કારણે,
પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં. (૫)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચારને હું
પડિક્કમું છું.

(સમ્યક્ત્વના પાંચ અતિચાર)

સંકા કંબ વિગિચ્છા,—(૧) શંકા (વીતરાગના વચનમાં ખોટી શંકા
કરવી તે, (૨) કાંક્ષા (અન્ય-મત-ધર્મની ઈચ્છા કરવી),

(૩) વિચિકિત્સા (સાધુ-સાધ્વીના મેલા વચ્ચની દુગંધા કરવી અથવા ધર્મના ફળનો સંદેહ કરવો),

પસંસ તહ સંથવો કુલિંગીસુ,—(૪) પ્રશંસા (મિથ્યાત્વીના વખાણ કરવા) તથા (૫) સંસ્તવ (ગુદા ગુદા વેશ પહેરી ધર્મના બહાને લોકોને ઠગનારા પાખંડીઓનો પરિચય કરવો),

સમ્મત્તસ્સ-ઠયારે,—એ પાંચ સમક્રિતના અતિચારમાંથી, પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં. (૬)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચારને હું પડિક્કમું છું.

(ચારિત્રાચારના અતિચાર)

છકાય-સમારંભે,—છ કાય (પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય તથા ત્રસકાય) જીવોના આરંભ સમારંભમાં, પચણે અ પચાવણે અ જે દોસા,—સંઘતા તથા સંઘાવતાં-અનુમોદતાં જે દોષો લાગ્યા હોય,

અતકા ય પરકા,—પોતાને માટે તથા બીજાને માટે, ઉભયકા એવ તં નિંદે. (૭)—તથા તે બન્નેને માટે (સંઘતાં, સંઘાવતાં) જે દોષો લાગ્યા હોય તેને હું અવશ્ય નિંદું છું.

(બાર વ્રતના અતિચાર)

પંચણ્હ-મણુ-વયાણુ,—પાંચ આણુવ્રતોના, ગુણુવયાણું ચ તિન્હ-મઠયારે,—તથા ત્રણુ ગુણુવ્રતોના જે અતિચાર લાગ્યા હોય,

સિખખાણું ચ ચઉણ્હ,—તથા ચાર શિક્ષાવ્રતોને વિષે, પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં. (૮)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું પડિક્કમું છું.

(પહેલું અણુવ્રત સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણુ વ્રત)

પઠમે અણુવ્યંમિ,—પહેલા અણુવ્રતને વિષે,
 થૂલગ-પ્રાણાધવાય વિરઠ્યો,—સ્થૂલ પ્રાણાતિપાતની વિરતિ રૂપ,
 આયરિય-મપ્પસત્થે,—અપ્રશસ્ત ભાવ વડે જે આચરણુ સેવ્યું હોય,
 ઇત્થ પમાય-પ્પસંગેણુ, (૯) અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી (જે અતિચાર
 લાગ્યા હોય તે હું પડિક્કમું છું).

(પહેલા અણુવ્રતના પાંચ અતિચાર)

વહ અંધ છવિચ્છેએ,—(૧) વધ (ક્રોધ કરીને ગાય, ઘોડા, વગેરે
 પ્રાણીઓને ચાબુક વગેરે વડે મારવા તે), (૨) અંધ (ગાય,
 બળદ વગેરેને દોરડાં વગેરે અંધનથી ખાંધવાં તે), (૩)
 છવિચ્છેદ (બળદ વગેરે પ્રાણીઓના કાન વગેરે અવયવ
 છેદવા તે તથા નાથ વગેરે ઘાલે ઘલાવે તે),
 અઈ ભારે ભત્ત-પાણુ-વુચ્છેએ, (૪)—અતિ ભાર (જેટલો યોજે ભરાતો
 હોય તેના કરતાં વધુ યોજે ભરવો તે), (૫) ભાત પાણીનો
 વિચ્છેદ (પ્રાણીઓને ઘાસ ચારો વગેરે જે અપાતું હોય
 તેના કરતાં ઓછું આપવું, અથવા સમયથી મોડું આપવું તે),
 પઠમ વયસ્સ-ઈયારે,—પહેલા વ્રતના અતિચારમાં,
 પડિક્કમે દેસિઅં સવં. (૧૦)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું
 પડિક્કમું છું.

(બીજું અણુવ્રત-સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણુ-વ્રતના પાંચ અતિચાર)

બીએ અણુવ્યંમિ,—બીજા અણુવ્રતમાં,
 પરિથૂલગ-અલિય વયણુ-વિરઠ્યો,—સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરતિ રૂપ,
 આયરિય-મપ્પસત્થે,—અપ્રશસ્ત ભાવ વડે જે આચરણુ સેવ્યું હોય,
 ઇત્થ પમાય-પ્પસંગેણુ. (૧૧)—અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી (જે
 અતિચાર લાગ્યા હોય તે હું પડિક્કમું છું).

સહસા રહસ દારે,—(૧) સહસા (વગર વિચાર્યે કોઈના ઉપર જુદું
આળ મૂકવું), (૨) રહસ્ય (ગુપ્ત વાતનું ખોટું આળ
મૂકવું), (૩) પોતાની પત્નીની (ખાનગી વાત બીજને કહેવી),
મોસુવએસે અ કૂડલેહે એ,—(૪) મૃષા ઉપદેશ (જૂઠો ઉપદેશ આપવો)
તથા (૫) કૂટ લેખ (જૂઠા લેખ-દસ્તાવેજ વગેરે લખવા),
બીઅ વયસ્સ-ધ્યારે,—બીજા વ્રતના અતિચારમાં,
પડિક્કમે દેસિઅં સંવં. (૧૨)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું
પડિક્કમું છું.

(ત્રીગું આલુવ્રત-સ્થૂલ અહત્તાદાન વિરમણુ-વ્રતના પાંચ અતિચાર)

તઠએ આલુવ્યમિ,—ત્રીજા આલુવ્રતમાં,
થૂલગ-પર-દ૦વ-હરણુ-વિરઠએ,—સ્થૂલ અહત્તાદાન-પારકા ધનની,
ચેરીની, વિરતિ રૂપ,
આયરિય-મપ્પસત્થે,—અપ્રશસ્ત ભાવ વડે જે આચરણુ સેવ્યું હોય,
ઈત્થિ પમાય-પપ્પસંગેણુ. (૧૩)—અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી (જે
અતિચાર લાગ્યા હોય તે હું પડિક્કમું છું).

તેના-હડ-પ્પએગે,—(૧) સ્તેનાહૃત (ચોર પાસેથી ચોરાયેલી વસ્તુ
બાણી ખુઝીને લેવી તે), (૨) તસ્કર પ્રયોગ : ચોરને
ચોરી કરવામાં મદદ કરવી તે).

તપ્પડિરુવે વિરૂદ્ધ-ગમણે અ,—(૩) તત્પ્રતિરૂપક વ્યવહાર (સારી
વસ્તુમાં ખોટી-હલકી વસ્તુ નાખીને આપવી, અથવા સારી
વસ્તુ દેખાડીને ભળતી વસ્તુ આપવી, અથવા ભેળસેળ
કરી વેચવું તે), (૪) વિરૂદ્ધ ગમન (દાણુ ચોરી વગેરે
રાન્ય વિરૂદ્ધ આચરણુ કરવું, અથવા રાન્ય નિષેધ હોવા
છતાં પણ શત્રુના દેશમાં વ્યાપારાદિ પ્રસંગે જવું),

કૂઠ-તુલ-કૂડ માણે,—(૫) કૂટ તુલ-કૂટ માન-ખોટાં તોલ-ખોટાં માપ
રાખવાં તે વિષે,

પડિક્કમે દેસિઅં સંવં. (૧૪)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું
પડિક્કમું છું.

(ચોથું આણુવ્રત-સ્થૂલ મૈથુન વિરમણુ-વ્રતના પાંચ અતિચાર)

અઉત્થે આણુવ્યમિ,—ચોથા આણુવ્રતને વિષે,
નિચ્ચં પરદાર-ગમણુ-વિરમ્બો,—હં મેશાં પારકી સ્ત્રી સાથે ગમન
કરવાની વિરતિ રૂપ,

આચરિય-મપ્પસત્થે,—અપ્રશસ્ત ભાવ વડે જે આચરણુ આચર્યું હોય,
ઈત્થિ પમાય-પ્પસંગેણુ. (૧૫)—અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી (જે અતિચાર
લાગ્યા હોય તે હું પડિક્કમું છું).

અપરિગ્ગહિયા ઇત્તર,—(૧) અપરિગ્રહિતા (કોઈએ પણ જે સ્ત્રીને ગ્રહણ
કરી નથી તે સ્ત્રી સાથે ગમન કરવું તે—કુંવારી કન્યા,
વિધવા, વગેરે સાથે સંબંધ-સ્ત્રી માટે કુંવારા વર, કે
વિધુર સાથે સંબંધ, (૨) ઇત્તર-પરિગ્રહિતા (બીજાએ
ગ્રહણ કરેલી સ્ત્રી અથવા વેશ્યા સાથે થોડા કાળ
માટે ગમન),

અણુંગ-વીવાહ-તિવ્વ આણુરાગે,—(૩) અનંગ કીડા (સ્ત્રીઓના
અંગોપાંગ વિષય દ્રષ્ટિથી જોવા તથા સૃષ્ટિ વિરૂદ્ધ કામચેષ્ટા
કરવી તે), (૪) વીવાહ (પોતાના પુત્ર-પુત્રી સિવાય પારકાના
વીવાહ વગેરે કરાવવા), (૫) તીવ્ર અનુરાગ (કામ ચેષ્ટામાં
અતિ તીવ્ર ઈચ્છા કરવી),

અઉત્થ વયસ્સ-ઈયારે,—ચોથા વ્રતના અતિચારમાં,

પડિક્કમે દેસિઅં સન્વં. (૧૬)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું
પડિક્કમું છું.

(પાંચમું આણુવ્રત-સ્થૂલ પરિગ્રહ પરિમાણુના પાંચ અતિચાર)

ઈત્તો આણુવ્યમે પંચમંમિ,—એ પછી, અહિં પાંચમા આણુવ્રતને વિષે,
આચરિય-મપ્પસત્થંમિ,—અપ્રશસ્ત ભાવ વડે આચર્યું હોય,
પરિમાણુ-પરિચ્છેએ,—પરિગ્રહના નિયમનું ઉલ્લંઘન કરવાથી,

ક્રિયા પમાય-અપસંગેભુ. (૧૭)—અહિં પ્રમાદના પ્રસંગથી (જે અતિચાર લાગ્યા હોય તે હું પડિઝમું છું).

ધણુ-ધન ખિત્ત-વસ્તુ,—(૧) ધન-ધાન્ય નિયમથી અધિક રાખવું તે; (ઇચ્છાના નિયમથી ધન વધે તો આ મારા પુત્ર વગેરેનું અથવા વધારાની રકમના ઘરેણું વગેરે કરાવવું તે નિયમ ભંગ છે), (૨) ક્ષેત્ર વાસ્તુ (ક્ષેત્ર-ઘર, દુકાન વગેરે નિયમથી અધિક રાખવું તે),

રૂપ-સુવન્નેઅ કુવિય-પરિમાણે,—(૩) રૂપું તથા સોનું નિયમથી વધારે રાખવાં તે, (૪) ત્રાંબુ, કાંસુ, પિત્તળ, તથા શયન, આસન, વગેરે મર્યાદાથી વધારે રાખવાં તે,

દુપયે ચઉપયમિ,—(૫) બે પગાં (દાસ, દાસી, વગેરે) તથા ચોપગાં (ગાય, ભેંસ, વગેરે પ્રાણીઓ) પરિમાણથી અધિક રાખવાં તે,

પડિઝમે દેસિઅં સવ્વં. (૧૮)—દિવસના લાગેલા બધા અતિચાર હું પડિઝમું છું.

(છકું વ્રત—પહેલું ગુણુવ્રત-દિગ્ પરિમાણુ વ્રતના પાંચ અતિચાર)

ગમણુસ્સ ઉ પરિમાણે.—જવાના નિયમને વિષે,

દિસાસુ ઉડ્ઠં અહે અ તિરિઅં ચ,—(૧) ઉંચે (૨) નીચે તથા (૩) તિરછી દિશાઓમાં જવાના નિયમ ઉપરાંત જવાથી,

વુડિઠ સઠ-અંતરદ્વા,—(૪) એક દિશામાં જવાનું ઘટાડી બીજી દિશામાં તે પરિમાણુ વધારવાથી, તથા (૫) નિયમની વિસ્મૃતિ થવાથી પ્રમાણુથી વધારે જવાથી,

પઠમંમિ ગુણુવચ્ચે નિંદે. (૧૯)—આ પ્રમાણે પહેલા ગુણુવ્રતને વિષે જે અતિચાર લાગ્યા હોય તો આત્માની સાથે નિંદું છું.

(સાતમું વ્રત—બીજું ગુણુ વ્રત—ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણુના ૨૦ અતિચાર : પાંચ ભોજનના, પંદર કર્માદાનના)

મજ્જમિ અ મંસમિ અ,—મદિરામાં અને માંસમાં (તથા બીજા પણુ નહીં ખાવા યોગ્ય અલક્ષ્ય પદાર્થો ખાવાથી), તથા

ગુણે અ ફલે અ ગંધ-મલ્લે અ,—ફૂલ, ફળ, ખરાસ, વગેરે સુગંધી
 પદાર્થ તથા ફૂલની માળા વાપરવાથી,
 ઉવલોગ-પરીલોગે,—ઉવલોગ (એકજ વાર ઉપયોગમાં આવે તે જેમકે
 ખોરાક, પાણી, ફળ ફૂલ વિ.), તથા પરિલોગ (વારંવાર
 ઉપયોગમાં લઈ શકાય જેમકે ઘર, પુસ્તક, વસ્ત્ર, ઘરેણું
 સ્ત્રી, વગેરે) નામના,
 ધીયમિ ગુણુવ્વએ નિંદે. (૨૦)—ખીન્ન ગુણુવતને ત્રિષે જે અતિચાર
 લાગ્યા હોય તેને હું નિંદુ છું.

(પાંચ ભોજનના અતિચાર)

સચ્ચિત્તે, પડિબધ્ધે,—(૧) સચ્ચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ હોય છતાં વાપરવી
 અથવા નિયમ ઉપરાંત વાપરવી તે, (૨) સચ્ચિત્ત સાથે
 વળગેલી-જોડાયેલી વસ્તુ વાપરવી (જેમકે : ઝાડને વળગેલો
 ગુંદ અને ગોટલી સહિત કેરી વગેરે ખાવાથી),
 અપોલિ-દુપ્પોલિયં અ આહારે,—(૩) તદ્દન અપકવ-કાચી વસ્તુ-નહી
 પકાવેલી, વાપરવી, દળેલો લોટ, તથા અણુચાળેલો લોટ
 વાપરવાથી, (૪) અડધા કાચા-અડધા પાકા પદાર્થ જેમકે :
 ઝાળો, પુંખ, થોડો શેકેલો મકાઈ દોડો, વાપરવાથી,
 તુરછોસહિ ભકખણુયા,—(૫) તુરછ પદાર્થ જેવા કે ગેર, સીતાફળ,
 વગેરે ખાવાથી,
 પડિક્કમે દેસીયં સવ્વં. (૨૧)—દિવસના લાગેલા બધા દોષોને હું
 પડિક્કમું છું.

(પંદર કર્માદાનના અતિચાર)

ઈગાલી વણુ સાડી,—(૧) અંગાર કર્મ (અગ્નિથી થતું કામ કરનાર :
 કુંભાર, ભાડભુંજ, ચુનારા વિ.), (૨) વનકર્મ (વનરૂપતીને
 ઉગાડવા તથા કાપવાથી લાગતું કર્મ કરનાર : માળી, ખેડૂત,
 કઠિયારો વિ. (૩) સાડી કર્મ-શકટ કર્મ (વાહન બનાવવા
 તથા વેચવાથી થતું કર્મ કરનાર : સુથાર, લુહાર વિ.),

ભાડી ફેાડી સુવત્તએ કમ્મં,—(૪) ભાટિક કમ્મં (ઘોડા, ઊંટ, ખળદ, ઘર, વગેરે ભાડે આપવાથી લાગતું કમ્મં કરનાર: વણઝારા, રાવળ, વિ.) (૫) સ્ટ્રેટિક કમ્મં (કુવા, વાવ, તળાવ વિ. ખોદવા, ખોદાવવાથી થતું કમ્મં કરનાર, ઝોડ, કેન્દ્રેકટર, ત્રિ.)—એ પાંચે કમ્મં શ્રાવકે અત્યંતપણે છોડી દેવાં.),

વાણિજ્યં એવ ય દંત,—વળી નિશ્ચયે નીચેના પાંચ કુવાણિજ્ય-વ્યાપાર-પણુ છોડી દેવાં. (૧) દત કુવાણિજ્ય (હાથી દાંત, શીંગડાં, મોતી, વગેરેનો વ્યાપાર),

લાબ્ધ રસ કેસ વિસ વિસયં. (૨૨)—(૨) લાબ કુવાણિજ્ય (લાબ, કચુખો, હરતાળ, વગેરેનો વ્યાપાર, (૩) રસ કુવાણિજ્ય (ઘી તેલ, ગોળ, મદિરા, વગેરેનો વ્યાપાર, (૪) કેશ કુવાણિજ્ય (મોર, પોપટ, મનુષ્ય, પશુ, વગેરેના વાળનો વ્યાપાર, (૫) વિષ-વિષય કુવાણિજ્ય (અડીણુ, સોમલ—વગેરે ઝેરી પદાર્થોનો તથા વિષય એટલે તલવાર, છરી, ધનુષ્ય, વગેરે શસ્ત્રોનો વેપાર),

એવં યુ જંત પિલ્લણુ,—એ પ્રમાણે નિશ્ચિ (૧) યંત્ર પિલ્લણુ કમ્મં (ઘંટી, ચરખા, ઘાણી, મીલ, વગેરે ચલાવવાથી લાગતું કમ્મં),

કમ્મં નિલ્લંછણું ચ દવદાણું,—(૨) નિલ્લંછન કમ્મં (ઊંટ, ખળદ, મનુષ્ય, વગેરેના નાક કાન વિંધવાથી લાગતું કમ્મં, તથા (૩) દવદાન કમ્મં (જંગલ, ઘર, વગેરેમાં આગ લગાડવાથી લાગતું કમ્મં),

સર-દહ-તલાય સોસં,—(૪) સરોવર, દ્રહ-ઝરા, તળાવ, વગેરેનું પાણી સુકાવી નાંખવાથી લાગતું શોષણુ કમ્મં,

અસઠ્-પોસં સ વળ્લિજ્જન. (૨૩)—(૫) અસતી પોષણુ કમ્મં (કૂતરા, ગિલાડા, વગેરે હિંસક પ્રાણીઓનું તથા હુરાચારી પુરૂષો, વ્યભિચારી સ્ત્રી વગેરેનું પોષણુ કરવું).—આ પાંચે સામાન્ય કમ્મંને શ્રાવકે વર્જવાં.

(આઠમું વ્રત-ત્રીજું ગુણવ્રત-અનર્થ દંડ વિરમણ વ્રત)

સત્યગ્નિ-મુસલ-જાંતગ, — શસ-અગ્નિ, સાંગેલું અને યાંત્ર વગેરે,
તણ-કદ્દૈ મંત-મૂલ લેસબ્દે, — ઘાસ-કાષ્ટ (લાકડાં), સાપ, વગેરે
ખીલવવાના મંત્ર, (નાગદમણી વગેરે જડીબુટ્ટી),
તથા ઔષધ (ગોળી. ચૂરણ, વગેરે),
દિન્ને દવાવિએ વા, — પોતે આપવાથી તથા ખીજ પાસે અપાવવાથી
તથા અનુમોદવાથી,
પડિક્કમે દેસિઅં સંવં. (૨૪) — દિવસના જે અતિચાર લાગ્યા હોય
તે બધા હું પડિક્કમું છું.

નહાણું-વટ્ટણ વન્નગ, — (૧) સ્નાન (અણુગળ પાણીએ નહાવું), (૨)
ઉદ્ધર્તન (પીડી ચોળી મેલ ઉતારવો), (૩) વર્ણુક (અખીલ,
ગુલાલ વગેરેથી રંગ લગાડવો),
વિલેવણે સદ્દહ-રુવ-રસ-ગંધે, — (૪) વિલેપન (કેસર-અંદનથી વિલેપન
કરવું), (૫) વાણંત્ર વગેરના શબ્દ સાંભળવા, (૬) રૂપ
નિરખવું, (૭) ખદ્દ રસનો સ્વાદ કરવો, (૮) અનેક જાતના
સુગંધી પદાર્થો સુંઘવા,
વત્યા-સણ આભરણે, — (૯) વસ્ત્ર, આસન તથા ઘરેણાં વગેરે અનેક
ઉપભોગ કરતાં,
પડિક્કમે દેસિઅં સંવં. — (૨૫) — દિવસના જે અતિચાર લાગ્યા હોય તે
બધાને હું પડિક્કમું છું.

(અનર્થ દંડ વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચાર)

કંદર્પે કુક્કુઈએ, — (૧) કંદર્પ — (કામ-ભોગ-વિકાર વધે તેવી વાતો
કરવી તે). (૨) કૌકુચ્ય (કામ-વિકાર ઉત્પન્ન
કરનારી કુચેષ્ટા કરવી તે),
મોહરિ અહિગરણુ ભોગ અર્થરિત્તે, — (૩) મૌખર્થ (મુખ વડે
હાસ્યાદિકથી જેમ તેમ અઘટિત બોલવું અથવા કોઈને કષ્ટ
પડે તેવી ગુપ્ત વાત મુખથી બોલવી તે), (૪) અધિકરણુ

(પોતાનાં ખપ કરતાં વધારે શસ્ત્ર વગેરે મેળવવા તે),
(૫) ભોગ-અતિરિક્તતા (ઉપભોગમાં તથા પરિભોગમાં
વપરાતી ચીજો ખપ કરતાં વધારે રાખવી તે),

દંડંમિ અણુદ્રુએ,—ઉપરના અનર્થદંડં વિરમણુ વ્રત નામના,
તર્થમિ ગુણુવએ નિંદે. (૨૬)—ત્રીજા ગુણુવ્રતને વિષે જે અતિચાર
લાગ્યા હોય તે હું નિંદું છું.

(નવમું વ્રત-પહેલું શિક્ષાવ્રત—સામાયિક વ્રતના પાંચ અતિચાર)

તિવિહે દુષ્પણિહાણે,—(૧ થી ૩) ત્રણ પ્રકારના દુષ્પ્રણિધાન (મન,
વચન, કાયાના અશુભ વ્યાપાર) સેવવાં,
અણુવદ્દાણે તહા સર્થ-વિદૂણે,—(૪) અનવસ્થાન (અનિયમિતપણે
સામાયિક કરવું. જે ઘડી કરતાં ઓછા વખતે પારવું, વિ.)
(૫) સ્મૃતિ વિહીન થતાં (યાદ ન રહેવાથી—પ્રમાદથી—
સામાયિક લીધું છે કે નહીં તે ભૂલી જવું),
સામાયિક વિતહ કએ,—એ રીતે સામાયિક ખોટી રીતે કર્યું હોય,
પદમે સિખખાવએ નિંદે. (૨૭)—આ પહેલા શિક્ષા વ્રતના અતિચારને
હું નિંદું છું.

(દશમું વ્રત-ખીજું શિક્ષાવ્રત-દેશાવગાસિક વ્રતના પાંચ અતિચાર)

આણુવણે પેસવણે,—(૧) આનયન પ્રયોગ (નિયમ કરેલ ભૂમિ ઉપરાંત
બહારથી કાંઈવસ્તુ મંગાવવી તે), (૨) પ્રેષ્ય પ્રયોગ (પરિમાણુ
ઉપરાંત ભૂમિમાં પોતાના કામ માટે ખીજને મોકલવા),
સદ્દે રુવે ય પુગલખખેવે,—(૩) શબ્દાનુપાત-અવાજ-ખોંખારો, વગેરે
કરીને હદ બહારથી વસ્તુ મંગાવવી, (૪) રૂપાનુપાત—
રૂપ દેખાડીને હદ બહારથી વસ્તુ મંગાવવી, તથા (૫)
(૫) પુદ્ગલ ક્ષેપ (હદ બહાર રહેલાને પોતે અહિં છે
એમ જણાવવા કાંકરો નાખવો),

દેસાવગાસિ-અંમિ,—દેશાવગાસિક નામના,

ખીએ સિખ્ખાવએ નિંદે. (૨૮)—ખીજ શિક્ષાવતના અતિચારને હું
નિંદું છું.

(અગિયારમું વ્રત-ત્રીમું શિક્ષા વ્રત-પૌષધ વ્રતના પાંચ અતિચાર)
સંથા-રુચ્યાર-વિહિ, પમાય,—સંથારા સંખંધી વિધિમાં પ્રમાદ
કરવાથી જે અતિચાર-(૧) સંથારાની બરાબર પડિલેહણા
ન કરવી, (૨) શય્યા-સંથારો વિધિપૂર્વક ન પૂજવો-ન
પ્રમાર્જવો—પડિલેહણુ બરાબર ન કરે; ઉચ્યાર વિધિ
એટલે વડી નીતિ તથા લઘુ નીતિ-મળમૂત્ર પરઠવવાની
વિધિના જે અતિચાર-(૩) ઝાડા પેસાબની જગાની
પડિલેહણા ન કરવી, (૪) ઝાડા-પેસાબની ભૂમિ વિધિપૂર્વક
પૂજવી પ્રમાર્જવી નહિ-ભૂમિ પડિલેહણુ બરાબર ન કરે,
તહ એવ લોચણા ભે.એ,—તથા (૫) ભોજન સંખંધી ચિંતા
કરવાથી, અને

પોસહ-વિહિ વિવરીએ,—પૌષધ વિધિ વિપરીત કરવાથી (પૌષધ તથા
ઉપવાસની સારી રીતે પાલના ન કરવાથી),
તઇએ સિખ્ખાવએ નિંદે. (૨૯)—ત્રીજ શિક્ષાવ્રતના અતિચારને હું
નિંદું છું.

(બારમું વ્રત-ચોથું શિક્ષા વ્રત-અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાંચ અતિચાર)
સચિત્તો નિખિખવણે,—(૧) સાધુને વહોરાવવા યોગ્ય ભોજન ઉપર
સચિત્ત વસ્તુ મૂકવાથી,
પિહિણે વવએસ મચ્છરે એવ,—(૨) પિધાન (વહોરાવવા યોગ્ય ભોજન
ઉપર સચિત્ત વસ્તુ ઢાંકવાથી), (૩) વ્યપદેશ (માલિકીને
ફેરફાર કરવો-વહોરાવવાની બુદ્ધિએ પારકી વસ્તુ પોતાની
કહેવી અને નહિ વહોરાવવાની બુદ્ધિએ પોતાની વસ્તુ
પારકી કહેવી, (૪) મત્સર (ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, અભિમાન, કરીને
દાન આપવાથી),

કાલાઈ-ક્રમ દાણે,—(૫) કલાતિક્રમ દાન (ગોચરીનો વખત વીતી ગયા પછી મુનીને આમંત્રણ કરવાથી),
ચઉત્થે સિખખાવએ નિંદે. (૩૦)—ચોથા શિક્ષાવ્રતના અતિચારને હું નિંદું છું.

સુહિએસુ અ દુહિએસુ અ,—જ્ઞાનાદિ ગુણે કરી સુવિહિત-સુખીને તથા વ્યાધિથી પીઠાયેલા-તપથી દુર્બળ બનેલા એવા દુઃખીને અને

બ મે અસંજએસુ અણુકંપા,—અસંયતિને વિષે-ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વિચરનારા સુસાધુને અનુકંપા બુદ્ધિથી દાન આપ્યું હોય, તથા

રાગેણુ વ દોષેણુ વ,—મુનિને સગાની બુદ્ધિએ રાગથી અથવા સામાન્યની બુદ્ધિએ દ્રેષથી દાન આપવામાં જે દોષ લાગ્યો હોય,

તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ. (૩૧)—તેને હું નિંદું છું અને ગુરૂની સાક્ષીએ ગહું છું.

સાહુસુ સંવિભાગો,—સાધુઓને વિષે સંવિભાગ-વહોરાવવું તે, ન કર્યો, તવ-ચરણુ-કરણુ-જુતોસુ,—ન કર્યું હોય, તપ વડે, તથા ચરણુ સિત્તરી અને કરણુ સિત્તરી વડે સહિત,

સંતે કાસુ અ દાણે,—નિર્દોષ હોવા છતાં દાન ન આપ્યું હોય, તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ. (૩૨)—તેને હું નિંદું છું અને ગુરૂની સાક્ષીએ ગહું છું.

(સંલેખણાના પાંચ અતિચાર)

ધહિ લોએ પર લોએ, (૧) ધર્મના પ્રભાવથી આ લોકમાં સુખી થવાની ઈચ્છા કરવાથી (૨) ધર્મના પ્રભાવ વડે પર લોકમાં

દેવ-ઈન્દ્ર વગેરેના સુખની ઈચ્છા કરવાથી, જીવિય મરણે અ આસંસપઓગે, (૩)—સંલેખણા—અનશન વ્રતનું બહુ-

માન સન્માન દેખી જીવવાની ઈચ્છા કરવી,

(૪) અનશનવ્રતના દુઃખથી ગભરાઈ મરણુની.

ધૃષ્ટિ કરવી, તથા (૫) આશંસાપ્રયોગ-
કામલોગની તીવ્ર ધૃષ્ટિ કરવી,

પાંચવિહો અધ્યારો,—એ પાંચ પ્રકારના અતિચારમાંથી કોઈ પણ દોષ
મા મનઝં હુજ્જ મરણુતે. (૩૩)—મને મરણુાંત સુધી ન હોળે.

(સર્વ વ્રતના અતિચાર)

કાચ્ચેણ કાઈઅરસ,—(૧) અશુભ કાયા વડે લાગેલા અતિચારને કાયાના
શુભ યોગથી,

પડિચ્છમે વાઈયરસ વાયાચ્ચે,—(૨) અશુભ વચન વડે લાગેલા અતિચારને
વચનના શુભ યોગથી પડિચ્છમું છું,

મણુસા માણુસિઅરસ,—(૩) અશુભ મન વડે લાગેલા અતિચારને
મનના શુભ યોગથી,

સવ્વરસ વયા-ઈયારસ. (૩૪)—એમ સર્વ વ્રતના અતિચારને હું
પડિચ્છમું છું.

વંદણુ-વય-સિખખા-ગારવેસુ,—(૧) બે પ્રકારના વંદન, (૨) બાર પ્રકારના
વ્રત, (૩) બે પ્રકારની શિક્ષા, તથા
(૪) ત્રણ પ્રકારના ગારવને વિષે,

સન્ના-કસાય-દંડેસુ,—(૫) ચાર સંજા, (૬) ચાર કષાય, તથા (૭) ત્રણ
દંડને વિષે,

શુત્તિસુ અ સમિઈસુ અ,—(૮) ત્રણ ગુપ્તિ તથા (૯) પાંચ
સમિતિને વિષે,

જ્ઞે અઈયારો અ તં નિંદે. (૩૫)—જે અતિચાર લાગ્યા હોય તેને
હું નિંદું છું.

(સમ્યગ્ દષ્ટિ જીવને અદ્વબંધ થાય છે તેનું કારણ)

સમ્મ-દ્દિક્કી જીવો,—સમ્યગ્દષ્ટિ (સમકિત-બોધિ ધીજ વાળા) જીવ,
જઈ-વિ હુ પાવં સમાયરે કિંચિ,—જે કદી થોડું પણ પાપ કરે,
અર્થો સિ હોઈ બંધો,—તો પણ તે સમકિતી શ્રાવકને કર્મનો બંધ
બહુ અદ્વ હોય છે,

જ્ઞેણ ન નિદ્ધંધસં કુણુઈ. (૩૬)—કારણ કે તે નિર્હયપણે હિંસાહિ
પાપ કરતો નથી.

તાં પિ હુ સપડિક્કમણુ, —સમકિતી શ્રાવક તે અદ્ય પાપના બાંધને
 પણ નિશ્ચે (૧) પ્રતિકમણુ કરવા વડે,
 સપરિઆવં સકિત્તરણુ ય, —(૨) સપરિતાપ—પશ્ચાત્તાપ કરવા વડે
 અને (૩) ગુરુચ્ચે આપેલા પ્રાયશ્ચિત્ત વડે,
 ખિપ્પં ઉવસામેઈ, —જલ્હીથી ઉપશમાવે છે—શાંત કરે છે,
 વાહિવ્વ સુસિખિખ્ખચ્ચો વિજ્જને. —(૩૭)—જેમ સારી રીતે શીખેલો વૈદ્ય
 વ્યાધિને શાંત કરે છે તેમ.

(શ્રાવક કઈ રીતે કર્મ નાશ કરે ?)

જહા વિસં કુકુગયં, —જેમ શરીરમાં વ્યાપી ગયેલા સર્પ વગેરેના ઝેરને,
 મંત-મૂલ વિસારયા, —મંત્ર અને જડીબુટ્ટીના નિષ્ણાત-વિશારદ
 વિજ્જા હણુતિ મંતેહિં, —વૈદ્યો (મંત્રના અથવા જડીબુટ્ટીના) ઈલિમથી
 ઉતારી નાખે છે, (નાશ કરે છે),

તો તં હવઈ નિવ્વિસં. (૩૮)—તેથી તે શરીર ઝેર રહિત થાય છે.
 એવં અકુવિહં કરમ્મં, —એવી રીતે આઠ પ્રકારના કર્મોને,
 રાગ દોષ સમજ્જિઅં, —રાગ અને દ્વેષ વડે બાંધેલા,
 આલોઅતો અ નિંદંતો, —ગુરુની પાસે આલોવતો તથા આત્માની
 સાક્ષીએ નિંદતો,

ખિપ્પં હણુઈ સુસાવચ્ચો. (૩૯)—સુશ્રાવક-ભલો શ્રાવક-જલ્હીથી હણુ છે.

(આલોચના કરનાર પાપ ભાર રહિત થાય છે)

ક્ય-પાવો વિ મણુસ્સો, —પાપ કરનાર એવો મનુષ્ય પણ
 આલોઈઅ નિંદિય ગુરુ-સગાસે, —ગુરુની પાસે પોતાના પાપને આલોવીને
 તથા આત્માની સાક્ષીએ નિંદીને,

હોઈ અઈરેગ લહુચ્ચો, —પાપના યોગથી અત્યંત હળવો થઈ જાય છે.
 ચ્ચોહરીય ભરુવ ભારવહો. (૪૦)—જેમ ભારવહન કરનાર-મજૂર ભારને
 ઉતારીને હળવો થાય છે તેમ.

(પ્રતિક્રમણુ આવશ્યકત્વં ક્ષણ)

આવસ્યએણુ એએણુ,—આ આવશ્યક ક્રિયા વડે,
સાવઓ જઈ વિ બહુરઓ હોઈ,—શ્રાવક જે કે ઘણા પાપવાળો હોય
તો પણ,

દુઃખાણુ—મંતકિરિઅં,—(પાપરૂપ) દુઃખની અંતક્રિયા—દુઃખનો નાશ
કાઠી અચિરેણુ કાલેણુ. (૪૧)—થોડા કાળમાં જ કરશે.

(વિસ્મૃત થયેલા—યાદ નહિં રહેલા અતિચારોની આલોચના)

આલોચણુ બહુવિહા,—આલોચના ઘણા પ્રકારની છે, પરંતુ
ન ય સંભરિયા પડિક્રમણુ—કાલે,—પ્રતિક્રમણુ સમયે યાદ ન આવી
હોય તેથી

મૂલગુણુ—ઉત્તરગુણુ,—મૂળ ગુણુને વિષે તથા ઉત્તર ગુણુને વિષે જે દોષ
રહી ગયા હોય,

તં નિંદે તં ચ ગરિહામિ. (૪૨)—તેને હું નિંદું છું અને ગુરૂની
સાક્ષીએ ગહું છું.

તસ્સ ધમ્મસ્સ કેવલિ પન્નત્તસ્સ,—તે કેવળી ભગવતે કહેલા
શ્રાવક ધર્મની,

અબ્ભુટ્ટિઓમિ આરાહણુએ,—આરાધના માટે હું ઉઠ્યો છું—તૈયાર
થયો છું,

વિરઓમિ વિરાહણુએ,—અને તે ધર્મની વિરાધનાથી અટક્યો છું,
તિવિહેણુ પડિક્રંતો,—મન-વચન—કાયા એ ત્રણ પ્રકાર વડે પડિક્રમતો,
વંદામિ જિણુ ચઉવ્વીસં. (૪૩)—ચોવીસે જિનેશ્વરોને હું વંદન કરૂ છું.

卐

卐

卐

નોંધ :-શ્રી પાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છમાં અત્રે વંદિત્તુ સૂત્ર સમાપ્ત થાય છે.

卐

卐

卐

નોંધ : અન્યત્ર આ સૂત્રમાં સાત ગાથા વધારે બોલાય છે. વાંદિતુ સૂત્ર બોલવાની શરૂઆતથી જમણેા ઠીંગણુ ઉંચેા રાખવામાં આવે છે. ગાથા તેંતાલીસ પૂરી થયા પછી ઠીંગણુ નીચે મૂકી, ચરવણેા હોય તો ઉભા થઈને યા બેસીને આ સાત ગાથા ૪૪ થી ૫૦ બોલવામાં આવે છે :

બવંતિ ચેઠ્ઠ્યાઈ,—જેટલાં ચૈત્યેા (જિન પ્રતિમાઓ)

ઉઠ્ઠે અ અહે અ તિરિ અ લોચે અ,—ઉર્ધ્વલોક (સ્વર્ગમાં), અધોલોક (પાતાળમાં), તથા મધ્યલોક (મનુષ્યલોક) માં છે,

સવ્વાઈ તાઈ વંદે,—તે સર્વને હું વંદન કરું છું,

ઈહ સંતો તત્થ સંતાઈ. (૪૪)—અહિં રહ્યા છતાં ત્યાં રહેલાને.

બવંત કે વિ સાહુ,—જેટલા કોઈ પણ સાધુઓ

ભરહે-રવય-મહાવિદેહે અ—(પાંચ) ભરત, (પાંચ) ચૈરવત તથા (પાંચ) મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં, (એટલે પંદર કર્મભૂમિમાં) છે.

સવ્વેસિં તેસિં પણ્ગો,—તે સર્વને હું નમ્યો છું—નમન કરું છું,

ઈતિવિહેણુ તિદંઠ વિચ્યાણુ. (૪૫)—(મન વચન કાયાએ કરીને) ત્રણ પ્રકારના ત્રણ દંડથી ત્રિકરણુ પૂર્વક (મન વચન કાયાના અશુભ વ્યાપાર પોતે કરતા નથી, અન્ય પાસે કરાવતા નથી, અને કરનારને અનુમોદતા નથી) વિરામ પાગ્યા છે તે સર્વને.

(શ્રાવકે કઈ રીતે દિવસો પસાર કરવાની ઈચ્છા રાખે ?)

ચિરસંચિઅ-પાવ પણ્ગાસણ્ણીઈ,—ઘણા કાળનાં એકઠાં કરેલા પાપને નાશ કરનારી,

ભવ-સય-સહસ-મહણ્ણીએ,—સો હજાર (લાખ) ભવને હણુનારી,

ચઉવીસ-ઝિણુ-વિણિગ્ગય-કહાઈ,—ચોવીસે તીર્થ કરેના મુખથી
નીકળેલી એવી ધર્મ કથા દ્વારા,
વેલંતુ મે દિવ્યહા. (૪૬)—મારા દિવસો પસાર થાયો.

(ચાર માંગલિક તથા સમાધિ અને સમ્યક્ત્વની માગણી)

મમ મંગલમરિહંતા,—મારે (ચાર) મંગળરૂપ છે—(૧) અરિહંત
પરમાત્મા,

સિદ્ધા સાહુ સુઅં ચ ધર્મો અ, —(૨) સિદ્ધ ભગવંતો, (૩) સાધુ
મહારાજ, તથા (૪) શ્રુત ધર્મ
તથા ચારિત્ર ધર્મ,

સમ્મદ્દિટ્ટી દેવા,—વળી સમક્રિત દદિ દેવતાઓ,
દિંતુ સમાદિં ચ યોહિં ચ. (૪૭)—સમાધિ અને યોધિ—સમ્યક્ત્વ આપો.

(પ્રતિક્રમણ શા માટે કરવું?)

પડિસિદ્ધાણું કરણે, —(૧) શાસ્ત્રમાં પ્રતિબંધ કરેલ (અશુભ કર્મ) કર્યું
હોય તથા

કિચ્ચાણુ-મકરણે પડિક્રમણું, —(૨) કરવા યોગ્ય (શુભ કર્મ) ન કર્યું
હોય તેના પ્રતિક્રમણુ-પશ્ચાત્તાપ માટે,

અસદ્દહણે અ તહા, —(૩) તથા (શાસ્ત્ર તરફ થયેલી) અશ્રદ્ધાના
નિવારણુ માટે,

વિવરીય-પરૂવણુએ અ. (૪૮)—(૪) તથા શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ પ્રરૂપણા
કરી હોય તેના નિવારણુ માટે
પ્રતિક્રમણુ કરાય છે.

(સર્વ જીવોની ક્ષમાપના)

ખામેમિ સવ્વ જીવે, —હું બધા જીવોને ખમાવું છું,

સવ્વે જીવા ખમંતુ મે, —બધા જીવો મારા અપરાધની ક્ષમા આપો,

મિત્તી મે સવ્વ ભૂએસુ, —મારે બધા જીવો સાથે મૈત્રી ભાવ છે,

વેરં મનઝં ન કેણુઈ. (૪૯)—મારે કોઈ પણ જીવ સાથે વેર ભાવ નથી.

(પ્રતિક્રમણનો ઉપસંહાર)

એવમહં આલોચ્ચિ,—આ પ્રમાણે મેં પાપ આલોચ્ચું.
 નિંદિત્ય ગરહિત્ય દુગંચ્છિત્યં સમ્મં,—આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરી,
 ગુરૂ પાસે ગર્હણા કરી, અને આરી રીતે દુગંછા કરી,
 તિવિહેણુ પડિચ્છંતો,—(મન, વચન, કાયા એમ) ત્રણ પ્રકારે પ્રતિક્રમતો
 થકો,

વંદામિ જિણે ચઉન્વીસં. (૫૦)—ચોવીસે જિનેશ્વરોને હું વંદન
 કરું છું.

૪ (અ) શ્રી પાક્ષિકાદિ સંક્ષિપ્ત અતિચાર (ગદ્યમાં)

નાણુંમિ દંસણુંમિ અ, ચરણુંમિ તવંમિ તહ ય વિરિઅંમિ,
 આચરણું આચારો, ઇઅ એસો પંચહા ભણિચો.

જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર—એ
 પંચવિધ આચારમાંહિ અનેરો જે કોઈ અતિચાર, પક્ષ દિવસ માંહિ,
 સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને
 કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુચ્છકં.

જ્ઞાનાચારે આઠ અતિચાર.

કાલે વિણુએ બહુમાણે. ઉવહાણે તહ અનિન્હવણે,
 વંજણુ અત્થ તહુભએ, અકૂવિહો નાણુમાચારો.

જ્ઞાન કાળ વેલાએ ભણ્યો ગુણ્યો. વિનયહીન બહુમાનહીન યોગ
 ઉપધાનહીન અનેરા કન્હે ભણી, અનેરો ગુરૂ કહ્યો. દેવવંદન, વાંદણે,
 પડિચ્છમણે, સન્નઝાય કરતાં, ભણતાં ગુણતાં, કુટો અક્ષર, કાન્હો માત્રે,
 અધિકો ઓછો ભણ્યો. સૂત્ર, અર્થ, બિહું કુડાં કહ્યાં. સાધુ તણે ધર્મે
 કાળે ડાંડો અણુપડિલેલાં. કાળે અણુઉદ્ધરિઓ અસન્નઝાઈ અણોન્નઝાય-
 માંહિ, દશવૈકાલિક પ્રમુખ સિદ્ધાંત ભણ્યો ગુણ્યો. શ્રાવક તણે ધર્મે

સ્થવિરાવલી, પડિચ્છમણુ સૂત્ર, ઉપદેશમાલા, પ્રમુખ ભણ્યો. કાળ વેળા કાળે અણુઉદ્ધરિઓ પઢ્યો. જ્ઞાનદ્રવ્ય ભક્ષિત ઉપેક્ષિત પ્રજ્ઞાપરાધે વિણુસ્યો, વિણુસતાં ઉવેખ્યો. છતી શક્તિએ સાર સંભાળ ન કીધી, તથા જ્ઞાનોપગરણુ-પાટી, પોથી, ઠવણી, કવલી, નવકારવાળી, સાંપડા, સાંપડી, દસ્તરી, વહી, ચોલીયા પ્રત્યે પગ લાગ્યો, થુંક લાગ્યો, થુંકે કરી. અક્ષર માંજ્યો, કન્હે છતાં આહાર નિહાર કીધો, જ્ઞાનવાંત પ્રત્યે દ્વેષ, મત્સર, અંતરાય, અવજ્ઞા કીધી. આપણા બાણપણા તણો ગર્વ ચિંતવ્યો.

જ્ઞાનાચાર વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર, પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં, હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧]

દર્શનાચારે આઠ અતિચાર.

નિસ્સંકિત્ય નિક્કંખિત્ય, નિવ્વિતિગિચ્છા અમૂઠ દિઠ્ઠિ અ,
ઉવવૂહ ધિરીકરણે, વચ્છલ્લ પભાવણે અઠું.

દેવ ગુરુ ધર્મ તણે વિષે નિઃશંકપણું ન કીધું, તથા એકાંત નિશ્ચય ન કીધો. ધર્મ સંબંધીયા ક્ષણતણે વિષે નિસ્સંદેહ બુદ્ધિ ધરી નહીં. તપોધન તપોધની પ્રત્યે મલમલીન ગાત્ર દેખી હુગંછા કીધી. મિચ્છાત્વી તણી પૂજા પ્રભાવના દેખી, મૂઠ દષ્ટિ પણું કીધું, તથા સંઘમાંહિ ગુણુવંતતણી અનુપબુંહણા કીધી. અસ્થિરિકરણુ, અવાસલ્લય, અપ્રીતિ, અભક્ષિત, કીધી, તથા દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, સાધારણુ દ્રવ્ય, ભક્ષિત ઉપેક્ષિત પ્રજ્ઞાપરાધે વિણુસ્યો, વિણુસતાં ઉવેખ્યો, છતી શક્તિએ સાર સંભાળ ન કીધી. સાધર્મિકશું કલહ કર્મબંધ કીધો, અધોતી અષ્ટપઠ મુખકોશ પાખે દેવપૂજા કીધી. બિંબ પ્રત્યે વાસકૂંખી, ધુપધાણું, કળશ તણો ઠયકો લાગ્યો. દેહરા પોશાળમાંહિ મળ શ્લેષ્મ લુલ્યાં, હાસ્ય કેલી કુતૂહલ કીધાં. જિનભુવને ચોરાસી અશાતના, ગુરુ પ્રત્યે તેત્રીસ આશાતના કીધી. ઠવણાયરિય હાથ થકું પડયું, પડિલેહવું વિસાયું. ગુરુવચન તહત્તિ કરી પડિવજ્યું નહીં.

દર્શનાચાર વ્રત વિષયો અને તે જે કોઈ અતિચાર, પક્ષ દેવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, જાણતાં, અજાણતાં, હુઓ હોય તે સવિ હું અને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુકકડં. [૨]

ચારિત્રાચારે આઠ અતિચાર.

પણિહાણુ જોગબુત્તો, પંચહિં સમિઠહિં તીહિં ગુત્તીહિં,
એસ ચરિત્તાચારો, અકુવિહો હોઈ નાયવો.

ઈયાં સમિતિ, ભાષા સમિતિ, એષણા સમિતિ, આદાન-ભંડ-મત્ત-નિક્ષેવણા સમિતિ, પારિકાવણિયા સમિતિ; મનોગુપ્તિ, વચન-ગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ-એ અષ્ટ પ્રવચન-માતા સાધુ તણે ધર્મે સદૈવ, શ્રાવક તણે ધર્મે સામાયિક, પોસહ, લીધે, રૂડી પેરે ચિંતવ્યું નહીં, ખંડણા વિરાધના કીધી.

ચારિત્રાચાર વ્રત વિષયો અને તે જે કોઈ અતિચાર, પક્ષ દેવસ-માંહીં સૂક્ષ્મ, ખાદર, જાણતાં, અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું અને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુકકડં. [૩]

વિશેષતઃ શ્રાવકતણે ધર્મે સમ્યક્ત્વ મૂલ ખાર વ્રત,

સમ્યક્ત્વ તણા પાંચ અતિચાર.

શંકા કંખ વિગિચ્છા, પસંસ તહ સંથવો કુલિંગીસુ,
સમ્મત્તસ્સ-ધ્યારે, પડિક્કમે દેસિચ્ચં સવ્વં.

શંકા : શ્રી અરિહંત તણા બળ, અતિશય, જ્ઞાનલક્ષ્મી, ગાંભીર્યાદિક ગુણુ, શાશ્વતી પ્રતિમા, ચારિત્રીયાના ચારિત્ર, જિન વચન તણા સંદેહ કીધો. આકાંક્ષા : બહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, ક્ષેત્રપાળ, ગોગો, આશપાલ, પાદર દેવતા, ગોત્ર દેવતા, દેવ દહોરાનો પ્રભાવ દેખી રોગ આવે ઈહલોક પરલોક અર્થે પૂજ્યા, માન્યા. ઔદ્ધ, સાંખ્ય, સંન્યાસી, ભરડા, ભગત, લિંગીયા, યોગી, દરવેશ, અનેરાઈ દર્શનીયાનું કષ્ટ મંત્ર ચમકાર દેખી પરમાર્થ જાણ્યા વિણુ ભૂલાવ્યા, વ્યામોહ્યા. કુશાસ્ત્ર શીખ્યાં, સાંભળ્યાં. શ્રાદ્ધ, સંવત્સરી, હોળી, બળેવ, માહી પૂનમ,

અજ પડવો, પ્રેત બીજ, ગૌરી ત્રીજ, વિનાયક ચોથ, નાગ પંચમી, ઝીલણા છઠ્ઠી, શીલ સપ્તમી, ધ્રુવ અષ્ટમી, નૌલી નવમી, અહવા દસમી, વ્રત અગ્યારસી, વત્સ બારસી, ધન તેરસી, અનંત ચૌદસી, અમાવાસ્યા, આદિત્યવાર, ઉત્તરાયણ, નૈવેદ્ય, યોગ ભોગ માન્યાં. પીપળે પાણી રેડ્યાં, રેડાવ્યાં. ઘર બહાર, કૂવે, તળાવે, નદી, ડ્રહ, કુંડ, વાવે, સમુદ્રે પુણ્ય હેતુ સ્નાન કીધાં. વિતિગિચ્છા : ધર્મ સંબંધી યા ક્ષણ તણે વિષે સંદેહ કીધો. જિન, અરિહંત, ધર્મના આગાર, વિશ્વોપકાર સાગર, મોક્ષમાર્ગના દાતાર, ઈસ્યા ગુણુ ભણી પૂજ્યા નહીં-ઇહલોક પરલોક સંબંધી યા ભોગ વંછિત પૂજા કીધી. રોગ, આતંક, કષ્ટ આવે ક્ષીણુ વચન ભોગ માન્યા-મહાત્માના ભાત, પાણી, મળ, શોભા તણી નિંદા કીધી. મિથ્યાત્વી સાથે પ્રીતિ માંડી. તેહની દાક્ષિણ્ય લગે તેહનો ધર્મ માન્યો.

શ્રી સમ્યક્ત્વ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર, પક્ષ દિવગ માંહી સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુચો હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાચે કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૪]

પહેલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

વહ અંધ છવિચ્છેચે, અઈભારે ભત્ત પાણુ વુચ્છેચે,
પઠમ વચસ્સ-ઈયારે, પડિક્કમે દેસિઅં સવં.

દ્રિપદ, ચતુષ્પદ પ્રત્યે રીસ વશે ગાઠો ઘાવ ઘાલ્યો, ગાઠ અંધણું આંચ્યું, ઘણે ભારે પીડયો, નિલ્લંછણુ કર્મ કીધું. ચારા પાણી તણી વેળાયે સાર સંભાળ ન કીધી, તથા લેણે દેણે કુણુહને ચોઢયું, લંઘાચ્યું. તેણે ભૂણ્યે આપણે જમ્યા. સળ્યાં ધાન્ય રૂડી પેરે જ્ઞેયાં નહીં. પાણી ગળતા લેણ્યું. જીવાણી સુકળ્યું. ગળતાં ઝાલક નાખી. ગળણું રૂકું ધ્યાન કીધું. ઈંધણુ છાણું અણુશોધ્યાં ખાળ્યાં. તે માંહીં સાપ, ખનુરા, વીંછી, સરોલા, માંકઠ, જુવા, ગિંગોડા, સાહતાં મૂચ્યા, હુહળ્યા, રૂડે સ્થાનકે ન સુક્યાં. કીડી, મંકોડી, ઉધઈ, ધીમેલ, કાતરા, ચૂડેલ

પતંગીયાં, દેહકાં, અળસીયાં, ઈચિળ પ્રમુખ જે કોઈ જીવ વિણુસ્યા, વિણુસતાં ઉવેખ્યા, આંખ્યાં, દુહવ્યા, હલાવતાં ચલાવતાં પાણી છાંટતાં, અનેરા કામકાજ કરતાં નિર્ધ્વંસપણું કીધું— જીવ રક્ષા રૂઢી ન કીધી.

પહેલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત વિષઈએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, જાણતાં, અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૫]

ખીજે સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સહસા રહસસ દારે, મોસુવએસે અ દૂડલેહે અ,
ખીઅ વયસસ-ઈયારે, પડિક્કમે દેસિઅં સંવં.

સહસાત્કારે કુણુહ પ્રત્યે અચુકત આળ દીધું. સ્વદારા મંત્રલેહ કીધો. અનેરાઈ કુણુહનેા મંત્ર આલોચ મર્મ પ્રકારયો. કુણુહને અપાય પાડવા કુડી ઊદ્ધિ ધરી, કુડો લેખ લખ્યો, જુઠી સાખ ભરી—થાપણુ મોસો કીધો. કન્યા, ગૌ, ઘોર, ભૂમિ સંખ ધી યા લહેણે દેણે વાદ વઢવાડ કરતાં મોટકું જુહું યોડ્યા.

ખીજે સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત વિષઈએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, જાણતાં, અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૬]

ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

તેના હડપ્પએગે, તપ્પડિરૂવે વિરૂદ્ધ ગમણે અ,
કૂડ-તલ કૂડ-માણે, પડિક્કમે દેસિઅં સંવં.

ઘર બાહિર. ખેત્ર ખલે, પરાયું અન્ન મોકલ્યું, લીધું, વાવયું. ચોરાઈ વસ્તુ લીધી. ચોર પ્રત્યે સંખલ દીધું. વિરૂદ્ધ રાજ્યાદિ કર્મ કીધું. કૂડા માન માપાં કીધાં. માતા, પિતા, પુત્ર, મિત્ર, કલત્ર વંચી કુણુહને દીધું. જુઠી ગાંઠ કીધી. નવા જૂના સરસ નીરસ વસ્તુ તણા લેખ સંલેખ કીધાં.

ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણુ વ્રત વિષય્યો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૭]

ચોથે સ્વદારા સંતોષ, પરસ્ત્રીગમન વિરમણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર અપરિગ્ગહિયા ઇત્તર, અણુંગ વિવાહ તિવ્વ-અણુરાગે, ચઉત્થ વયસ્સ-ઇચારે, પડિક્કમે દેસિચ્ચં સવ્વં.

અપરિગ્ગહિતા ગમન કીધું. અનંગ કીડા કીધી, વિવાહ કારણ કીધું કામભોગ તણે વિષે અભિલાષ કીધો. દષ્ટિ વિપચાંસ કીધો. આઠમ, ચૌદસ તણા નિયમ લેઈ ભાંગ્યા. અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, સુહણે સ્વપ્નાંતરે હુઆ.

ચોથે મૈથુન વિરમણુ વ્રત વિષય્યો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૮]

પાંચમું સ્થૂલ પરિચ્છ પરિમાણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

ધણુ ધન ણિત્ત વત્થુ, રૂપ-સુવન્ને અ કુવિચ્ચ પરિમાણે, દુરુપથે ચઉપ્પચંમિચ, પડિક્કમે દેસિચ્ચં સવ્વં.

ધન ધાન્ય પરિમાણુ ઉપર રખાવ્યું. સોતું રૂપું નવવિધ પરિચ્છ પરિમાણ લીધું નહીં. પઠવું વિચ્ચાર્યું.

પાંચમે પરિચ્છ પરિમાણુ વ્રત વિષય્યો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૯]

છઠ્ઠે દિગ્ગુ વિરમણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

ગમણુસ્સ ઉ પરિમાણે, દિસાસુ ઉડ્ડે અહે અ નિરિચ્ચં ચ, વુહ્કિ સઇ-અંતરધ્ધા, પઠમંમિ ગુણુવ્વચ્ચે નિંદે.

ઉર્વં દિશે, અધો દિશે, તિર્યગ્ગુ દિશે બવા આવવા તણા નિયમ લેઈ ભાંગ્યા. એક દિશી સંક્ષેપી ળીજી દિશી વધારી. વિસ્મૃતિ લગે

અધિક ભૂમિ ગયા. પાઠવણી આવી મોકલી. વહાણુ વ્યવસાય કીધો. વર્ષા કાલે ગામતરૂં કીધું.

છૂટું દિગ્વિરમણુ વ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં લાગ્યો હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં [૧૦]

સાતમે ભોગોપભોગ પરિભાણુ વિરમણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સચિત્તે પડબધે, અપોલ હુપોલિઅં ચ આહારે,
તુચ્છો-સહિ, ભક્ષણુયા, પડિચ્છમે દેસિઅં સવં.

સચિત્ત આહાર, સચિત્ત પ્રતિબદ્ધ આહારે, અપોલ સહિ ભક્ષણુયા, હુપોલ સહિ ભક્ષણુયા, તુચ્છોસહિ ભક્ષણુયા, સચિત્ત ભક્ષણુયા, અપકવ આહારે, દુપકવ આહારે, તુચ્છ ઔષધિ, કુણી અંબલી, એલા, ઊંબી, પોંક, પાપડી તણુ ભક્ષણુ કીધાં. અનંતકાય, ભોગ અથાણુ, તણુ ભક્ષણુ કીધાં, તથા રિંગણુ, વિંગણુ, પીલું, પીચુ, પંપોટા, મહુડાં, વડબોર, પ્રમુખ બહુબીજ તણુ ભક્ષણુ કીધાં.

સચિત્ત દવ્વ વિગઈ, વાણુહ તંબોલ વત્ય કુસુમેસુ,
વાહણુ સયલ વિલેવણુ, બંભ દિસિ ન્હાણુ-ભત્તેસુ.

એ ચૌદ નિયમ દિન વ્રત્યે લીધાં નહીં. લેઇને સંશ્લેષ્યા નહીં. સચિત્ત દ્રવ્ય, વિગય, ખાસડાં, વાહન, તંબોળ, ફેફલ, બેસણુ, શયન, પાણી, અંબોલણુ, ફળ, ફૂલ, ભોજન, આચ્છાદને જે કોઈ નિયમ લેઈ લાંગ્યા. ખાનીસ અભક્ષ બત્રીસ અનંતકાય માંહી આહુ, મૂળા, ગાજર, પિંડ, પિંડાણુ, કચૂરો, સૂરણુ, ગિલોડાં, મોરડાં, સેલરા, કુણી આંબલી, વાઘરડા, ગરમર, નીલી, ગજો, વાલોળ ખાધી. વાસી કઠોળ, પોલી રોટલી, ત્રણુ દિવસના એાદન (દહીં), મધુ, મહુડાં, વિષ, હેમ કરહાં, ઘોલવડાં, અબાણુયાં ફળ, ટીંબરૂં, ગુંદાં, બોર, અથાણુ, કાચુ મીહું, તિલ, ખસખસ, કોઈંબડાં, ખાધાં-લગભગ વેળાયે વાણુ કીધાં. દિન ઉચ્યા વિણુ શીરાવ્યાં, જે કોઈં અનેરો અતિચાર હુઓ.

તથા કર્મતઃ પન્નર અતિચાર

ઇંગાલકરમે, વણકરમે, સાડીકરમે, ભાડીકરમે, ફેાડીકરમે-એ પાંચ-કરમે; દંત વાણિજ્ય, લક્ષ્ણ વાણિજ્ય, રસ વાણિજ્ય, વિષ વાણિજ્ય, કેશ વાણિજ્ય-એ પાંચ કુવાણિજ્ય; જંતપિલ્લણુ કરમે, નિલ્લછણુ કરમે, દવણિ દાવણુયા, સરદહ તલાય સોસણુયા, અસઠ પોસણુયા, એ પાંચ સામાન્ય.

એ પંદર કર્માદાન માંહે જે કાંઈ કીધાં, કરાવ્યાં, અનુમોધાં, અનેર! જે કાંઈ સાવધ કર્મ સમાચર્યાં હોય :

સાતમે ભોગોપભોગ વ્રત વિરમણુ વિષઠએા અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુએા હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં [૧૧]

સાતમે અનર્થ દંડ વિરમણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

કંદખે કુકકુઈએ, મોહરિ અહિગરણુ-ભોગ અઈરિતો,
દંડમિ અણુકાએ, તઈયમિ ગુણુવએ નિદે.

અનર્થ દંડ તે કહિએ, જે કામકાજ પાખે સુધા પાપ લાગ્યાં. સુખ, હાસ્ય, ખેલ, કુતૂહલ અંગ કુચેષ્ટા કીધી. નિરર્થક લોકને કર્ષણુ ગાડા વાહી, ગામાંતરે કમાવાની બુદ્ધિ કીધી. કણુકુ વસ્તુ ઢોર લેવરાવ્યાં. અનેરો પાપ ઉપદેશ કીધો. કોશ, કુહાડા, રથ, ઉખલ, મુશળ, ઘર, ઘંટી પ્રમુખ સજ્જ કરી મેલ્યાં, માગ્યાં, આપ્યાં. અંધોલે, નાહણે, પગ ધોયણે, ખાખે પાણી ઢોળ્યાં, અથવા ઝીલાણુ ઝીલ્યાં. બુગટું રમ્યા. નાટક પેખણુક જોયાં. પુરુષ સ્ત્રીના રૂપ શંગાર વખાણુયા. રાજકથા, દેશકથા, ભોજનકથા, સ્ત્રીકથા, પરાઈતાંત કીધી. કર્કશ વચન બોલ્યા. સંભેડા લગાડયા. શરભ, કૂકડા, પ્રમુખ ઝુઝતાં જોયાં, કલહ કરતાં જોયા. લોકતણી ઉપાર્જના કીધી. સુખ, કીર્તિ દેશ લઈ ચિંતવી. લુણુ, પાષાણુ, માટી, કણુ, કપાસીયા, કાજ વિણુ ચાંખ્યાં. તે ઉપરે ખેડા. આળી વનસ્પતિ ચૂંટી. અંગીઠા કાષ્ટ તણુ વણિજ કીધાં. છાશ, પાણી,

ઘી, તેલ, ગેળ, આરલ, વેતસ, ઘેરંબતણા ભાજન ઉઘાડાં મેલ્યાં. તે માંહી કીડી, મકોડી, કુંચુઆ, ઉધઈ, ઘીમેલ, ગરોળી, પ્રમુખ જે કોઈ જીવ વિણુઃસ્યા, સુડા સાલહી કીડા હેતુ પાંજરે ઘાલ્યા, અનેરાઈ જીવને રાગ દ્વેષ લગે એકને ઋદ્ધિ પરિવાર વાંછી, એકનું મૃત્યુ હાની વાંછી.

આઠમે અનર્થ દંડ વિરમણુ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૨]

નવમે સામાયિક વ્રતે પાંચ અતિચાર.

તિવિહે દુષ્પણુહાણે, અણુવહાણે તહા સઈ વિહુણે,
સામાઈય વિતહકચે, પઠમે સિખખાવચે નિંદે.

સામાયિક માંહિ મન આહકૃ દોહકૃ ચિંતવ્યું. વચન સાવઘ ઓલ્યું. શરીર અણુપડલેહયું હલાવ્યું. છતી શક્તિએ સામાયિક લીધું નહી. ઉઘાડે મુખે ઓલ્યા. સામાયિક માંહિ ઉંઘ આવી. વીજ દીવા તણી ઉજેહી લાગી. વિકથા કીધી. કણ, કપાસિયા, માટી, પાણી તણા સંઘટ્ટ હુઆ મુહપત્તી સંઘટ્ટી. સામાયિક અણુપૂગે પાવ્યું. પારવું વિસાર્યું.

નવમે સામાયિક વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૩]

દસમે દેશાવગાસિક વ્રતે પાંચ અતિચાર.

આણુવણે પેસવણે, સદ્દે રૂવે અ પુગ્ગલપ્રખેવે,
દેસાવગાસિઆમિ, ખીએ સિખખાવચે નિંદે.

આણુવણુપ્પચોગે, પેસવણુપ્પચોગે, સદાણુવાઈ, રૂવાણુવાઈ, બહિયા પુગ્ગલ પદ્રખેવે. નિયમિત ભૂમિકા માંહિ બાહિરથી અણુવ્યું. આપણુ ક્રુહેથી બાહિર મોકલ્યું. શબ્દ સંભળાવી, રૂપ દેખાડી, કાંકરો નાખી, આપણા પણું છતું જણાવ્યું. પુદ્ગલ તણો પ્રક્ષેપ કીધો.

દસમે દેસાવગાસિક વ્રત વિષયએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, જાણુતાં, અજાણુતાં હુએ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં [૧૪]

અગિયારમે પોષધોપવાસ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સંથારૂચ્યાર-વિહિ, પમાય તહ ચેવ લોચણુલોએ,
પોસહ-વિહિ ત્રિવરીએ, તમ્યે સિખ્ખાવએ નિદે.

પોષધ લીધે સંથારા તણી ભૂમિ ન પૂંજ-ખાહિરલાં લહૂડાં વડાં. સ્થંડિલ દિવસે રૂડાં શોધ્યાં નહીં. પડિલેહયાં નહીં. થંડીલ વાવરતાં, માતરૂ પરઠવતાં, ચિંતવણુ ન કીધી. “આણુજાણુહ જરુસુગ્ગાહો” ન કહ્યો. પરઠવ્યા પૂંઠે ત્રણુ વાર “વોસિરે” ન કહ્યો. દેહરા પોસાલમાંહે પેસતાં નિસરતાં નિસીહિ આવરુસહિ કહેવી વિસારી. પુઠવી, અપ, તેઉ. વાઉ, વનરુપતિ, ત્રસકાય, તણા સંઘટ્ટ પરિતાપ ઉપદ્રવ કીધો. સંથારા પોરિસી તણે વિધિ ભણુવો વિસાર્યો. અવિધિએ સંથારો પાથર્યો. પારણુદિક તણી ચિંતા નિપજવી. કાળવેળાએ દેવ ન વાંધા. પોસહ અસુરો લીધો. સવેરો પાર્યો. પર્વતિથિએ પોસહ લીધો નહિં.

અગિયારમે પોષધોપવાસ વ્રત વિષયએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, જાણુતાં, અજાણુતાં હુએ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૫]

બારમે અતિથિ-સંવિભાગ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સચ્ચિત્તે નિક્ષિખવણે, પિહિણે વવએસ મચ્છરે ચેવ,
કાલાઠદ્ધકમ દાણે, ચઉત્થે સિખ્ખાવએ નિદે.

સચ્ચિત્ત વસ્તુ હેઠ, ઉપર છતાં અસૂજતું દાન દીધું. વહોરવઠ વેળા ટલી રહ્યા. મત્સર લગે દાન દીધું. દેવા તણી ખુદ્દે પરાઈ વસ્તુ ધણીને આણુકહે દીધી, અથવા આપણી કહી દીધી. આણુદેવાતણી ખુદ્ધે સુઝતું ફેડી અસુઝતું કીધું. ગુણુવંત આવે ભક્તિ ન સાચવી. અનેરાઈ

ધર્મ ક્ષેત્ર સીદ્ધાતાં છતી શક્તિએ ઉદ્ધર્યાં નહીં. દીન ખીણ પ્રત્યે અનુકંપા દાન દીધું નહીં, દેતાં વાર્યું.

બારમે અતિથિ-સંવિભાગ વ્રત વિષયએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુઝ્ઝડં. [૧૬]

સંલેષણ તણા પાંચ અતિચાર

ઇહુ-લોએ પર-લોએ, જીવિઅ મરણે અ આસંસ-પઓગે,
પંચવિહો અઈચારો, મા મજ્જં હુજ્જ મરણુતે.

ઇહુ-લોગા સંસપ્પઓગે, પર-લોગા સંસપ્પઓગે, જીવિયા સંસપ્પઓગે, મરણા સંસપ્પઓગે, કામભોગા સંસપ્પઓગે. ઇહુલોકે ધર્મ તણા પ્રભાવ લગે રાજઝદિ ભોગ વાંછયા, પરલોકે દેવ, દુદેવેન્દ્ર, ચક્રવર્તી, તણી પદવી વાંછી. સુખ આવે જીવવા તણી વાંછા કીધી, દુઃખ આવે મરવા તણી વાંછા કીધી. કામભોગ તણી વાંછા કીધી.

સંલેષણ વ્રત વિષયએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતા, અબાણતા હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુઝ્ઝડં. [૧૭]

તપાચાર બાર ભેદ : છ બાહ્ય : છ અભ્યંતર,

બાહ્ય તપ : છ ભેદ

અણુસણ-મુણોયરિયા, વિત્તી-સંખેવણું રસ-ચ્યાઓ,
કાય-કિલેસો સંલીણયા અ, બજ્જો તવો હોઈ.

અણુસણ ભણી ઉપવાસાદિક પવં તિથિએ તપ ન કીધું. ઉણોદરી જે ચાર કવલ ઉણા ન ઉઠયા. દ્રવ્ય ભણી સર્વ વસ્તુ તણા સંક્ષેપ ન કીધો. રસ ત્યાગ ન કીધો. કાય ક્લેશ લોચાદિકે કષ્ટ કર્યાં નહીં. સંલીનતા અંગોપાંગ સંકેચી રાખ્યાં નહીં. પચ્ચદ્રખાણુ ભાંગ્યાં. પાટલો ઠગતો ફેડ્યો નહીં. ગંઠસહી પચ્ચદ્રખાણુ ભાંગ્યું. ઉપવાસ, આંબિલ, નિવિ કીધે મુખે સચિત્ત પાણી ઘાલ્યું. વમન હુઓ.

આછ તપ વ્રત વિષયો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૮]

અભ્યંતર તપ : છ ભેદ

પાયચ્છિત્તં વિણુઓ, વેયાવચ્ચં તહેવ સજ્જાઓ,
ઝાણું ઉસ્સગ્ગો વિ અ, અખિસંતરઓ તવો હોઈ.

સુધુ પ્રાયશ્ચિત્ત પડીવચ્ચું નહીં. અલોચણુ તણી સુધી ટીપ કીધી નહીં. સુધો તપ પહોંચાડ્યો નહીં. સાત ભેદે વિનય ન કીધો. દસ ભેદે વૈયાવચ્ચ ન કીધો. પંચવિધ સજ્જાચન કીધો. કષાય વોસરાઓ નહીં. દુઃખક્ષય કર્મક્ષય નિમિત્તો કાઉસ્સગ્ગ ન કીધો. શુક્લ ધ્યાન, ધર્મ ધ્યાન ધ્યાયા નહીં. આર્ત ધ્યાન તથા રૌદ્ર ધ્યાન ધ્યાયાં.

અભ્યંતર તપ વ્રત વિષયો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૯]

વીર્યાચારે ત્રણ અતિચાર.

અણિગૂહિઅ બલ-વીરઓ, પરક્રમઈ બ્ને જહુત્ત-માઉત્તો,
બુંજઈ અ જહા-થામં, નાયવો વીરિયાચારો.

મનોવીર્ય ધર્મધ્યાન તણે વિષે ઉદમ ન કીધો. પડિક્કમણે દેવપૂજ ધર્માનુષ્ઠાન દાન શીલ તપ ભાવના છતી શક્તિએ ગોપવી. આગસે ઉદમ ન કીધો. બેઠા પડિક્કમણું કીધું. રૂડાં ખમાસમણું ન દીધાં.

વીર્યાચાર વ્રત વિષયો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં. [૨૦]

પડિસિદ્ધાણું કરણે, કિચ્ચાણુ-મકરણે પડિક્કમણું,
અસદ્દહણે અ તહા, વિવરીય-પરવણાએ અ.

પ્રતિષેધ અલક્ષ્ય, અનંતકાય, મહારંભ પરિચ્છે જે કોઈ પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિચ્છે, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્રેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, રતિ-અરતિ, પર-પરિવાદ, માયા-મૃષાવાદ, મિથ્યાત્વ-શલ્ય—એ અઠાર પાપસ્થાનક માંહે જે કોઈ ક્રીધાં, કરાવ્યાં, અનુમોદ્યાં હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ હુક્કં. [૨૧]

એવંકારે શ્રાવક તણે ધર્મે શ્રી સમ્યક્ત્વ મૂલ ખાર વ્રત એકસો એવીસ અતિચાર પદ્મ દિવસ માંહે સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુએ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ હુક્કં.

(શ્રી સંક્ષિપ્ત અતિચાર સંપૂર્ણ)

૪ (ખ) શ્રી પાક્ષિકાદિ વિસ્તાર અતિચાર (ગદ્યમાં)

નાણુંમિ દંસણુંમિ અ, ચરણુંમિ તવંમિ તહ ય વીરિયંમિ,
આચરણું આચારો, ઇય એસો પંચહા લણિએ.

જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર—એ પંચવિધ આચારમાંહે અનેરો જે કોઈ અતિચાર પદ્મ દિવસ માંહે સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુએ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કં. [૧]

જ્ઞાનાચારે આઠ અતિચાર.

કાલે વિણુએ બહુમાણે, ઉવહાણે તહ અનિન્હવણે,
વંજણુ અત્ય તદ્દુભયે, અકૂવિહો નાણુમાચારો.

જ્ઞાન કાળ વેળાયે ભણ્યો ગણ્યો નહીં. અકાળે ભણ્યો. વિનયહીન બહુમાનહીન, યોગ-ઉપધાનહીન ભણ્યો. અનેરો કન્હે ભણી, અનેરો ગુરુ કહ્યો. દેવ ગુરુ વાંદણે પડિક્કમણે સજ્જાચ કરતાં ભણતાં ગુણતાં કૂડો અક્ષર કાને માત્રાયે અધિકો એછો ભણ્યો. સૂત્ર કૂડું કહ્યું. અર્થ

કૂડો કહ્યો. તદુભય કૂડાં કહ્યાં. ભણીને વિસાર્યાં. સાધુ તણે ધર્મે: કાળે અણુઉધર્યે, ડાંડો અણુપડિલેહે, વસતિ અણુશોધે, અણુપવેસે, અસનઝાય, અણોઝઝાયમાંહે શ્રી દશ વૈકલ્પિક સ્થવિરાવલી પ્રમુખ સિદ્ધાંત ભણ્યો ગુણ્યો. શ્રાવક તણે ધર્મે: પડિઝમણા ઉપદેશમાલા પ્રમુખ ભણ્યો ગુણ્યો. કાળ વેળાએ કાળે અણુઉધર્યે પઢ્યો. જ્ઞાનોપગરણુ:પાટી, પોથી, ઠવણી, કવલી, નોકારવાળી, સાંપડા, સાંપડી, દસ્તરી, વહી, ઝોલીયા પ્રમુખ પ્રત્યે પગ લાગ્યો, થુક લાગ્યું. થુકે કરી અક્ષર માંજ્યો. ઝોશીસે ધર્યો. કન્હે છતાં આહાર નિહાર કીધો. જ્ઞાનદ્રવ્ય ભક્ષતાં ઉપેક્ષા કીધી. પ્રજ્ઞાપરાધે વિણુસ્યો. વિણુસતાં ઉવેખ્યો, છતી શક્તિયે સાર સંભાળ ન કીધી. જ્ઞાનવંત પ્રત્યે દ્વેષ, મત્સર ચિંતવ્યો. અવજ્ઞા, આશાતના કીધી. કોઈ પ્રત્યે ભણુતાં ગુણુતાં અંતરાય કીધો. આપણા બાણુપણા તણો ગર્વ ચિંતવ્યો. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવ જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન-એ પંચવિધ જ્ઞાન તણી અસદ્દેહણા કીધી, અન્યથા પ્રરૂપણા કીધી. કોઈ તોતડો ઝોખડો હસ્યો, વિતકર્યો.

જ્ઞાનાચાર વિષઈ ઝો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઝો હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧]

દર્શનાચારે આઠ અતિચાર.

નિરસંકિય નિઝંખિય, નિવ્વિતિગિચ્છા અમૂઠદિહીઅ,
ઉવવૂહ ધિરીકરણે, વચ્છલ્લ-પભાવણે અકુ.

દેવ ગુરુ ધર્મ તણે વિષે નિ:શંકપણું ન કીધું તથા એકાંત નિશ્ચય ન કીધો. ધર્મ સંબંધી રૂળ તણે વિષે નિ:સંદેહ બુદ્ધિ ધરી નહીં. સાધુ સાધ્વીના મળ મલીન ગાત્ર દેખી દુગંછા નિપબવી. કુચારિત્રીયા દેખી ચારિત્રીયા ઉપર અભાવ હુઝો. મિથ્યાત્વી પૂબ પ્રભાવના દેખી મૂઠદષ્ટિપણું કીધું, તથા સંઘમાંહે ગુણુવંતતણી અનુપબુંહણા કીધી. અસ્થિરીકરણુ, અવાત્સદય, અપ્રીતિ, અભક્તિ નીપબવી, અબુહમાન કીધું.

સાધર્મિકશું કલહ કર્મખંધ કીધો, તથા જૈન શાસનની યથાશક્તિ પ્રસાવના ન કીધી. દેવદ્રવ્ય, ગુરુદ્રવ્ય, જ્ઞાનદ્રવ્ય, સાધારણ દ્રવ્ય, ભક્ષિત, ઉપેક્ષિત પ્રજ્ઞાપરાધે વિણુસ્યું, વિણુસતાં ઉવેખ્યા. છતી શક્તિએ સાર સંભાળ ન કીધી, તથા અધોતી અષ્ટપદ મુખકોશ પાળે દેવપૂજા કીધી. ણિંબ પ્રત્યે વાસકુંખી, ધુપધાણું કળશ તણો ઠબકો લાગ્યો. ણિંબ હાથ થકી પાડ્યું. ઉસાસ નિઃસાસ લાગ્યો. દેહરે ઉપાસરે મળ-શ્લેષ્માદિક લોહ્યુ-દેહરા માંહે હાસ્ય, ખેલ, કેલિ, કુતૂહલ, આહાર, નિહાર કીધાં. પાન સોપારી નિવેદીયાં ખાધાં. ઠવણાયરીય હાથ થકી પાડ્યાં. પડિલેહવા વીસાર્યાં. જિનભવને ચોરાસી આશાતના, ગુરુ-ગુરુણી પ્રત્યે તેત્રીસ આશાતના કીધી. ગુરુવચન તહત્તિ કરી પડીવચ્યું નહીં.

દર્શનાચાર વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ દુઝ્ઝડં. [૨]

ચારિત્રાચારે આઠ અતિચાર.

પણિહાણુ જ્ઞેગજુત્તો, પંચહિં સમઈહિં તિહિં ગુત્તીહિં,
એસ ચરિત્તાચારો, અહુવિહો હોઈ નાયવો.

ઈયાં સમિતિ તે અણુજ્ઞે હિંડ્યા. ભાષા સમિતિ તે સાવધ વચન બોલ્યાં. એવણા સમિતિ તે તૃણુ, ડગલ, અન્ન, પાણી અસૂઝતું લીધું. આદાન-ભંઠ-મત્ત-નિદ્રખેવણા સમિતિ તે આસન, શયન, ઉપકરણુ, માતરૂં પ્રમુખ અણુપૂંજુ જીવાકુલ ભૂમિકાએ મૂક્યું, લીધું. પારિઠાપનિકા સમિતિ તે મળ-મૂવ શ્લેષ્માદિક અણુપૂંજુ જીવાકુલ ભૂમિકાએ પરઠવ્યું. મનોગુપ્તિ તે મનમાં આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન ધ્યાયાં. વચન ગુપ્તિ તે સાવધ વચન બોલ્યાં. કાય ગુપ્તિ તે શરીર અણુપડિલેહું હલાવ્યું. અણુપૂંજુ ખેડા. એ અષ્ટ-પ્રવચન-માતા સાધુ તણે ધર્મે સદૈવ, તથા શ્રાવક તણે ધર્મે સામાયિક પોસહ લીધે, રૂડી પેરે પાલ્યાં નહીં. ખંડણા વિરાધના હુઈ.

ચારિત્રાચાર વિષઈ ચો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, બાહર, બાણતાં, અબાણતાં હુચો હોય તે સુવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૩]

વિશેષતઃ શ્રાવક તણે ધર્મે શ્રી સમ્યક્ત્વમૂલ આર વ્રત સમ્યક્ત્વ તણા પાંચ અતિચાર.

સંકા કંબ વિગિચ્છા, પસંસ તહ સંથવો કુલિંગીચુ,
સમ્મત્તરસ-ઈચારે, પડિક્કમે દેસિયાં સવ્યાં.

શંકા: શ્રી અરિહંત તણા બળ, અતિશય, જ્ઞાનલક્ષ્મી, ગાંભીર્યાદિક ગુણુ, શાશ્વતી પ્રતિમા, ચારિત્રીયાના ચારિત્ર, શ્રી જિનવચન તણા સંદેહ કીધો. આકાંક્ષા: બ્રહ્મા, વિણુ, મહેશ્વર, ક્ષેત્રપાલ, ગોગો, આસપાલ, પાહર દેવતા, ગોત્ર દેવતા, ગ્રહપૂજા, વિનાયક, હનુમંત, સુગ્રીવ, વાલી, નાહ, ઇત્યેવમાદિક દેશ, નગર, ગામ, ગોત્ર, નગરી, બુઘુઆ દેવ, દહેરાના પ્રભાવ દેખી, રોગ, આતંક, કષ્ટ આવે ઇહલોક પરલોકાર્થે પૂજ્યા, માન્યા. સિદ્ધ વિનાયક જીરાઉલાને માન્યું, ઇચ્છ્યું. ષૌદ્ધ, સાંખ્યાદિક સંન્યાસી, ભરડા, ભગત, લિંગીયા, બેગિયા બેગી, દરવેશ, અનેરા દર્શનીયાતણા કષ્ટ, મંત્ર, અમતકાર દેખી, પરમાર્થ બાણ્યા વિના, ભુલાવ્યા, મોહ્યાં. કુશાસ્ત્ર શીખ્યાં, સાંભળ્યાં. શ્રાદ્ધ, સંવત્સરી, હોળી, બળેવ, માહી પૂનમ, અબ પડવો, પ્રેત ખીજ, ગૌરી ત્રીજ, વિનાયક ચોથ, નાગ પંચમી, ઝીલણા છડી, શીલ સાતમી, કુવ્ર અષ્ટમી, નૌલી નવમી, અહવા દસમી, વ્રત અગિયારસી, વસ આરસી, ધન તેરસી, અનંત ચૌદસી, અમાવાસ્યા, આદિત્ય વાર, ઉત્તરાયણ, નૈવેદ્ય કીધાં. નવોદક યાગ, ભોગ ઉતારણાં કીધાં, ધરાવ્યાં, અનુમોધાં. પીપળે પાણી ઘાલ્યાં, ઘલાવ્યાં. ઘર બાહિર ક્ષેત્ર, ખલે, કૂં, તમાવે, નદીએ, દ્રહે, વાવિયે, સમુદ્રે, કુંડે-પુણ્યહેતુ સ્નાન કીધાં, કરાવ્યા, અનુમોધાં. દાન દીધાં. ગ્રહણ, શનીશ્વર, મહા માસે, નવરાત્રી નાહ્યાં. અબાણતાં થાખ્યાં. અનેરા વ્રત વ્રતોલાં કીધાં, કરાવ્યાં.

વિતિગિચ્છા: ધર્મ સંબંધી યા ફળ તણે વિષે સંદેહ કીધો. જિન, અરિહંત, ધર્મના આગાર, વિશ્વોપકાર સાગર, મોક્ષ માર્ગના દાતાર, ઈસ્યા ગુણુ લાણી ન માન્યા, ન પૂજ્યા. મહાસતી મહાત્માની ઈહિલોક પરલોક સંબંધી લોગ વંછિત પૂજા કીધી. રોગ આતંક કષ્ટ આવે ક્ષીણ વચન લોગ માન્યા. મહાત્માના લાત, પાણી, મળ, શોભા તણી નિંદા કીધી. દુચારિત્રિયા દેખી ચારિત્રિયા ઉપર કુભાવ હુચ્યો. મિથ્યાત્વી તણી પૂજા પ્રભાવના દેખી પ્રશંસા કીધી, પ્રીતિ માંડી, દાક્ષિણ્ય લગે તેહનો ધર્મ માન્યો કીધો.

શ્રી સમ્યક્ત્વ વ્રત વિષયઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પદ્ધતિવસ માંહિ સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુચ્યો હોય તે સવિ હું મને વચને કાચાચે કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કઠં. [૪]

પહેલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

વહ બંધ છવિચ્છેચ્ચે, અઈલારે ભત્ત પાણુ વુચ્છેચ્ચે,
પદમ વચસ્સ-ઇચારે, પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં.

દ્વિપદ ચતુષ્પદ પ્રત્યે રીસ વશે ગાઠો ઘાવ ઘાલ્યો, ગાઠ બંધને બાંધ્યો, અધિક ભાર ઘાલ્યો. નિલાંછન કર્મ કીધાં. ચારા પાણી તણી વેળાયે સાર સંભાળ ન કીધી. લેણે દેણે કિણુહી પ્રત્યે લાંઘાવ્યો. તેણે ભુખે આપણે જમ્યા. કન્હે રહી મરાવ્યો. બંદીખાને ઘલાવ્યો. સળ્યાં ઘાન્ય તાવડે નાંખ્યાં, દગાવ્યાં, ભરડાવ્યાં. શોધી ન વાવર્યાં. ઈંધણ, છાણાં, અણુશોધ્યાં બાળ્યાં. તે માંહી સાપ, વીંછી, ખજૂરા, સરવલા, માંકડ, જૂઆ, ગિગોડા-સાહતા મુઆ, હુહવ્યા. રૂડે સ્થાનકે ન મુકયા. કીડી મંકોડીના ઈંડાં વિછોદ્યાં. લીખ ફેડી. ઉઘઈ, કીડી, મંકોડી, ઘીમેલ, કાતરા, ચુડેલ, પતંગીયાં, દેડકાં, અળસીયાં, ઈયળ, કુત્તાં, ડાંસ, મચ્છર, ખગતરાં, માખી, તીડ પ્રમુખ જીવ વિણાસ્યા. માળા હલાવતાં ચલાવતાં પંખી, ચકલાં, કાગ તણાં ઈંડાં ફેડયાં. અનેરા એકેંદ્રિયાદિક જીવ વિણાસ્યા, ચાંખ્યાં, હુહવ્યાં. કાંઈ હલાવતાં ચલાવતાં પાણી છાંટતાં, અનેરા કાંઈ કામકાજ કરતાં, નિર્ધવંસપણું કીધું. જીવ રક્ષા રૂડી ન.

કીધી. સંખારો સૂકવ્યો. રૂડું ગળણું ન કીધું. અણુગળ પાણી વાપર્યું. રૂડી જ્યણા ન કીધી. અણુગળ પાણીએ ઝીલ્યાં, લુગડાં ધોયાં. ખાટલા તાવડે નાખ્યા, આટક્યા. જીવાકુળ ભુમિ લીંપી. વાસી ગાર રાખી. દળણે, ખાંડણે, લીંપણે રૂડી જ્યણા ન કીધી. આઠમ ચૌદસના નિયમ ભાંગ્યાં. ધૂણી કરાવી.

પહેલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કંડં. [૧]

ખીજે સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સહસા રહસ્સ દારે, મોસુવચ્ચેસે અ કૂડલેહે અ,
ખીઅ વચસ્સ-ઈચારે, પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં.

સહસાટકારે કુણહિ પ્રત્યે અજુકતું આળ અભ્યાખ્યાન દીધું. સ્વહારા મંત્ર લેદ કીધો. અનેરા કુણહનેા મંત્ર આલોચ મર્મ પ્રકાશ્યો. કુણહીને અનર્થ પાઠવા કૂડી યુદ્ધિ દીધી. કૂડો લેખ લખ્યો. કૂડી સાખ ભરી. થાપણ મોસો કીધો. કન્યા, ગૌ, ઢેર, ભુમિ સંબંધી લહેણે દેહણે વ્યવસાયે વદ વઢવાઠ કરતાં મોટકું જુહું યોલ્યા. હાથ પગ તણી ગાળ દીધી. કઠકડા મોડયા. મર્મવચન યોલ્યાં.

ખીજે સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રત વિષઈઓ અનેસે જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કંડં. [૨]

ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

તેના હડખઓગે, તખ્પડિરૂવે વિરૂદ્ધ ગમણે અ,
કૂડ-તુલ કૂડ-માણે, પડિક્કમે દેસિઅં સવ્વં.

ઘર બહિર ક્ષેત્રે ખલે પરાઈ વસ્તુ આણુમોકલી લીધી, વાપરી. ચોરાઈ વસ્તુ વહોરી, ચોર ધાડ પ્રત્યે સંકેત કીધો. તેહને સંખળ દીધું. તેહની વસ્તુ લીધી. વિરૂદ્ધ રાજ્યાતિકમ કીધો. નવા, પુરાણા, સરસ, વિરસ, સજીવ, નિર્જીવ વસ્તુના ભેળસંભેળ કીધાં. ડૂડે કાટલે, તોલે, માને, માપે વહોર્યાં. દાણચોરી કીધી. કુણુહિને લેખે વરાંસ્થો. સાટે લાંચ લીધી. ડૂડો કરહો કાઠયો વિશ્વાસઘાત કીધો. પરવચના કીધી. પાસંગ ડૂડા કીધાં. દાંડી ચઠાવી. લહકે ત્રહકે ડૂડાં કાટલાં, માન, માપાં કીધાં. માતા, પિતા, પુત્ર, કલત્ર, વંચી કુણુહિને દીધું—જુદી ગાંઠ કીધી, થાપણુ ઓળવી. કુણુહિને લેખે પલેખે ભુલાવ્યું. પડી વસ્તુ ઓળવી લીધી.

ત્રીજે સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણુ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંડી સૂદમ, બાદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૩]

ચોથે સ્વદારા સંતોષ પરસ્ત્રી-ગમન વિરમણુ વ્રતે
પાંચ અતિચાર.

અપરિગ્ગહિયા ઈત્તર, આણુંગ વિવાહ તિવ્વ-આણુરાગે,
ચઉત્થ વચસ્સ-ઈચારે, પડિક્કમે દેસિચ્ચં સવ્વં.

અપરિગ્ગહિતા-ગમન, ઈત્તર પરિગ્ગહિતા-ગમન કીધું. વિધવા, વૈશ્યા, પરસ્ત્રી, કુલાંગના, સ્વદારા-શોક તણે વિષે દષ્ટિ-વિપર્યાસ કીધો. સરાગ વચન ખોલ્યાં. આઠમ, ચૌદસ અનેરી પર્વતિથિના નિયમ લેઈ ભાંગ્યાં. ઘરઘરણાં કીધાં કરાવ્યાં-વર વહૂ વખાણ્યાં. કુવિકલ્પ ચિંતવ્યો. અનંગ કીડા કીધી. સ્ત્રીના અંગોપાંગ નીરખ્યાં. પરાયા વિવાહ જોડયા. ઠીંગલા ઠીંગલી પરણાવ્યા. કામભોગ તણે વિષે તીવ્ર અભિલાષ કીધો. અતિકમ, વ્યતિકમ, અતિચાર, અનાચાર, સુહણે સ્વપ્નાંતરે હુઆ કુસ્વપ્ન લાધ્યાં. નટ, વિટ, સ્ત્રીશું હાંસુ કીધું.

ચોથે સ્વદારા-સંતોષ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુચો હોય તે સવિ હું મને વચને કાચાચે કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં [૪]

[આવિકા ચોગ્ય ચતુર્થ વ્રતાતિચાર

ચોથે સ્વપતિ સંતોષ, પર-પુરૂષ-ગમન વિરમણ વ્રતે

પાંચ અતિચાર.

અપરિગ્ગહિયા ઇત્તર૦ પાણિગ્રહણ કરેલા પતિ સિવાયના અન્ય પુરૂષ સાથે સંબંધ જોડવાનો સંકલ્પ કર્યો. સ્વપતિના અભાવે પુનર્વિવાહ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. પોતાની શોકને વિષે ઈર્ષા લાવ કર્યો. અન્ય પુરૂષો સાથે સરાગ વચન બોલ્યા. આઠમ ઐદશ અનેરી પર્વ તિથિએ શિયળ પાળવાના નિયમ લઈને લાંગ્યાં. વર લટૂ વખાણ્યાં. કુવિકલ્પ ચિંતવ્યો. પરપુરૂષના અંગોપાંગ નીરળ્યા. પરાયા વિવાહ જોડ્યા. કામભોગને વિષે તીવ્ર અભિલાષ કર્યો. નાની વયના પુત્ર-પુત્રીના લગ્ન કર્યાં. અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર સુહણે સ્વપ્નાંતરે હુચા. કુસ્વપ્ન લાધ્યાં. નટ વિટ પુરૂષ સાથે હાંચું કીધું. પુનર્વિવાહ કરાવ્યા. કામવશ થઈને અનેક પ્રકારની કુચેષ્ટાઓ કીધી.

ચોથે સ્વપતિ સંતોષ વ્રત વિરઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસમાંહી૦ [૪]

પાંચમે પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતે પાંચ અતિચાર

ધણ ધનન ખિત્ત વત્થુ, રૂપ સુવન્ને અ કુવિચ પરિમાણે,
દુપ્પથે ચઉપ્પયમિય, પડિક્કમે દેસિચં સવ્વં.

ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂપ, સુવર્ણ, કુપ્ય, દ્વિપદ, ચતુષ્પદ-એ નવ વિધ પરિગ્રહ તણા નિયમ ઉપરાંત વૃદ્ધિ દેખી મૂર્છા લગે. સંક્ષેપ ન કીધો. માતા, પિતા પુત્ર, સ્ત્રી તણે લેખે કીધો. પરિગ્રહ પરિમાણ લીધું નહીં, લઈને પઢિયું નહિં, પઢવું વિસાયું, અલીધું મેલ્યું. નિયમ વિસાર્યા.

પાંચમે પરિવ્રજ વિરમણુ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ હુક્કડં [૫]

છકું દિગ્ પરિમાણુ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

ગમણુરસ ઉ પરિમાણુ, દિસાસુ ઉડું અહે અ તિરિઅંચ,
વુદ્ધિ સઈ-અંતરદ્વા, પદમંમિ ગુણુવચે નિંદે.

ઉર્વં દિશિ, અધો દિશિ, તિર્યગ્ દિશિએ બધા આવવા તણુ નિયમ લઈ ભાંચ્યા. અનાભોગે વિસ્મૃત લગે અધિક ભૂમિ ગયા. પાઠવણી આઠી પાઠી મોકલી, વડાણુ વ્યવસાય કીધો. વર્ષા કાગે ગામતરૂં કીધું. ભૂમિકા એક ગમા સંકેપી, બીજી ગમા વધારી, નિયમ વિસાર્યા.

છકું દિગ્ પરિમાણુ વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણુતાં, અબાણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૬]

સાતમે ભોગોપભોગ વિરમણુ વ્રતે (પરિમાણુ વ્રતે)
ભોજન આશ્રી પાંચ અતિચાર અને કર્મહુંતી
પંદર અતિચાર : એવં વીસ અતિચાર.

સચિત્તે પડિબધે, અપેલ હુપ્પેલિઅંચ આહારે,
તુચ્છો-સહિ ભક્ષણુયા, પડિક્કમે દેસિઅં સવં.

સચિત્ત નિયમ લીધે અધિક સચિત્ત લીધું. અપદ્વ આહાર, હુપ્પદ્વ આહાર, તુચ્છૌષધિ તણું ભક્ષણુ કીધું. ચોલા, ઉંબી પોંક, પાપડી ખાધાં.

સચિત્ત દવ્વ વિગઈ, વાણુહ તંબોલ વત્થ કુસુમેસુ,
વાહણુ સયણુ વિલેવણુ, અંલ દિસિ ન્હાણુ ભત્તેસુ.

એ ચૌદ નિયમ દિન ગત, રાત્રી ગત લીધાં નહીં. લેઈને ભાંગ્યા. બાવીસ અભક્ષ, બત્રીસ અનંતકાય માંહીં આદુ, મૂળા, ગાજર, પિંડ, પિંડાલુ, કચુરો, સુરણુ, કુણી આંમલી, વાઘરહાં ખાધાં. વાસી કઠોળ, પોલી રાટલી, ત્રણ દિવસનું ચોદન (દહિં) લીધું. મધુ, મહુડાં, માખણુ, માટી, વેંગણુ, પીલુ, પીચુ, પંપોટા, વિષ, હીમ, કરહા, ઘોલવડા, અન્નણ્યા ફળ, ટીંબર, ગુંદા, મહોર, અથાણું, આમ્બલ ખોર, કાચું મીઠું, તિલ, ખસખસ, કોઠિંબડા ખાધાં. રાત્રી ભોજન કીધાં. લગભગ વેળાએ વાળુ કીધું. દિવસ વિષુ ઉગે શિરાવ્યા.

તથા કર્મત : પંદર કર્માદાન :

ઈંગાલ કર્મે, વણુ કર્મે, સાડિ કર્મે, ભાડિ કર્મે, ફેડી કર્મે - આ પાંચ કર્મ; દંત વાણિજ્યે, લક્ષ્મ વાણિજ્યે, રસ વાણિજ્યે, કેશ વાણિજ્યે, વિષ વાણિજ્યે-એ પાંચ કુવાણિજ્ય; જંત પિલ્લણુ કર્મે, નિલ્લંછણુ કર્મે, દવગિ દાવણુયા, સર-દહ-તલાય સોસણુયા, અસર્ધ પોસણુયા-એ પાંચ સામાન્ય.

એ પાંચ કર્મ, પાંચ કુ-વાણિજ્ય તથા પાંચ સામાન્ય-એવં પન્નર કર્માદાન બહુ સાવધ મહારંલ રાંગણુ લીહાલા કરાવ્યા. ઈંટ, નીભાડા પચાવ્યા. ધાણી, ચણુ, પકવાન કરી વેચ્યાં. વાસી માખણુ તવાવ્યા. તિલ વહેાર્યાં. ફાગણુ માસ ઉપરાંત રાખ્યા. દલીદો કીધો. અંગીઠા કરાવ્યાં. શ્વાન, બિલાડા, સૂડા, સાલહિ પોષ્યા, અનેરા જે કાંઈ બહુ સાવધ ખર કર્માદિક સમાચર્યાં. વાસી ગાર રાખી. લીંપણુ ગૂંપણુ મહારંલ કીધો. અણુશોધ્યા ચૂલા સંક્રુક્યા. ઘી તેલ ગોળ છાશ તણું ભોજન ઉઘાડાં મૂક્યાં. તે માંહી માખી, કુંતિ, ઉંદર, ગરોળી પડી, કીડી ચઢી, તેની જ્યણુ ન કીધી.

સાતમે ભોગોપભોગ પરિમાણુ વ્રત વિષઈઓ અનેરા જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણુતાં, અન્નણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કહં. [૭]

આઠમે અનર્થ-દંડ વિરમણ વ્રતે પાંચ અતિચાર
કંદાર્પે કુક્રકુઈએ, મોહરિ અહિગરણ ભોગ અઈરિતે,
દંડમિ અણકુઈએ, તઈયમિ શુભુવએ નિંદે.

કંદર્પ લગે વિટ ચેષ્ટા, હાસ્ય, ખેલ, કુતૂહલ કીધાં. પુરૂષ સ્ત્રીનાં
હાવભાવ, રૂપ શંગાર, વિષય રસ વખાણ્યા. રાજકથા, ભક્તકથા (ભોજન
કથા), દેશકથા, સ્ત્રીકથા, કીધી, પરાઈ તાંત કીધી, તથા પૈશુન્યપણું
કીધું. આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાન ધ્યાયાં. ખાંડાં, કટાર, કોશ, કુહાડા, રથ,
ઉખલ, મુશળ, અગ્નિ, ઘરંટી, નિસાહ, દાતરડાં, પ્રમુખ અધિકરણ
મેલી દાક્ષિણ્ય લગે માગ્યાં, આપ્યાં. પાપોપદેશ કીધો. અષ્ટમી
ચતુર્દશીએ ખાંડવા દળવા તણા નિયમ ભાંગ્યા. મુખરપણા લગે અસંખ્ય
વાક્ય બોલ્યા. પ્રમાદાચરણ સેવ્યાં. અંધોલે, નાહણે, દાતણે,
પગધોઅણે, ખેલ પાણી તેલ છંટયાં. ઝીલાણે ઝીલ્યાં. જુગટે રમ્યા.
હિંચોળે હિંચ્યા. નાટક પ્રેક્ષણુક ભેયાં. કણ, કુવસ્તુ ઠોર લેવરાવ્યાં. કર્કશ
વચન બોલ્યાં, આકોશ કીધા, અબોલા લીધા, કરકડા મોડયા. મચ્છર
ધર્યો. સંભેડા લગાડયા. શાપ દીધા, ભેંસા, સાંઠ, હુકુ, કુકડા, શ્વાનાદિક
જુઝાર્યાં. જુઝતા ભેયાં. આદિ લગે અદેખાઈ ચિંતની. માટી, મીઠું,
કણ, કપાશિયા, કાજ વિણુ ચાંખ્યાં. તે ઉપર બેઠા. આળી વનસ્પતિ
ખુંદી. ચુઈ, શસ્ત્રાદિક નિપજાવ્યા. ઘણી નિદ્રા કીધી. રાગ દ્રેષ લગે
એકને ઋદ્ધિ પરિવાર વાંછી, એકને મૃત્યુ હાનિ વાંછી.

આઠમે અનર્થ-દંડ વિરમણ વ્રત વિષઈએા અનેરો જે કોઈ
અતિચાર પદ્મ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, બાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુચ્ચો હોય
તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ હુકડડં. [૮]

નવમે સામાયિક વ્રતે પાંચ અતિચાર.

તિવિહે હુખણિ હાણે, અણુવકાણે તહા સઈ વિહુણે,
સામાયિ વિતહ-કએ, પઠમે સિખખાવએ નિંદે.

સામાયિક લીધે મને આહટ્ટ દોહટ્ટ ચિંતવ્યું. સાવઘ વચન યોલ્યાં. શરીર અણપડિલેહ્યું હલાવ્યું. છતી વેળાએ સામાયિક ન લીધું. સામાયિક લેઈ ઉઘાડે મુખે યોલ્યા, ઉંઘ આવી. વાત વિકથા ઘર તણી ચિંતા કીધી. વીજ દીવા તણી ઉજ્જેહિ હુઈ. કણુ, કપાશિયા, માટી, મીહું, ખડી, ધાવડી, અરણેટો, પાષાણ પ્રમુખ ચાંખ્યાં. પાણી, નીલ-કૂલ, શેવાળ, હરિઅ-કાય, ખીય-કાય ઇત્યાદિ આલડયાં. સ્ત્રી તિયંચિ તણા નિરંતર પરંપર સંઘટ્ટ હુઆ. મુહપત્તિઓ સંઘટ્ટી. સામાયિક અણપૂચ્યું પાર્યું, પારવું વિસાર્યું.

નવમે સામાયિક વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસને વિષે સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૯]

દસમે દેસાવગાસિક વ્રતે પાંચ અતિચાર.

આણવણે પેસવણે, સદે રૂવે અ પુગ્ગલ-ક્રખેવે,
દેસાવગાસિઅંમિ, ખીએ સિખખાવએ નિંદે.

આણવણ-પપચોગે, પેસવણ-પપચોગે, સદ્દાણુવાઈ, રૂવાણુવાઈ, અહિયા પુગ્ગલ-પક્રખેવે, નિયમિત ભૂમિકામાંહિ ખાહેરથી કાંઈ અણાવ્યું. આપણે કન્હે ઘટ્ટી ખાહેર કાંઈ મોડવ્યું, અથવા રૂપ દેખાડી, કાંકરો નાખી, સાદ કરી આપણપણું છતું જણાવ્યું.

દસમે દેસાવગાસિક વ્રત વિષઈઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહિ સૂક્ષ્મ, ખાદર, બાણતાં, અબાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૧૦]

અગિયારમે પૌષઘ-ઉપવાસ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સંથારૂચાર વિહિ-, પમાય તહ ચેવ ભોયણાભોએ,
પોસહ-વિહિ-વિવરીએ, તઈએ સિખખાવએ નિંદે.

અપ્પડિલેહિય દુપ્પડિલેહિય સન્ન-સંથારએ, અપ્પડિલેહિય ઉચ્ચાર પાસવણુ ભૂમિ-પોસહ લીધે સંથારા તણી ભૂમિ ન પૂંજી. આહિરલાં લહુડાં વડાં સ્થાંડિલ દિવસે શોધ્યા નહીં. પડિલેહાં નહીં. માતરૂ અણુપૂંજ્યું હલાવ્યું, અણુપૂંજી ભૂમિકાએ પરઠવ્યું. પરઠવતાં “અણુજાણુહ જરુમુગ્ગહો” ન કહ્યો. પરઠવ્યા પૂંઠે ત્રણ વાર “વોસિરે વોસિરે” ન કહ્યો. પોસહ-શાલામાંહિ પેસતાં “નીસીહિ”, નીસરતાં “આવસ્સહિ”, ત્રણ વાર ભણી નહીં. પુઠવી, અપ, તેઉ, વાઉ, વનસ્પતિ, ત્રસકાય તણાં સંઘટ્ટ, પરિતાપ, ઉપદ્રવ હુઆ. સંથારા પોરિસિ તણો વિધિ ભણુવો વિસાર્યો. પોરિસિમાંહે ઉંધ્યા. અવિધે સંથારો પાથર્યો. ખારણાદિક તણી ચિંતા કીધી. કાળવેળાએ દેવ ન વાંધા. પડિક્કમણુ ન કીધું. પોસહ અસુરો લીધો સવેરો પાર્યો. પર્વ તિથિએ પોસહ લીધો નહીં.

અગ્યારમે પોષધોપવાસ વ્રત વિષઠંઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂદમ, બાહર, બળણુતાં, અબળણુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તરસ મિચ્છામિ દુક્કઠં. [૧૧]

બારમે અતિથિ-સંવિભાગ વ્રતે પાંચ અતિચાર.

સચ્ચિત્તે નિક્ષિખવણે, પિહિણે વવએસ મચ્છરે ચેવ,
કાલાઈક્રિકમ દાણે, ચઉત્યે સિખખાવએ નિંદે.

સચિત્ત વસ્તુ હેઠ ઉપર છતાં મહાત્મા મહાસતી પ્રત્યે અસૂઝતું દાન દીધું. દેવાની બુદ્ધે અસૂઝતું ફેડી સુઝતું કીધું, આપણું ફેડી આપણું કીધું. અણુદેવાની બુદ્ધે સુઝતું ફેડી અસૂઝતું કીધું, આપણું ફેડી પરાયું કીધું. વહોંરવા વેળા ટલી રહયા. અસુર કરી મહાત્મા તેડયા. મચ્છર ધરી દાન દીધું. ગુણવંત આવે ભક્તિ ન સાચવી. છતી શક્તિએ સ્વામીવાત્સલ્ય ન કીધું. અનેરો ધર્મક્ષેત્ર સીદાતાં છતી શક્તિએ ઉધ્ધર્યાં નહીં. દીન ક્ષીણ પ્રત્યે અનુકંપા દાન ન દીધું.

બારમે અતિથિ સંવિભાગ વ્રત વિષઠંઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર

પક્ષ દિવસ માંહિ સૂક્ષ્મ, બાહર, બાહુતાં, અબાહુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કઠં. [૧૨]

સંલેષણાના પાંચ અતિચાર.

ઇહ-લોએ પર-લોએ, જીવિ અ મરણુ અ આસંસ-પચોગે,
પંચવિહો અધારો, મા મજ્ઝં હુજ્ઝ મરણુતે.

ઇહ-લોગા-સંસપ્પચોગે, પર-લોગા-સંસપ્પચોગે, જીવિયા-સંસપ્પચોગે, મરણા-સંસપ્પચોગે, કામલોગા-સંસપ્પચોગે. ઇહલોકેઃ ધર્મના પ્રભાવ લગે રાજક્રુદ્ધિ, સુખ, સૌભાગ્ય, પરિવાર વાંછયા-પરલોકેઃ દેવ, દેવેન્દ્ર, વિદ્યાધર, ચક્રવર્તી તણી પદવી વાંછી. સુખ આવે જીવિતવ્ય વાંછયું. દુઃખ આવે મરણુ વાંછયું. કામલોગ તણી વાંછા કીધી.

સંલેષણા ત્રત વિષઈ ઓ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહિ, સૂક્ષ્મ, બાહર, બાહુતાં, અબાહુતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કઠં. [૧૩]

તપાચાર ખાર ભેદઃ છ બાહ્યઃ છ અભ્યંતર.

બાહ્ય તપઃ છ ભેદ.

અણુસણુ-મુણોચરિયા, વિત્તી-સંખેવણું રસ-ચ્યાઓ,
કાય-કિલેસો સંલીણયા અ, બજ્જો તવો હોઈ.

અણુસણુ લાણી ઉપવાસ વિશેષ પર્વ તિથિએ છતી શક્તિએ કીધેા નહીં. ઉણોહરી-ત્રત તે કોળિયા પાંચ સાત ઉણા રહ્યા નહીં. વૃત્તિ-સંક્ષેપ તે દ્રવ્યભણી સર્વ વસ્તુનો સંક્ષેપ કીધો નહીં. રસ ત્યાગ તે વિગય ત્યાગ ન કીધો. કાય ક્લેશ લોચાદિક કષ્ટ સહ્યા નહીં. સંલીનતા-અંગોપાંગ સંકોચી રાખ્યાં નહીં. પચ્યકુખાણુ લાંગ્યાં. પાટલો ડગડગતો ફેડયો નહીં. ગંઠસી, પોરિસિ, સાઠપોરિસિ, પુરિમદ્દુ, એકાસણું, બેઆસણું, નિવિ, આંબિલ પ્રમુખ પચ્યકુખાણુ પારવું વિસાયું. એસતાં નવકાર ન ભણ્યો. ઉઠતાં પચ્યકુખાણુ કરવું વિસાયું.

ગંઠસિઉં ભાચ્યું. નિવિ, આંબિલ, ઉપવાસાદિ તપ કરી કાચું પાણી પીધું. વમન હુચ્યો.

આદ્ય તપ વિષઈચ્યો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં, હુચ્યો હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાચ્છે કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૧૪]

અભ્યંતર તપ : છ લેહ

પાયચ્છિત્તં વિણુચ્યો, વૈયાવચ્ચં તહેવ સજ્જાચ્યો,
ઝાણું ઉસ્સગ્ગો વિ અ, અગ્ગિભંતરચ્ચો તવો હોઈ.

મન શુદ્ધે ગુરૂ કન્હે આલોઅણુ લીધી નહીં. ગુરૂદત્ત પ્રાયચ્છિત્ત તપ લેખા શુદ્ધે પહુંચાર્યો નહીં. દેવ, ગુરુ, સંઘ, સાહમી પ્રત્યે વિનય સાચવ્યો નહીં. ખાળ, વૃદ્ધ, ગ્જાન, તપસ્વી પ્રમુખતું વૈયાવચ્ચ ન કીધું. વાચના, પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મ કથા : લક્ષણ પંચત્રિધ સ્વાધ્યાય ન કીધો. ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન ન ધ્યાયાં. આતંધ્યાન. રૌદ્રધ્યાન ધ્યાયાં. કર્મક્ષય નિમિત્તે લોગસ્સ દસ વીસનો કાઉસ્સગ્ગ ન કીધો.

અભ્યંતર તપ વિષઈચ્યો અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, આદર, બાણતાં, અબાણતાં, હુચ્યો હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાચ્છે કરી તસ્સ મિચ્છામિ હુક્કડં. [૧૫]

વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર.

અણિગૂહિઅ અલ-વીરિચો, પરકકમઈ નો જહુત્ત-માહુત્તો,
જુંજઈ અ જહા-થામં, નાયવો વીરિયાચારો.

પઢવે, ગણુવે, વિનય, વૈયાવચ્ચ, દેવપૂજા, સામાયિક, પોસહ, દાન, શીયળ, તપ, ભાવનાદિક ધર્મકૃત્યને વિષે મન વચન કાયા તણું છતું બળ, છતું વીર્ય ગોપવ્યું. રૂઠાં પંચાંગ ખમાસમણ ન કીધાં.

વાંદણાં તણા આવર્ત વિધિ સાચવ્યા. નહીં. અન્ય-ચિત્ત નિરાહરપણે એઠા. ઉતાવળું દેવવંદન પડિક્કમણું કીધું.

વીર્યાચાર વિષયએ અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાહર, જાણતાં, અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં. [૧૬]

નાણાઈ-અઠ્ઠ પઠવય, સમ-સંલોહણુ પણુ પન્નર કર્મ્મેસુ,
ખારસ તપ વીરિઅ તિગં, ચઉવીસ-સયં અઈયારા.
પડિસિદ્ધાણું કરણે, કિચ્ચાણુ-મકરણે પડિક્કમણું,
અચ્ચદ્દ-દહણે અ તહા, વિવરીઅ-પરવણાએ અ.

પ્રતિષેધ અલક્ષ્ય, અનંત કાય, બહુ બીજ લક્ષણુ, મહારંભ-પરિગ્રહાદિક કીધાં. જીવાજીવાદિક સૂક્ષ્મ વિચાર સદ્દેહકયાં નહીં. આપણી કુમતિ લગે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા કીધી, તથા પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્રેષ, કલહ, અભ્યાપ્ચાન, પૈશુન્ય, રતિ-અરતિ, પરપરિવાદ, માયા-મૃષાવાદ, મિથ્યાત્વ શબ્દ—એ અઠાર પાપ સ્થાનક કીધાં, કરાવ્યાં, અનુભોધાં હોય, ઘ્નિકૃત્ય પ્રતિકમણુ વિનય વૈયાવચ્ચ ન કીધાં હોય, અનેરૂં જે કાંઈ વીતરાગની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ કીધું, કરાવ્યું, અનુભોધું હોય,

એ ચિંહુ પ્રકાર માંહે અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાહર, જાણતાં, અજાણતાં લાગ્યો હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કડં [૧૭]

એવંકારે શ્રાવક તણે ધર્મે શ્રી સમકિત મૂલ બાર વ્રત—એકસો ચોવીસ અતિચાર માંહી અનેરો જે કોઈ અતિચાર પક્ષ દિવસ માંહી સૂક્ષ્મ, ખાહર, જાણતાં, અજાણતાં હુઓ હોય તે સવિ હું મને વચને કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

(આ અતિચાર ચૌમાસી તથા સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં પણ કહેવાય છે, તેમાં જ્યાં જ્યાં 'પક્ષ દિવસ' છે ત્યાં ત્યાં ચૌમાસી પ્રતિક્રમણમાં 'ચૌમાસી દિવસ' તથા સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં 'સંવચ્છરી દિવસ' એમ કહેવું.)

અતિચાર (ગદ્ય)માં આવતા અધરા શબ્દોના અર્થ

(પાક્ષિકાદિ અતિચાર પદ્ધત્તી, ચૌમાસી તથા સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં બોલાય છે. ભાષા જૂની ગુજરાતી છતાં સમજાય તેવી છે. ઘણાં અર્થ નાણુંમી તથા વંદિત્તા સૂત્રમાં પણ આવી જાય છે.)

પાનું ૩૬ : તદુભય=સૂત્ર તથા અર્થ. વસતિ=ઉપાશ્રય. અશુપવેસે=યોગ વહન વગેરે ક્રિયા વડે સિદ્ધાંત લખવામાં પ્રવેશ કર્યા વિના. અણુકિર્થ્ય=કાઠયા વિના. દસ્તરી=દસ્તર.

વહી=ચોપડા. ઓલિયા=લખેલા કાગળના વીંટા. ઓશીસે=ઓશિકે. પ્રજ્ઞાપરાધે=ઓછી સમજને લીધે. વિણાસ્યો=નાશ કર્યો. ઉવેખ્યો=ઉપેક્ષા કરી. હસ્યો=મશકરીમાં હસ્યો. અન્યથા=સૂત્ર વિરુદ્ધ. અનુપબુંહણા=ગુણની પ્રશંસા ન કરવી તે. અસ્થિરી કરણુ=સમ્યક્ત્વથી પડતાને સ્થિર ન કરવો તે.

પાનું ૩૭ : ખિંખ=જિન પ્રતિમા. કેલિ=રમત. નિવેદિયાં=નૈવેદ્ય. કવણુચરીય=સ્થાપનાચાર્ય. પડીવજ્યુ=અંગીકાર કયું. તૃણુ=ઘાસ. ઠગલ=અચિત્ત માટીના ઢેકાં. જીવાકુલ=ઘણા જીવજંતુવાળી. શ્લેષ્માદિકે=બળખો, લીંટ વિ. સાવધ=પાપવાળાં.

પાનું ૩૮ : વિશેષતઃ=પાંચ આચારો પૈકી જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, તથા ચારિત્રાચાર—એ ત્રણ અતિચારની વિગત સાધુ તથા શ્રાવક બંનેને એક સરખી રીતે સામાન્ય લાગુ પડે છે તેથી તે ત્રણ આચારના

અતિચારોનું વર્ણન પહેલા સામાન્ય આવ્યું. હવે અહીંથી શ્રાવકને લગતા ખાસ અતિચારનું વર્ણન આવે છે.

સમ્યક્ત્વમૂલ : જીવાદિ નવતત્ત્વના યથાર્થ રહસ્યનું શ્રદ્ધાન-પ્રતીતિ. ગોગો=સાપ, નાગદેવ. પાદર દેવતા=ગામની દેવી. વિનાયક=ગણપતિ. જુજુઆ=જૂદાં જૂદાં. આતંક=પીડા. જીરાઉલા=અન્યમતિ દેવ. વિશેષ. ભરડા=પ્રાદ્ધણ. લિંગીયા=વેશ ધારી. દરવેશ=ફકીર. ભુલાવ્યા=ભોળવાઈ ગયા. સંવત્સરી=મૃતક પાછળ વાર્ષિક મરણ તિથિએ પ્રાદ્ધણ. ભોજન અગર જ્ઞાતિ ભોજન. આદિત્યવાર=રવિવાર. અબ્જણતાં થાપ્યાં=અબ્જણ માણસોએ સ્થાપેલા મત વગેરે.

પાનું ૩૯ : મહાસતી=સાધ્વી. મહાત્મા=સાધુ, મુનિરાજ. ક્ષીણવચન=દીન વચન. ઘાવ ઘાઘ્યો=આકરો પ્રહાર કર્યો, સખ્ત માર માર્યો. નિર્લાંછન=કાન, નાક વિંધવા, ઘોડા બળદને ખસતી કરવી. તાવડે=તડકે. સાહતા=અલતાં, પકડતાં. વિછેાદ્યા=છુટા પાડ્યા. નિર્ધ્વંસપણું=નિર્ધ્વંસપણું, ઘાતકીપણું.

પાનું ૪૦ : લુગડાં ઘોયાં=ન્હાયાં. અનર્થ=કષ્ટ, નુકસાન. થાપણુ મોસો=પોતાને ત્યાં મુકેલી થાપણુનો ઇન્કાર, પચાવી પાડવું.

પાનું ૪૧ : વહોરી=ખરીદ કરી. સંબળ=ભાતું. વરાંસ્યો=છેતર્યો. કલત્ર=સ્ત્રી, પત્ની. વંચી=છેતરી, ઠગી. અપરિગૃહિતા=વેશ્યા. ઇત્વર પરિગૃહિતા=થોડા કાળ માટે રાખેલી સ્ત્રી. ઘરઘરણાં=નાતરાં, મુનર્લગ્ન. અનંગ કીડા=વ્યવહાર વિરૂદ્ધ અંગો વડે કામ કીડા કરવી.

અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર—આ ચારે દોષ એક એકથી ચઢિયાતા છે : દ્રષ્ટાંત : કોઈ માણસને રાત્રિ ભોજનનું પચ્ચક્રુખાણુ હોય અને તે માણસને રાત્રે ખાવાની ઇચ્છા થાય તે

અતિકંઠમ; ખાવાનું લઈ જવાનો પ્રયત્ન કરે તે વ્યતિકંઠમ;
ખાવાનું હાથમાં લીધું ત્યાં અતિચાર; અને ખાધું એટલે અનાચાર.
વિટ=મશ્કરો વિદુષક.

પાનું ૪૨ : વસ્તુ=ઘર વગેરે ઇમારત, ઘર વખરી.
કુખ્ય=તાંબુ, પિત્તળ વગેરે ધાતુ. દ્વિપદ=બે પગવાળાં, દાસ, દાસી.
પદ્ધિયું=સંભાર્યું.

પાનું ૪૩ : અનાભોગે=અબળણતાં. પાડવણી=મોકલવાની વસ્તુ.
ગામતરૂં=ખીજે ગામ જવું તે. ગમા=ખાવું.

ચૌદ નિયમ : (૧) સચિત્ત (૨) દ્રવ્ય=દ્રવ્ય, ખાવાના પદાર્થ.
(૩) વિગઈ=ઘી, તેલ, ગોળ, દહીં, દૂધ, તથા કડા વિગઈ. (૪) વાણુહ=
ઉપાનહ, બેડા. (૫) તંબોલ=મુખવાસ તરીકે વપરાતી ચીજો.
(૬) વત્ય=વસ્ત્ર. (૭) કુસુમ=સુંઘવાના પદાર્થો. (૮) વાહણુ=વાહન,
ઘોડાગાડી, રેલ્વે, ઊંટ વગેરે. (૯) શયન=પાટ, પાટલા, પથારી વગેરે.
(૧૦) વિલેપન=શરીરે ચોપડવાના સુગંધી પદાર્થો. (૧૧) ખંભ=ગ્રહાયર્થ
(૧૨) દ્વિસિ=ચાર દિશા, ચાર વિદ્વિશા, ઉર્ધ્વ દિશા તથા અધો દિશા
મળી દસ દિશા. (૧૩) ન્હાણુ=સ્નાન. (૧૪) ભત્ત=ભાત પાણી, ખાવાની
પીવાની વસ્તુઓ.

પાનું ૪૪ : કુણી=કુમળી, કાચી. ઓદન=દહીં નાખેલ ભાત.
આમ્બલ=ખાટાં. રાંગણુ=રંગવાનું કામ. લીહાલા=કોલસા.
સંધુકયા=સળગાવ્યા. ભાજન=વાસણુ.

પાનું ૪૫ : તાંત=વાત. ખાંડાં=તલવાર. ઉખલ=ખાણીયો.
મુશળ=સાંબેલું. અધિકરણુ મેલી=વસ્તુઓ ભેગી કરી. દાક્ષિણ્ય લગે=
વ્યવહારિક શરમને લીધે. મુખરપણુ લગે=વાચાળતાને લીધે.
એલ=સ્લેષ્મ. પ્રેક્ષણુક=ગમ્મત. કુવસ્તુ=હલકી વસ્તુ.

સંલેહા=એકબીજાને સ.ચુ' જુકું સમજાવીને વઠવાડ કરાવી. હુકું=ખોકા. આલી=લીલી.

પાનું ૪૬ : આહટ્ટ દોહટ્ટ ચિંતવ્યું=આર્ત-રૌદ્ર ધ્યાનમાં પ્રવર્ત્યાં. ઉજેહી હુઈ=અજવાળું શરીર ઉપર પડ્યું. આલડયાં=અઠયાં, સ્પર્શ્યાં. નિરંતર=અનંતર. મુહપત્તિઓ સંઘટ્ટી=સ્ત્રી પુરુષનો મુહપત્તિ વડે સ્પર્શ થયો. લહુડાં વડાં સ્થંડિલ...=લઘુનીતિ : પેશાબ, તથા વડીનીતિ : આડો, તે ખંનેની જગા દિવસે શોધી રાખી નહીં.

પાનું ૪૭ : આણુજાણુહ જસ્સુગ્ગહો=જે અધિષ્ઠાયક દેવની આ જગ્યા હોય તે દેવ મને આ જગા વાપરવાની રજા આપો. વોસિરે=પરઠવવા યોગ્ય પદાર્થનો ત્યાગ કરૂં છું. નિસિહિ=અન્ય વ્યાપારનો ત્યાગ કરૂં છું. આવસ્સહિ=ખીજી અવશ્ય કરવાની ક્રિયાઓ બાકી છે માટે બહાર નીકળું છું. પોરિસિમાંહે=રાત્રિને પહેલે પહોરે. અસુરો=કાળ વીત્યા પછી. અસુઝતું=અનેષણીય, અશુદ્ધ, સાધુને ન લઈ શકાય તેવું. ટળી રહ્યા=ખીજે કામે ગયા. અસુર કરી=ગોચરીનો સમય વીત્યા પછી. સીદાતાં=હુઃખી થતાં. દીન=નિર્ધન. ક્ષીણુ=હુઃખી. સંલેષણા=અણુસણુ.

પાનું ૪૮ : રસ=સ્નિગ્ધ રસ, લોહપતા.

પાનું ૪૯ : અળ=ઇન્દ્રિયજન્ય શક્તિ. વીર્ય=આત્મિક શક્તિ. અન્યચિત્ત=શૂન્ય મનથી.

પાનું ૫૦ : નાણુઈઅઠું=જ્ઞાનાદિ આઠ એટલે જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર એ દરેકના આઠ આઠ અતિચાર (કુલ ૨૪). ખઈવય=પ્રત્યેક વ્રત શ્રાવકના બાર વ્રત તે દરેકના પાંચ અતિચાર (કુલ ૬૦). સમસંલેહણુ=સમકિત અને સંલેષણાના પાંચ પાંચ (કુલ ૧૦). પણ પન્નર કમ્મેસુ=કર્મદાનના પંદર (કુલ ૧૫).

બારસ તપ=તપના બાર(કુલ ૧૨).વિશ્વિતિગં=વીર્યાચારના ત્રણ(કુલ ૩).
ચક્રવીસ સયં=એકસો ચોવીસ (૨૪+૬૦+૧૦+૧૫+૧૨+૩=૧૨૪)
અતિચાર શ્રાવક ધર્મના સમજવા. ચિંહુ=ચાર પ્રકાર : (૧) નહિ કરવા.
યોગ્ય વસ્તુનું કરવું. (૨) કરવા યોગ્ય વસ્તુનું ન કરવું.
(૩) વીતરાગના વચનની અશ્રદ્ધા કરવી. (૪) વિપરીત પ્રરૂપણા કરવી.
એવંકારે=ઉપર જણાવ્યા પ્રકારે.

અત્યારના વખતમાં ખાસ વિચારવા લાયક

શ્રી પાર્શ્વનાથ ચૈત્યવંદન

સેવો પાર્શ્વ શંખેશ્વરો મન શક્યે, નમો નાથ નિશ્ચે કરી એક બુધ્યે;
દેવી દેવલાં અન્યને શું નમો છે ?

અહો! ભવ્ય લોકો, ભૂલા કાં ભમો છો ? ૧.
ત્રૈલોક્યના નાથને શું તબ્લે છે ? પડ્યા પાસમાં ભૂતને કાં ભલ્લે છે ?
૧ સુરધેનુ છાંડી અભ શું અલ્લે છે ? મહાપંથ મૂકી કુપંથે મલ્લે છે. ૨.
તજે કોણુ ચિંતામણી કાચ માટે ? ગ્રહે કોણુ ઝરાસભને યદ્ધસ્તિ સાટે ?
૩ સુરદ્રુમ ઉપાડી કોણુ આક વાવે ? મહામૂઠ તે આકુલા અંત પાવે. ૩.
કીહાં કાંકરો ને કીહાં ક્રમેરૂંગ ? કીહાં ઉકેસરી ને કીહાં તે કુરંગ ?
કીહાં વિશ્વનાથ, કીહાં અન્ય દેવા ? કરો એક ચિત્તે પ્રભુ પાસ સેવા. ૪.
પૂલે દેવ પ્રભાવતી-પ્રાણુનાથ, સહુ ભવને જે કરે છે સનાથ,
મહાતત્ત્વ બાણી સદા જેહ ધ્યાવે, તેના દુઃખ દારીદ્ર દૂરે પલાવે. ૫.
પામી મનુષ્યો વૃથા કાં ગમો છે ? કુશીલે કરી દેહને કાં દમો છે ?
નહીં મુક્તિવાસં વિના વીતરાગં, ભલ્લે ભગવંતં તબ્લે દષ્ટિરાગં. ૬.
ઉદયરત્ન ભાંખે સદા હેત આણી, દયા ભાવ કીજે પ્રભુ દાસ બાણી;
આજ માહરે મોતીડે મેહ વુઠ્યા,
પ્રભુ પાર્શ્વ શંખેશ્વરો આપ તુઠ્યા. ૭

*

*

*

૧ કામધેનુ, ૨ ચિંતામણી રત્ન, ૩ ગધેકું, ૪ હાથી, ૫ કલ્પવૃક્ષ ૬ મેરૂપર્વત,
૭ સિંહ, ૮ હરણુ, ૯ વરસ્યા.

શ્રાવકે પાશ્વિકાદિ અતિચાર (પદ્યમાં)

(ચૌપાઈ છંદ)

ઉપોદ્ધાત

નાણે^૧ દંસણુ^૨ ચરણે^૩ જાણુ, સમકિતસુ^૪ વ્રત^૫ બાર વખાણુ,
સંલેહણુ^૬ તવ^૭ વિરિયાચાર^૮, તેહના આલોભશું અતિચાર. (૧)

નાણે^૯ દંસણુ^{૧૦} ચરણુ^{૧૧} પ્રત્યેક, આઠ આઠ અતિચાર^{૧૨} વિવેક,
સમકિત^{૧૩}-મૂલ બાર વ્રત^{૧૪} તણુ, અતિચાર અસ્સી^{૧૫} તિહ લણ્યા. (૨)

સંલેહણુ^{૧૬} તવ^{૧૭} વિરિયાચાર^{૧૮}, તેહના જાણી વીસ^{૧૯} અતિચાર,
સર્વ મળી એકસો^{૨૦} ચઉવીસ, ગુરુ-સાખે ગરહું નિશ-દીશ. (૩)

(જ્ઞાનાચારના આઠ અતિચાર.)

નાણુ તણા આઠે આચાર, વિપરીતા-ચરણે અતિચાર,
તે પ્રમાદ વળી આણા-ભોગ, તે આલોવું ગુરુ-સંજોગ. (૪)

કાળે^૧ ન લણ્યો, લણ્યો અકાળ, વિનય-હીન^૨ બહુમાન^૩ નિટાળ,
ન વડ્યા આવશ્યક^૪-ઉપધાન, પૂછ્યા ગુરુ યોગવ્યા^૫ પ્રધાન. (૫)

અક્ષર કાને^૬ માત્ર અશુદ્ધ, સૂત્ર અર્થ^૭ પણ કહ્યો વિરુદ્ધ,
સૂત્ર અર્થ^૮ જિન-ભાષિત એવ, લણ્યા કૂડ વિસ્તર સંખેવ. (૬)

નાણે એ આઠે અતિચાર, વળિય અનેરા ઘણા પ્રકાર,
નિહવણા-સાયણુ અંતરાય, વિસંવાદ ને કર્યો કષાય. (૭)

અક્ષર ચાંખ્યા ચરણુહ હેઠ, મુદ્રા-ગાલણુ દીધી ટ્રેઠ,
નાણાપગરણુ આશાતતા, જે મેં કીધી તસુ ભાવના. (૮)

સૂક્ષ્મ બાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોઈ મસ્તક નામીએ, આ લવ પર લવ ને ખામીએ. (૯)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-હુકકંડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજો, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૧૦)

જ્ઞાનાચારના આઠ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પખખી

(ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિકંમ, વ્યતિકંમ, અતિચાર,

અનાચાર, લાગ્યો હોય તે સવિ હુંમન વચન કાયાએ કરી
મિચ્છા-મિ-દુષ્કંઠં.

*

*

*

(દર્શનાચારના આઠ અતિચાર)

દ્વંસણુ લણ્યા આઠ આચાર, વિપરીત-ચરણે અતિચાર,
તે પ્રમાદ વળી આણા-ભોગ તે અઃલોભુ' ગુરુ-સંજ્ઞેગ. (૧૧)

સંકા^૧દેસત સર્વત કરી, નિરતી આણુ હીયે ન હુ ધરી,
લેખવ્યા^૨ધર્મ' સવે સારિખા, સત્ય ન લીધો કરી પારિખા. (૧૨)

ધર્મ' તણા^૩ક્રમનેા સંદેહ, અહવા નિરખી મુનિવર-દેહ,
મલિ-મર્દલા દુર્ગંધ વિશેષ, તસુ હીલા કીધી વિદ્વેષ. (૧૩)

શ્રુત-સાગર^૪ગાઠો ગંભીર, રહ્યો રૂંઝ નવિ પાર્યો તીર,
સાધુ-સાહંમી જાણી^૫ગુણી, ઉપ-વૃહણા ન હુ કીધી ઘણી. (૧૪)

શુદ્ધ ધર્મથી પડતો જાણુ, ઉઠંઆદિક ન હુ મન આણુ,
તે યિર ન કર્યો જેમ શ્રી વીર, મેઘકુમાર પહુંચાવ્યો તીર. (૧૫)

મહાશતકે સંતાપ્યો નાર, સંથારે ચઢીયો અવધાર,
રીસાણો ગૌતમ પાઠની, રોષ ખમાવી દઠમતિ ઠવી. (૧૬)

એહવો યિરી^૬કરણ ન હુ કર્યો, જિન શાસન^૭વચ્છલ ગુણુ ભર્યો,
ભલે ભાવ તે કીધો નહિ, અંતર ભક્તિ ચિત્ત ન હુ વહી. (૧૭)

ધન ધન જિન-શાસન ધંમ કહે, મિથ્યાતી મુધી મતિ લહે,
જે દેખી ભાવે ભાવના', તે ન હુ કીધી સુપ્રભાવના. (૧૮)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તકે નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૯)

અહ-નિસિ પળિખ ચઠમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુષ્કંઠં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજે. (૨૦)

દર્શનાચારના આઠ અતિચાર તેને વિષે જે કોઈ પગખી (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છામિ-દુઃક્રંદન-

*

*

*

(ચારિત્રાચારના આઠ અતિચાર)

(અષ્ટ પ્રવચન માતા-૫ સમિતિ : ૩ ગુપ્તિ)

ચરણે લણ્યા આઠ આચાર, વિપરીતા-ચરણે અતિચાર,
તે પ્રમાદ વળી આણા-લોગ, તે આલોવું ગુરુ-સંભોગ. (૨૧)

મારગ^૧ સમિતિ સહિત ચાલીએ, સાવધરે રહિત વચન બોલીએ,
દોષ ઉરહિત લીજે આહાર, કરવો મૂકણુ ગ્રહણુ વિચાર. (૨૨)

દષ્ટિએ જ્ઞેઈ પમજ્જણુ કરી, લેવું મૂકવું ચિત્તે ધરી,
ચોથી સમિતિ એહ જાણવી, હવે પંચમી હિયડે આણવી. (૨૩)

રૂડે દસપગુણ ઠંડિલ જોય, જીવ-વિરાહણુ જિહાં નવિ હોય,
ઉચ્ચારાદિક તિહાં પરઠવે, પંચમી સમિતિ ઇણિ પરે હુવે. (૨૪)

આર્ત-રૌદ્ર ચિંતન પરિહરે, સર્વ જીવની સમતા ધરે,
એણિ પરે ચિત્ત સદા રાખીએ, મનોગુપ્તિ^૨ પ્રવચન લાખીએ. (૨૫)

મૌની સાને ન હુ વવહરે, હુંકારાદિક સવિ સંવરે,
વચન^૩ ગુપ્તિ તે કહીએ સહિ, સુગુરૂ તણે વચને મેં લહી. (૨૬)

હુસ્સહ ચઉવિહ ઉવસગ્ગ સહે, મેરૂ તણી પરે નિશ્ચળ રહે,
તનુ વોસરાવી કાઉસ્સગ્ગ કરે, કાયગુપ્તિ જિન ઇમ ઉચ્ચરે. (૨૭)

ઇણિ પરે આઠે પ્રવચન-માય, સઘણું પ્રવચન જિહાં સમાય,
જીવ જીવ સાધે પાળીએ, અસમિતિ-મતિ દૂરે ટાળીએ. (૨૮)

પોસહ સામાયિક અવસરે, શ્રાવક એહ તણે ખપ કરે,
નાણાદિક પંચે આચાર, સાધુ-શ્રાવકને સરિસ વિચાર. (૨૯)

સૂક્ષ્મ બાહર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ લવ પર લવ તે ખામીએ. (૩૦)

અહનિસિ પજિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજે. (૩૧)

ચારિત્રાચારના આઠ અતિચાર, તેને વિષે જે કોઈ પખખી,
(ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર
લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

*

*

*

(સમક્રિતના પાંચ અતિચાર)

હવે વિશેષ શ્રાવકનો ધર્મ, સમક્રિત-તત્ત્વ લહે લઘુ-કર્મ,
સમક્રિત લાધે સર્વ પ્રમાણુ, તપ જપ સંજમ નાણુ વિનાણુ. (૩૨)

સમક્રિત રતન જતન કરી ગ્રહો, બસુ પ્રસાદે શિવ સુખ લહો,
સમક્રિત પાખે શિવપદ દૂર, ચઉ ગઈં છવ ભમે ભવ-ભૂર. (૩૩)

ચારિત્ર પાખે વાર અનંત, તો પણુ ન હુ પાખે ભવ અંત,
ઈમ બાણી સમક્રિત આદરો, સમક્રિત આદરી કિરિયા કરો. (૩૪)

સમક્રિત કિરિયા જે જો મીલો, તો ભવ ભમવાના ભય ટળો,
સમક્રિત સુધા દંસણુ નાણુ, દેવ-ગુરુ-ધર્મ વિષે તે પ્રમાણુ. (૩૫)

દેવ એક અરિહંત વિદિત, રાગ-દ્રેષ વૈરી જિણુ છત,
દોષ અઠાર રહિત હિતકાર, ત્રિભુવન જનને તારણુ હાર. (૩૬)

નામ^૧-ઠવણુ^૨-દ્રવ્ય^૩-ભાવ^૪ વિચાર, નિશ્ચેપા અનુયોગ-દ્વાર,
ચિંહુ પ્રકારે ઈણુ પરે અરિહંત, ચઉથે ભેદ નમું જયવંત. (૩૭)

ચોવીસથો ભણુતાં નામ^૧, જિન નામે તસુ કડં પ્રણામ,
ઠવણુ^૨ તે જિન-પ્રતિમા કહી, જિન ભાવે^૪ તે વંદુ સહી. (૩૮)

પંચમ-ઝયણુ આવશ્યક તણુ, અધિકારે યતિ શ્રાવક ભણુ,
પઠમ-ઉવગે દશમે અંગ, પ્રગટ સાખી બાણુ મન રંગ. (૩૯)

આવંતી ચઉવીસી હુશે, લહી કેવળ જિન ધર્મ ભાખશે,
આગમ-ભાખ્યા દ્રવ્ય^૩ જિણુદં, તે પ્રણમું મનધરી આણુદં. (૪૦)

ઈમ ચૌવીસી જે જિન યદા, એહિ જ ચોવીસથો તદા,
વંદનિક ઈમ દ્રવ્ય જિનેશ, ગુરુ પૂછી બાણુ સુવિશેષ. (૪૧)

- એણીપરે દેવતત્ત્વ^૧ અરિહંત, ગુરુ સુ-સાધુ જે જગ ગુણવંત,
સ્ત્રીધો નિરવધ દે ઉપદેશ, ટાળે સાવધનો લવલેશ. (૪૨)
- પરિબ્રહ્મને આરંભ નિવાર, વરતે નિરતે પંચાચાર,
આણુ-ક્રિયા જે પાળે ખરી, દોષ રહિત વહોરે ગોચરી. (૪૩)
- ઈશ્યા સુગુરુ ગુરુતત્ત્વ^૨ સદ્દહું, તેહની આજ્ઞા મસ્તક વહું,
જિન ભાષિત તે સાચો ધર્મ^૩, પાલંતા આપે શિવ-શર્મ. (૪૪)
- સર્વ ઇવ વળી હણવા નહિ, ઇણુ ઉપદેશે ધર્મ હુવે સહિ,
એક કરી થાપે આરંભ ધર્મ, તે જિનમનનું ન લહે મર્મ. (૪૫)
- ધર્મા-સ્થ આરંભ મિથ્યાત, એહવી વાત કરે વિખ્યાત,
બહુ જન માંહે જે ઈમ કહે, તે પણ જૈન ધર્મ નવિ લહે. (૪૬)
- જે જે ભાવ જિહાં એ નહિ, તેહી જ ધર્મ સાચો સદહી,
એણી પરે પાળું ત્રણે તત્ત, સાચું સદહતાં સમકિત. (૪૭)
- સમકિત મૂલ ભણ્યા વ્રત ખાર, તેહના પંચ પંચ અતિચાર,
ગુરુ મુખ સાંભળી એહની વિગત, બાણી ટાળીશું આતમસકત. (૪૮)
- જીવાદિક જિન ભાષિત તત્ત, સાચું સદહતાં સમકિત,
તેહ વિશે સંશય આણીએ, શંકા^૧-દોષ તે શ્રુત બાણીએ. (૪૯)
- ખીજ ધર્મ તણો અભિલાષ, તે કંખાર કહીએ જિન-ભાષ,
ધર્મ તણા ક્ષણનેા સંદેહ, ત્રીજી વિતિગિચ્છાની^૩ રેહ. (૫૦)
- મિથ્યાદષ્ટિ^૪ પ્રશંસા કરે, તસુ પરિચય^૫ દંસણુ અતિચરે,
સમકિતના પંચ ય અતિચાર, તેહ તણો કરીશું પરિહાર. (૫૧)
- એહ છતાં સમકિત દુષાય, મૂળ વિના ક્ષણ કૂચ ન થાય,
ધર્મ મૂળ તિમ સમકિત બાણુ, એહ વિના હુએ બહુ વ્રત હાણુ. (૫૨)
- સમકિત વિણુ વ્રત વાર અનંત, પાળંતા ન થયો ભવ-અંત,
કરે અસબ્ય બહુ કાય-કિલેશ, તો ય ન આવે સમકિત લેશ. (૫૩)
- તિણુ સમકિત જા મલિન હુ કાય, જિનવર-વચન વિમાસી જોય,
સમકિત લાધે દુર્ગતિ ટળે, અનુક્રમે શિવપુર-પદવી મળે. (૫૪)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર બેડી મસ્તકે નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૫૫)
અહ-નિસિ પખિખ ચૌમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજે. (૫૬)

સમકિતના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી,
સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિકંમ, વ્યતિકંમ, અતિચાર, અનાચાર,
લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

*

*

*

(પહેલું અણુ વ્રત-સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણુ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

રીસે દ્રઠ^૨-ખંધન^૧ દ્રઠ-ધાત, અંગ-ચર્મનો^૩ કરે વિધાત,
અતિભારા^૪-રોપણુ વિખ્યાત, ર્ધીજે જે પાણી^૫-ભાત. (૫૭)

પહેલા વ્રતના એ અતિચાર, ન લગાડે શ્રાવક સુવિચાર,
વ્રતનો ધારક એમ જાણીએ, તેહના ગુણુ હિયડે આણીએ. (૫૮)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર બેડી મસ્તકે નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૫૯)

અહ-નિસિ પખિખ ચૌમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ સાખે તે મુજને હજે. (૬૦)

પહેલું સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત-વિરમણુ વ્રત, તેહના પાંચ અતિચાર,
તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે,
અતિકંમ, વ્યતિકંમ, અતિચાર, અનાચાર લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન
વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

*

*

*

(બીજું અણુવ્રત-સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણુ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

કૂડ-આળ^૧ દે સહાસાકાર, ગુજઝ^૨ પ્રકાશે જે અવિચાર,
મંત્ર-લેદ^૩ નિજ નારી તણો, કરતાં લાગે દૂષણુ ઘણો. (૬૧)

જે દીજે મિથ્યા^૪ ઉપદેશ, કર્મ-ધર્મ ખામીએ કિલેશ,
કૂડ-લેખ^૫ એ ખીજે વ્રતે, અતિચાર સમરસું દિન વ્રતે. (૬૨)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૬૩)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-હુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજો, શુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૬૪)

ખીજું સ્થૂલ મૃપાવાદ-વિરમણ વ્રત, તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને
વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ,
વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન વચન
કાયાએ કરી મિચ્છામિ હુક્કડં.

*

*

*

(ત્રીજું સ્થૂલવ્રત-સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

ચૌર-હરી^૧ વસ્તુ વવહરે, ચૌર-પ્રયોગ^૨ સખાયત કરે,
દાણુ^૩ વિસાઈ રાજ્ય-વિરૂદ્ધ, ઉત્તમ શ્રાવકને પ્રતિખદ્ધ. (૬૫)

વાની ભેલ^૪ ને કૂડું-માન, કૂડ-તોલ^૫ પરિહરે સુખાણુ,
ત્રીજા વ્રતના એ અતિચાર, પંચ તણો કરીશું પરિહાર. (૬૬)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૬૭)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-હુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજો, શુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૬૮)

ત્રીજું સ્થૂલ અદત્તાદાન-વિરમણ વ્રત, તેહના પાંચ અતિચાર,
તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે
અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર અનાચાર લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન
વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ હુક્કડં.

*

*

*

(ચૌથું અણુવ્રત-સ્થૂલ મૈથુન વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

ભાડે રાખી થોડે કાળ, ઇત્તર^૧ પરિગ્ગહિયા સંભાળ,
વિધવા દાસી વેશ્યા જાણ, અપરિગ્ગહિયા^૨ તે મન આણ. (૬૬)

તેહ તણો જે કીજે સંગ, ઉત્તમને જાણો વ્રત ભંગ,
ફરસે પરનારીના અંગ, કીડા કહીએ તેહ અનંગ.^૩ (૭૦)

આતમ-સંતતિ^૪ વિણુ પર તણા, મેલે નાચા જે નર ઘણા,
કામ-લોગ^૫ નાવે સંતોષ, ચઉત્થે વ્રત એ પંચથ દોષ. (૭૧)

શેઠ સુદંસણ પ્રમુખ અનેક, તેહના ગુણ જાણો સુવિવેક,
નિરતિચાર જે પાળે શીલ, આ ભવ પર ભવ તેહને લીલ. (૭૨)

સ્તૂક્ષ્મ બાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૭૩)

અહ-નિસિ પગ્ગિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણજો, ગુરૂ-સાખે તે મુજને હજો. (૭૪)

ચૌથું સ્થૂલ મૈથુન-વિરમણ વ્રત (એટલે સ્વ-પત્ની-સંતોષ,
પરસ્ત્રી ગમન-વિરમણ વ્રત :: સ્ત્રીએા માટે સ્વ-પતિ-સંતોષ, પર-પુરુષ-
ગમન-વિરમણ વ્રત :: અને બ્રહ્મચારીએા માટે ' સ્વકાયાએ કરી
મૈથુન સેવવાનાં પચ્ચખખાણુ જાવજાણુવ ' તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને
વિષે જે કોઈ પગ્ગિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ,
વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર લાગ્યેા હોય, તે સવિહું મન, વચન,
કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-દુક્કડં.

*

*

*

(પાંચમું અણુવ્રત-સ્થૂલ પરિગ્રહ-પરિમાણ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

ખાંધી મૂકે જે ધન^૧-ધનન, ઇણિ પરે રૂપ-સોવનન હિરન્ય,
ખેત્ર^૨-ગેહ જે મેલી એક, દુપદ^૩-ચઉપદ ગર્ભ અનેક. (૭૫)

કુવિય^૪ વધારે તોલે જેહ, પરિગ્રહ-માન અતિક્રમ તેહ,
હ્યંચમ વ્રત અતિચાર નિવાર, સફળ કરે તે ધન સંસાર. (૭૬)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર બેડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૭૭)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણુબે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હબે. (૭૮)

પાંચમું સ્થૂલ પરિગ્રહ-પરિમાણુ વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર,
તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે,
અતિકમ, વ્યતિકમ, અતિચાર, અનાચાર લાગ્યો હોય, તે સવિ હું
મન વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ-દુક્કડં.

*

*

*

(છદ્દકું વ્રત-પહેલું ગુણુવ્રત : દિગ્(દિશા) પરિમાણુ વ્રતના
પાંચ અતિચાર.)

ઉંચો^૧ નીચો^૨ તિરછી^૩ દિસે, માન-અતિકમ કરીએ વસે,
સ્વારથ^૪ ઉભો અધિકો કરે, પંચમ પમાન કર્યો વિસરે. (૭૯)

છટ્ટા વ્રતના એ અતિચાર, ન લગાડે શ્રાવક સુવિચાર,
વ્રતનો ધારક ઈમ બાણીએ, તેના ગુણુ હિયડે આણીએ. (૮૦)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર બેડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૮૧)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણુબે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હબે. (૮૨)

છદ્દકું દિશિ-વિદિશિ-પરિમાણુ વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને
વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિકમ,
વ્યતિકમ અતિચાર, અનાચાર લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન, વચન,
કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-દુક્કડં.

*

*

*

(સાતમું વ્રત-ખીણું ગુણુવ્રત ભોગોપભોગ પરિમાણુ વ્રતના
વીસ અતિચાર : પાંચ ભોજનના, પંદર કર્માદાનના)

- સપ્તમ વ્રત હવે કરીશું વિચાર, તેહના સંભારું અતિચાર,
કરમે પનરહ, લોજન પંચ, એવં વીસ નહિ ખદ્ધ ખંચ. (૮૩)
- સચિત્તે^૧ આહારે, અચિત્તે^૨ વૃંદ, વૃક્ષ થકી ઉખેડી શુંદ,
ખારેક રાયણુ ખીજ સમિદ્ધ, ખીજે છે સચિત્ત પ્રતિખદ્ધ. (૮૪)
- અગ્નિ અપદ્ધવ તે અપોલિયા,^૩ ઓળા પહુંક તે દુપોલિયા,^૪
ખીજ રહિત ઓસહિ^૫ જે તુચ્છ, જે ભુંજે તેહની મતિ તુચ્છ. (૮૫)
- અતિચાર લોજન બાણવા, કર્મદાન પનર ટાળવા,
ત્રિવિધે શ્રાવકનો આચાર, પંચમઃઅંગે લણ્યો વિચાર. (૮૬)
- ભાડ-ભુંજ સોનાર ઠંઠાર, ઇંટવાહ-નીવાહ લોહાર,
ઘાતુ-ધમણુ ઇત્યાદિ અધર્મ,^૬ એ પહેલો ઇંગાલી^૭ કર્મ. (૮૭)
- કણુ ભરઠાવે આટા દાળ, પાન ફૂલ ફળ વિકચ ટાળ,
મુંદ લોઠાવે જે કપાસ, વણુકર્મ^૮ તે ભણી પાપનિવાસ. (૮૮)
- વેચે સગડ અને સગડંગ, સાડી^૯ કર્મ કરે વ્રત-ભાંગ,
શકટ પમુહ જસુ ભાડે વહે, ભાડી કર્મ^{૧૦} તે ગિરુઆ કહે. (૮૯)
- જે ભુંઈ ફેડે હલ કુદાલ, ખણિવો કૂપ સરોવર પાળ,
કાઠે લૂણુ માટી પાષાણુ, ફેાડી કર્મ^{૧૧} કુકર્મ-નિહાણુ. (૯૦)
- મૃગમદ આમર ને ગજ-દંત, કરે પ્રાણુ જે ત્રસના અંત,
આગર જલપીએ વવહરે, દંતવાણિજ્જ પાપે^{૧૨} પિંડ ભરે. (૯૧)

[* અહિં પંદર કર્મદાનનો પાઠ (પાંચમું અંગ શ્રી ભગવતી સૂત્રના અષ્ટમ શ્લોક, પાંચમા હેતુશ્લોકમાંથી સાક્ષીરૂપે મૂકીએ છીએ પણ તે અતિચાર બોલતાં બોલવા માટે નથી :

“ જે ઈમે પુણ્યો સમશોવાસગા ભવંતિ, તેસિં નો કપ્પંતિ ઇમાઈ પનરસ કર્મદાણુઈ, સઈ કરિત્તએ વા કારિત્તએ વા કરંતં વા અન્નં સમણુઅણિત્તએ વા. તં જહા-(૧) ઇંગાલ કર્મ, (૨) વણુ કર્મ, (૩) સાડી કર્મ, (૪) ભાડી કર્મ, (૫) ફેાડી કર્મ. (૬) દંત વાણિજ્જ (૭) લક્ષ્મ વાણિજ્જ, (૮) રસ વાણિજ્જ, (૯) કેસ વાણિજ્જ, (૧૦) વિસ વાણિજ્જ, (૧૧) જંત પિંદલણુ કર્મ, (૧૨) નિલ્લંછણુ કર્મ, (૧૩) દવગિ દાવણુયા, (૧૪) સરદહ-તલાય-સોસણુયા, (૧૫) અસઈ-જણુ પોસણુયા. ઇતિ વચનાત.

લાખ^૭ ગુલી મણસીલ ધાહુડી, તૂરી દૂપી સૂરી ફિટકડી,
સાજ સાખુ ને પડવાસ, ઇણુ વ્યાપારે દુર્ગતિ-વાસ. (૯૨)

મધુ માખણુ વિષ મદ વવહાર, મીણુ મહુડાં પ્રભૃતિ અસાર,
દુપદ ચઉપદ વિક્રય કરે, રસ^૮-કેસહ^૯-વાણિજ્ય કિમ તરે. (૯૩)

વિસ હલ્લ લોહ અને હરતાલ વેચે બહુ સાવધ હથિયાર,
એ વિસવાણિજ્ય^{૧૦} પ્રવચન જાણુ, ન હુ ટાળે તેહને વ્રત-હાણુ. (૯૪)

ઇષ તિલ સરઅવ એરંડ, પમુહ પીલણે પાપ—પ્રચંડ,
તિલ દલેલનું દેવું વાર, યંત્ર^{૧૧}-પીલણુ કર્મ અધર્મ નિવાર. (૯૫)

નાસા-વેધ અંકનું દાણુ, ગલ-કંબલ કાપે જે અજાણુ,
વીધી કરે કરણુનો છેદ, નિશ્ચંછણુનો^{૧૨} કરે નિષેધ. (૯૬)

પુણ્ય-બુદ્ધિ વસુને દવ દેઈ, દવદાણુ^{૧૩} તે સુકૃત ખવેઈ,
કૂવા સર નદી દ્રહ જલ-શોષ, મોટું દૂષણુ તે સર-શોષ.^{૧૪} (૯૭)

સૂઆ સાલહિ તિતર મોર, કૂકડ કૂકટ હિચે કોર,
દુષ્ટ ચિત્ત દાસી મંજર, પોષે અસતીપોષ^{૧૫} નિવાર. (૯૮)

સખતમ વ્રત વીસે અતિચાર, ટાળાંતા શ્રાવક-આચાર,
પાટા તુલાવટ દાણુ અધર્મ, એમ અનેરાં જે ખર-કર્મ. (૯૯)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ લવ પર લવ તે ખામીએ. (૧૦૦)

અહ-નિસિ પજિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૧૦૧)

સાતમું ભોગોપભોગ-પરિણામ વ્રત તેહના વીસ અતિચાર-પાંચ
ભોજનના અને પંદર કર્મહાનના-એવં વીસ અતિચાર, તેહને વિષે જે
કોઈ પજિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ,
અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ
કરી મિચ્છા-મિ-દુક્કડં.

*

*

*

(આઠમું વ્રત-ત્રીણું ગુણુવ્રત-અનર્થ દંડ-વિરમણુ વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

અષ્ટમ વ્રત પંચ ય બદણુવા, સકતિ સીમ તે પણ ટાળવા,
જેહુથી દીપે કામવિકાર,^૧ ઇચ્છ્યા વચન બોલે અવિચાર. (૧૦૨)
ભંડતાણી પરે ચેષ્ટા^૨ કરે, લોક હસાડી વ્રત અતિચરે,
મુખથી^૩ ભાષે આળ પંપાળ, લોકમાંહિ ભણીએ વાચાળ. (૧૦૩)
બેગ કરે અધિ^૪-કરણુહ તણેા, ઇણિ પરે લાગે હ્રષણુ ઘણેા,
નહાણુ અધિક ખલ જલ રેડવો, અધિકે^૫ ભોજન આરંભવો. (૧૦૪)
એ અતિચાર સહુ ટાળીએ, નિર્મળ અષ્ટમ વ્રત પાળીએ,
શ્રાવકને એ કરવા નહિ, એહ વાત જિન-આગમ કહી. (૧૦૫)
સૂક્ષમ આદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૦૬)
અહ-નિસિ પજિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-હુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બદણુજો, ગુરુ-સાષે તે મુજને હજો. (૧૦૭)

આઠમું અનર્થ-દંડ વિરમણુ વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પજિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યે હોય તે સવિ હું મન વચન કાયાએ કરી મિચ્છામિ હુક્કડં.

*

*

*

(નવમું વ્રત-પહેલું શિક્ષાવ્રત-સામાયિક વ્રતના પાંચ અતિચાર.)

સામાયિક લીધે હુધ્યાંન, મન^૧ આણે તે દોષ-નિધાન,
વચને^૨ ભાષે જે ય સપાપ, કાયાએ^૩ કરી તે પ્રાણુ-સંતાપ. (૧૦૮)
વિસ્મૃતિ^૪ આવે વેળા તણી, આદર^૫ ન કરે જે વ્રત ભણી,
નવમા વ્રતના એ અતિચાર, જે ટાળે તસુ હું ખલિહાર. (૧૦૯)
સૂક્ષમ આદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૧૦)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુકકંડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણુજે, ગુરુ સાખે તે મુજને હજે. (૧૧૧)

નવમું સામાયિક વ્રત, તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે જે
કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ,
અતિચાર, અનાચાર લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી
મિચ્છા-મિ-દુકકંડં.

*

*

*

(દસમું વ્રત-બીજું શિક્ષાવ્રત-દેસાવગાસિક વ્રતના પાંચ અતિચાર)

દસમે વ્રત દિશિતું પરિમાણુ, સંખેપે જે શ્રાવક બાણુ,
તેના બાણી પંચ ચ દોષ, ટાળી આણે મન-સંતોષ. (૧૧૨)

બાહિર^૧ થકી માંહિ આણુવે, માંહિ^૨ થકી બાહિર મૂકવે,
સાદ^૩ કરી દેખાડી રૂપ,^૪ કાંકરી^૫ નાખી કહે સરુપ. (૧૧૩)

સૂક્ષ્મ બાહર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી અસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૧૪)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુકકંડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજે. (૧૧૫)

દસમું દેસાવગાસિક વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર તેહને વિષે જે
કોઈ પખિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ,
અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ
કરી મિચ્છા-મિ-દુકકંડં.

*

*

*

(અગીયારમું વ્રત-ત્રીજું શિક્ષાવ્રત-પોસહવ્રતના પાંચ અતિચાર)

અતિચાર અગ્યારમે વ્રતે, સકતિ સીમ ટાળશું દિન વ્રતે,

અપ્રતિલેખી^૧ :દુપ્રતિલેખ^૨ શય્યા સંથારો ઉવેખ. (૧૧૬)

અપમન્જણુ^૩ દુપમન્જણુ^૪ કરી, શય્યા સંથારો પરિહરી,
નીતિ-વડી લહુડી થંડીલા^૫ પરિલેહણુ પમન્જણુ લલા. (૧૧૭)

સમ્યગ્ વિધિએ ન હુ પાળીએ, પોસહ અતિચાર ટાળીએ,
પર્વ તિથે એ વ્રત અધિકાર, જાણે શ્રાવક તે સુવિચાર. (૧૧૮)

સૂક્ષ્મ બાહર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૧૯)

અહ-નિસિ પળિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુચ્છડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૧૨૦)

અગીયારમું પોસહ વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે
જે કોઈ પળિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિકંમ, વ્યતિકંમ,
અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ
કરી મિચ્છા-મિ-દુચ્છડં.

*

*

*

(બારમું વ્રત-ચૈત્યું શિક્ષાવ્રત-અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાંચ અતિચાર)

પર્વ દિવસ પોસહ પારણે, અવલોકે નિજ ઘર આશણે,
ભોજન વેળા પામી સાધ, મન ચિંતવે ભલે એ લાધ. (૧૨૧)

મૂકે સચિત્ત^૧ ઉપરે જે ય, સચિત્ત^૨ શું વળી ઢાંકે તે ય,
વસ્તુ આપણી^૩ પરની કહે, ભોળપણે મન^૪-મચ્છર વહે. (૧૨૨)

ગોચર-વેળા^૫ ટાળી કરી, સાધુ નિમત્રે ભોલમ ધરી,
બારમા વ્રતના એ અતિચાર, ટાળંતા શ્રાવક-આચાર. (૧૨૩)

સૂક્ષ્મ બાહર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૨૪)

અહ-નિસિ પળિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુચ્છડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૧૨૫)

આરમું અતિથિ સંવિભાગ વ્રત તેહના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પઞ્ચિખ (ચૌમાસી-સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યે હોય, તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-દુષ્કંડં.

*

*

*

(સંલેખણાના પાંચ અતિચાર)

રાજ રિદ્ધિ વંછે ઇહલોક, ^૧ ઇંદ્રાદિક પદવી પરલોક, સુખીયો વંછે બહુ ઉલ્લવિએ, દુઃખ આવે મરવુ ^૪ વંછીએ. (૧૨૬)

કામ-લોગની ^૫ આશા કરે, સંલેહણ ઇણિ પરે અતિચરે, એ અતિચાર ટાળી વ્રત ધરે, તાસુ પ્રશંસા સુરપતિ કરે. -(૧૨૭)

સૂક્ષ્મ બાહર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર, કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૨૮)

અહુ-નિસિ પઞ્ચિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુષ્કંડં, અરિહંત સિદ્ધ સવે બાણજે, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજે. (૧૨૯)

સંલેખણાના પાંચ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પઞ્ચિખ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-દુષ્કંડં.

*

*

*

(તપાચારના આર અતિચાર : બાહ્ય તપના છ : અભ્યંતર તપના છ)

તપાચાર આરહ આચાર, વિપરીતા-ચરણે અતિચાર, તે પ્રમાદ વળી આણુ-લોગ, તે આલોવું ગુરુ-સંજોગ. (૧૩૦)

બાહિર અભ્યંતર છ છ લેદ, એ બાણે જે હોઈ સલેદ, દેખિતો તે બાહિર કહ્યો, અભ્યંતર ખીજે મુસંઘ્યો. (૧૩૧)

અણુસણુ^૧ કહીએ જે ઉપવાસ, એક થકી જ્યાં લગી છમાસ,
ઉણોદરી^૨ ઉણો આહાર, ઇક-મિ-તિ કવલે કરી વિચાર. (૧૩૨)

વિગઈ સચિત્ત દ્રવ્યાદિક તણો, એહનેા કરીએ સંખેપણો,
વૃત્તિ-સંખેપ^૩ એ ત્રીજે ભેદ, આંબિલ નીવી રસ વિચ્છેદ^૪. (૧૩૩)

શીત વાત આતપ જે સહે, એહને કાયકલેશ^૫ જે કહે,
સંલીનતા^૬ જે અંગ-ઉવંગ, આસન કરી સંવર ઘેરંગ. (૧૩૪)

એ છ ભેદ આહીર તપ બણુ, છતી શક્તિ આળસ મન આણુ,
ન કર્યો જતન રતન આહરી, જણે નાખ્યો કાંકર કરી. (૧૩૫)

અભ્યંતર તપ તણા પ્રકાર, સુગુરુ-સાખે આલોચણુ^૧ સાર,
કાલી શલ્ય ન તપ પડિવજ્યો, વડા તણો વિનય^૨ મેં તજ્યો. (૧૩૬)

બાલ-ગિલાનને તપસી તણો, વેચાવચ્ય^૩ ન કીધો ઘણો,
વાયણુ-પુરછણુ-પરિચટ્ટણુ, ધમ્મકહા ને અણુપેહણુ. (૧૩૭)

પાંચ ભેદ સજ્ઞાય^૪ ન હુ કર્યો, ધ્યાનરંગ^૫ હિયડે ન હુ ધર્યો,
યથાશક્તિ કાઉરસગ્ગ^૬ ન હુ કીધ, મણુય જનમનુ^૭ ન હુ ક્ષણ લીધ. (૧૩૮)

સૂક્ષ્મ બાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તકે નામીએ, આ ભવ પર ભવ તે ખામીએ. (૧૩૯)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી કુડં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુક્કડં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે બણુજો, ગુરુ-સાખે તે મુજને હજો. (૧૪૦)

તપાચારના બાર અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ
(ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર,
અનાચાર લાગ્યો હોય, તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી
મિચ્છા-મિ-દુક્કડં.

*

*

*

(વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર)

વીર્યાચાર ત્રણે આચાર, વિપરીતા-ચરણે અતિચાર,
તે પ્રમાદ વળી આણુ-ભોગ, તે આલોવું ગુરુ-સંનેગ. (૧૪૧)

રૂડું ધર્મધ્યાન પરિહરી, આર્ત રૌદ્ર તિ હિયડે ધરી,
મનનો ^૧વીર્ય એમ ગોપવ્યો, અતિચાર પહેલો એ ઠંથો. (૧૪૨)

તાતિ કલહ, નિંદા, ચસ્તરી, પાપ તણે ઉપદેશે કરી,
ફેરવ્યો વીરિય વચન^૨ તણો, ખીજે અતિચાર એ લણ્યો. (૧૪૩)

કાયાએ કીધો આરંભ ઘણો, ન કર્યો આવશ્યક વંદણો,
છતી શક્તિ આગસ વ્યાપાર, કાય^૩-વીર્ય ત્રીજે અતિચાર. (૧૪૪)

સૂક્ષ્મ ખાદર ઉભય પ્રકાર, જે મુજને લાગ્યા અતિચાર,
કર જોડી મસ્તક નામીએ, આ ભવ પરભવ તે ખામીએ. (૧૪૫)

અહ-નિસિ પખિખ ચઉમાસી દુઠં, સંવચ્છરી મિચ્છા-દુઠ્ઠં,
અરિહંત સિદ્ધ સવે જાણુજે, ગુરુ સાખે તે મુજને હજે. (૧૪૬)

વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર, તેહને વિષે જે કોઈ પખિખ (ચૌમાસી,
સંવચ્છરી) દિવસને વિષે, અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર,
લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-દુઠ્ઠં.

*

*

*

અનુમોદન

ઇમ આલોવે સવિ વ્રત-ધાર, એકસો ચઉવીસે અતિચાર,
પર્વ-દિવસ ગુરુ-સાખે કરી, જિનવર વચન તે હિયડે ધરી. (૧૪૭)

જાસુ નહિ વ્રતનો ઉચ્ચાર, તે આલોવે પાપ અઠાર,
દાહડા તણો વરતારો કરે, ગુણુ તો સૂત્ર સવે ઉચ્ચરે. (૧૪૮)

જિનવર પ્રતિષેધ્યું તે કયું, કરવા કહ્યું તે નવ કયું,
જિન-ભાષિત તે ન હું સદ્ધ્યું, આગમથી વિપરીત જે કહ્યું. (૧૪૯)

વ્રતધારકને જે અતિચાર, અવિરતને તે પાપ-વ્યાપાર,
આલોવંતા હણુવા કરે, અદપ અદપ ભારે ઉતરે. (૧૫૦)

નિંદણુ ગરહણુ ટાળે દોષ, થાયે ધર્મ તણો ઇમ પોષ,
સહુએ શ્રાવક ઇણિ પરે કરે, હેલે જેમ ભવ-સાયર તરે. (૧૫૧)

ધન ધન દસ શ્રાવક નિર્મલા, આણુ'દાદિકે મન નિશ્ચલા,
કરે સલાધા શ્રી મુખ વીર, જે પ્રભુ સાગર જિમ ગંભીર. (૧૫૨)

તેણિ પરે હું વ્રત ન સકું પાળ, પણ તેહના ગુણ મન સંભાળ,
સકતિ સીમ અવિરતિ પરિહરું, વાર વાર અનુભોદન કરું. (૧૫૩)

એવં શ્રાવકના અતિચાર, એકસો ચોવીસે સુવિચાર,
એકઠ છંદ કરી ચોપદ, શ્રી પાશ્ચંચંદ્રસૂરિ હરખે કહી. (૧૫૪)

પષ્ઠિ યઉમાસી સંવચ્છરી, સહુએ શ્રાવક આદર કરી,
શ્રાવિકા ભણુને ગુણુને સદા, લહિને શિવસુખની સંપદા. (૧૫૫)

એવંકારે સમકિતમૂલ બાર વ્રત, તેહના એકસો ચોવીસ અતિચાર,
તેહને વિષે જે પષ્ઠિ (ચૌમાસી, સંવચ્છરી) દિવસને વિષે અતિક્રમ,
વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર, લાગ્યો હોય તે સવિ હું મન, વચન,
કાયાએ કરી મિચ્છા-મિ-હુકકડં.

શ્રાવક પાક્ષિકાદિ અતિચાર (૫૬) - અર્થ

જ્ઞાનમાં, દર્શનમાં, ચારિત્રમાં, સમકિત સહિત વખાણવા લાયક
બારે વ્રતમાં, સંલેખણામાં, તપમાં તથા વીર્યાચારમાં જે અતિચાર
લાગ્યા હોય તેને હું આવોવું છું. (૧)

જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર ચારિત્રાચાર-દરેકના વિવેકપૂર્વક બાણતાં આઠ
આઠ અતિચાર થાય છે. (કુલ ૨૪). સમકિતના પાંચ અતિચાર તથા સમકિત
(સમ્યક્ત્વ) જેનું મૂળ છે તેવા બાર વ્રતનાં પંચોતેર અતિચાર લાગે
છે. બેના એટલે (સમકિત તથા બાર વ્રત) બંનેનાં એંસી અતિચાર
થાય છે. (કુલ ૮૦). (૨)

સંલેખણાના (૫), તપના (૧૨), તથા વીર્યાચારના (૩)-વીસ
અતિચાર થાય છે. (ત્રણના કુલ ૨૦). બધા મળીને (૨૪+૮૦+૨૦)
એકસો ચોવીસ અતિચાર દિવસ તથા રાત્રિ દરમિયાન લાગ્યા હોય તે
હું ગુરુ મહારાજની સાક્ષીએ ગહાં કરું છું. (૩)

જ્ઞાનાચારના આઠ આચાર છે. તેનાથી વિપરીત આચરણ કરતાં
અતિચાર (આઠ) લાગે છે. આ અતિચાર પ્રમાદને લીધે અથવા અનાભોગે

-અબલુપણે લાગ્યા હોય તે હું ગુરુના સંભોગમાં-ગુરુની હાજરીમાં આલોવું છું. (૪)

જ્ઞાનાચારના આઠ અતિચાર : (૧) જ્ઞાન ભણવાના સમયે ન ભણ્યો પણ અકાળે ભણ્યો. (૨) જ્ઞાન ભણતાં ગુરુનો વિનય કર્યો નહિ. (૩) જ્ઞાન ભણતાં ગુરુનું અહુમાન કરવાનું ટાળ્યું. (૪) શ્રાવકની છ આવશ્યક ક્રિયાઓ ન કરી : ઉપધાન તપ સહિત વિશેષે કરીને સૂત્ર ભણવા ગણુવા ભેદ્ય એ તે ન કર્યું, તથા (૫) જે ગુરુની પાસેથી જ્ઞાન મેળવ્યું તે મુખ્ય ઉપકરણ ગુરુનું નામ યોગવ્યું-છુપાવ્યું : તેની પાસે નથી ભણ્યો તેમ કહ્યું. (૫)

(૬) જ્ઞાન ભણતાં અક્ષરો ઉચ્ચારથી, કાનાથી અને માત્રાથી અશુદ્ધ બોલ્યા-ભણ્યાં. (૭) સૂત્રનો જે અર્થ થાય તેનાથી વિરુદ્ધ અર્થ કહ્યા-અવળા અર્થ કર્યા. (૮) ત્રિનેત્ર પરમાત્માએ કહેલા સૂત્ર તથા અર્થ બંને અસત્ય રીતે ભણ્યા-વિસ્તારથી અથવા સંક્ષેપથી પણ અસત્ય રીતે ભણ્યા (ખોટી રીતે બોલ્યા). (૬)

ઉપર જણાવ્યા તે જ્ઞાનના આઠ અતિચાર છે. તેના સૂક્ષ્મતાથી ધીજા પણ ઘણા પ્રકારો છે, તે નિહવણા-જ્ઞાન યોગવવું તે-છુપાવવું તે, તથા જ્ઞાનની આશાતના કરવી તે, જ્ઞાનમાં અંતરાય કરવો તે, જ્ઞાન બાબત વાદવિવાદ કરવો તથા કષાય વગેરે કરવાથી પણ અતિચાર લાગે છે. (૭)

જ્ઞાનના અક્ષર પગ નીચે ચાંપવાથી અતિચાર લાગે છે, જ્ઞાનની મુદ્રા-છાપ એટલે જ્ઞાનના અક્ષરો આદિનો નાશ કરાવતાં અતિચાર લાગે છે. વળી જ્ઞાનના ઉપકરણોની-સાધનોની (સાંપડો, પુસ્તક, પેન, પેન્સીલ વગેરે) આશાતના કરવાથી અને તે સંબંધી જે ડોઠ પણ ભાવના કરવાથી- (૮)

ઉપર પ્રમાણે વિરૂદ્ધ આચરણ કરવાથી બે પ્રકારનાં અતિચાર લાગ્યા : સૂક્ષ્મ એટલે નાનો દોષ, તથા, બાહર એટલે મોટો દોષ. તે બંને જાતના બે અતિચાર લાગ્યા હોય તેને હું, બે હાથ જોડીને, મસ્તક નમાવીને, આ ભવ વિષે તથા પર ભવ વિષે પણ ખમાવું છું. (૯)

દિવસ તથા રાત્રી સંબંધી હંમેશાં, તથા પખિષ્ણ (પંદર દિવસના) પ્રતિક્રમણમાં, ચૌમાસી (ચાર મહિનાના) પ્રતિક્રમણમાં, તથા સંવચ્છરી (બાર મહિનાના) પ્રતિક્રમણમાં પ્રગટ રીતે બે અતિચાર મને લાગ્યા હોય તેનું સર્વ પાપ મિથ્યા દુષ્કૃત થાયો-ફોગટ થાયો. આ આલોચના અરિહંત તથા સિદ્ધ પરમાત્મા આદિ બધા જાણુજે અને ગુરુની સાક્ષીએ તે મારા પાપ મિથ્યા થાયો. (૧૦)

(દરેક પ્રકારના અતિચારની આલોચનામાં ચાર પ્રકારના દોષ જણાવેલા છે. (૧) અતિક્રમદોષ : મનમાં બે પ્રતિજ્ઞા કરી હોય -નિયમ ધાર્યો હોય તેને તોડવા માટે વિચાર-ધૃષ્ટિ થાય તે અતિક્રમ દોષ ગણાય. (૨) વ્યતિક્રમ દોષ : અતિક્રમમાં તો નિયમ તોડવાનો વિચાર થયો, પરંતુ તે તોડવા માટે પ્રવૃત્તિ કરવાથી વ્યતિક્રમ દોષ લાગે છે : કોઈ ચીજ ન લેવાનો નિયમ હોય પણ તે લેવાનો વિચાર કરવાથી અતિક્રમ દોષ લાગે છે : તે ચીજ લેવા જવું-લેવા પ્રયત્ન કરવાથી વ્યતિક્રમ દોષ લાગે છે. તે ચીજ હગુ લીધી નથી. (૩) અતિચાર દોષ : તે ચીજ લીધી પણ ભોગવટો કર્યો નથી: તે લેવાથી નિયમ ભંગ થયો તેથી અતિચાર લાગે છે, અને (૪) અનાચાર દોષ : તે ચીજ લીધા પછી તેનો ઉપયોગ-ભોગવટો-કરવો-જાણીને નિયમનો ભંગ થયો તેથી અનાચાર દોષ લાગે છે. દાખલા તરીકે: કાચું પાણી ન પીવાનો નિયમ છે છતાં પીવાની ઈચ્છા થઈ-ભાવના કરી-તે અતિક્રમ; લેવા ગતિ કરી તે વ્યતિક્રમ;

લીધું તે અતિચાર; અને પીધું તે અનાચાર દોષ લાગ્યો—તો અતિચાર સુધી આલોચણા. અતિચાર આલોચાય, પણ અનાચારના શું અતિચાર આલોચે? અર્થાત્ ન આલોચે.)

દર્શનાચારના આઠ આચાર છે. તેનાથી વિપરીત આચરણ કરતાં અતિચાર (આઠ) લાગે છે, આ અતિચાર પ્રમાદને લીધે અથવા અભણપણે લાગ્યા હોય તે હું ગુરુની સમીપમાં આલોચું છું. (૧૧)

દર્શનાચારના આઠ અતિચાર : (૧) શંકા : દેશથી અથવા સર્વથી વીતરાગના વચનમાં ખોટી શંકા કરી, અને, નિરતી—નિર્મળ સાચી જિન આજ્ઞા હૃદયમાં ધારણ કરી નહીં. (૨) બધા ધર્મને સમાન ગણ્યા પરંતુ કસોટી કરીને સત્ય ધર્મ ગ્રહણ કર્યો નહીં—તેથી અતિચાર લાગ્યા. (૧૨)

(૩) ધર્મ સેવન કરવાથી ચોક્કસ સાડું ફળ મળશે તે બાબતમાં સંદેહ રાખ્યો—અદ્વા રાખી નહીં, અથવા સાધુ—સાધ્વીના મળથી મલીન અને વિશેષ દુર્ગંધવાળા દેહને બેઈને દ્રેષ ભાવથી તેમની નિંદા કરી—અવહેલના કરી. (૧૩)

(૪) શ્રુત એટલે જૈન સિદ્ધાંત રૂપી સાગર ઉંડો ને ગંભીર બાણી મુંઝાઈને ઉભો રહ્યો અને કિનારે પણ પહોંચ્યો નહીં (એટલે જૈન શાસ્ત્રનું રહસ્ય પામ્યો નહીં). (૫) સાધુ—સાધ્વી તથા સાધર્મિકને ગુણવાન બાણવા છતાં તેમની બહુ ભક્તિ—ઘણો આદર—સત્કાર કર્યો નહીં. (૧૪)

શુદ્ધ ધર્મથી પડતાં કોઈ પણ જીવને બાણીને તેને અવપ્રત્સાદિક એટલે ટેકો, મદદ, આશ્વાસન, વગેરે આપીને મનથી ધર્મમાં સ્થિર કર્યો નહીં. જેમ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ મેઘકુમારને ચારિત્રથી પડવા ન દેતાં ટેકો આપીને ચારિત્રમાં સ્થિર કર્યો, તેમ મારે પણ કરવું ઘટે, પણ મેં તેમ ન કર્યું. (૧૫)

મહાશતકે નામના શ્રાવકને તેની સ્ત્રીએ અતિશય પીડા ઉપજાવી—
 ઘણો હેરાન કર્યો, તેથી તે મહાશતકે નિશ્ચય કરીને સંધારો કર્યો—
 અભુસણુ વ્રત લીધું પરંતુ તે વખતે તેના મનમાં દ્વેષ ભાવ ઉત્પન્ન
 થયો, તે જાણીને શ્રી વીર પ્રભુએ ગૌતમસ્વામીને મોકલીને, રોષને
 વશ થયેલા મહાશતકનો રોષ ખમાવવાનો યોગ્ય આપીને, પાછો ધર્મમાં
 મજબૂત કર્યો. (પ્રભુએ ગૌતમસ્વામીને મોકલીને મોટો ઉપકાર કર્યો.
 તેવી રીતે ખીજાએ પણ કોઈ જીવ ધર્મથી પડતો લાગે તો તેને
 સમજાવીને ધર્મમાં સ્થિર કરવો જોઈએ.) (૧૬)

(૬) મેં આ પ્રમાણે ધર્મથી પતિત થતા જીવોને ધર્મમાં સ્થિર
 કરવાનું કાર્ય કર્યું નહીં. (૭) શ્રી જિન શાસન પ્રત્યે ભક્તિ ભાવ
 રાખી વાત્સલ્યતાના ગુણે કરીને, ધર્મથી પડતા જીવોનું ભલે ભાવે
 મેં સ્થિરીકરણ ન કર્યું તથા હૃદયમાં ભક્તિ ભાવ પણ ધારણ કર્યો
 નહીં. (૧૭)

(૮) જિન શાસનની આજ્ઞા છે કે મિથ્યાત્વી એટલે અન્ય ધર્મી
 પણ શુદ્ધ ખુદ્ધિ મેળવે અને જિન શાસનની પ્રસંશા કરે, શ્રી જૈન
 શાસનને ધન્યવાદ આપે, શુભ ભાવના ભાવે તેવાં સારાં ધર્મ
 પ્રભાવનાનાં કાર્યો કરવાં જોઈએ. પણ આવી સુપ્રભાવના મેં ન કરી.
 (તેથી અતિચાર લાગ્યા.) (૧૮)

+ + +

ગાથા ૧૬ તથા ૨૦ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે: પાનું ૭૫.

+ + +

ચારિત્રાચારના આઠ આચાર છે. તેનાથી વિપરીત આચરણ
 કરવાથી અતિચાર લાગે છે. આ અતિચાર પ્રમાદને લીધે અથવા
 અજાણપણે લાગ્યા હોય તે હું ગુરુની પાસે આલોવું છું. (૨૧)

(૧) ઈર્ષ્યા સમિતિ : માર્ગમાં ચાલતાં, ઈર્ષ્યા સમિતિ સાચવી,
 નીચી દૃષ્ટિ રાખી, જ્યણાપૂર્વક ચાલવું તે.

(૨) ભાષા સમિતિ : સત્ય વચન જોલવું—પાપરહિત વચન જોલવું.

(૩) એષણા સમિતિ : દોષ રહિત આહાર પાણી લેવા તથા વિચાર કરીને તે લેવાં મૂકવાં જોઈએ. (૨૨)

(૪) આદાન-ભંડ-મત્ત-નિક્ષેપણા સમિતિ - પૌષ્ઠમાં લેવાનાં ઉપકરણો (આસન, શયન, વસ્ત્ર, પાત્ર, વગેરે) દૃષ્ટિથી બરાબર દેખી શકાય તેવા સમયે, જ્યણાપૂર્વક પ્રમાર્જન કરવું, અથવા કોઈપણ ચીજ વસ્તુ ચિત્ત રાખીને લેવી મૂકવી જોઈએ. આ ચોથી સમિતિ જાણવી. હવે પાંચમી સમિતિ હૃદયમાં વિચારીએ. (૨૩)

(૫) પારિક્ષાપનિકા સમિતિ : દસ ગુણ હોય તેવી સ્થંડીલ ભૂમિ -પરઠવવાની જગ્યા જોવી જોઈએ જ્યાં જીવની વિરાધના-નાશ થાય નહીં. લઘુનીતિ, વહીનીતિ વગેરે (મળ, મૂત્ર, કફ વગેરે) જીવ વિનાની ભૂમિમાં પરઠવવાથી પાંચમી સમિતિનું પાલન થાય છે. (૨૪)

(૬) મનોગુપ્તિ : મનમાં આર્તધ્યાન (કુટુંબ વગેરેનું ચિંતન) તથા રૌદ્રધ્યાન (પર જીવોની વિરાધનાનું ચિંતન)નો ત્યાગ કરવો અને મનને વિષે સર્વ જીવ પર સમભાવ રાખવો-સંકલ્પ વિકલ્પનો ત્યાગ કરવો. આવી રીતે હંમેશાં ચિત્ત રાખે તેને જૈન દર્શનમાં મનોગુપ્તિ કહે છે. (૨૫)

(૭) વચનગુપ્તિ : મૌન ધારણ કરવું અને હાથ કે આંખના ઇશરા વડે પણ વહેવાર કરવો નહીં, તેમજ હુંકારા-ખોંખારા આદિ અવાજનો પણ ત્યાગ કરવો. આને સુગુરુ મહારાજ સ્વમુખે વચનગુપ્તિ કહે છે તે પ્રમાણે મેં જાણ્યું છે. (૨૬)

(૮) કાયગુપ્તિ : દુસ્સહ એટલે દુઃખથી સહન થાય તેવા આકરા-ઘણા કઠણ ચાર પ્રકારના (દેવ, મનુષ્ય, તિર્યંચ વગેરેથી થતા તથા દ્રવ્ય, ક્ષેત્રાદિક વગેરેથી થતા) ઉપસર્ગ, તથા (ભૂખ, તરસ, ગરમી, ઠંડી, વગેરે) પરિસહને મેરૂપર્વાતની માફક અડગ રહીને-નિશ્ચળ રહીને સહન કરે, તથા શરીરને વોસરાવીને કાઉસગગ કરે. આને શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્મા કાયગુપ્તિ કહે છે. (આ આઠે આચાર ન પાળવાથી અતિચાર લાગે છે.) (૨૭)

આ પ્રમાણે અષ્ટ પ્રવચન માતા કહી છે જેમાં જૈન દર્શનનો સર્વ સાર સમાય છે—(પાંચ સમિતિ + ત્રણ ગુપ્તિ મુનિના ચારિત્ર૩૫ શરીરને જન્મ આપી, નિર્મળ ચારિત્રતુ' પાલન કરવામાં મદદ કરે છે તેથી ચારિત્રની માતાઓ કહેવાય છે.) આ આઠે આચાર સાધુ-સાધ્વીએ જવ જીવ પર્યાંત પાળવા જોઈએ અને તેની ઉપેક્ષા વૃત્તિ થાય તેવી બુદ્ધિનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. (૨૮)

આ અષ્ટ પ્રવચન માતાને શ્રાવક-શ્રાવિકા પણ પૌષધ-સામાયિક કરતી વખતે પાળે. જ્ઞાન વગેરે પાંચે આચાર એટલે જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર તથા વીર્યાચારના પાંચે આચાર સાધુ તથા શ્રાવકને સરખાજ હોય છે. (૨૯)

+ + +

ગાથા ૩૦ તથા ૩૧ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાતું ૭૫.

+ + +

હવે પછી વિશેષ કરીને શ્રાવકના ધર્મમાં રહેલા આચાર તથા અતિચારોને કહેવામાં આવશે (કારણ કે જ્ઞાનાદિક અતિચાર-દોષ સાધુ તથા શ્રાવકને સરખાજ છે તેથી જુદા નથી પાડયા.) હજવા કર્મી જીવો સમકિત તત્ત્વ-સમ્યક્ત્વ-ખોધી બીજ મેળવી શકે છે, અને સમકિત મેળવ્યા પછી જપ, તપ, સંયમ, જ્ઞાન વિજ્ઞાન વગેરે સર્વ સફળ થાય છે. (૩૨)

સમકિત રૂપી રતન મેળવીને પ્રયત્નપૂર્વક-સારી રીતે-તેનું રક્ષણ કરવું કારણ કે તેના પસાયથી-સમકિતની મહેબાનીથી મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત થાય છે. સમકિત વગર શિવ પદ (મોક્ષ) મેળવવું મુશ્કેલ છે અને જીવ ચારે ગતિમાં ઘણા લાંબા કાળ સુધી ભવ જ્રમણ કર્યા કરે છે. (૩૩)

અનંતીવાર લાંબા સમય સુધી ચારિત્ર પાળવા છતાં સમકિત વગર આ સંસારનો અંત આવતો નથી, તેથી આ પ્રમાણે જાણીને

સમકિત ગ્રહણ કરવું જોઈએ અને સમકિત પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્ય ક્રિયાઓ કરવી જોઈએ. (૩૪)

જો સમકિત અને ક્રિયા (ચારિત્ર) બંને વાનાં મળે તો ભવ બ્રમણનો ભય દૂર થાય છે અને સમકિત સહિત સમ્યગ્-જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર હોય તો સુદેવ, સુચુરુ તથા સુધર્મ વિષે પ્રમાણભૂત થાય છે. (૩૫)

સુદેવ: રાગ દ્વેષ રૂપી જે અંતરંગ શત્રુઓ જેઓએ જીત્યા છે તથા જેઓ અઠાર દોષ રહિત છે, તથા જેઓ ત્રણે ભુવનના જીવોનું હિત કરનારા તથા રક્ષણ કરનારા છે એવા અરિહંત દેવને જ એક દેવ તરીકે જાણવો. (૩૬)

“અનુયોગ દ્વાર” નામના સૂત્રમાં અરિહંત પરમાત્માનું સ્વરૂપ- ચાર નિક્ષેપાનું વર્ણન કર્યું છે તે ચાર નિક્ષેપા વિચારવા જોઈએ. (૧) નામ જિન (૨) સ્થાપના જિન (૩) દ્રવ્ય જિન (૪) ભાવ જિન- આ પ્રમાણે અરિહંત ભગવાન ચાર પ્રકારના છે, અને ચોથા ભેદમાં ‘ભાવ તીર્થંકર’ વર્ણવ્યા છે તે જ્યવંત છે એ પ્રમાણે તેમને હું નમસ્કાર કરું છું. (૩૭)

ચૌવીસથો (ચતુર્વિંશતિ સ્તવ) જેને લોગરસ કહીએ છીએ તેમાં વર્તમાન ચૌવીસીના ચૌવીસ તીર્થંકરોની સ્તુતિ છે તે ‘નામ જિન’ કહેવાય છે. તે નામ પ્રમાણે ચૌવીસે તીર્થંકર પરમાત્માને હું પ્રણામ-વંદન-કરું છું, અને જિન પ્રતિમા તે ‘સ્થાપના જિન’ કહેવાય છે, તેમને તથા ‘ભાવ જિન’ને અમે વંદન કરીએ છીએ. (૩૮)

આવશ્યક સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના અધિકારમાં યતિ તથા શ્રાવકને માટે કહેલ છે, તથા, પહેલા (ઉવવાઈ નામના) ઉપાંગ સૂત્રમાં, તથા (પ્રક્ષ વ્યાકરણ નામના) દ્વયમા અંગમાં મૂર્તિ વિષે ઉદ્દેશ્ય છે તે પ્રગટ સાક્ષીએ મન રંગે એટલે મનના ઉમંગથી- ઉછરંગથી-ઉઠ્ઠાસથી ત્યાંથી જાણી લો. (૩૯)

આગમમાં ભાખ્યા પ્રમાણે આવતી ચોવીસીમાં શ્રી પદ્મનાભ વગેરે જે ચોવીસ તીર્થકરો થશે અને જેઓ કેવલજ્ઞાન પામી જૈન ધર્મનો પ્રસાર-ફેલાવો કરશે-તેમને 'દ્રવ્ય જિન' કહેવાય. તેમને હું મનમાં આનંદ ધારણ કરીને પ્રણામ કરું છું. (૪૦)

આ પ્રમાણે ચોવીસીમાં જે ૨૪ તીર્થકરો જ્યારે હશે ત્યારે એ જ ચોવીસથો એટલે ચોવીસ જિનેશ્વરની સ્તુતિ હશે. તે રીતે 'દ્રવ્ય જિન' પણ પૂજનિક છે. વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા હોય તો સુગુરુને પૂછીને જાણવું. (૪૧)

આ પ્રમાણે ત્રણ તત્ત્વ (દેવ, ગુરુ, ધર્મ તત્ત્વ) માં પહેલું 'દેવ તત્ત્વ' અઠાર દોષ રહિત શ્રી અરિહંત પરમાત્મા છે અને બીજા 'ગુરુ તત્ત્વ' માં ગુણે કરી સુશોભિત સાધુ ગુરુ કહ્યાં છે. તેઓ પાપ વ્યાપાર રહિત શુદ્ધ ઉપદેશ આપે છે અને તેઓ લેશ એટલે જરા પણ સાવધ-પાપ કરતા નથી-પાપથી દૂર રહે છે. (૪૨)

તેઓ (ધન, ધાન્ય વગેરે નવ પ્રકારના) પરિચ્છ તથા આરંભ-સમારંભથી દૂર રહે છે, અને પાંચ આચારનું પાલન કરવામાં સાવધ-ચતુર-નિપુણ-શુદ્ધ રહે છે. વળી તેઓ આજ્ઞા અને ક્રિયા શુદ્ધ રીતે પાળે છે તથા (૪૨ દોષ રહિત-૯૬ દોષથી મુક્ત) ગોચરી વહોરે છે-આહાર લે છે. (૪૩)

આ પ્રકારના સુગુરુને બીજું તત્ત્વ-'ગુરુ તત્ત્વ' શ્રદ્ધાપૂર્વક જાણીએ છીએ અને અમે તે સદ્ગુરુની આજ્ઞા મરતકે ઉપર ધારણ કરીએ છીએ. ત્રીજું 'ધર્મ તત્ત્વ'-શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માએ કહેલો જ ધર્મ સાચો છે જે પાળવાથી પાળનારને શિવ-શર્મ એટલે મોક્ષ-સુખ મળે છે. (૪૪)

શ્રી જિનેશ્વર પ્રરુપિત ધર્મની આજ્ઞા છે કે સૂક્ષ્મ કે બાહર કોઈ પણ જીવને હણવા નહીં એટલે અહિંસા વ્રતનું પાલન કરવું

એ ઉપદેશમાં ત્રીજું 'ધર્મ' તત્ત્વ' છે. જે કોઈ એકાન્તે કરીને આરંભને ધર્મ માનતા હોય તે જિનેશ્વરના મતનો-જૈન દર્શનનો-ધર્મ-પરમાર્થ-રહસ્ય નહીં જાણે. (૪૫)

ધર્મ અને અર્થ માટે જે જે આરંભો કરવા પડે અથવા તેવી વાત કરવી એ મિથ્યાત્વ છે અને ઘણા લોકોની સલામાં આવી વાત કરે-તે પણ જૈન ધર્મને પ્રાપ્ત નહિ કરી શકે. (૪૬)

બધ્ધે ભાવ એટલે હિંસામાં પણ ધર્મ બતાવે અને અહિંસામાં પણ ધર્મ બતાવે-એવા બધ્ધે ભાવ જે ધર્મમાં નથી તેજ સાચો ધર્મ છે-એટલે ફક્ત અહિંસામાં જ ધર્મ છે. આ રીતે હું ત્રણે તત્ત્વો-દેવ, ગુરૂ તથા ધર્મનું પાલન કરીશ અને આ પ્રમાણેની ત્રણ તત્ત્વો ઉપર સાચી સદહત્યા (શ્રદ્ધા)ને સમકિત કહેવાય છે. (૪૭)

હવે સમકિત જેનું મૂળ છે એવા બાર વ્રત કહ્યાં છે અને તેમના પાંચ પાંચ અતિચાર છે. (બાર વ્રતના કુલ ૭૫ અતિચાર = ૧૨ × ૫ = ૬૦ + ૧૫ કર્માદાનના અતિચાર). ગુરુના મુખથી આ અતિચારને વિસ્તારપૂર્વક જાણીને આત્માની શક્તિ પ્રમાણે તે ટાળવા પ્રયત્ન કરીશું. (૪૮)

જિનેશ્વર દેવોએ જીવ, અજીવ વગેરે નવ તત્ત્વ તથા ધર્માસ્તિકાય વગેરે ૫૩ દ્રવ્ય-છ દ્રવ્યો કહેલાં છે. તેને સાચી રીતે સદહતાં સમકિત થાય છે. સમકિતના પાંચ અતિચાર: (૧) વીતરાગ પરમાત્માના વચનમાં શંકા કરવી તેને જૈન દર્શનમાં 'શંકા દોષ' કહ્યો છે. (૪૯)

(૨) ખીબના ધર્મની ઇચ્છા કરવી તેને શાસ્ત્રમાં 'કંખા' - આકાંક્ષા દોષ કહ્યો છે. (૩) ધર્મના ક્ષણમાં સંદેહ કરવો તેને વિતિગિચ્છા - 'વિચિકિત્સા' નામનો ત્રીજો દોષ કહ્યો છે. (૫૦)

(૪) મિથ્યા દષ્ટિની પ્રશંસા કરવી-વખાણ કરવાં-તે સમકિતનો ચોથો અતિચાર છે. (૫) મિથ્યા દષ્ટિનો પરિચય તથા આદર કરવો તે

સમકિત વ્રતનો પાંચમો અતિચાર છે. આ પ્રમાણે સમકિતના પાંચ અતિચારો છે તેને દૂર કરીશું. (૫૧)

એમ છતાં સમકિતને દૂષણ લાગે અને રહી જાય તો જેમ ‘મૂળ ન હોય તો શાખા-ઠાળી ક્યાંથી હોય?’ એ કથન અનુસાર મૂળ જ ન હોય અથવા સડેલું હોય તો ફળ ફૂલની આશા કેમ રખાય? તેવી જ રીતે ધર્મનું મૂળ સમકિત છે. તે જ જો ન હોય તો પછી વ્રતો પણ નહીં પણ નાશ થાય-વ્રત ભંગ થાય. (૫૨)

સમકિત ન હોય અને અનંતવાર વ્રત-તપ-જપ-નિયમ કરવામાં આવે તો પણ ભવ સંસારનો અંત થઈ શકતો નથી. અભવ્ય જીવ કાય કલેશ ઘણા સહન કરે તો પણ તે જરા પણ સમકિત પામી શકે નહીં. (૫૩)

તે સમકિત જ્યાં સુધી મલીન ન થયું હોય ત્યાં સુધી જિનેશ્વરના વચનમાં વિચાર કરી જોશો. સમકિત મળવાથી દુર્ગતિ-નરક-ટળી જાય છે અને પરંપરાએ મોક્ષનગરી-મુક્તિપુરીની પહવી મળે છે. (૫૪)

+ + +

ગાથા ૫૫ તથા ૫૬ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

બારવ્રત : પાંચ આજીવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત તથા ચાર શિક્ષાવ્રત
૧ થી ૫ ૬ થી ૮ ૯ થી ૧૨

૧ સ્થૂલ અહિંસા વ્રતના પાંચ અતિચાર : (૧) રીસે એટલે શેષથી-દ્વેષથી પ્રાણીને મજબૂત રીતે બાંધી દુઃખ આપે. (૨) તેને સખત બાંધી ઘાતકી રીતે માર-ઝૂડ કરે. (૩) પ્રાણીના અંગનો-અવયવોનો અથવા ચામડીનો વિશેષ ઘાત કરવો. (૪) અત્યંત ભારનો બોલે મૂકી ત્રાસે તે બાણીતું છે, તથા (૫) પ્રાણીઓને રૂંધી રાખવા અથવા ખાવા પીવાનું ન આપવું. (આ પાંચે રીતે પ્રાણીઓને-પશુઓને મહાપીડા ઉપજવવાથી અતિચાર લાગે છે.) (૫૭)

આ પહેલા અણુવ્રત-સ્થૂલ પ્રાણાતિષ્ઠાતના પાંચ અતિચાર સારા વિચારવાળો શ્રાવક કદી પશુ લાગવા દે નહીં. આવો શ્રાવક વિચાર કરે કે મેં વ્રત લીધેલું છે માટે મારે આ ન કરવું જોઈએ, અને વ્રતના ગુણ હૃદયમાં ધારણ કરવા જોઈએ. (૫૮)

+ + +

ગાથા ૫૯ તથા ૬૦ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

૨ સ્થૂલ સત્ય વ્રતના પાંચ અતિચાર : (૧) અવિચારીપણે-એકદમ કોઈના ઉપર ખોટું આળ ચઢાવવું. (૨) વગર વિચારે કોઈની ગુપ્ત વાત કહી દેવી. (૩) પોતાની પત્નીની ખાનગી વાતનો ભેદ કરવો એટલે પત્નીની છાની વાત જાહેર કદી દેવી. આ પ્રમાણે કરતાં ઘણા દોષ લાગે છે. (૬૧)

(૪) ખોટો ઉપદેશ આપવો તથા (૫) ખોટા લેખ-લખાણ-દસ્તાવેજ કરવા-કરાવવા. આથી ધર્મ કાર્યમાં ઘણો કલેશ થાય છે-આ પ્રમાણે સ્થૂલ મૃષાવાદના પાંચ અતિચારની પ્રત્યેક દિવસે આલોચના કરવી. (૬૨)

+ + +

ગાથા ૬૩ તથા ૬૪ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

૩ સ્થૂલ અચૌર્ય વ્રતના પાંચ અતિચાર-(૧) ચોરે લાવેલી વસ્તુનો વેપાર કરે. ખરીદે અથવા વાપરે. (૨) ચોરને ચોરી કરવામાં મદદ કરે. 'હુમણાં કેમ કાંઈ લાવતો નથી?' એમ કહી ચોરી લાવવા પ્રેરણા કરે. (૩) ઠાણચોરી એટલે જકાત ચોરી તથા વિષ, અદ્રીણ, દારૂ વગેરે માદક વસ્તુઓ જેનો રાજ્ય તરફથી નિષેધ હોય તેવા રાજ્ય વિરુદ્ધ કાર્યોનું આચરણ કરે. આ ખાખતો ઉત્તમ વ્રતધારી શ્રાવકને કરવી ઉચિત નથી. (૬૫)

(૪) વાનિ એટલે રાખ વગેરે અનાજમાં ભેળવીને આપણું, તથા
(૫) ખોટું માપ-ખોટું તોલ આપી લે વેચ કરવી. આ ત્રીજા સ્થૂલ
અદત્તાદાન વ્રતના પાંચ અતિચાર છે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. (૬૬)

+ + +

ગાથા ૬૭ તથા ૬૮ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

૪ સ્થૂલ શીલવ્રતના પાંચ અતિચાર (૧) ઈત્તર એટલે ઈત્તર,
પરિશ્રદ્ધિતા-એટલે થોડા સમય માટે કોઈએ ભાડે રાખેલી, ખીજની
સ્ત્રી, કોઈ એ ગ્રહણ કરેલી સ્ત્રી-વિધવા, દાસી કે વેશ્યા, તથા (૨)
અપરિશ્રદ્ધિતા એટલે કોઈએ નહીં ગ્રહણ કરેલી સ્ત્રી. આટલાને
મનમાં લાવવાથી, (૬૯)

અથવા તેમનો સંગ કરવાથી ઉત્તમ વ્રતધારી શ્રાવકને
વ્રત ભંગ દોષ લાગે છે. (૩) પારકી સ્ત્રીઓના અંગને-અવયવોને
અડકવાથી તથા તેની સાથે વિષય ભોગ કરવાથી અનંગ ક્રીડાનો દોષ
લાગે છે. (૭૦)

(૪) પોતાના પુત્ર-પુત્રી સિવાય ખીજનાં પુત્ર-પુત્રીઓના વિવાહ-
સગપણ કરાવી આપે-જે માણસ થોડા યા ઘણા નાતરાં લગન કરે અને
(૫) કામભોગમાં સંતોષ ન રાખે તેને આ પ્રમાણે ચોથા સ્થૂલ સ્વદારા
સંતોષ-પરદારા વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિચાર લાગે છે. (૭૧)

સુદર્શન શેઠ વગેરે ઘણા ગુણવાન પુરુષોના શીલગુણને
વિવેકપૂર્વક જાણવા જોઈએ. જેઓ ઉપરના પાંચ અતિચાર ટાળીને
અતિચાર રહિત શિયળ વ્રત પાળે છે તેમને આ ભવમાં તથા
પર ભવમાં લીલા લહેર થાય છે. (૭૨)

+ + +

ગાથા ૭૩ તથા ૭૪ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

૫ સ્થૂલ સંતોષ વ્રતના પાંચ અતિચાર : (૧) ધન-ધાન્ય વગેરે બાંધી મૂકવું. (૨) તે જ પ્રમાણે ચાંદી, સોનું, હીરા વગેરે ઝવેરાત બાંધી મૂકવું. (૩) ખેતર તથા ઘર વગેરે બંને એકથી વધારે રાખવાં. (૪) બે પગવાળાં (દાસ-દાસી, નોકર-ચાકર વગેરે) તથા ચાર પગવાળાં (ગાય, ભેંસ વગેરે) પ્રાણીઓના અનેક ગર્ભના બચ્ચાંનો સંગ્રહ કરે, તથા (૭૫)

(૫) કુવિય એટલે હલકી-ઓછી કીમતી ધાતુઓ (તાંબુ, કાંસુ, પિત્તળ વગેરે)ના વાસણના તોલમાં વધારો કરે- તેથી પરિચ્છ પરિમાણુ વ્રતનું ઉલ્લંઘન થાય છે-અતિક્રમ દોષ લાગે છે. આ પ્રમાણે પાંચમા સ્થૂલ પરિચ્છ પરિમાણુ વ્રતના અતિચારનો જે ત્યાગ કરે તે આ સંસારને સફળ કરી જાય છે. (૭૬)

+ + +

ગાથા ૭૭ તથા ૭૮ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

+ + +

(હવે ત્રણ ગુણુવ્રતના અતિચાર આવે છે. પાંચે આણુવ્રતને આ ત્રણ વ્રતો ગુણુ કરે છે-લાભ કરે છે. માટે તેને ગુણુ વ્રત કહેવાય છે. જેમ કે છદ્દું વ્રત-દિશા પરિમાણુ વ્રત-ચ્રહણુ કરનારે દિશાની બહાર રહેલા તમામ જીવોની દયા પાળી-અહિંસા વ્રતને લાભ. ત્યાંની કન્યા વગેરે સંબંધી અસત્ય ટાળ્યું-સત્ય વ્રતને લાભ. ત્યાં રહેલા દ્રવ્યાદિક માટેનું અદત્તપણું ગયું. અસ્તેય વ્રતને લાભ. ત્યાં રહેલી સહેજે ત્યાગ સ્ત્રીઓનો થઈ ગયો-શીલવ્રતને લાભ, તથા ત્યાં રહેલા દ્રવ્ય માટે પરિચ્છ બુદ્ધિ નાશ પામી, તેથી પરિચ્છ પરિમાણુ વ્રતને લાભ.)

૬ દિશા પરિમાણુ વ્રતના પાંચ અતિચાર : (૧) ઉર્ધ્વ એટલે ઉપરની દિશા તરફ (૨) અધો એટલે નીચેની દિશા તરફ તથા (૩) તિરછી-વચલી દિશામાં એટલે ચારે દિશા-વિદિશાઓમાં. (ટુંકામા દસે દિશામાં) જવા આવવાનું પરિમાણુ-નિયમ-તેનું ઉલ્લંઘન કરવું. (૪) તથા સ્વાર્થ જોઈ દિશામાં જવા-આવવાના પરિમાણુમાં વધ-ઘટ કરે-

એક બાબુ ઓછી કરી, બીજી બાબુ વધારે કરે, તથા (૫) દિશા
ગમનનું જે પ્રમાણ નક્કી કર્યું હોય-એટલે કઈ દિશાએ કેટલું
જવાનું-કેટલું નહિ જવાનું-તે ભૂલી જાય. (૭૬)

ઉપર પ્રમાણે છઠ્ઠા દિગ્ પરિમાણ વ્રતના પાંચ અતિચાર છે તેને
વિચારક વ્રતધારી શ્રાવક લાગવા દેતા નથી. આવા ગુણધારી શ્રાવકના
ગુણોને હૃદયમાં ધારણ કરવા જોઈએ. (૮૦)

+ + +

ગાથા ૮૧ તથા ૮૨ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫-
+ + +

૭ ઉપભોગ-પરિભોગ પરિમાણ વ્રત : હવે સાતમા વ્રતના
અતિચાર આલોવીએ છીએ. કર્મહાન પંદર છે એટલે કર્મને
આશ્રયી પંદર અતિચાર તથા ભોજનને આશ્રયી પાંચ અતિચાર
મળી ભોગોપભોગ પરિમાણ વ્રતના વીસ અતિચાર થાય છે તેમાં જરા
પણ ફેરફાર નથી. (૮૩)

ભોજનના પાંચ અતિચાર : (૧) સચિત્ત વસ્તુનો ત્યાગ હોવા છતાં
આહાર કરે અથવા નિશ્ચય ઉપરાંત વાપરે. (૨) સચિત્ત પ્રતિબદ્ધ
એટલે સચિત્ત સાથે જોડાયેલી વસ્તુ વાપરવી તે, જેમકે વૃક્ષને એટલે
ગુંદર ઉખાડી ખાય, ખારેક, રાયણ. બીજ વાળી ચીજ વાપરે. આ
સચિત્તનો જ બીજો ભેદ છે. (૮૪)

(૩) અગ્નિએ કરી નહી પકવેલ સચિત્ત વસ્તુ ખાય-આ
અપકવ પદાર્થ તે અપ્પોલિયા ગણાય તે ખાય (દળેલો લોટ,
અણુચાળેલો લોટ), (૪) અડધા કાચા-અડધા પાકા પદાર્થ-ઓળા, ઊંબી
(ઘઉં ને જવની), પોંખ-(ઘઉં ને બાજરાના) અને પાપડી-વાલ, ચોળી
વગેરેને ખાવાથી અતિચાર લાગે છે. તે પણ સચિત્ત ત્યાગના અંગનું
જ છે તે દુષ્પોલિયા કહેવાય છે. (૫) બીજ વગરની તુચ્છ ઔષધી-
ખોર સીતાફળ-(થોડું ખવાય, વધારે ફેંકી દેવાનું) તેવું જે ખાય
તેની હલકી ખુદ્ધિ બાણવી. (૮૫)

ઉપર પ્રમાણે લોજન આશ્રયી પાંચ અતિયારો જાણવા, જે પાંચમા અંગમાં કહ્યાં છે તેને તથા કર્માદાનના પંદર દોષને શ્રાવકે ત્રિવિધે એટલે મન, વચન અને કાયાથી ટાળવા જોઈએ. (૮૬)

(લોજનના કર્મને જે ગ્રહણ કરે તે કર્માદાન કહેવાય છે. આ પંદર કર્માદાનનો પાઠ પાંચમું અંગ-શ્રી ભગવતી સૂત્ર-તેના આઠમા શતકમાં, પાંચમા ઉદ્દેશમાં કહેવામાં આવેલો છે.)

૧. (૧) ભાડભૂંજ (૨) સોની (૩) ઠંઠાર-કંસારો (૪) ઇંટોના નિભાડા કરનાર કુંભાર (૫) હુહાર (૬) ધમણીઆઓ વગેરે અગ્નિનું ભટ્ટીનું-જે જે કર્મ કરે તે પહેલો ઇંગાલ કર્મ કહેવાય-તે અધર્મ છે. (૮૭)

૨. અનેક જાતના કણુ-ધાન્ય ભરડાવે અને લોટ તથા દાળ પીસાવે (લોટની ઘંટીઓ, મીલો રાખે) તથા પાન, ફળ, ફૂલ વગેરે વેચવાનો ધંધો ટાળવો. કપાસ, કપાસીયા વગેરે લોઠાવે-પીલાવે, લાકડાં કપાવવા, કોલસા પડાવવા વગેરે વન-કર્મ કહેવાય છે. તે પણ કેવળ પાપ જ ગણાય-તે પાપનું ધામ છે. (૮૮)

૩. શકટ એટલે ગાડું, ઘોડાગાડી વગેરે, તથા શકટાંગ એટલે ગાડાં ગાડી વગેરે વાહનોનો સામાન વેચે તે શકટ-કર્મ સાડી-કર્મ કહેવાય છે, અને તેનાથી વ્રતનો ભંગ થાય છે.

૪. ગાડું ગાડી વગેરે વાહનો તથા ઘોડા, હાથી, ગળદ, ઊંટ, ખચ્ચર, વગેરે પશુઓ, તથા ઘર, જમીન વગેરે ભાડે આપી ભાડું ઉપજાવે તે સર્વને ગુરુઓ ભાટિક-કર્મ ભાડી-કર્મ કહે છે. તેનાથી પણ વ્રતનો ભંગ થાય છે. (૮૯)

૫. વળી જેઓ હુળ, કોદાળી વગેરેથી ભૂમિને ખોદાવે, તથા તળાવ, કુવા, સરોવર, વાવ, વગેરે ખોદાવે, તથા ખાણમાંથી મીઠું, માટી, પથ્થર વગેરે કઢાવે તથા ફોડાવે તે બધાં સ્ફોટિક કર્મ-ફોડી કર્મ કહેવાય છે. તે કુકર્મ છે-પાપ છે-વ્રત ભંગ કરે છે. (૯૦)

૬. મૃગ-મદ્દ એટલે કસ્તૂરીતે માટે કસ્તૂરીઆ હરણુને, ચામર માટે ચમરી ગાયને, હાથીદાંત માટે હાથીને, તથા (પીંછા માટે પક્ષીઓને, મૃગ ચર્મ માટે હરણુને, શિંગડાં માટે ગેંડા વગેરે) અનેક પ્રાણીઓને મારે-ત્રસ જીવના પ્રાણુનો નાશ કરે, આવી રીતે પોતાની આજીવિકા માટે જંગલમાં ઘાસ ખાઈ તથા ખાણોના પાણી પી ને જીવતાં અનેક નિર્દોષ પ્રાણીઓનો નાશ કરે. આ દાંત-વાણિજ્ય કર્મથી ઘણું પાપ અંધાય છે. (૯૧)

૭. લાખ, ગળી, મણસિલ, ધાઉડી, તેજતૂરી, દૂધી-હડતાલ, સૂરી એટલે રાઈ, ફટકડી, સાજી, સાખુ, પટમાં વાસ (પાપડીઓ ખારો, ટંકણ ખાર) વગેરે બનાવવા-વેચવા તે લખખ-વાણિજ્ય કર્મથી દુર્ગતિમાં વાસ થાય છે. (૯૨)

૮. અનેક જાતની મધમાખના મધો, માખણ, ઝેર, મધ એટલે મહિરા, દાડ, વગેરેના વહેપારને તથા મીણુ, મહુડાં, વગેરે અસાર વસ્તુઓ (માંસ, કેસુડાંનો દાડ તથા ઘી, તેલ, ગોળ, સાકર, મેવા વગેરે રસની ચીજો) ના વહેપારને રસ વાણિજ્ય કહેવાય છે. તે અધર્મ છે તથા,

૯. જે પગાં, ચોપગાં પ્રાણીઓ દાસ, દારી, ગાય, ભેંસ, મોર, પોપટ, વગેરેનો તથા તેમનાં વાળનો ધંધો-વેચાણુ કરે તે કેશ-વાણિજ્ય કહેવાય છે. આવા રસ-વાણિજ્ય તથા કેશ-વાણિજ્ય જેવા પાપી ધંધા કરનારા કેવી રીતે ભવસાગર તરી શકે ? (ના તરી શકે.) (૯૩)

૧૦. વિષ (અફીણુ, સોમલ વગેરે ઝેરી પદાર્થો), હુળ, લોખંડના શસ્ત્રો, તથા હડતાલ (કોશ, કોદાળો, તલવાર, છરી, ધનુષ્ય) વગેરે ઘાતક શસ્ત્રોનો વેપાર બહુ પાપવાળો છે તેને જૈન પ્રવચનમાં વિષ-વાણિજ્ય કહે છે. જે આવા વહેપાર ટાળતા નથી તેમને વ્રતની હાનિ થાય છે. (૯૪)

૧૧. ઇંધુ એટલે શેરડી, તલ, સરસવ, એરંડા વગેરે પીલાવવામાં પ્રચંડ પાપ થાય છે. પીલેલા તલ આપવાનો વ્યવહાર અંધ કરવો

નેહ્યે, તથા શીલા, ખાચણી, ઘંટી, ઘાણી, ચરખા, રેંટ વગેરે યંત્રોના વહેપાર યા ઉપયોગ કરવો તે યંત્ર-પીલણુ કર્મ કહેવાય છે-તે અધર્મ છે માટે તેનું નિવારણુ કરવું નેહ્યે. (૯૫)

૧૨. નાક વીંધવું, છુંદણા, છુંદવા, પશુના ગળાની કામળી, શીંગડાં, પૂંછડાં વગેરે કપાવવા, કાન વગેરે ઇંદ્રિયો વીંધીને છેદાવવી, તે નિહંછણુ (નિહાંછન) કર્મ કહેવાય છે. શાસ્ત્રમાં આ પાપી ધંધા કરવાનો નિષેધ કરેલ છે. (૯૬)

૧૩. પુણ્ય યુદ્ધિથી વસુ એટલે પૃથ્વીને દવ એટલે અગ્નિ આપે, બાળે, (હોળી વગેરે પ્રગટાવે-વનની ઝાડી બાળે, જંગલ વગેરેમાં આગ લગાડે) વગેરે મહાપાપ છે. તે દવદાન કર્મ કહેવાય છે અને તેથી સુકૃતનો ક્ષય થાય છે-પુણ્યનો નાશ થાય છે.

૧૪. કૃવા, તળાવ, નદી, સરોવર, વાવ, ઝરણાં વગેરેનું પાણી સુકવી નાખવાથી સર-શોષ કર્મ (શોષણુ કર્મ) લાગે છે તે મોટું દૂષણુ છે-મહા પાપ છે. (૯૭)

૧૫. સૂડા એટલે પોપટ, મેના, તેતર, મોર વગેરે અનેક જાતનાં પક્ષીઓને પાંજરામાં રાખવાં, પોષણુ કરવું તે, તથા કૂકડાં, કૂતરાં, વાંદરાં, ચિત્તા, તથા હૈયે કઠોર દુષ્ટ મનવાળી દાસી, જિલાહ વગેરેને પોષવા તે અસતી-પોષણુ કર્મ કહેવાય છે તે નિવારવું નેહ્યે. (૯૮)

આ પ્રમાણે સાતમા વ્રતના ઉપર કહ્યા તે વીસે અતિચારો ટાળવા નેહ્યે. તે શ્રાવકનો આચાર છે. ગાડાનાં પૈડાનાં પાટા (વાટો) તેને તોલવા પૂર્વક દાનમાં આપી દેવાં, અથવા દાણુચોરી વગેરે અધર્મ છે-તે તથા આવાં બીજાં ખર-કર્મ દુષ્ટ-કર્મ હોય તે અસતી-પોષણુ કર્મ ગણાય છે અને તે બધાં ટાળવાં જાહેર. (૯૯)

*

*

*

ગાથા ૧૦૦ તથા ૧૦૧ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫

૮ અનર્થ દંડ ચિરમણુ વ્રત : આ આઠમાં વ્રતના પાંચ અતિચાર છે તે પણ યથા શક્તિ ટાળવા જોઈએ. (૧) જેનાથી કામ વિકારને ઉત્તેજન મળે એવાં વિચાર વગરના વચન બોલે. (૧૦૨)

(૨) ભાંડ ભવૈયા માફક ચેષ્ટા કરી લોકોને હસાવવા-તેથી વ્રત ભંગ થાય છે. (૩) મુખથી હાસ્યાદિકથી જેમ તેમ વગર વિચાર્યું વચન બોલે-આવાને લોકોમાં પણ વાચાળ કહેવામાં આવે છે. (૧૦૩)

(૪) ઉપયોગ કરતાં પાપ લાગે તેવાં અધિકરણુ એટલે સાધનોનો જોગ રાખે-મેળવે. (ખેલ, નાટક, સીનેમા વગેરે જોવાં). (૫) જળ કીડા કરવા જળાશયે જવું, ખૂબ પાણીથી સ્નાન કરવું, જીવ વાળી ભુમિમાં પાણી નાખવું, લોજન માટે જાત જાતના આરંભ-સમારંભ કરવા-આ બધાથી ઘણું પાપ લાગે છે. (૧૦૪)

આ બધા અતિચાર ટાળીને શ્રાવકનું અષ્ટમ વ્રત નિર્મળ રીતે પાળવું જોઈએ. આ અતિચાર શ્રાવકે ન કરવા જોઈએ એ વાત જિનેન્દર ભગવાનના આગમ સૂત્રોમાં કહેલી છે જેથી આત્મા નિર્ઠક દંડાય નહીં. (૧૦૫)

*

*

*

ગાથા ૧૦૬ તથા ૧૦૭ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

*

*

*

(જે વારંવાર કરવામાં આવે તે શિક્ષા વ્રત કહેવાય છે. સામાયિક શ્રાવકે દરરોજ કરવું જોઈએ અને પર્વ દિવસે ખૌષધ કરવો જોઈએ. તેથી સમકિત નિર્મળ થાય છે તથા દેશવિરતિ ધર્મની ચારિત્ર સ્વરૂપે આરાધના થાય છે)

૯ સામાયિક વ્રત : (૧) સામાયિક લઈ ત્રણ પ્રકારના દુર્ધ્યાન ધ્યાવે, મનમાં ઘર, દુકાન વગેરે સંબંધી પાપ વ્યાપારનું ચિંતવન કરે.

તે મનો-દુષ્પ્રણિધાન, (૨) કર્કશ આદિ સાવધ વચન બોલે તે વાગુ-દુષ્પ્રણિધાન, (૩) પ્રમાર્જન અને પડિલેહણુ ન કરેલી ભૂમિ ઉપર ખેસે અથવા પગ વગેરે અવયવો લાંબા-ટૂંકા કરે તે કાય-દુષ્પ્રણિધાન -આ ત્રણુ અતિચાર કહેવાય છે. (૧૦૮)

(૪) ખે ઘડી સમય પુરો થયા પહેલાં, અથવા, સામાયિક લીધાનો યા પારવાનો સમય ભુલી જઈ, સામાયિક પારે, અથવા (૫) જેમ તેમ સામાયિક કરે અથવા સમય છતાં સામાયિક ન કરે અથવા ઘર વેપારની ચિંતાથી શૂન્ય મનથી સામાયિક કરે-આ નવમાં વ્રતના અતિચાર છે. તેને જે હડાવે તેની બલિહારી છે. (૧૦૯)

* * *

ગાથા ૧૧૦ તથા ૧૧૧ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાતું ૭૫.

* * *

૧૦. દેસાવગાસિક વ્રત: આ વ્રતમાં, સાતમાં વ્રતમાં આખા જીવન માટે સ્વીકારેલા ૧૪ નિયમને માટે કરેલી ધારણામાં, એક દિવસ માટે સંક્ષેપ કરવાનો છે, તેમાં પણ દિશા (ઉપાશ્રય કે પૌષધ શાળાથી) બહાર ન જવાનો નિયમ કરવાનો છે. (ધર્મ કાર્ય માટે જવાની છૂટ છે.) આ વ્રતના પાંચ દોષ ટાળી શ્રાવક પોતાના મનમાં સંતોષ કરે છે. (૧૧૨)

(૧) મુકરર કરેલ હદની બહારથી કોઈ વસ્તુ અંદર મંગાવવી.

(૨) અંદરથી મુકરર કરેલ હદની બહાર કોઈ વસ્તુ મોકલવી.

(૩) નિયમિત ભુમિકાથી બહાર રહેલાને બોલાવવા માટે વ્રતનું ઉલ્લંઘન ન થાય એ ભયથી શબ્દ-અવાજ-ખોંખારો કરી બોલાવે.

(૪) પોતાનું રૂપ-શરીર દેખાડે-નિશાની કરી હદ બહારથી બોલાવે અથવા વસ્તુ મંગાવે.

(૫) પોતે અહીં છે એમ હદ બહાર રહેલાને કંકરો વગેરે નાખી પોતાની હાજરી જણાવે. (દેસાવગાસિક વ્રતના આ પાંચ અતિચાર શ્રાવકે ટાળવા જોઈએ.) (૧૧૩)

* * *

ગાથા ૧૧૪ તથા ૧૧૫ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાતું ૭૫.

* * *

૧૧. પૌષધ વ્રત : અગિયારમાં પોસહ વ્રતના પાંચ અતિચાર છે તે દિવસ વ્રતે શક્તિ પ્રમાણે ટાળીશું. પૌષધ-ઉપવાસ વ્રતધારી શ્રાવકે (૧) શય્યા-સંથારને બરાબર જોઈને પડિલેહણા ન કરી. (૨) શય્યા-સંથારો ઉવેળી-આડું અવળું જોતાં પૌષધ દિવસે વિધિપૂર્વક પડિલેહણા ન કરી-વેઠ કરી. (૧૧૬)

(૩) શય્યા-સંથારો પરિહરતી વખતે બરાબર પૂંજ્યું નહીં અથવા (૪) જેમ તેમ પૂંજ્યું. (૫) સ્થંડીલ ભુમિમાં વડીનીતિ-લઘુનીતિ-મળમૂત્ર પરઠવવા જતાં પડિલેહણુ તથા પ્રમાર્જન રૂડી રીતે ન કર્યું. (૧૧૭)

આમ સંથારો, વડીનીતિ લઘુનીતિ-બન્ને સંબંધી સમ્યગ્ વિધિ પ્રમાણે પાલન કર્યું નહીં-તેથી પૌષધના પાંચ અતિચાર લાગ્યા. તે ટાળવા જોઈએ. પર્વ તિથિના દિવસે શ્રાવકને પૌષધ લેવાનો અધિકાર છે તે વિચારક શ્રાવક જાણે છે. (૧૧૮)

* * *

ગાથા ૧૧૯ તથા ૧૨૦ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાતું ૭૫.

* * *

૧૨. અતિથિ સંવિભાગ વ્રત : (તિથિ એટલે પર્વ. પર્વ જેને ન હોય-એટલે-બધા દિવસ જેને સરખાં હોય તે અતિથિ કહેવાય, તેમને દાન આપવું તે અતિથિ સંવિભાગ) તેના પાંચ અતિચાર-

પર્વના દિવસે, પૌષધના પારણા સમયે, જે પોતાના ઘરના આંગણે જુએ છે કે લોજન સમય થયો છે અને સાધુ-મુનિરાજ પધાર્યા છે તો પોતાના મનમાં શુભ ચિંતવન કરે : સાઈં થયું. ભલે તે પધારે. (૧૨૧)

(૧) પણ સાધુને વહોરાવવા યોગ્ય લોજન ઉપર સચિત વસ્તુ મૂકે, અથવા (૨) અચિત વસ્તુવાળા વાસણને સચિત વસ્તુવાળા વાસણથી ઢાંકી મૂકે, જેથી મુનિ તે ગોચરી લઈ શકે નહીં. (૩) વહોરાવવાની બુદ્ધિએ પારકાની વસ્તુ પોતાની કહે અથવા નહીં વહોરાવવાની બુદ્ધિએ પોતાની વસ્તુ પારકી કહે, (૪) લોજપણથી મનમાં દ્રેષ કરી-અભિમાન કરી દાન દે. તથા (૧૨૨)

(૫) ગોચરીનો સમય વીતી ગયા પછી લોજપણે સાધુને તેડવા બંધ-નિમંત્રણ આપે અને આગ્રહ કરી લાવીને વહોરાવે-આ પ્રમાણે ખારમાં વ્રતના પાંચ અતિચાર લાગે છે તેને આચારવાળો શ્રાવક ટાળે-આલોવે. (૧૨૩)

*

*

*

ગાથા ૧૨૪ તથા ૧૨૫ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

*

*

*

(સંલેખણા અંત સમય નજીક જણાય ત્યારે કરવાની હોય છે તેમાં આ લોક સંબંધી, પર લોક સંબંધી, જીવવા સંબંધી, મરવા સંબંધી, તથા કામલોગ સંબંધી ઇચ્છા કરવારૂપ પાંચ અતિચાર મને મરણ સુધી ન થાયો.)

સંલેખણાના પાંચ અતિચાર-(૧) વીતી ગયેલી જીવંતીમાં કરેલા ધર્મના પ્રભાવથી આ લોક સંબંધી મનુષ્યપણાને વિષે રાજ મહારાજ જેવી સમૃદ્ધિ મેળવી સુખી થવા ઇચ્છા રાખે તથા (૨) મરણ પામ્યા પછી પર લોકમાં દેવ-દેવેન્દ્ર, વિદ્યાધર-ચક્રવર્તી, રાજ મહારાજ, ધનાઢય વગેરે થવાની ઇચ્છા રાખે, (૩) આ વ્રતના બહુમાન સન્માનનું સુખ દેખી બહુ જીવવાની ઇચ્છા કરે. (૪) આ વ્રતના દુઃખથી ગભરાઈ તાર્કિક મરણ ચાહે. (૧૨૬)

(૫) કામ ભોગની આશા કરે. પાંચ ઈન્દ્રિયોના વિષયોની અનુકૂળતા ઈચ્છે. આ પ્રમાણે કરવાથી સંલેખણના પાંચ અતિચાર લાથે છે. જે શ્રાવક આ અતિચાર ટાળી સંલેખણા વ્રત ધારણુ કરે તો દેવાધિ દેવ ઈન્દ્ર મહારાજ પણ તેની પ્રશંસા કરે. (૧૨૭)

* * *

ગાથા ૧૨૮ તથા ૧૨૯ ના અર્થ ગાથા ૬ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫.

* * *

તપાચાર ૧૨ અતિચાર : છ બાહ્યતપના : છ અભ્યંતર તપના. તપાચારના બાર આચાર છે. તેનું વિપરીત આચરણુ કરતાં અતિચાર લાગે છે. આ અતિચાર પ્રમાદને સ્ત્રીધે અથવા અબ્જાપણુ લાગ્યા હોય તે હું ગુરુની સમીપે આલોવું છું-પ્રગટ કરું છું. (૧૩૦)

બાહ્ય તપના તથા અભ્યંતર તપના છ છ ભેદ છે તે ભેદ સહિત બજાવવા બ્લેધએ. જે દેખી શકાય તેવું તપ હોય તે બાહ્ય તપ કહેવાય અને ધીબ્જ પ્રકારનું તપ અંતરમાં થાય-બાહુર ન દેખાય તે અભ્યંતર તપ કહેવાય. (બાહ્ય કરતાં અભ્યંતર તપનું ક્ષણ વધારે હોય છે અને અભ્યંતર તપ જ નિકાચિત કર્મ તોડી શકે છે.) (૧૩૧)

બાહ્ય તપના છ ભેદ : (૧) અનશન તપ : ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ-એક ઉપવાસથી છ માસ સુધીના ઉપવાસ કરવા તે. (૨) ઉણોદરી તપ : પોતાના રોજના નિયત ભોજન કરતાં વિચારપૂર્વક એક, બે, ત્રણ કે તેથી વધારે કોળીયા એાછું ખાવું તે. (૧૩૨)

(૩) વૃત્તિ-સંક્ષેપ તપ : એ ત્રીજો ભેદ છે. વિગઈ (દૂધ, ઘી વગેરે) સચિત્ત પદાર્થ-રસ વગેરે અનેક વસ્તુઓમાં પોતાનું મન રહે છે તેને સંકોચમાં રાખવું : ખાવા પીવાની ચીજોમાં ઘટાડો કરવો- તથા ચૌદ નિયમમાં પણ બેમ અને તેમ ઘટાડો કરવો. (૪) રસ ત્યાગ તપ : આયંબિલ, નીવી, વગેરે કરી રસનો વિશેષ કરી ત્યાગ કરવો. (૧૩૩)

(૫) કાય-કલેશ તપ : કાયાને કષ્ટ આપવું. ઠંડો પવન અથવા ઘણો તાપ સહન કરી કાયાને દમવી.

(૬) સંલીનતા તપ : અંગ તથાઉપાંગને સંકોચી રાખવાં તથા જુદા-જુદા આસન કરી શરીરને જુદી જુદી રીતે સંવરમાં મૂકવું. (૧૩૪)

(સંલીનતાના દ્રવ્ય-ભાવ આદિ ઘણા લેહો છે-એકલઠાણું કરતાં માત્ર હાથ ને મુખ બે જ હલાવવાં, બીજાં અંગ ન હલાવવાં. એક આસન કરી બેસવું. જુદી જુદી રીતે અંગને ન હલાવતાં સંવર-અટકાવ કરવો, વગેરે.) આ છ લેહ બાહ્ય તપના બાણુવા અને શક્તિ હોય તો આળસ કરવી નહીં. રત્ન જેવો બાહ્ય તપ પ્રયત્ન પૂર્વક ન કરવાથી બાણુ રત્નને કાંકરાની માફક ફેંકી દીધો કહેવાય. (૧૩૫)

હવે અભ્યંતર તપના છ અતિચાર ગુરુ સાક્ષીએ આલોવે છે.

(૧) પ્રાયશ્ચિત તપ : માયાશલ્ય, નિદાનશલ્ય અને મિથ્યાત્વ શલ્ય-આ ત્રણ શલ્ય રહિતપણે તપ ન કર્યો. (૨) વિનય તપ : વડીલોનો વિનય કરવાનું છોડી દીધું. (૧૩૬)

(૩) વૈયાવચ્ચ તપ : બાળક, ગ્લાન એટલે રોગી, તથા તપસ્વી સાધુ તણો ખુબ વૈયાવચ્ચ ન કર્યો. (૪) સ્વાધ્યાય તપ : (અ) વાચના : (વાંચી જવું, પાઠ બોલી જવો), (બ) : પૃચ્છના-ફરી પૂછવું. (ક) પરિવર્તના-પુનરાવર્તન કરી જવું. (ડ) ધર્મ કથા કહેવી-ધર્મ ચર્ચા કરવી, તથા (ઘ) અનુપ્રેક્ષા કરવી-વિચારણા કરવી. (૧૩૭)

ઉપરના પાંચ પ્રકાર સ્વાધ્યાય તપ-સન્ન્યાય ધ્યાનના ગણાય છે. તે પાંચ લેહ સ્વાધ્યાય ન કર્યો. (૫) ધ્યાન તપ : ધ્યાનનો રંગ હૃદયમાં ધારણ કર્યો નહીં. (૬) યથાશક્તિ-છતી શક્તિએ કાઉસગસ તપ ન કર્યો. આ પ્રમાણે અતિચાર રહિત તપ ન કરવાથી મનુષ્ય જન્મનું ફળ લીધું નહીં. (૧૩૮)

*

*

*

ગાથા ૧૩૯ તથા ૧૪૦ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાનું ૭૫

*

*

*

વીર્યાચારના અતિચાર : વીર્યાચારના મનોવીર્ય, વચનવીર્ય તથા કાયવીર્ય એ ત્રણ આચાર છે, તેનું વિપરીત આચરણ કરતાં અતિચાર લાગે છે. આ અતિચાર પ્રમદને લીધે અથવા અજ્ઞાન પણે લાગ્યા હોય તે હું ગુરુની સાક્ષીએ આલોવું છું. (૧૪૧)

(૧) મનની શક્તિનો ઉપયોગ ધ્યાન કરવા યોગ્ય શુદ્ધ ધ્યાન તથા ધર્મ ધ્યાન કરવામાં ન કર્યો પરંતુ હૃદયમાં આર્ત ધ્યાન તથા શૌર ધ્યાન ધારણ કરવામાં કર્યો. આ પ્રમાણે મનની શક્તિને છુપાવી તે વીર્યાચારનો મનો-વીર્ય નામનો પહેલો અતિચાર છે. (૧૪૨)

(૨) વચનની શક્તિનો ઉપયોગ ઘણા કલ્પ્યા કરવામાં તથા ચોતરફ નિંદા ફેલાવવામાં કર્યો તથા પાપનો ઉપદેશ દીધો. આ પ્રમાણે વચનનો વીર્ય ફેલાવ્યો તે વચન-વીર્ય નામનો બીજો અતિચાર છે. (૧૪૩)

(૩) કાયાની શક્તિનો ઉપયોગ ઘણા આરંભ-સમારંભ કરવામાં કર્યો. ખમાસમણ બરાબર ન દીધાં. આવશ્યક સાચવીને વાંદણાં ન દીધાં. શરીરથી કરાતાં અનેક પ્રકારના ધર્મ કાર્ય છતી શક્તિએ કર્યાં નહીં. આ કાય-વીર્ય નામનો ત્રીજો અતિચાર છે. (૧૪૪)

*

*

*

ગાથા ૧૪૫ તથા ૧૪૬ ના અર્થ ગાથા ૯ તથા ૧૦ પ્રમાણે : પાતું ૭૫.

*

*

*

અનુમોદન

જિનેશ્વર ભગવાનની આ પ્રમાણે આજ્ઞા છે એમ હૃદયમાં ધારી, બધાં મળીને ૧૨૪ અતિચાર બાર વ્રત ધારી શ્રાવકપર્વ દિવસે ગુરુની સાક્ષીએ આલોવે. (૧૪૭)

જે બાર વ્રત ધારી ન હોય તેણે પણ ૧૮ પાપ સ્થાનક આલોવવાં. આખા દિવસની વર્તાણુંક કેવી રીતે કરી છે તેનો હિસાબ ગણી બધાં સૂત્ર ઉચ્ચારી બધ. (૧૪૮)

(૧) જિનેશ્વર ભગવાને જે કાર્ય કરવાનો નિષેધ કર્યો હોય તે કાર્ય ક્યું તથા (૨) જે કાર્ય કરવા કહેલું તે ક્યું નહિ. (૩) પરમાત્માના વચનોની અશ્રદ્ધા કરી, તથા (૪) પરમાત્માના શાસ્ત્રોક્ત કથનથી વિપરીત પ્રરુપણા કરી. (૧૪૯)

ઉપરના ચાર પ્રકારમાં તમામ અતિચારનો સમાવેશ થાય છે. વ્રતધારીને જે અતિચાર છે તે જ અવિરતિ શ્રાવકને પાપનો વ્યાપાર છે. તેને આલોવવાથી હળવો થાય, અને એમ કરી હળવો થતો થતો પાપનો ભાર-પાપનો બેભને ઉતારે. (૧૫૦)

થયેલાં પાપની આત્મ સાક્ષીએ નિંદા કરતો તથા ગુરુની સાક્ષીએ ગહર્હાં કરતો બધા દોષો ટાળે અને એમ કરી ધર્મની પુષ્ટિ કરે. આવી રીતે બધા શ્રાવકો કરે તો ભવસાગરને જલહી તરી બધ. (૧૫૧)

આણુંદ વગેરે મનથી પણ ચલાયમાન ન થાય તેવા નિશ્ચળ મનના શ્રી વીર પ્રભુના દસ નિર્મળ શ્રાવકોને ધન્ય છે કે જેમની પ્રશંસા સમુદ્રના જેવા ગંભીર પરમાત્મા શ્રી મહાવીર ભગવાને પોતાના મુખે કરી છે. (૧૫૨)

આવી રીતે કદાચ હું વ્રત પાળી ન શકું પણ તેઓમાં રહેલા ગુણની પ્રશંસા જરૂર કરું અને પોતાની શક્તિ પ્રમાણે અવિરતિને દૂર કરું, તથા તેમનાં ગુણોની વારંવાર અનુભોદના કરું. (૧૫૩)

આવી રીતે શ્રાવકના ૧૨૪ અતિચારોને બહુ વિચારપૂર્વક છંદોને એકઠા કરી ચોપાઠમાં ગોઠવી આચાર્ય ભગવંત શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજીએ હરબ ઉલ્લાસથી બનાવ્યા છે. (૧૫૪)

પગ્નિખ, ચોમાસી, તથા સંવચ્છરીના દિવસોમાં આ અતિચાર બહુ આદર સાથે બધા શ્રાવક તેમજ શ્રાવિકાએ બોલી જવા, વિચારી જવા. જે આ પ્રમાણે કરશે તો પાપની પરંપરાથી હળવા થઈને મોક્ષરૂપી લક્ષ્મી મેળવશે. (૧૫૫)

*

*

*

(જિનદર્શન અતિચાર સંપૂર્ણ)

૫. મુહપત્તિ તથા અંગની પડિલેહણના

પચાસ બોલ

(સામાયિક, પ્રતિક્રમણ વગેરે ક્રિયામાં જ્યારે જ્યારે મુહપત્તિ પડિલેહણ આવે ત્યારે ત્યારે મુહપત્તિ પડિલેહતાં નીચેના પચાસ બોલ પ્રમાણે બોલી મુહપત્તિ પડિલેહણ કરવું જોઈએ. ફક્ત દષ્ટિ પડિલેહણ હોય ત્યારે આ બોલ બોલવાની જરૂર નથી.)

મુહપત્તિની પડિલેહણના પચાસ બોલ

- ૧ (મુહપત્તિ હાથમાં લઈ જોલતી વખતે બોલવું.)
*સમ્યક્ત્વ મૂલ નિર્મળ દ્રષ્ટે જીવ જોઈ જ્યણા કરું.
- ૩ (મુહપત્તિને અન્ને બાજુ ત્રણ વાર ફેરવતાં બોલવું.)
સમ્યક્ત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય પરિહરું.
- ૩ (મુહપત્તિને લેગી કરી જમણા હાથે ખંખેરતાં બોલવું.)
કામ રાગ, સ્નેહ રાગ, દષ્ટિ રાગ પરિહરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથ પર લઈ જતાં બોલવું.)
સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ આદરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથથી ફેર કરતાં બોલવું.)
કુદેવ, કુશુરુ, કુધર્મ પરિહરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથ પર લઈ જતાં બોલવું.)
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથથી ફેર કરતાં બોલવું.)
જ્ઞાન વિરાધના, દર્શન વિરાધના, ચારિત્ર વિરાધના પરિહરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથ પર લઈ જતાં બોલવું.)
મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ આદરું.
- ૩ (મુહપત્તિને ડાબા હાથથી ફેર કરતાં બોલવું.)
મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ પરિહરું.

૨૫ બોલ

અંગ પડિલેહણાના પચીસ બોલ

- ૩ (ડાબા હાથની ભુજાએ પડિલેહતાં બોલવું.)
હાસ્ય, રતિ, અરતિ પરિહરૂં.
- ૩ (જમણા હાથની ભુજાએ પડિલેહતાં બોલવું.)
ભય, શોક, દુગંછા પરિહરૂં.
- ૩ (મસ્તક પર મુહપત્તિ પડિલેહતાં બોલવું.)
કૃષ્ણ લેશ્યા, નીલ લેશ્યા, કાપોત લેશ્યા પરિહરૂં.
- ૩ (મુખ પર મુહપત્તિ પડિલેહતાં બોલવું.)
ઋદ્ધિ ગારવ, રસ ગારવ, સાતા ગારવ પરિહરૂં.
- ૩ (છાતી-હૃદય પર મુહપત્તિ પડિલેહતાં બોલવું.)
માયાશલ્ય, નિયાણુશલ્ય મિથ્યાત્વશલ્ય પરિહરૂં.
- ૨ (ડાબા ખભા પર પડિલેહતાં બોલવું.)
ક્રોધ, માન પરિહરૂં.
- ૨ (જમણા ખભા પર પડિલેહતાં બોલવું.)
માયા, લોભ પરિહરૂં.
- ૩ (ડાબા પગે પડિલેહતાં બોલવું.)
પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેહકાયની જ્યણા કરૂં.
- ૩ (જમણા પગે પડિલેહતાં બોલવું.)
વાહકાય, વનસ્પતિકાય, ત્રસકાયની જ્યણા કરૂં.
- * * *

૨૫ બોલ

- (૧) *ક્રોધ ગચ્છમાં પહેલો બોલ આ પ્રમાણે બોલાય છે:
સૂત્ર, અર્થ, તત્ત્વ કરી સદહું. (હૃદય વિષે ધારૂં)
- (૨) સ્ત્રીઓને ૪૦ બોલ બોલવાના હોય છે. તેમને મર્યાદાને કારણે કપડાં પહેરવાં પડે છે તેથી તેમનાથી ત્રણ મસ્તકની, ત્રણ હૃદયની, બે ખભાની, અને બે પડખાની પડિલેહણા ન થઈ શકે.

(૩) પડિલેહણા કરતાં બોલ ચિંતવન કરવાનો હેતુ
જીવરક્ષા અને જિનાજ્ઞા પરિપાલન છે.

*

*

*

૬. નમો દુર્વાર રાગાદિ સ્તુતિ

(અનુષ્ટુપૂ છંદ)

નમો દુર્વાર રાગાદિ, વૈરિ-વાર-નિવારિણિ,
અહર્તે યોગિનાથાય, મહાવીરાય તાયિને. ૧

(આર્યા છંદ)

મંદર-ગિરિવર ધીરઃ, પ્રાપ્ત-ભવાપાર-નીરનિધિ-તીરઃ,
નિર્જિત મન્મથ વીરઃ, શ્રિયેસ્તુ સ શ્રી મહાવીરઃ ૨
(ઉપજ્ઞતિ વૃત્ત)

સર્વે જિના-સ્તુલ્ય-ગુણૈ-ર્નમસ્થાઃ, સમત્વ ભાવેન જગત્પ્રશસ્થાઃ,
તથાપિ વીરં નિકટોપકારં, તીર્થેશ્વરં નૌમિ સદા મુદારં. ૩

*

*

*

નમો દુર્વાર રાગાદિના અર્થ

(દુર્વાર) દુઃખે કરી રોકી શકાય તેવા રાગ દ્વેષ મોહ રૂપ મોટા
વૈરિઓ (શત્રુઓ) ના સમુહને નિવારનારા-અટકાવનારા, અને
(તાયિને એટલે) પૃથ્વીકાય વગેરે છ કાય જીવોનું રક્ષણ કરનારા તથા
યોગિઓના નાથ એવા અરિહંત પરમાત્મા યોગીસમાં તીર્થ'કર
શ્રી મહાવીર સ્વામિને નમસ્કાર હો. (૧)

મેરૂ પર્વતની પેઠે ધીર, અને અપાર સંસાર રૂપ સમુદ્રના
પારને પામેલા, અને કામદેવ જેવા વીરને જીતનાર એવા
શ્રી મહા-વીર સ્વામિ અમારા કલ્યાણ માટે થાઓ. (૨)

અથા જિનેશ્વરો પોતપોતાના ગુણોને લીધે નમસ્કાર કરવા
યોગ્ય છે, અને સમપણાના ભાવને લીધે જગતના સર્વ જનોને પ્રશંસા
કરવા યોગ્ય છે, તેા પણ નજીકના ઉપકારી, શાસનનાયક, શ્રી મહાવીર
સ્વામિને હંમેશાં હર્ષ વડે વિશેષપણથી નમસ્કાર કરૂં છું. (૩)

*

*

*

પરિશિષ્ટ

૧. નવકાર મહામંત્રનો મહિમા

નવકારને મહામંત્ર કહેવામાં આવે છે. ‘મંત્ર’ એટલે શબ્દોના સ્મરણ અથવા ઉચ્ચારમાં રહેલી ગુપ્ત શક્તિ. જેમ સર્પ અને વીંછીના મંત્રથી તે મંત્ર બ્રહ્મકાર સર્પ-વીંછીના ઝેરને દૂર કરી શકે છે તેમ આ નવકાર મહામંત્રને બ્રહ્મનાર-જપનાર-હૃદયપૂર્વક પવિત્ર થઈ ધ્યાન ધરનાર સાંસારના પાપ રૂપી ઝેરને દૂર કરે છે.

આ સૂત્રના પહેલા પાંચ પદમાં પાંચ પરમેષ્ઠિને નમસ્કાર કરવામાં આવે છે. પાંચ વાર નમો-નમો-નમો-નમો-નમો-નમવાથી નમ્રતા ગુણ આવે છે. નમો શબ્દ માટે પ્રાકૃત રૂપ બુમો પણ વપરાય છે.

પરમ ઉચ્ચ સ્થાને રહે તે પરમેષ્ઠિ. તેમાં અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે સુદેવ છે અને આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ત્રણ સુગુરુ છે. સિદ્ધ પરમાત્મા આઠે કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધશીલા પર સુકિતવાસ કરે છે : તીર્થંકર પરમાત્મા-અરિહંત ભગવાન ચાર કર્મોનો ક્ષય કરી સમવસરણમાં બેસી ભવ્ય જનોને મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશે છે તેથી નિકટ ઉપકારી હોવાથી તેમને પ્રથમ નમસ્કાર કરાય છે.

જગતમાં જેટલાં મંગલિક મનાય છે તેમાં નવકારમંત્ર સર્વથી ઉત્તમ મંગલિક છે કેમકે બીજા મંત્રોથી જે વસ્તુ ન મળે તે આ મહામંત્રથી મેળવી શકાય છે અને સર્વોત્તમ શિવ-સુખ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

વ્યવહારમાં એવો નિયમ છે કે દરેક મંગળ કાર્યની શરૂઆતમાં-દરેક ધર્મ ક્રિયાની શરૂઆતમાં ઈષ્ટ દેવ-ગુરુનું નામ લેવું જોઈએ. તેથી આપણું કાર્ય નિર્વિઘ્નપણે સફળ થાય છે. તેથી જ ઉત્તમ મનુષ્યો તો બેસતાં-ઉઠતાં, ચાલતાં-સૂતાં, રાત્રે કે દિવસે, દરેક વખતે અને દરેક સ્થળે આ નવકાર મહામંત્રનું મનમાં ધ્યાન ધર્યાં કરે છે.

તેથી ખરાબ વિચારોનો નાશ થાય છે અને કાર્ય સિદ્ધિ થવાથી શાંતિ-સંતોષ મળે છે.

નવકાર મહામંત્ર જૈન ધર્મનો મોટામાં મોટો-અનાદિ-અનંત સિદ્ધ મંત્ર છે. તેથી તે શાશ્વત છે.

આગે ચૌવીસી હુઈ અનંતી, હોશે વાર અનંત,
નવકાર તણી કોઈ યાદ ન જાણે, ઈમ ભાષે અરિહંત. (૧)

આ કારણથી જ આ ચમત્કારિક મહામંત્રનો મહિમા પારાવાર છે. આ મંત્ર જિન શાસનનો શાણગાર છે અને અગીયાર અંગ તથા ચૌદ પૂર્વનો સાર છે. તેનું મહાત્મ્ય દર્શાવવા દેવ દેવેન્દ્ર પણ શક્તિમાન નથી, તો મનુષ્ય તો શું ધ્યાન કરી શકે ?

જિન શાસનસ્ય સારો, ચઉદસ પુંવાણુ બે સમુદ્ધારો,
જસ્સ મણે નવકારો, સંસારો તસ્સ કિં કુણુઈ? (૨)

એસો મંગલ નિલઓ, ભવવિલઓ, સયલ સંઘ સુખ જણઓ,
નવકાર પરમ મંતો, ચિંતિય મિતં સુહં દેહી. (૩)

અપુંવો કપ્પતરુ, ચિંતામણિ કામકુંભ કામગવી,
બે ધ્યાયઈ સયલ કાલે, સો પાવઈ સિવ-સુહં વિઉલં. (૪)

નવકાર ઈક્ક અદ્રખર, પાવં ફેડેઈ સત્ત અચરાઈ,
પન્નાસં ચ પચ્ચેણું, સાગર પણ સય સમગ્ગેણું. (૫)

બે ગુણુઈ લક્ષ્મભેગં, પૂચ્ચેઈ વિહિચ્ચે જિણુ નમુક્કારો,
તિત્થયર નામ ગોચ્ચે, સો પાવઈ સાસયં ઠાણું. (૬)

અકુવ અકું સયા, અકું સહસ્સં ચ અકું કોડીઓ,
બે ગુણુઈ નમુક્કારો, સો તઈય ભવે લહઈ મુકખં. (૭)

હરઈ દુહં, કુણુઈ સુહં, જણુઈ જસં, સોસચ્ચે ભવ સમુદં,
ઈહ લોચે પર લોચે, સુહાણુ મૂલં નમુક્કારો. (૮)

ભોયણુ સમયે, સયણે, વિવોહણે, પવેસણે, ભયે, વસણે,
પંચ નમુક્કારં ખલુ, સમરિજ્જ સવ્વ કાલં પિ. (૯)

* * *

ભાવાર્થ : જિન શાસનના સાર રૂપ, ચૌદ પૂર્વમાંથી ઉદ્ધાર કરવામાં આવેલી નવકાર મંત્ર જે માનવી મનમાં નિત્ય સ્મરણ કરે છે તેને સંસાર શું કરી શકે? (૨) આ નવકાર પરમ મંત્ર મહામંગળ કરવાવાળો, ભવ ખીજનો વિલય-નાશ કરવાવાળો, સકળ સંઘને સુખ જનક, પરમ મિત્ર સમાન છે. (૩) આ નવકાર મંત્ર અપૂર્વ કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિ રત્ન, કામકુંભ, કામધેનુ સમાન છે. જે મનુષ્ય બધા સમયે આ મંત્રનું ધ્યાન ધરે છે તે વિપુલ સુખ મેળવે છે. (૪) નવકાર મંત્રનો માત્ર એક જ અક્ષર ૭ સાગરોપમનાં પાપ કર્મનો નાશ કરે છે, એક પદ માત્રના ઉચ્ચારથી ૫૦ સાગરોપમનાં પાપ નષ્ટ થાય છે, અને પૂર્ણ પરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરવાથી ૫૦૦ સાગરોપમનાં સંગ્રહ કરેલાં પાપ નાશ પામે છે. (૫) જે મનુષ્ય નવકાર મંત્રનો બપૂ પૂજા વિધિ પૂર્વક એક લાખ વાર જપે તો તીર્થંકર નામ કર્મ ગોત્ર બાંધી શાશ્વત સ્થાન પામે છે. (૬) જે મનુષ્ય આઠ કરોડ આઠ હજાર આઠસોને આઠ (૮૦૦,૦૮,૮૦૮) વખત નવકાર મંત્ર લક્ષિતભાવપૂર્વક ગણે તો નિઃશંક ત્રીજા ભવમાં મોક્ષ મેળવે છે. (૭) આ મંત્ર દુઃખ હરે છે, સુખ આપે છે, યશ-કીર્તિ જન્માવે છે, ભવસમુદ્રનું શોષણ કરે છે-ટુંકમાં આ લોક તથા પરલોકમાં સુખનું મૂળ નવકાર છે. (૮) ભોજન વખતે, શયન વખતે, શુભ કાર્ય પ્રવેશ વખતે, ભય વખત, નિવાસ સ્થાનમાં પ્રવેશ વખતે-પાંચ નવકાર ગણવામાં આવે તો મનોવાંછિત ફળ મળે છે. (૯)

*

*

*

શ્રીપાળ મહારાજ, સુદર્શન શેઠ, સુભદ્રા સતી વગેરેનાં નામ નવકાર મંત્રની સિદ્ધિ માટે દરેકને વિદિત છે.

*

*

*

આવશ્યક સૂત્ર નિર્ચુક્તિમાં નવકાર સ્મરણ કરવાની પરિપાટી આ પ્રમાણે બતાવેલી છે :

અરિહંતાણું	નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૧
સિદ્ધાણું	નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૨
આયરિયાણું	નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૩
ઉવઁજાયાણું	નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૪
સાહૂણું	નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૫
એસો	પંચ નમોઝ્કારો,	સઁવ	પાવ-પ્પણાસણો,	
મંગલાણું	ચ સઁવેસિં,	પઠમં	હવઠં	મંગલં. ૬

મહાનિશીથ સૂત્રમાં નવકાર મંત્રનો મહિમા આ પ્રમાણે બતાવેલ છે :

નાસેઠં ચોર સાવય, વિસહર જલ જલણુ અંધન ભયાઈ,

ચિંતિજઁતો રદ્ધપરસ, રણુ રાય ભયાઈ ભાવેણુ.

ભાવાર્થ : પંચપરમેષ્ઠિ મંત્રનું શુદ્ધ ચિત્તથી, શુદ્ધ ઉચ્ચાર પૂર્વાંક, ધ્યાન કરવાથી : ચોર, સિંહ, સાપ, પાણી, અગ્નિ, અંધન, રાક્ષસ, લડાઈ તથા રાજ્ય વગેરેના ભયો નષ્ટ થાય છે.

*

*

*

મહાનિશીથ સૂત્રમાં નવકાર મંત્રનો ઉચ્ચાર નીચે પ્રમાણે કરેલ છે :

અરિહંતા મુજ્જ મંગલં, અરિહંતા મુજ્જ દેવયે,

અરિહંતે ત્તિ કિત્તઠ્ઠિસામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં. ૧

સિદ્ધા મુજ્જ મંગલં, સિદ્ધા મુજ્જ દેવયે,

સિદ્ધેત્તિ કિત્તઠ્ઠિસામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં. ૨

આયરિયા મુજ્જ મંગલં, આયરિયા મુજ્જ દેવયે,

આયરિયાત્તિ કિત્તઠ્ઠિસામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં. ૩

ઉવજ્જાયા મુજ્જ મંગલં, ઉવજ્જાયા મુજ્જ દેવયે,	
ઉવજ્જાત્તિ કિત્તઠ્ઠસ્સામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં.	૪
સવ્વ સાહુ મુજ્જ મંગલં, સવ્વ સાહુ મુજ્જ દેવયે,	
સવ્વ સાહુ કિત્તઠ્ઠસ્સામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં.	૫
એસો પંચ મુજ્જ મંગલં, એસો પંચ મુજ્જ દેવયે,	
એસો પંચ કિત્તઠ્ઠસ્સામિ, વોસરામિતિ પાવગ્ગં.	૬
* * *	

ચંદ્રપન્નત્તિ સૂત્રમાં પ્રથમ ગાથા મંગળાચરણ રૂપે છે તેને પ્રાચીન નમસ્કાર માનવામાં આવે છે.

નમિઉણ અસુર સુર ગરુલ, ભયગ્ગ પરિવન્દિયં,
ગય કિલસે અરિહે સિદ્ધાય, આયરિય ઉવજ્જાય સવ્વ સાહૂય.
* * *

ખીન્ન અનેક સૂત્રોમાં પણ નવકાર મંત્રનું માહાત્મ્ય વર્ણન પ્રતિષ્ઠિત કરવામાં આવેલ છે તે જિજ્ઞાસુએ જ્ઞાની મુનિ મહારાજાઓ પાસેથી બાણવું બેઠવ્યું.

卐 卐 卐

પંચ પરમેષ્ઠિ

પંચ પરમેષ્ઠિના ૧૦૮ ગુણો છે તે વિસ્તાર પૂર્વક બેઠવ્યું. તેમના નામ તથા વર્ણુ આ પ્રમાણે છે.

(૧) અરિહંત—શ્વેત વર્ણુ (૨) સિદ્ધ—લાલ વર્ણુ (૩) આચાર્ય—
પીળો વર્ણુ (૪) ઉપાધ્યાય—લીલો વર્ણુ (૫) સાધુ—શ્યામ વર્ણુ.
* * *

૧ : દેવસ્વરૂપ અરિહંત પરમાત્માનું સ્વરૂપ

અરિ=દુશ્મન. હંત=હણનાર. અરિહંત એટલે કર્મરૂપ દુશ્મનને દૂર કરનાર. જીવના સર્વ કર્મ જ્યારે નાશ પામે છે ત્યારે જીવ ઉચ્ચપદ મોક્ષ પામે છે. અર્હત=યોગ્ય, લાયક, ઇન્દ્રોને પણ પૂજવા યોગ્ય.

કેવળજ્ઞાન પામીને લલ્ય જીવોને યોધ આપતા અથવા યોધ આપવા માટે વિચરતા તીર્થંકર મહારાજ તે શ્રી અરિહંત પરમાત્મા.

તેમના ૧૨ ગુણ : ૮ પ્રાતિહાર્ય + ૪ અતિશય. પ્રાતિહાર્ય એટલે પ્રતિહારી, દ્વારપાળ. અરિહંત પરમાત્મા જ્યાં ઉપદેશ દેવાના હોય ત્યાં દેવ દેવેન્દ્રો સમવસરણુ રચે છે અને ત્યાં આઠ દિવ્ય વસ્તુઓ પ્રગટ થાય છે.

૧. અરોઠક વૃક્ષ : પ્રભુના દેહથી ૧૨ ગણું મોટું આસોપાલવનું વૃક્ષ દેવતા રચે છે જેની નીચે બેસી પ્રભુ ધર્મોપદેશ આપે છે.

૨. સુર-પુષ્પ વૃષ્ટિ : સમવસરણુ ભૂમિમાં એક યોજન પ્રમાણુ જળમાં તથા સ્થળમાં ઉત્પન્ન થયેલાં પંચ-રંગી સચિત્ત પુષ્પોની વૃષ્ટિ દેવતાઓ ઠીંચણુ પ્રમાણુ કરે છે. પ્રભુના અતિશયને લીધે પુષ્પોના જીવોને પીડા-બાધા થતી નથી.

૩. દિવ્ય ધ્વનિ : ભગવાનની વાણીને માલકોશ રાગયુક્ત વીણુ, વાંસળી વગેરેના સૂરથી દેવો પૂરે છે.

૪. ચામર : સમવસરણુમાં પ્રભુ પૂર્વ દિશાએ બિરાજે છે અને બાકીની ત્રણુ દિશામાં દેવતાઓ પ્રભુનું પ્રતિબિંબ ચિકુવે છે. ચાર બાજુ દેવતાઓ રત્નજડિત સુવર્ણની ઠાંડીવાળા ચાર બેડી શ્વેત ચામરો પ્રભુની બન્ને બાજુએ ઢાળે છે.

૫. આસન : પ્રભુને બેસવા માટે દેવો રત્નજડિત સુવર્ણનું સિંહાસન રચે છે.

૬. ભામંડળ : પ્રભુના મસ્તકની પાછળ શરદ ઋતુના સૂર્ય જેવું ઉચ્ચ તેજસ્વી તેજનું માંડણુ દેવતાઓ રચે છે તે ભામંડળ પ્રભુના આંજી નાખે તેવા તેજને સંક્રમે છે-પોતાના તેજમાં સંહરી લે છે. જો ભામંડળ ન હોય તો અતિશય તેજથી પ્રભુના મુખ સામું બેઈ શકાય નહિ.

૭. દેવદુંદુભિ : પ્રભુના સમવસરણુ વખતે દેવતાઓ દુંદુભિ વગેરે વાજાંત્રો વગાડે છે. તે એમ સૂચવે છે કે, “ હે ભગ્વો ! તમે મોક્ષ નગરીના સાર્થવાહુ તુલ્ય આ ભગવંતની સેવા-ભક્તિ કરો.

૮. આતપત્ર અથવા છત્ર : સમવસરણુમાં પ્રભુના મસ્તક ઉપર શરદ ઋતુના ચંદ્ર જેવા ઉજ્જ્વળ અને મોતીના હારોથી સુશોભિત ત્રણ ત્રણ છત્રો દેવતાઓ ઉપરા ઉપરી રચે છે. કુલ ૧૨ છત્રો થાય.

અતિશય એટલે ઉત્કૃષ્ટતા. વિશિષ્ટ ચમત્કારવાળા ગુણ ચાર છે : (પ્રભુના ચૌત્રીશ અતિશયમાં ચાર મૂળ અતિશય છે તે જુદા છે.)

૯. અપાયાપગમ અતિશય : (અપાય=ઉપદ્રવ, અપગમ=નાશ) આ અતિશયના બે પ્રકાર છે. (૧) પરાશ્રયી અને (૨) સ્વાશ્રયી.

(૧) પરાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશય : જ્યાં પ્રભુ વિચરે ત્યાં પારકાના ઉપદ્રવ નાશ પામે: સમવસરણુની દરેક દિશામાં સવાસો જોજન સુધી પ્રાય: રોગ, મરકી, વેર, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ વગેરે ઉપદ્રવ થાય નહીં.

(૨) સ્વાશ્રયી અપાયાપગમ અતિશય: પોતાના ઉપદ્રવનો દ્રવ્યથી અને ભાવથી નાશ. દ્રવ્યથી અપાય-એટલે પ્રભુના સર્વ રોગ સર્વથા નાશ થયા છે. ભાવથી અપાય એટલે ૧૮ પ્રકારના નીચેના અલ્પાંતર ઉપદ્રવ પણ પ્રભુને સર્વથા હોતા નથી :

(૧) દાનાંતરાય (૨) લાભાંતરાય (૩) લોગાંતરાય, (૪) ઉપલોગાંતરાય (૫) વીર્યાંતરાય (૬) હાસ્ય (૭) રતિ (૮) અરતિ (૯) ભય (૧૦) શોક (૧૧) દુઃખ (જુગુપ્સા, નિંદા) (૧૨) કામ (૧૩) મિથ્યાત્વ (૧૪) અજ્ઞાન (૧૫) નિદ્રા (૧૬) અવિરતિ (૧૭) નાગ (૧૮) દ્વેષ.

(૧૦) જ્ઞાનાતિશય : આ અદ્ભૂત ગુણથી ભગવાન લોક-અલોકનું સ્વરૂપ સર્વ પ્રકારે જાણે છે. કેવળજ્ઞાનથી કાંઈ પણ અજ્ઞાત રહી શકતું નથી.

(૧૧) પૂજાતિશય : આ અદ્ભૂત ગુણથી તીર્થંકર સર્વને પૂજ્ય છે. રાજા, વાસુદેવ, બ્રહ્મદેવ, ચક્રવર્તી, દેવતાઓ તથા ઇંદ્રો વગેરે પ્રભુને પૂજે છે અથવા પૂજવાની અભિલાષ રાખે છે.

(૧૨) વચનાતિશય : શ્રી તીર્થંકરની વાણી દેવ, મનુષ્ય, તીર્થંચ-સર્વ પોતપોતાની ભાષામાં સમજી શકે છે કારણ કે તેમની વાણી સંસ્કારાદિક ગુણવાળી છે.

*

*

*

શ્રી તીર્થંકરની વાણીના : પાંત્રીસ ગુણ

(૧) સર્વ ઠેકાણે સમજાય (૨) યોજન પ્રમાણ ભૂમિમાં સંભળાય (૩) પ્રૌઠ (૪) મેઘ જેવી ગંભીર (૫) સ્પષ્ટ શબ્દ ઉચ્ચાર વાળી (૬) સંતોષ ઉપબવનારી (૭) દરેક શ્રોતા એમ જ જાણે કે પ્રભુ મને જ કહે છે (૮) પુષ્ટ અર્થવાળી (૯) પૂર્વાપર વિરોધ રહિત (૧૦) મહા-પુરુષને છાજે તેવી (૧૧) સંઘેહ વગરની (૧૨) દૂષણ રહિત અર્થવાળી (૧૩) કઠણ વિષય પણ સહેલો લાગે તેવી. (૧૪) સમય-સ્થાનને શોભે તેવી (૧૫) છ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વને પુષ્ટ કરે તેવી. (૧૬) પ્રયોજન વાળી (૧૭) પદ રચના વાળી (૧૮) છ દ્રવ્ય અને નવ તત્ત્વની પટ્ટતા-વાળી (૧૯) મધુર (૨૦) પારકો મર્મ ન ભેદાય તેવી ચતુરાઈવાળી. (૨૧) ધર્મ અને અર્થ બે પુરુષાર્થને સાધનારી (૨૨) દીપક સમાન અર્થને પ્રગટ કરનારી (૨૩) પર નિંદા અને પોતાની પ્રશંસા રહિત. (૨૪) કર્તા, કર્મ, ક્રિયાપદ, કાળ અને વિભક્તિવાળી (૨૫) આશ્ચર્યકારી (૨૬) વક્તા સર્વગુણ સંપન્ન છે તેવું લાગે તેવી. (૨૭) ધૈર્યવાળી (૨૮) વિલંબ રહિત (૨૯) ભ્રાંતિ રહિત (૩૦) સર્વ શ્રોતા પોતપોતાની ભાષામાં સમજે તેવી. (૩૧) સદ્બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરે તેવી. (૩૨) પદના-શબ્દના અર્થને અનેક અર્થપણે કહે તેવી. (૩૩) અસાહસિક પણે બોલાય તેવી (૩૪) પુનરુક્તિ દોષ રહિત (૩૫) સાંભળનારને ખેદ ન ઉપજે તેવી.

*

*

*

શ્રી અરિહંત પરમાત્મા

અઠાર દોષ રહિત છે : તેમના નીચે જણાયેલા અઠારે દોષ સંપૂર્ણપણે નાશ પામ્યા છે:

(૧) અજ્ઞાન (૨) ક્રોધ (૩) મદ (૪) માન
 (૫) લોભ (૬) માયા (૭) રતિ (૮) અરતિ (૯) નિદ્રા (૧૦) શોક
 (૧૧) અસત્ય વચન (૧૨) ચોરી કરવાપણું (૧૩) મત્સર-અદેખાઈ
 (૧૪) ભય (૧૫) પ્રાણીવધ-હીંસા (૧૬) પ્રેમની રમત (૧૭) પરિવ્યય
 (૧૮) હાસ્ય.

*

*

*

અરિહંત ભગવાનને ૩૪ અતિશય-અદ્ભૂત ગુણ હોય છે જેમાં
 ૧ થી ૪ : ચાર અતિશય : સહજ અતિશય અથવા મૂળ
 અતિશય કહેવાય છે તે સહજ-મૂળ-સ્વાભાવિક જન્મથીજ
 હોય છે. ૫ થી ૧૫: અગિયાર અતિશય કેમ્પ્સ્ય જ-અતિશય
 કહેવાય છે : તેમાં ૬ થી ૧૨ માં જાણાવેલા રોગ વગેરે ૭ ઉપદ્રવો
 તે ભગવંત વિહાર કરે ત્યારે પણ ચારે દિશાએ ફરતા ૨૫ યોજન
 સુધી ન હોય. ૧૬ થી ૩૪ : ઓગણીશ અતિશય દેવકૃત-
 અતિશય કહેવાય છે : કેમકે કે દેવતાઓ કરે છે.

*

*

*

૧. પ્રભુનું શરીર અનંત રૂપમય, સુગંધમય, નિરોગી, પરસેવા રહિત,
 મળ રહિત હોય.
૨. પ્રભુનું લોહી તથા માંસ, ગાયના દૂધ સમાન ઘોળાં તથા
 દુર્ગંધ વગરના હોય.
૩. આહાર તથા નિહાર ચર્મ ચક્ષુથી અદૃશ્ય હોય.
૪. શ્વાસોશ્વાસમાં કમળ જેવી સુગંધ હોય.

*

*

*

૫. કેવળજ્ઞાન થયા પછી યોજન પ્રમાણ સમવસરણ દેવોથી
 રચાય તેમાં મનુષ્ય, દેવ તથા તિર્યંચ કોડા કોડી સમાય
 છતાં પણ તેમને બાધા થાય નહીં.

૬. પચીસ યોજન એટલે ૨૦૦ ગાઉ સુધી પહેલા ઉત્પન્ન થયેલા રોગ શમી બધ તથા નવા રોગ થાય નહીં.
 ૭. વૈરભાવ બધ.
 ૮. મરકી થાય નહીં.
 ૯. અતિવૃષ્ટિ એટલે હૃદ ઉપરાંત વરસાદ થાય નહીં.
 ૧૦. અનાવૃષ્ટિ એટલે વરસાદનો અભાવ થાય નહીં.
 ૧૧. દુર્ભિક્ષ એટલે દુકાળ પડે નહીં.
 ૧૨. સ્વચક્ર તથા પરચક્ર-દેશના કે પરદેશના દુશ્મનનો ભય હોય નહીં.
 ૧૩. ભગવંતની ભાષા મનુષ્ય, તિર્યચ તથા દેવતા બધા પોતપોતાની ભાષામાં સમજે. (તેમની વાણીમાં ૩૫ ગુણ હોય છે તેથી)
 ૧૪. ભગવંતની વાણી એક યોજન સુધી સમાન રીતે સંભળાય.
 ૧૫. સૂર્યથી બાર ગણા તેજવાળું ભામંડળ હોય. (આભા-તેજ વર્તુલ)
- * * *
૧૬. આકાશમાં ધર્મ ચક્ર હોય.
 ૧૭. બારબેડી ચામર (૨૪) અણવીંઝયાં વીંઝાય.
 ૧૮. પાદપીઠ સહિત સ્ફટિક રતનનું ઉજ્જવળ સિંહાસન હોય.
 ૧૯. ત્રણ છત્ર દરેક દિશાએ હોય. (કુલ ૧૨ છત્ર)
 ૨૦. રતનમય ધર્મધ્વજ હોય-તેને ઇન્દ્રધ્વજ પણ કહેવાય છે.
 ૨૧. પ્રભુ નવ સુવર્ણ કમળ ઉપર ચાલે. (બે ઉપર પગ મૂકે અને સાત પાછળ રહે તેમાંથી બે બે વારા-ફરતી આગળ આવે).
 ૨૨. મણિ, સુવર્ણ અને રૂપાના એમ ત્રણ ગઠ હોય.
 ૨૩. પ્રભુ ચાર મુખે કરી ધર્મદેશના આપે. (ત્રણ પ્રતિબિંબ દેવકૃત)
 ૨૪. સ્વશરીરથી બાર ગણું બિચું અશોકવૃક્ષ-છત્ર, ઘંટ, પતાકા વગેરેથી યુક્ત હોય.

૨૫. રસ્તામાં કાંટા હોય તે અધોમુખ-અવળા થઈ જાય.
 ૨૬. ભગવંતને ચાલતી વખતે સર્વવૃક્ષ નમી પ્રણામ કરે.
 ૨૭. મોર વગેરે શુભ પંખીઓ પ્રદક્ષિણા ફરતાં ફરે.
 ૨૮. સુગંધ જળની વૃષ્ટિ થાય.
 ૨૯. જળ-સ્થળમાં ઉપજેલાં પાંચ વર્ણવાળાં ફૂલની ઠીંચણ સુધી વૃષ્ટિ થાય.
 ૩૦. સંયમ લીધા પછી પ્રભુના ક્રેશ, દાઢી, મૂંછ, નખ વધે નહીં.
 ૩૧. યોજન પ્રમાણ અનુકૂળ વાયુ વાય.
 ૩૨. ચાલતી વખતે આકાશમાં દેવદુંદુભિ વાગે.
 ૩૩. સર્વ ઋતુઓ અનુકૂળ રહે.
 ૩૪. જઘન્ય પણે ચાર નિકાયના કોડ દેવતા પાસે રહે.

*

*

*

સમવાયાંગ સૂત્રમાં ઉપરના ૩૪ અતિશયનું વર્ણન છે. આ ૩૪ અતિશયનો અગાઉ ૧૨ ગુણમાં કહેલા ૪ અતિશયમાં સમાવેશ થાય છે.

*

*

*

૨. દેવ સ્વરૂપ સિદ્ધ પરમાત્માનું સ્વરૂપ

આઠ પ્રકારના (૪ ઘાતી + ૪ અઘાતી) કર્મનો ક્ષય કરી જેઓ મોક્ષે ગયા છે તે સિદ્ધ પરમાત્માના ૮ ગુણો છે :

૧. અનંતજ્ઞાન : જ્ઞાતાવરણીય-જ્ઞાનને ઢાંકી દે તેવા કર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રભુને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે જેનાથી લોક-અલોકના સ્વરૂપને સમસ્ત પ્રકારે જાણે છે.

૨. અનંતદર્શન : દર્શનાવરણીય-દર્શનને ઢાંકી દે તેવા કર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રભુ લોક-અલોકના ભાવ સમસ્ત પ્રકારે દેખે છે.

૩. અવ્યાખાધ સુખ : વેદનીય કર્મનો ક્ષય થવાથી અવ્યાખાધ-પીડારહિત નિરૂપાધિક અનંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

૪. અનંત ચારિત્ર : મોહનીય કર્મનો ક્ષય થવાથી ઉત્તમ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે.

૫. અક્ષય સ્થિતિ : આયુષ્ય કર્મનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધ થવાય છે. પછી બીજા જન્મ લેવો પડતો નથી. સિદ્ધની સ્થિતિ સાદિ અનંત કહેવાય છે : આદિ છે પણ અંત નથી.

૬. અરૂપીપણું : નામ કર્મ હોય ત્યાં સુધી રૂપત્વ-શરીર હોય : રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, વર્ણ, આદિ હોય. નામ કર્મનો નાશ થવાથી સિદ્ધ અરૂપી છે-શરીર રહિત છે.

૭. અગુરુ લઘુ : ગોત્ર કર્મનો ક્ષય થવાથી ગુરૂ એટલે ભારે, ઊંચ, તથા લઘુ એટલે હલકો, નીચ, એવો વ્યવહાર રહેતો નથી.

૮. અનંતવીર્ય : અંતરાય કર્મનો ક્ષય થવાથી સિદ્ધ પ્રભુમાં અતુલ શક્તિ હોય છે : પરંતુ પુદ્ગલ પ્રવૃત્તિ ન હોવાને લીધે તેવું વીર્ય ફેરવતા નથી. આ ગુણથી પોતાના આત્મિક ગુણોને ધારી રાખે છે : ફેરફાર થવા દે નહીં.

ચાર કર્મ—જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય કર્મ—ઘાતીકર્મ કહેવાય છે: આત્માના સત્ય સ્વરૂપના સંહારક છે, બ્યારે વેદનીય, આયુ, નામ અને ગોત્ર—એ ચાર કર્મ અઘાતી છે.

*

*

*

બે પ્રકારના દેવ : અરિહંત અને સિદ્ધમાં શું ફેર છે ?

અરિહંત પરમાત્મા ઉપદેશક રૂપે છે, તેથી નિકટના ઉપકારી હોવાથી પ્રથમ નમસ્કાર કરાય છે : તીર્થંકર નામ કર્મ ગોત્ર આંધ્યું હોવાથી સમવસરણુમાં દેશના આપે છે. ખાકી ભેદ નથી.

જૈન શાસ્ત્ર કહે છે કે દરેક પ્રાણી સિદ્ધ થવાને યોગ્ય છે—પછી તે શ્વેતાંબર હોય કે દિગંબર, બુદ્ધ હોય કે અન્ય હોય, સ્ત્રી હોય કે પુરુષ હોય, મુનિના વેશમાં હોય કે ગૃહસ્થના વેશમાં હોય—શરત ફક્ત એટલી જ કે સમભાવ ભાવિ આત્મા હોવો જોઈએ.

વિશ્વભરમાં જૈન દર્શન અજોડ અને અપ્રતિમ છે કેમકે જે મનુષ્ય રાગ-દ્વેષ-મોહ વગેરે આત્માના શત્રુના આ દુર્ગુણો ઉપર કાબુ મેળવી નાશ કરે છે અને શત્રુ-મિત્ર ઉપર સમભાવ રાખે છે-તે જન્મ-મરણના ફેરામાંથી કાયમને માટે મુક્તિ મેળવી ઉપરના આઠ ગુણુવાળા સિદ્ધ પરમાત્માની પદવી પ્રાપ્ત કરે છે.

*

*

*

૩. સદ્ગુરૂ (યતિ) સ્વરૂપ :

(૧) આચાર્ય (૨) ઉપાધ્યાય (૩) સાધુ.

આચાર્ય ધર્મના નાયક છે અને પંચાચાર-પાંચ આચારને પાળે છે ને બીજા પાસે પઠાવે છે. આચાર્યના ૩૬ ગુણુ પંચિંદ્રિય સૂત્રમાં ગણાવેલા છે તે પ્રસિદ્ધ છે. બાકી તે ગુણો અનેક પ્રકારે દર્શાવાય છે.

૫ ગુણુ : પાંચ ઈંદ્રિયના વિષયને સંવરનાર : શરીર, જીભ, નાક, આંખ, કાન.

૯ ગુણુ : નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની વાઠ-શિયળ વ્રતની ગુપ્તિને ધારણ કરનાર.

૪ ગુણુ : ચાર પ્રકારના કષાયથી મુક્ત-કામ, ક્રોધ, મોહ, લોભ.

૫ ગુણુ : પાંચ મહાવ્રતથી યુક્ત : અહિંસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ.

૫ ગુણુ : પાંચ પ્રકારના આચાર પાળવાને સમર્થ : જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર, વિર્યાચાર.

૫ ગુણુ: પાંચ સમિતિ } અષ્ટ પ્રવચન માતા.
૩ ગુણુ: ત્રણ ગુપ્તિ }

કુલ ૩૬ ગુણુ.

*

*

*

પ્રતિરૂપાદિ ચૌદ ગુણુ, ક્ષાંતિ આદિ દસ ધર્મ તથા ખાર ભાવના મળી પણુ ૩૬ ગુણુ થાય છે :

(૧) પ્રતિરૂપ (૨) તેજસ્વી (૩) યુગપ્રધાન-આગમ શાસ્ત્રના પારગામી (૪) મીઠ્ઠલાપી (૫) ગંભીર (૬) ધૈર્યવાન (૭) સદાચારી અને ઉપદેશે તત્પર (૮) સાંભળેલું નહી ભૂલી જનાર (૯) સૌમ્ય (૧૦) સંગ્રહકર્તા (૧૧) અભિગ્રહ મતિવાળા (૧૨) વિકથા રહિત (૧૩) અચપળ (૧૪) પ્રશાંત હૃદયવાળા (૧૫) ક્ષમા (૧૬) આર્જવ (૧૭) માર્દવ (૧૮) વિમુક્તિ-અલોભ (૧૯) તપ (૨૦) સંયમ (૨૧) શૌર્ય (૨૨) અક્રિયનત્વ (૨૩) બ્રહ્મચર્ય (૨૪) સત્ય (૨૫) અનિત્ય ભાવના (૨૬) અશરણુ ભાવના (૨૭) સંસાર ભાવના (૨૮) એકત્વ ભાવના (૨૯) અન્યત્વદા ભાવના (૩૦) અશુદ્ધ ભાવના (૩૧) આસ્ત્રવ ભાવના (૩૨) સંવર ભાવના (૩૩) નિર્જરા ભાવના (૩૪) લોક સ્વરૂપ ભાવના (૩૫) યોધિ દુર્લભ ભાવના (૩૬) ધર્મ ભાવના.

*

*

*

ઉપાધ્યાય અથવા પાઠકે અથવા વાચકે :

જે ગુરુ પોતે સિદ્ધાંતના પાઠો ભણે અને ખીબ પાસે રહેલા સાધુઓને ભણાવે તે.

ઉપાધ્યાયના ૨૫ ગુણુ :

૧૧ ગુણુ-અગિયાર અંગના— } ૨૩ અંગોપાંગ શાસ્ત્રના પારગામી હોય.
૧૨ ગુણુ-ખાર ઉપાંગના— } અંગ=શરીર; ઉપાંગ=હાથ, પગ વગેરે
૧ ગુણુ—ચરણુ સિત્તરી— } ચારિત્રના ૭૦ તથા કરણુના ૭૦ ભેદ
૧ ગુણુ—કરણુ સિત્તરી— } કુલ ૧૪૦ ભેદ.

*

*

*

(૧) આચારાંગ (૨) સૂત્રકૃતાંગ (૩) સ્થાનાંગ (૪) સમવાયાંગ (૫) ભગવતી (૬) જ્ઞાતા ધર્મકથા (૭) ઉપાસક દશાંગ (૮) અંતકૃત (૯) અનુત્તરોપપાતિક (૧૦) પ્રશ્ન વ્યાકરણુ (૧૧) વિપાકસૂત્ર. [ખારસું અંગ દષ્ટિવાદ હતું પણુ તે હુપ્ત થયું છે : માટે દ્વાદશાંગી કહેવાય છે]

(૧૨) ઔપપાતિક (૧૩) રાયપ્રમ્નીય (૧૪) જિવાલિગમ (૧૫) પ્રજ્ઞાપના
(૧૬) જંબુદ્રીપ પ્રજ્ઞપ્તિ (૧૭) ચંદ્ર પ્રજ્ઞપ્તિ (૧૮) સૂર્ય પ્રજ્ઞપ્તિ
(૧૯) કલ્પિકા (૨૦) કલ્પાવતંસિકા (૨૧) પુષ્પિકા (૨૨) પુષ્પચુલિકા
(૨૩) વૃષ્ણિ દશાંગ.

* * *

ચરણ સિત્તરીના ૭૦ લેદ : ૫ મહાવ્રત, ૧૦ ક્ષમા વગેરે
(ઉપર ૧૫ થી ૨૪) શ્રમણ ધર્મ, ૧૭ પ્રકારે સંયમ, ૧૦ પ્રકારે
વૈયાટ્ય, ૯ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યની વાડ, જ્ઞાન દર્શન ચરિત્ર ૩, ૧૨ પ્રકારે
તપ, ૪ કષાય નિગ્રહ : કુલ ૭૦ લેદ.

કરણ સિત્તરીના ૭૦ લેદ : ૪ પિંડ વિશુદ્ધિ એટલે આહાર,
ઉપાશ્રય, વસ્ત્ર તથા પાત્ર ૪૨ દોષ રહિત ગ્રહણ કરવા, ૫ સમિતિ,
૧૨ લાવના, ૧૨ પડિમા, ૫ ઇન્દ્રિય નિરોધ, ૨૫ પડિલેહણા, ૩ શુષ્પિત
તથા ૪ અભિગ્રહ (પ્રતિજ્ઞા : દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, લાવ) : કુલ ૭૦ લેદ.

* * *

સાધુ : મોક્ષ માર્ગ સાધવા પ્રયત્ન કરે તે સાધુ-
સંયમધારી, પરોપકારી, ભદ્ર પુરુષ. તેમના ૨૭ ગુણો :

૬ ગુણુ : પાંચ મહાવ્રત તથા છદ્દું રાત્રિભોજન વિરમણ વ્રત,
છ વ્રત પાળે.

૬ ગુણુ : છ કાય રક્ષા (પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ,
ત્રસકાય રક્ષા) કરે.

૫ ગુણુ : પાંચ ઇન્દ્રિય નિગ્રહ : નિરોધ : કાળુમાં રાખવી તે.

૧૦ ગુણુ : (૧) લોભ નિગ્રહ (૨) ક્ષમા (૩) ચિત્તની નિર્મળતા
(૪) વસ્ત્ર પડિલેહણા વિશુદ્ધિ (૫) સંયમ યોગ યુક્ત રહેવું (૫ સમિતિ,
૩ શુષ્પિત, તથા નિદ્રા, વિકથા, અવિવેક વગેરે દૂષણ ત્યાગ કરવા.)
(૬) ખરાબ માર્ગે જતાં મનને રોકવું (૭) ખરાબ વચન બોલતાં અંકુશ
(૮) અયોગ્ય કાયા સંરોધ-વર્તન અંકુશ (૯) પરિસહ સહન કરવા
(૧૦) મરણાદિ ઉપસર્ગ સહન કરવા.

* * *

૨. સૂત્રોની ઉપયોગી સમજણ

(અ) શ્રી નાણુંમિ સૂત્રની ગાથાઓ અતિચારની આઠ ગાથાઓ કહેવાય છે, પરંતુ તેમાં કોઈ અતિચારનું વર્ણન નથી : માત્ર પાંચ આચારનું ભેદો પૂર્વક, વિસ્તૃત અને પદ્ધતિસરનું વર્ણન છે તેથી પંચાચાર સૂત્ર નામ યથાર્થ છે.

પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે: ‘અતિચારની આઠ ગાથા—ન આવડે તો ૮ નવકારનો કાઉન્સગ્ગ’ એમ કહેવામાં આવે છે. આ આઠ ગાથા સુંદર અને સહેલી છે છતાં પ્રમાદને લીધે આ આઠ ગાથાનો મુખપાઠ ઘણા કરતા નથી. ૮ નવકાર ગણવા તે ભવ્ય જીવોને સહેલા લાગે છે. ખરેખર તો ૮ ગાથાના ૩૨ પદ થાય તે ગણવામાં સમય ઓછો બધ અને યોગ્ય કાઉન્સગ્ગ થયો કહેવાય. ૮ નવકાર ગણવામાં ૭૨ પદ ગણવા પડે. બમણા કરતાં પણ વધારે—તેથી સમય વધારે બધ. એટલે આ સૂત્ર યાદ ન હોય તો અભ્યાસપૂર્વક મુખપાઠ કરી લેવો જોઈએ.

(બ) શ્રી વંદિતા સૂત્રમાં ખાર વ્રતોનું સ્વરૂપ તથા તેના અતિચારો દર્શાવવામાં આવ્યો છે અને શ્રાવકને કરણીય વિધિમાં વિરાધના થઈ હોય તેની માફી માગવામાં આવી છે.

ઉચ્ચ શ્રાવક-જીવન જીવનાર વ્રતોની સ્ખલનાના પ્રકારોમાંથી કેટલી સ્ખલના રહિત જીવન જીવે છે તે યાદ દેવરાવનાર અપ્રતિમ જીવન-શોધક આ સૂત્ર છે.

આ સૂત્રનું ખીત્તું નામ ‘શ્રાવક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર છે’ અને આ સૂત્ર દેવસી તથા રાઈ બન્ને પ્રતિક્રમણમાં દરરોજ કહેવાનું હોય છે. શ્રાવકને દિવસ તથા રાત્રિ સંબંધી લાગેલા અતિચાર આલોવવાને માટે શ્રી વંદિતુ સૂત્ર સાંજે સૂર્યઅસ્ત થતો હોય તે વખતે અને પ્રભાતે સૂર્ય ઉદય પામતો હોય તે વખતે—એમ બે વખત કહેવાનું હોય છે. પગખી, ચૌમાસી તથા સંવચ્છરી પ્રતિક્રમણમાં પણ બોલવાનું હોય છે.

જીવનશુદ્ધિના વિકાસમાં યથાશક્ય આગળ વધનાર જિજ્ઞાસુ પુરુષે આ સૂત્રમાં આવતા સમ્યક્ત્વમૂળ બાર વ્રતોનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ—તેમાં પ્રમાદ વશ, ઉપયોગ શૂન્ય કે અજાણી સાથે થતી સખલનાઓના પ્રકાર જાણવા જોઈએ, અને હરહંમેશ આ વ્રતોના સંપૂર્ણપણાનો મારામાં કેટલો વિકાસ થયો છે—હજુ તેમાં કેટલી કેટલી ત્રુટિઓ છે—વગેરે વિચાર કરી, વિશેષ શુદ્ધ જીવી, ધર્મના આરાધક બનવું જોઈએ. તેથી આ સૂત્ર હરહંમેશ મહત્ત્વનું છે.

(ક) આચાર અને અતિચાર

શ્રાવકના સુખ્ય ૧૯ આચાર નીચે પ્રમાણે છે તેના ભેદ ગણતાં ૧૨૪ પ્રકાર થાય છે તેથી ૧૨૪ આચરણા શુભ છે. તેનાથી વિરૂદ્ધ વર્તન દુર્ગુણ છે—દોષ છે—અતિચાર છે. તેથી ૧૨૪ અતિચાર લાગે તે ટાળવાના છે : તેની માફી માગવાની છે : આત્માની તથા ગુરૂની સાક્ષીએ. એગણીસ આચારમાં : પાંચ પંચાચાર, ૧૨ વ્રત, સમકિત મૂલ તથા સંલેખણ છે તે નીચે પ્રમાણે :

૧. જ્ઞાનાચાર : જ્ઞાન ભણવું તથા ભણાવવું.
૨. દર્શનાચાર : સમકિત પાળવું તથા પળાવવું.
૩. ચારિત્રાચાર : સંયમ પાળવું તથા પળાવવું.
૪. તપાચાર : બાહ્ય તથા અભ્યંતર તપ કરવો.
૫. વીર્યાચાર : વીર્ય એટલે મન, વચન, કાયાની શક્તિનો ધાર્મિક ક્રિયાઓ તથા ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં સદુપયોગ કરવો.
૬. પહેલું આજીવ્રત : જીવહિંસા ન કરવી.
૭. બીજું આજીવ્રત : જુદાં ન બોલવું.
૮. ત્રીજું આજીવ્રત : ચોરી ન કરવી.
૯. ચોથું આજીવ્રત : બ્રહ્મચર્યનો નિયમ કરવો.

૧૦. પાંચમું અભ્યુવ્રત : ધન-ધાન્ય, સોનું-રૂપું, ઘર-હાટ વગેરેનું પ્રમાણ કરવું.
૧૧. પહેલું ગુણવ્રત : છંદગી સુધી દસ દિશાઓમાં જવાનું પ્રમાણ કરવું.
૧૨. બીજું ગુણવ્રત : ન ખાવા લાયક પદાર્થોનો તથા પાપ વેપારનો ત્યાગ અને ખાવા-પીવા તથા પહેરવા-ઓઠવાની ચીજો માટે દૈનિક નિયમ.
૧૩. ત્રીજું ગુણવ્રત : જેનાથી નકામું પાપ લાગે તેવી ખાખતો પર નિંદા, વિકથા વગેરેના તથા રમવા-જોવાની ખાખતો-પત્તાં, શેરજ, નાટક, ભવાઈ વગેરેના ત્યાગ.
૧૪. પહેલું શિક્ષાવ્રત : દરરોજ શાંત ચિત્ત સમભાવ રાખી સામાયિક કરવું.
૧૫. બીજું શિક્ષાવ્રત : આખા દિવસમાં દસ સામાયિક કરી ભણવું ગણવું. જગ્યાનો નિયમ કરવો.
૧૬. ત્રીજું શિક્ષાવ્રત : મહિનામાં આઠમ, ચૌદસ, પુનમ કે અમાસ વગેરે પર્વનો દિવસોમાં પોસહ કરવો.
૧૭. ચોથું શિક્ષાવ્રત : પોસહને પારણે સાધુ-સાધ્વીને વહોરાવીને જમવું.
૧૮. સમકિત મૂલ : દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી તે ત્રણ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી.
૧૯. સંલેખણા : મરણ સમયે પરભવની ગતિ સુધારવા માટે વ્રત-પરચખખાણુ કરવાં.

*

*

*

૧ થી ૩ ના આઠ આઠ અતિચાર (૨૪), ૪ ના અતિચાર (૧૨),
 ૫ ના અતિચાર (૩), ૬ થી ૧૧ ના પાંચ પાંચ અતિચાર (૩૦),
 ૧૨ ના અતિચાર : ૫ લોજનના તથા ૧૫ કર્મદાનના મળી (૨૦),
 ૧૩ થી ૧૯ ના પાંચ પાંચ (૩૫) : કુલ ૧૨૪ અતિચાર.

*

*

*

નં. ૬ થી ૧૭ માં જે બાર વ્રત છે તેનું દષ્ટાંત સહિત સુંદર વર્ણન અને વિવેચન શ્રી વીરવિજયજી કૃત ૧૨ વ્રતની પૂજામાં આપેલું છે તે પૂજા અર્થ સહિત અભ્યાસ કરવાથી પૂજા ભણતી ભણાવતી વખતે જ્ઞાન તથા આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.

*

*

*

ઘણું કરીને સર્વ વ્રતોના અતિચારો પરિગ્રહ તથા આરંભથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી સામાન્યપણે તેનાજ અતિચારોને આલોચે છે.

પરિગ્રહના બે ભેદ છે : સચિત્ત અને અચિત્ત અથવા બાહ્ય અને અભ્યંતર. ધન-ધાન્યાદિક બાહ્ય પરિગ્રહ કહેવાય છે, અને મિથ્યાત્વ, અવિરતિ વગેરે અભ્યંતર પરિગ્રહ કહેવાય છે.

આરંભમાં કૃષિ, વાણિજ્ય વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

અપવાદ : જિન પ્રતિમા, પ્રતિમા પૂજન, તીર્થયાત્રા, સ્વામીવાત્સલ્ય વગેરે ધર્મ નિમિત્તે કે શાસનની પ્રભાવના માટે પરિગ્રહ રાખવો પડે કે આરંભ કરવો પડે તેના અતિચાર ન લાગે.

*

*

*

(૬) મુહપત્તિના ૫૦ બોલ

મુહપત્તિના ૫૦ બોલમાં પચીસ બોલ મુહપત્તિની પડિલેહણના છે અને ૨૫ બોલ શરીરની-અંગ પડિલેહણના છે. ૫૦ બોલમાં પહેલો બોલ જ્યણા કરવાનો છે, ૯ બોલ આદરવાના છે અને ૪૦ બોલ પરિહરવાના છે.

(૧) સમ્યક્ત્વમૂલના પાંચ આચાર છે. મુખ્ય અર્થ : જૈન ધર્મમાં દ્રઢ શ્રદ્ધા રાખી, નિર્મળ દષ્ટિ રાખી, જ્યણા પૂર્વક મુહપત્તિની દષ્ટિ પડિલેહણ કરતાં મુહપત્તિ ૩ વાર ફેરવવી.

૨-૩-૪ ત્રણ મોહનીય કર્મ પરિહરવાનાં છે : જે કર્મ જીવને મુંઝવે તે મોહનીય કર્મ. આ કર્મના આવરણને લીધે જીવને આત્માની

પ્રતીતિ થતી નથી-પોતે કોણુ છે તેનો ખ્યાલ જીવને આવતો નથી તેથી તે દર્શન દર્શન મોહનીય કહેવાય છે-દર્શન એટલે સમ્યક્ દર્શન-સમ્યક્ત્વ-સમકિત-જૈન ધર્મ ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા, સાચી માન્યતા. દર્શનમોહનીય કર્મ આમાં મુંઝવણુ ઉભી કરે છે. તેના ત્રણ ભેદ છે તે પરિહરવાના છે (અ) મિથ્યાત્વ મોહનીય એટલે ગાઠ દુષ્ટિ યુક્ત મોહવાળી પ્રકૃતિ : કમળાના રોગ જેવી છે-સત્ય અથવા ન્યાય સ્વરૂપ વસ્તુને જીવને થોડો પણ યથાર્થ ખ્યાલ આવતો નથી. ઊલટું તેના વિષે અવળો ખ્યાલ આવે છે. જેમાં ગુણુ છે તેને અવગુણુવાળું કહે, સફેદને કાળું કહે કે દુર્ગંધ હોય ત્યાં સુગંધ કહે.

(બ) મિથ્ય મોહનીય અથવા સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વ મોહનીય : (અ) અને (ક) નું મિથ્યણુ. સમ્યક્ત્વ છે એટલે જીવ વીતરાગ માર્ગની રૂચિવાળો થાય પરંતુ મિથ્યાત્વ હોવાથી તે રૂચિમાં મુંઝાય અને સિદ્ધાંતમાં કહેલી ખામત યોગ્ય રીતે સમજે નહીં. (ક) સમ્યક્ત્વ મોહનીય : ધર્મમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા થવામાં મુંઝવી નાળે : સમકિત થવામાં આડે આવનાર કર્મને સમ્યક્ત્વ મોહનીય કહે છે. આ પ્રકૃતિવાળી વ્યક્તિ સંપૂર્ણ મિથ્યાત્વ રહિત થતી નથી. આ પ્રકૃતિ (અ) અને (બ) ની મધ્યમાં છે : એટલે મિથ્યાત્વમાં નહીં તેમજ સમ્યક્ત્વમાં નહીં.

૫-૬-૭ : રાગ એટલે પૌદ્ગલિક વસ્તુ તરફ પ્રીતિ : આકર્ષણુ. રાગ ત્રણુ જાતના છે : (અ) કામરાગ : ભૌતિક ઇચ્છાઓ તરફ આકર્ષણુ-પ્રીતિ. (બ) સ્નેહરાગ : સ્નેહને લીધે-પ્રેમને લીધે રાગ હોય તે : કુટુંબ, મિત્રમંડળ વગેરે તરફ. (ક) દ્રવિટરાગ : મિલનથી અથવા દૃષ્ટિને લીધે રાગ હોય તે. પોતાની માન્યતા, પોતાનો અભિપ્રાય મળતો આવે તે તરફ રાગ કરવો : આ ત્રણુ રાગ કર્મ હેતુ હોવાથી ટાળવાના છે.

૮-૯-૧૦ : ત્રણુ તત્ત્વ આદરવાનાં છે : સુદેવ, સુગુરુ, સુધર્મ. ત્રણુનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન અતિચારમાં આવી જાય છે.

(અ) અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા સુદેવ છે. (બ) પંચિંદ્રિય સૂત્રમાં દર્શાવેલા ૩૬ ગુણવાળા મુગુરુ છે અને (ક) વીતરાગ પ્રરૂપિત સિદ્ધાન્તો તે સુધર્મ છે.

૧૧-૧૨-૧૩ : ઉપરના ગુણ ન હોય તેવા (અ) કુદેવ, (બ) કુમુરુ, (ક) કુધર્મ પરિહરવાના છે.

૧૪-૧૫-૧૬ : જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર આદરવાના છે.

(અ) જ્ઞાન એટલે જાણવું : આત્માને યથાતથ્ય જાણવો તે જ્ઞાન. જે વડે વસ્તુવું સ્વરૂપ જાણીએ, તે જ્ઞાન. જ્ઞાનથી જીવ અને અજીવ, દેહ અને આત્મા, જડ અને ચૈતન્યના ભેદની ઓળખાણ થાય છે. જ્ઞાન આઠ છે : ૫ જ્ઞાન + ૩ કુજ્ઞાન. પાંચ જ્ઞાન : મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, તથા કેવલજ્ઞાન. આમાં પહેલાં ત્રણ જ્ઞાન, મિથ્યાદષ્ટિને હોય ત્યારે તે ત્રણ કુજ્ઞાન ગણાય છે.

(બ) આત્માની યથાતથ્ય પ્રતીતિ તે દર્શન છે, દર્શન એટલે જોવું. જૈન દર્શન એટલે જીનેશ્વરના પ્રરૂપેલાં સૈદ્ધાન્તિક વચનો. તે અખંડ છે અને કેટલાક તો ઘણાં સૂક્ષ્મ છે.

(ક) ચારિત્ર એટલે આત્મા આત્મામાં સ્થિર થાય તે. સંયમ નિયમ વ્રત વગેરે વ્યવહાર ચારિત્ર છે અને રાગ-દ્વેષ-મોહથી રહિત થઈ જવું તે નિશ્ચય સમ્યગ્ ચારિત્ર છે.

૧૭, ૧૮, ૧૯-ઉપરના ત્રણ (અ) સમ્યગ્ જ્ઞાન, (બ) સમ્યગ્ દર્શન તથા (ક) સમ્યગ્ ચારિત્રની વિરાધના ટાળવાની છે.

૨૦, ૨૧, ૨૨-મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ, કાયગુપ્તિનું વર્ણન વાંદિત્તાસૂત્ર તથા અતિચારમાં આવી જાય છે. મોક્ષાભિલાષી પ્રાણીએ પોતાના આત્માના રક્ષણ માટે ત્રણ યોગનો નિગ્રહ કરવો તે ગુપ્તિ (કાબુ) કહેવાય.

(અ) મનોગુપ્તિ-સાવધ એટલે પાપવાળા, નિંદનીય સંકલ્પોનો નિરોધ કરવો તે-પાપી વિચારથી મનને અટકાવવું.

(બ) પાપ થાય તેવાં વચન-વાણી-બોલવા નહીં. પાપ થાય તેવી વાણી-વચનથી અટકવું-પાપ રહિત વચન પણ કારણ વિના બોલવા નહીં. વાણીનો નિયમ કરવો અથવા મૌન રહેવું.

(ક) શરીરને પાપકાર્યથી અટકાવવું-બેસવું, ઉઠવું, જવું, આવવું વગેરે ક્રિયા જ્યણાથી-ચતનાપૂર્વક પુંજ-પ્રમાણ કરવું.

૨૩-૨૪-૨૫-જેનાથી આત્મા દંડાય તે દંડ. દંડ એટલે અસત્ પ્રવૃત્તિ. દંડો ત્રણ છે : મનોદંડ, વચનદંડ, કાયદંડ, (અ) મનની અસત્ પ્રવૃત્તિ, (બ) વચનની અસત્ પ્રવૃત્તિ તથા (ક) કાયાની અસત્ પ્રવૃત્તિને પરિહરવી.

૨૬-૨૭-૨૮ : હાસ્ય, રતિ, અરતિ તથા	} આ છ દુષણો ટાળવાનાં છે.
૨૯-૩૦-૩૧ : ભય, શોક, દુઃખ.	

જૈન પરિભાષામાં આ છ નો-કષાય કહેવાય છે. કષાય ચાર છે : ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ. આ છ નો-કષાય પાતે કષાય નથી પણ કષાયના ઉત્તેજક છે-કષાયને ઉત્પન્ન કરનાર છે, તેને મદદરૂપ છે માટે ત્યાગ કરવાના છે.

(૧) હાસ્ય : હસવું, હાંસી ઠક્કા મશકરી કરવી. હસવામાંથી ખસવું થાય છે. હસતા કર્મ બંધાય છે તે રડતાં પણ ઘૂટતાં નથી.

(૨) રતિ : પ્રીતિ, પ્રેમ, અનુકૂળ પૌદ્ગલિક પદાર્થ મળે ત્યારે સજ થવું. તેથી ભારે કર્મબંધ થાય છે.

(૩) અરતિ : અપ્રીતિ, અપ્રેમ, ચિત્તની વ્યાકુળતા, અરાગ, કોઈ ચીજ આપણી સાથે આવનાર નથી. લેણદારને ધન આપવું ધન વગેરે વાસ્તુ યજ તો ધીરજ ગુમાવવી નહીં.

(૪) ભય : ખીક. ભય સાત છે : આલોક ભય, પરલોક ભય, આહાન ભય, અકરમાત ભય, આજીવિકા ભય, અપકીર્તિ ભય, મરણ ભય.

(૫) શોક : ખેદ - દિલગીરી. માંદગી કે મરણનો શોક. કૂટવું,

છાજીયા લેવા. સંયોગ-વિયોગ સંસારનો નિયમ છે. શોક આ નિયમને ભૂલાવી પરભવમાં દુર્ગતિ અપાવનાર છે. પ્રીય વસ્તુની અપ્રાપ્તિ કે અપ્રીય વસ્તુની પ્રાપ્તિથી થતો ખેદ.

(૬) દુર્ગંધા : ઘૃણા, તિરસ્કાર, ગ્લાનિ. કોઈ ગંદી ચીજ કે વિદ્યાને જોઈ ગંધ આવતા મોં મચકોડવું તે દુર્ગંધા છે. કોઈને હલકા ગણવા નહીં.

૩૨-૩૩-૩૪-કષાયોના ઉદયથી તથા મન વચન કાયાના યોગોના ચલનથી જે શુભ કે અશુભ લાવ થાય તે લેશ્યા. લેશ્યા એ આત્માના પરિણામની-અધ્યવસાયની સૂચક છે. લેશ્યા ૬ છે: ત્રણ શુભ છે-પિત્તલેશ્યા અથવા તેજો લેશ્યા, પદ્મલેશ્યા અને શુક્લ લેશ્યા.

નીચેની ત્રણ અશુભ લેશ્યા પરિહરવાની છે :

- (૧) કૃષ્ણ લેશ્યાના લક્ષણ : પ્રચંડ સ્વભાવ, વેરવૃત્તિ, અધકાખોર-વૃત્તિ, દયારહિતતા-ધર્મરહિતતા, સમબવવા છતાં ન માનવું, મહાક્રૂર-દેખાવમાં કાળોમેશ માનવી.
- (૨) નીલલેશ્યા-મંદહીનતા, અજ્ઞાન, વિષય લોહુપતા વગેરે. પહેલાથી ઠીક પણ બુદ્ધિ વિનાનો.
- (૩) કાપોત લેશ્યા : જલદી ગુસ્સે થવું, પાસ્કાની નિંદા કરવી, દોષ દેવો, અતિશોક કરવો, અત્યંત ખડી જવું વગેરે. કંઈક દયાયુક્ત.

એક સરસ દષ્ટાંત છે : છ મનુષ્યો વનમાં આવ્યા. જાંબુનું ઝાડ જોયું.

૧. કૃષ્ણ લેશ્યાવાળો કહે : લગાવો કુહાડો, તોડી પાડો વૃક્ષને, ખાવ જાંબુ. કરો લીલાલહેર.
૨. નીલ લેશ્યા વાળો કહે : મોટી શાખાઓ કાપી ઢગલો કરો.
૩. કાપોત લેશ્યા : નાની શાખાઓ કાપોને-હુમખા તો તેના પર છે.

૪. તેજે લેશ્યા : ફક્ત જુમખાં તોડીને ઢગલો કરો. ઉડાવો જ્યાંફત-
 ૫. પક્ષ લેશ્યા : જરૂર જેટલાં જુમખાં બસ છે : બધા શું
 કામ તોડવાં ?
 ૬. શુક્રલ લેશ્યા : જીવ્યો ભાઈ, જાંબુ ખાવાથી કામ છે ને : તો
 સરસ પાકા જાંબુ જાડ નીચે પહેલા છે. એટલાથી ખાઈ સંતોષ
 માનોને-નાહક શું કામ મહાપાપ કરવું ?

૩૫-૩૬-૩૭ : ગારવ એટલે ગર્વ, અહંકાર

- અ. ઋદ્ધિ ગારવ એટલે સંપત્તિને લીધે અભિમાન થાય તે.
 બ. રસ ગારવ એટલે રસની-ખાવાખીવાની-સ્વાદની જે વસ્તુઓ છે તે
 માટે ગર્વ કરવો તે.
 ક. સાતા ગારવ એટલે સુખ-સાહ્યથી-તેના સાધનો માટે ગર્વ
 કરવો તે.

૩૮-૩૯-૪૦ : શલ્ય એટલે કાંટો. જેમ આપણા શરીરમાં કાંટો
 વાગ્યો હોય તે જ્યાં સુધી જેંચીને બહાર કાઢવામાં ન આવે ત્યાં
 સુધી આરોગ્ય મેળવી શકાતું નથી તેમ આપણા આત્માની અંદર
 શલ્ય હોય ત્યાં સુધી આત્મા નિર્માળ થતો નથી. શલ્યો ત્રણ છે :
 તેનાથી મહાવ્રતોનો ઘાત થાય છે.

નિયાણુ શલ્ય-નિદાન એટલે ગુપ્તકામના, નિયાણું : ભોગની
 લાલસા. ધાર્મિક ક્રિયા આત્માના કલ્યાણ માટે કરવી જોઈએ.
 સાંસારિક ફળની ઈચ્છા ન રાખવી જોઈએ.

માયા શલ્ય-જીંડું કપટ, દંભ, પાખંડ. ધાર્મિક ક્રિયા કરતી
 વખતે કોઈ પણ વસ્તુ છુપાવવી નહીં-ગુપ્ત રાખવી નહીં. (મલ્લીનાથ)

મિથ્યાત્વ શલ્ય અથવા મિથ્યા દર્શન શલ્ય-ખોટું શ્રદ્ધાન, ઉંધી
 માન્યતા. કુદેવ, કુગુરુ, કુધર્મ સેવવાની ઈચ્છા તે મિથ્યાત્વ શલ્ય છે.
 સત્ય ઉપર શ્રદ્ધાનો અભાવ અથવા અસત્યનો આગ્રહ.

૪૧-૪૨-૪૩-૪૪ : કષ એટલે સંસાર અને આય એટલે આવક-લાભ. જે સંસારનો લાભ અપાવે, સંસાર વધારે, સંસારમાં વારંવાર જન્મ-મરણ કરાવે તે કષાય : કષાય ચાર છે.

૪૧. ક્રોધ-ક્રોધ મનુષ્ય, પ્રાણી કે પદાર્થ ઉપર તીવ્ર પરિણામથી મુખ વગેરે શરીરને તપાવી લાલ ચોળ કરી ગુસ્સો કરવો તે.

‘કડવાં ક્રુણ છે ક્રોધનાં, જ્ઞાની એમ બોલે.’

૪૨. માન-અભિમાન, અહંકાર, બડાઈ. જે ગુણ અથવા શક્તિ આપણામાં ન હોય તેના વખાણ કરવાં કરાવવાં તે. (જે ગુણ કે શક્તિ હોય ને વખાણ કરીએ કરાવીએ તે ‘મદ’ કહેવાય છે : મદ આઠ છે : જાતિ મદ, કુળ મદ, બળ મદ, રૂપ મદ, ઋદ્ધિ મદ, તપ મદ, વિદ્યા મદ, લાભ મદ.)

૪૩. માયા-કપટવૃત્તિ. ગુપ્ત રીતે પોતાના સ્વાર્થના કામ સાધવાની વાંચ્છા-ઈચ્છા-વૃત્તિ. હૃદયમાં જુદું હોય છતાં મોઢે મીઠું બોલી બીજાને ક્ષમાવવાની ક્રિયા.

૪૪. લોભ-ધન વગેરે સંસારિક સર્વ પ્રકારના પદાર્થો સંગ્રહ કરવાની, મેળવવાની તથા તેમાં આસક્તિ રખાવનારી વૃત્તિ. આ ચાર કષાયનો ત્યાગ કરવાનો છે. ક્રોધને ક્ષમાથી, માનને નમ્રતાથી, માયાને સરળતાથી, અને લોભને સંતોષથી દૂર કરવા.

૪૫ થી ૫૦-છ કાય જીવોની વિરાધના પરિહરવી જોઈએ. સંસારી જીવોના બે ભેદ છે : સ્થાવર અને ત્રસ.

સ્થાવર જીવ એકેન્દ્રિય છે-પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ.

આ પાંચમાં જીવ છે પરંતુ તેઓ ઈચ્છાપૂર્વક હલનચલન કરી શકતા નથી તેથી સ્થાવર છે-સ્થીર છે. જેમનામાં જીવ હોય અને ઈચ્છા મુજબ ગમનાગમન કરે તે ત્રસ જીવ છે-બે ઈન્દ્રિય વાળા, ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા, ચાર ઈન્દ્રિયવાળા તથા પાંચ ઈન્દ્રિયવાળા—(જીવ જંતુ, પક્ષીઓ, પશુઓ, મનુષ્ય, તિર્યંચ વગેરે). તાપ, ભય કે ત્રાસના

કારણથી ધીજી જગ્યાએ ઇચ્છાપૂર્વક આવ બં કરે છે. આ છ કાયની રક્ષા કરવી નોંધએ.

નોંધ : ઉપરના ખુલાસા જોયા-જાણ્યા પછી મુહુપત્તિ પરિલેહણના બોલનું મહત્ત્વ સમજાયું હશે. આ બોલોમાં શ્રદ્ધા, ત્યાગ, સંવર-અહિંસાના તત્ત્વો ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલા છે. તેમાં ઘણું હેય છે : ત્યાગવાના છે - કેટલાક ઉપાદેય છે : આદરવાનાં છે.

(પહેલો બોલ : સૂત્ર અર્થ તત્ત્વ કરી સદ્દહું. સૂત્ર એટલે ત્રિપદિનો અર્ક. સૂત્ર એટલે ગણુધર ગુંધિત દ્વાદશાંગી. તત્ત્વ - પંચાંગી સૂત્રનો વિસ્તાર. તેની પાકી છણાવટ ભરી સ્પષ્ટ સમજણુ. સદ્દહણુ એટલે - શ્રદ્ધા-પણુ સમજણુ યુક્ત-જ્ઞાન ભરી.)

* * *

આ ૫૦ બોલ મોટા ભાગના શ્રી ચતુર્વિધ સંઘમાં વિસરાતા બન્ય છે તે ખરેખર દુઃખનો વિષય છે. આવા ભવરોગના અણુમોલ ઔષધની ઉપેક્ષા શોચનીય છે. જૈન ધર્મના કેટલા સુંદર રહસ્યો આ બોલોમાં છે. પરમન્નપિઓએ કણ્ણા કરી આ બોલ આપ્યા છે તે પરિલેહણુ વખતે જરૂર વિધિપૂર્વક મનમાં બોલવાજ નોંધએ.

* * *

(ઘ) શતાર્થ વીથી : શતાર્થી વૃત્તિ

‘ નમો દુર્વાર રાગાદિ ’ શ્લોક વિષે પ્રસ્તાવનામાં જણાવેલ છે તેમ શતાર્થી કાવ્યમાં આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રકૃત યોગશાસ્ત્રના સંસ્કૃતમાં લખેલા આ મંગલશ્લોકના સો ઉપરાંત અર્થ કરવામાં આવ્યા છે. સંસ્કૃત ભાષાની ખૂબીઓનો લાભ લઈ શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ વિક્રમ સંવત ૧૫૭૯માં આ શતાર્થી કાવ્યની રચના કરી છે અને એક શ્લોકમાંથી ૧૦૪ શ્લોક કલ્પનાથી ઉપજાવી જુદા જુદા અર્થ નિષ્પન્ન કર્યા છે. આવા અર્થોનું સાહિત્ય જગતમાં ઉચ્ચ કોટિનું સ્થાન ધરાવે છે.

અનુશ્રુતિને આધારે એમ જાણવા મળે છે કે આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજે ક્ષત્ર ધ્રુવ શબ્દોનું સંસ્કૃત વાક્ય ‘ રાજનો

હદતે સૌખ્યમ્ ”ના એક કરોડ અર્થ કરી બતાવ્યા હતા. જો કે આ ગ્રંથ અત્યારે મળતો નથી છતાં આમાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરે તેવો, આ જ વાક્યના ૮ લાખથી પણ વધુ અર્થ બતાવનાર ગ્રંથ, ખરતરગચ્છ-રત્ન ઉપાધ્યાય શ્રી સમયસુંદર ગણિનો બનાવેલો, આજ પણ ઉપલબ્ધ છે.

જૈન શાસનમાં આવા અનેક ચમત્કૃતિવાળા ગ્રંથો હાલ પણ જૈનધર્મી સાહિત્યમાં ઉપલબ્ધ છે તે જૈનો તથા જૈનેતર સાહિત્યકારો માટે નિઃશંક ગૌરવપ્રદ છે. આ ગ્રંથોમાં તે સાહિત્યકારોનું સંસ્કૃત ભાષા ઉપર અસાધારણ પ્રભુત્વ તથા તેમની ગહન વિદ્રતા અને પાંડિત્ય પ્રતિભાના નવા નવ ઉન્મેષો ડગલે ને પગલે દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

‘ નમો દુર્વાર રાગાદિ ’ શ્લોકમાં ૫ અર્થ સામાન્ય જિનેશ્વરના છે, ૨૪ અર્થ તીર્થંકરોને લગતા. ૧૧ અર્થ વીર પ્રભુના ૧૧ ગણ-ધરોને લગતા, ૫ અર્થ પંચ પરમેષ્ઠિને લગતા નીકળે છે—તે પછી એક એક શ્લોકમાં એક એક અર્થ: બ્રહ્મા, વિષ્ણુ શિવ, પાર્વતી વગેરે હિંદુ દેવોના, લક્ષ્મી, ઇન્દ્ર, સૂર્ય, રામ, કૃષ્ણ, અર્જુન, નારદ, ગણપતિ, હનુમાન, હેમચંદ્ર, કુમારપાળ, ભરત ચક્રવર્તી, મેઘકુમાર, ઠંઠણ ઋષિ, શત્રુઞ્ચ પર્વત, મેઝ પર્વત, વગેરે વગેરેના નીકળે છે,

દુકમાં આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ રચેલ યોગશાસ્ત્રના મંગલ શ્લોકમાં એક જ અર્થ અભિપ્રેત હોવા છતાં શ્રી સૌભાગ્યસાગરસૂરિએ સંસ્કૃત ભાષાની ખૂબીઓની મદદથી એક જ શ્લોકમાં પઠોના બુદ્ધા બુદ્ધા ભંગોમાં એવી રીતે ગોઠવી બતાવ્યા છે કે તે સમયે તે શ્લોકનો તે જ અર્થ બરાબર લાગે.

જેમ માનવ શરીર એક જ છે છતાં તે શરીરના અવયવોને બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે વાળી ૮૪ અથવા તેથી વધારે યોગ આસનો થઈ શકે છે અને તે વખતે માનવ શરીર તે આસનના આકારનું જ દેખાય છે. (જેવી રીતે મયુરાસન ક્યું હોય ત્યારે શરીર આબાહ રીતે મોર જેવું જણાય.

કુદ્કુટાસન કર્યું હોય તમારે શરીર કુકઠા જેવું દેખાય, હલાસન વખતે હળ જેવું દેખાય) તેવી રીતે કવિશ્રીએ કલ્પના શક્તિથી આખેહુબ બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થો કરી બતાવ્યા છે.

આવી નવાઈ ભરી, ચતુરાઈ ભરી, ચમત્કારિક રચનાનો લાભ જ્ઞાનપ્રેમીઓ લઈ શકે-તેઓ જ તેનો રસાસ્વાદ માણી શકે.

* * *

સ્મરણો

નામ	કર્તા		
૧ નવકાર	મંત્ર	ગણધર ભગવંતો	નવ પદ
૨ ઉત્સગ્ગહરં	સ્તોત્ર	શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામિ	પાંચ ગાથા
૩ સંતિકરં	સ્તોત્ર	શ્રી મુનિસુંદરસૂરિ	ચૌદ ગાથા
૪ તિજ્યપહુત્ત	સ્તોત્ર	શ્રી માનદેવસૂરિ	ચૌદ ગાથા
૫ નમીકિણુ	સ્તોત્ર	શ્રી માનતુંગસૂરિ	ચોવીસ ગાથા
૬ અણત - શાંતિ -	સ્તવ	શ્રી નંદિપેણુસૂરિ	૪૦+૨ ગાથા
૭ ભક્તામર	સ્તોત્ર	શ્રી માનતુંગસૂરિ	૪૪+૪ ગાથા
૮ કલ્યાણમંદિર	સ્તોત્ર	શ્રી સિદ્ધસેન (દિવાકર) સૂરિ	૪૪ ગાથા
૯ બૃહત્ શાંતિ	સ્તોત્ર	વાદિ વેતાળ શ્રી શાંતિસૂરિ	(!)
૧૦ લઘુ શાંતિ	સ્તોત્ર	શ્રી માનદેવસૂરિ	૧૯ ગાથા

ઉપરના કર્તાઓના જીવન ચરિત્ર તથા કથા સંજ્ઞેગોમાં ઉપરોક્ત સ્મરણો રચાયાં તે જ્ઞાસુએ પંચ પ્રતિકમણુ પુસ્તકમાંથી અથવા ગુરૂગમથી જાણવા. મઝાની માહિતી ઉપલબ્ધ થશે.

ત્રણચોવીસી : અતીત-વર્તમાન-અનાગત-ત્રણ ચોવીસીના ૭૨ તીર્થ'કરો થાય.

* * *

(૩) જૈન દર્શનનું જ્ઞાન-વિજ્ઞાન

ચાર પ્રકરણુ

જૈન દર્શનમાં રસ લેનાર હરેકે પાંચ પ્રતિકમણુના સૂત્રો તથા અર્થ ઉપરાંત 'ચાર પ્રકરણુ'ના સૂત્ર તથા અર્થ જાણવા જ જોઈ એ.

(૧) જીવવિચાર (૨) નવતત્ત્વ (૩) હંડક (૪) લઘુ સંગ્રહણી-
[૧] જીવોનો વિચાર તે જીવવિચાર. જયણા-જીવમાત્રની દયા-
દરેક જીવ મારા જીવ સમાન છે એવી ભાવના થવી તે જીવવિચારના
અધ્યયનનું ક્ષણ છે.

અહિંસા વ્રત સર્વ વ્રતોમાં પ્રધાન છે. અહિંસા વ્રતના પાલનથી
બધા વ્રતોનું પાલન થાય છે, તેથી આ વ્રતના પાલકને જીવ વિચારનું
અધ્યયન ખાસ આવશ્યક છે.

જીવોના બે પ્રકાર : સિદ્ધ તથા સંસારી. સંસારીના બે ભેદ :
ત્રસ તથા સ્થાવર. જેનામાં જીવ હોય અને ઈચ્છા મુજબ ગમન કરી
શકે તે ત્રસ-બેઇંદ્રિય, તેઇંદ્રિય, ચૌરિંદ્રિય તથા પંચેન્દ્રિય. એકેન્દ્રિય જીવ
સ્થાવર હોય છે-જીવ હોય છતાં ઈચ્છા મુજબ જઈ આવી ન શકે. તે
પાંચ છે-પૃથ્વીકાય, અપૂકાય, તેજકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય. આ બધા
જીવોના ભેદો ઉપરાંત નારકી તથા દેવગતિના જીવોનું વિસ્તારપૂર્વક
ઘણું જ રસિક વર્ણન તથા ૮૪ લાખ યોનિદ્વારનું વર્ણન આવે છે.

[૨] નવતત્ત્વ : (૧) જીવ (૨) અજીવ (૩) પુણ્ય (૪) પાપ
(૫) આશ્રવ (૬) સંવર (૭) નિર્જરા (૮) બંધ (૯) મોક્ષ. આ નવે
તત્ત્વોમાં જગતના બધા દર્શનનું જ્ઞાન આવી જાય છે. તેથી જીવ કેને
કહેવાય, હરેક તત્ત્વની વ્યાખ્યા તથા ભેદ, પ્રભેદ, પુણ્ય શું છે? તે
કરવા યોગ્ય છે કે કેમ? આપણું મુખ્ય ક્ષેત્ર-મુક્તિ-મોક્ષ પ્રાપ્તિ છે
વગેરે વગેરેનું વિસ્તાર પૂર્વક તથા ઘણું જ જાણવા લાયક વર્ણન-
વિવેચન છે.

[૩] હંડક : જીવો જેને વિષે હંડાય તે હંડક. આ હંડક પ્રકરણુના
રચયિતા ગજસાર મુનિ છે. આ ગ્રંથ સ્વોપજ્ઞ ટીકા સાથે સં. ૧૫૭૯માં
પાટણમાં બનાવ્યો છે. ચોવીસ જીવ ભેદને ૨૪ હંડક તરીકે

ઓળખાવીને, તે પ્રત્યેક જીવ ભેદ ઉપર શરીરદ્વાર અવગાહનદ્વાર વગેરે ૨૪ દ્વારોની રચના કરવામાં આવી છે અને તે બાણવાથી આગમના ખીજા ગ્રંથ સમજવામાં ખુબ મદદ રૂપ નિવડે છે.

[૪] પદાર્થોના સંગ્રહ તે સંગ્રહણી. લઘુ સંગ્રહણી પ્રકરણમાં દસ પદાર્થોના સંગ્રહનું વર્ણન છે : (૧) ખાંડવા (૨) યોજન (૩) ક્ષેત્ર (૪) પર્વત (૫) શિખરો (૬) તીર્થો (૭) શ્રેણીઓ (૮) વિજય (૯) દ્રહો તથા (૧૦) નદીઓ. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ આ પ્રકરણની રચના કરી છે. જંબુદ્વીપ એક લાખ યોજનનો છે, તેમાં ભરત, ઐરવત, મહાવિદેહ વગેરે ૭ ક્ષેત્ર તથા હિમવંત, શિખરી, વગેરે ૬ પર્વતો આવેલા છે. માગધ, વરદામ વગેરે તીર્થો, દ્રહ એટલે સરોવરો, ગંગા, સિંધુ વગેરે નદીઓ વગેરેનું અદ્ભુત અને મનનીય વર્ણન આ પ્રકરણમાં છે.

૧ ખાંડવો = ૫૨૬ જોજન ૬ કળા (માપ છે)

૧ યોજન = ૨૧ કળા

*

*

*

૬૩ શલાકા પુરુષ : શલાકા એટલે શ્વાધ્ય, પ્રખ્યાત. જૈન મત પ્રમાણે દરેક અવસર્પિણીમાં અને દરેક ઉત્સર્પિણીમાં અમુક વિશિષ્ટ શક્તિ અને પ્રભાવવાળા ૬૩ શલાકા પુરુષો થાય છે :

૨૪ તીર્થંકર, ૧૨ ચક્રવર્તી, ૯ વાસુદેવ અથવા અર્ધ-ચક્રવર્તી, ૯ બળદેવ (વાસુદેવના મોટાભાઈ) તથા ૯ પ્રતિવાસુદેવ. પ્રત્યેક ચોવીસીમાં આ ૬૩ શલાકા પુરુષો થાય છે. તેમાં ૨૪ તીર્થંકરો અવશ્ય મોક્ષે જાય. છ ખંડ સાધક ચક્રવર્તી સંયમ સ્વીકારે તો મોક્ષે અથવા દેવલોકે જાય, નહીં તો નરકે જાય. વાસુદેવ મરીને નરકે જાય. નાનાભાઈ વાસુદેવના મરણથી વૈરાગ્ય પામી બળદેવ હંમેશાં દીક્ષા લઈ મોક્ષમાં અથવા દેવલોકે જાય. પ્રતિવાસુદેવ અને વાસુદેવ વચ્ચે અવશ્ય યુદ્ધ થાય તેમાં વાસુદેવ પ્રતિવાસુદેવને હણી, તેણે જીતેલા ત્રણે ખંડ વાસુદેવ જીતી લે. વાસુદેવ પ્રાયઃ નરકે જાય. પ્રતિ વાસુદેવ સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય,

*

*

*

આપણને મળેલી ૧૦ દુર્લભ વસ્તુઓ

આપણને મોક્ષ માર્ગમાં જરૂરી દસ અનુકૂળતાઓ મળી છે. છતાં મોક્ષ મેળવવા પુરુષાર્થ ન કરીએ તો દોષ આપણે પોતાનો છે. (૧) દસ દ્રષ્ટાન્તે દુર્લભ મનુષ્ય ભવ (૨) આર્યદેશ (૩) ઉત્તમકુળ (૪) દ્વીર્ઘ આયુષ્ય (૫) પૂર્ણ ઈન્દ્રિયો (૬) નીરોગી શરીર (૭) સદ્ગુરુ સંગ (૮) શાસ્ત્ર શ્રવણ-વીતરાગ વાણીનું શ્રવણ (૯) સમ્યક્ત્વ-શુદ્ધ શ્રદ્ધા (૧૦) શુદ્ધ કરસના-અશુભનો ત્યાગ કરી શુભ વસ્તુ આદરે.

*

*

*

પદ્ધત્ય

છ દ્રવ્યોના સમુહને વિશ્વ કહે છે. જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળ-આ છ દ્રવ્ય જ સહાય વિશ્વ છે. તેમાંથી કદી ઓછાં-વધતાં થતા નથી. છ દ્રવ્યોના શબ્દ પારિભાષિક છે. જૈન દર્શનમાં દરેકના ગુણ-(કાર્ય) દર્શાવેલા છે. દ્રવ્યની ઉત્પત્તિ કે વિનાશ થતો નથી-તેનો 'અસ્તિ' સ્વભાવ જ છે. તેથી તે 'અસ્તિકાય' કહેવાય છે. દ્રવ્યનું લક્ષણ સત્ છે જે ઉત્પાદ (જન્મ)-વ્યય (નાશ)-ધ્રુવ (કાયમીપણું) છે તે પર્યાયને લઈને થાય છે.

*

*

*

મોક્ષ પ્રાપ્તિના ચાર ઉપાય :

(૧) સમ્યગ્ જ્ઞાન : નવ તત્ત્વનું યથાતથ્ય સ્વરૂપ સમજવું.

(૨) સમ્યગ્ દર્શન : વીતરાગ વચનમાં શ્રદ્ધા રાખવી.

(૩) સમ્યગ્ ચારિત્ર : મોક્ષમાર્ગમાં ઉપયોગપૂર્વક ચાલવું.

આસ્રવ દ્વારથી આવતાં કર્મને સંવર રૂપી કમાઈથી રોકવાં, મન, વચન, કાયાના યોગને ગોપવી, પ્રાણાતિપાત વગેરે અઠાર પાપસ્થાનકમાંથી નિવર્તવું.

*

*

*

વિકથા ચાર છે : રાજકથા, દેશકથા, ભક્ત (ભોજન) કથા, તથા સ્ત્રી કથા. તે ચાર કરવી નહી, કરાવવી નહી, અનુમોદવી નહીં. આપણા જીવે તે કરી, કરાવી, અનુમોદી હોય તો મિથ્યાદુષ્ટકૃત કરવું જોઈએ.

સુકથા ચાર છે : ૧. આક્ષેપિણી : જ્ઞાન કે ચારિત્રતુ સ્વરૂપ ખતાવી દઢ કરાવનાર છે.

૨. વિક્ષેપિણી : અનેકાંતમત-સ્થાદ્રાહતુ પોષણ અને એકાંતમતતુ ખંડન કરનાર છે.

૩. સંવેગિની : જ્ઞાન ચારિત્ર તપ વીર્યમાં પ્રેમ વધારનારી અને ધર્માનુરાગ કરાવનારી છે.

૪. નિર્વેદિની : સંસાર, શરીર અને લોગથી વૈરાગ્ય વધારનારી છે.

* * *

જૈનધર્મ એ કોઈ સંકુચિત સંપ્રદાય નથી. જૈન ધર્મ તે રાગ-દ્વેષ-અજ્ઞાનને છૂટનાર આત્મ સ્વભાવ છે. અજ્ઞાન અને અંશે રાગ-દ્વેષનો અભાવ થતાં જૈનપણની શરૂઆત થાય છે; જેટલે જેટલે અંશે રાગદ્વેષનો અભાવ થાય તેટલે તેટલે અંશે જૈનપણનો વિકાસ થાય છે, અને કેવળજ્ઞાન થતાં પૂર્ણ જૈનપણ પ્રગટે છે. તેથી જૈનધર્મ આત્માનો ધર્મ છે-વિશ્વધર્મ છે.

* * *

શ્રાવક એ “ શ્રુ ” ધાતુ ઉપરથી બનેલો શબ્દ છે. શ્રુ એટલે સાંભળવું. જે શાસ્ત્રતુ શ્રવણ કરે તે શ્રાવક. ત્રણ અક્ષરો બુદ્ધા પાડતાં જેનામાં શ્રદ્ધા, વિવેક અને ક્રિયા હોય અર્થાત શ્રદ્ધા યુક્ત, વિવેકપૂર્વક ક્રિયા કરે તે શ્રાવક. અંતર આત્માના અનુભવથી આ દશા આવે છે. જેને સંતોષ હોય, જેના કષાય પાતળા પડયા હોય, અંદરથી ગુણ આવ્યા હોય, સાચો સંગ મળ્યો હોય તેને શ્રાવક કહેવાય.

* * *

આત્મા કેવી અપૂર્વ અને અદ્ભૂત વસ્તુ છે ! બ્યાં સુધી તે શરીરમાં હોય, ભલેને હબરો વરસ, ત્યાં સુધી શરીર સઠતું નથી. પારાની જેમ આત્મા, ચેતન આદ્યું બ્ય અને શરીર શબ થઈ પડે અને સડવા માંડે !

આત્મા એક સ્વરૂપે ત્રિકાળ સ્થિતિ કરી શકે તેવો નિત્ય પદાર્થ છે. તે કોઈ સંયોગોથી બની શકે નહીં. જ્ઞાન સ્વરૂપ સક્ષણુવાળો ચેતન પદાર્થ તે આત્મા-દેહથી ભિન્ન છે. આત્મા જ્ઞાતા છે-તે બાણુ છે, આત્મા દષ્ટા છે-તે બુચ્ચે છે. ચૈતન્ય ગુણુ એટલે દર્શન અને જ્ઞાન ગુણુ-તેથી આત્મા ઇન્દ્રિયો વિના બધું બુચ્ચે ને બાણુ, અને વીર્ય શક્તિથી આત્માની ક્રિયા અથવા પ્રવર્તવું થાય છે.

આત્મા નિત્ય છે, અવિનાશી છે, ત્રિકાળવર્તી છે. આત્મા અને દેહ ભિન્ન છે. આ ભેદજ્ઞાન જે બાણુતો નથી તે ઘોર તપશ્ચર્યા કરવા છતાં મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતો નથી. ઇન્દ્રિયો દરેકને છે અને દરેક ઇન્દ્રિયને પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન છે પરંતુ આત્માને બધી જ ઇન્દ્રિયના બધા વિષયનું જ્ઞાન છે. આ આત્માની સત્તાથી-શક્તિથી ઇન્દ્રિયો પ્રવર્તે છે, દેહ તો જડ છે : આત્મા ચેતન છે. જ્ઞાન સ્વરૂપપણું આત્માનું મુખ્ય સક્ષણુ છે. આત્મા અમૂલ્ય છે, આત્મા મુસાફર છે અને દેહ આડ રૂપ છે-મુસાફર આડને જ પોતાનું કરી માને એ કેમ ચાલે? ઉપયોગ એ જીવનું સક્ષણુ છે. ઉપયોગ એ જીવનું જીવન છે, સર્વસ્વ છે.

*

*

*

ત્રિ કોટિ, છ કોટિ, નવ કોટિ

અહીં કોટિ શબ્દનો અર્થ હદ કે છેડો થાય છે. કોઈ પણ પ્રતિજ્ઞા લેતાં કોટિથી તેની હદ બાંધવામાં આવે છે,

મનથી કરું નહીં, વચનથી કરું નહીં, કાયાથી કરું નહીં-એ ત્રિકોટિ થાય. તેમાં મનથી કરાવું નહીં, વચનથી કરાવું નહીં, તથા કાયાથી કરાવું નહીં એ ગણુતાં છ કોટિ થાય.

વળી તેમાં મનથી અનુમોહું નહીં, વચનથી અનુમોહું નહીં, કાયાથી અનુમોહું નહીં એમ ગણુતાં નવ કોટિ થાય. ટુંકમાં, તિવિહં

તિવિહેણું કહેવાય. મુનિ મહારાજની દરેક ક્રિયા નવ કોટિથી થાય. શ્રાવક દુનિયાદાર હોવાથી છ કોટિથી પ્રતિજ્ઞા લે છે જેમકે સામાયિકમાં: દુવિહં-ન કરેમિ ન કારવેમિ, તિવિહેણું-મણેણું, વાયાએ, કાયેણું.

* * *

કાચોત્સર્ગ : કાઉસ્સગ્ગ વિષે સ્પષ્ટતા

કાઉસ્સગ્ગ એક આવશ્યક ક્રિયા છે. નિર્યુકિત, ચૂર્ણિ, બૃહદ્વૃત્તિ, લઘુવૃત્તિ, દિપીકા, ટિપ્પનક, અવચૂરિ વગેરે ગ્રંથોમાં કાઉસ્સગ્ગના બે ભેદ બતાવેલા છે: (૧) અભિલવ કાઉસ્સગ્ગ (૨) ચેષ્ટા કાઉસ્સગ્ગ.

અભિલવ કાઉસ્સગ્ગનો સમય : જઘન્યથી અંતમુહૂર્ત તથા ઉત્કૃષ્ટથી એક સંવત્સરનો સમજવો.

કમ પરાલવ મટાડવા નિમિત્તે-મુકત થવા નિમિત્તે-શ્રી ઋષભદેવ પરમાત્માના પુત્ર બાહુબલીજી માદક કાઉસ્સગ્ગ કરવો તે અભિનવ કાઉસ્સગ્ગ કહેવાય છે.

ચેષ્ટા કાઉસ્સગ્ગના ઘણા ભેદ છે.

શ્રી જિન ભુવનાધિકારમાં ૨૫ શ્વાસોન્ધૂવાસ પ્રમાણ કાઉસ્સગ્ગ કરવાનું કહ્યું છે. ૪ અથવા ૮ શ્વાસોન્ધૂવાસ પ્રમાણનો કાઉસ્સગ્ગ કહ્યો નથી, તેથી લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરવો જોઈએ, નવકારનો નહીં.

સુજ્ઞ સુવિવેકી તથા ધર્મરુચિ જીવાત્માઓ વિધિપૂર્વક સર્વ પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે એ જ મંગળ લાવના છે.

તપ

અપ-વાસ એ ખોટો શબ્દ છે. અપ એટલે ખરાબ. ખરો શબ્દ ઉપ-વાસ છે: આત્મા સમીપ વાસ કરવો તે. ખરા ઉપવાસ જ્ઞાન સહિત હોય-ખાવાનો રાગ છોડવાથી અંતરાત્મામાં આનંદ આનંદ થાય. જ્યારે મન-જીવ આત્મામાં તલ્લીન થાય ત્યારે સમાધિ સુખનો અવર્ણનીય આનંદ મળે છે : ખાવા પીવાનું પણ સાંભળે નહીં. શરીર અને મન સ્વસ્થ હોય તો જ ઉપવાસ તપ લાભદાયક નીવડે છે.

બાકી સૂઈ જઈને, પ્રમાદ-આળસમાં, પત્તાં વગેરે રમતો રમીને, સીનેમા-નાટક જોઈને જે ઉપવાસ કરવામાં આવે છે, તેને લાંઘણ કહી શકાય. કદાચ શરીરને લાભ થાય પરંતુ આત્માને લાભ થાય નહિ.

એક ઉપવાસને-ચોથ ભક્ત (લોજન) કહે છે-ચાર લોજનનો ત્યાગ-એક ટંક આગળ અને એક ટંક પાછળ-તથા ઉપવાસ દિવસના બે ટંક-એમ ૪ ટંક લોજનનો ત્યાગ કરવાનો હોય છે. બે ઉપવાસને તેથી છઠ્ઠ ભક્ત કહેવાય છે. ત્રણ ઉપવાસને અઠ્ઠમ કહેવાય છે : આગળ પાછળના દિવસે એકાસણું હોય.

આગલે દિવસે સાંજના આહાર લઈ-તથા પારણાના દિવસે સવારે આહાર લેવાથી ખરો આધ્યાત્મિક ઉપવાસ થાય નહીં. નારકીના જીવો ૩૩ સાગરોપમ ભુખ્યા રહે છે. ચોખાનો દાણો પણ મળતો નથી પરંતુ તે તપ નથી. ખરા તપથી અનંત કર્મની નિર્જરા થાય છે. આત્મા નિર્મળ થાય છે અને જ્યારે આત્મા સંપૂર્ણ પણે નિર્મળ થાય ત્યારે મોક્ષ થાય છે. દેહ છતાં નિર્વાણ.

એકાસણું એટલે પોરસી પચ્ચખખાણુ પારીને એક આસને બેસી દિવસમાં એક વાર જ લોજન કરવું.

પોરસીનો કાળ સૂર્યોદયથી એક પહોર દિવસ-ત્રણ કલાક પછી ગણાય છે.

બિઆસણુ-બેસણું એટલે નોકારસી વગેરે પચ્ચખખાણુ પુરાં થયાં પછી બે આસને બેસી એટલે દિવસમાં બે જ વાર લોજન કરવું.

એકાસણા-બેસણા પછી પાણી સિવાય ત્રણ આહારનો ત્યાગ (આહાર, ખાદિમ, સ્વાદિમનો ત્યાગ). દિવસ હોય ત્યાં સુધી પાણી પીવાનું અને તે પાણી પીવાનો ત્યાગ કરવા માટે સાંજે 'પાણહારનુ' પચ્ચખખાણુ લેવાનું હોય છે.

એકલકાણું-આ તપ પોરસી, સાઠપોરસી કે પુરિમદ્ધ પચ્ચખખાણુ પારી, એક આસને બેસી, દિવસમાં એક જ વાર લોજન કરવાનું હોય છે

અને જમતી વખતે જમણે હાથ તથા મુખ બે સિવાય બધા અંગોપાંગ સ્થિર રાખવાના હોય છે અને જમી રહ્યા પછી ઠામ ચોવિહાર કરી ઉઠવાનું હોય છે.

આયંબિલ-આંબેલ તપ-આ તપમાં પૌરસી વગેરે પચ્ચઞ્જાણુ પારીને એક આસને બેસી દિવસમાં એક જ વાર ભોજન કરવાનું છે. તેમાં છ વિગઈનો (૧) દૂધ (૨) દહીં, (૩) ઘી (૪) ગોળ, સાકર (૫) તેલ, અને (૬) કડા વિગય (પકવાન્ન) ત્યાગ કરવાનો છે અને નીરસ ભોજન (હીંગ, મરી, સૂંઠ, બલવણુ, કડું, કરિયાતું વપરાય) લેવાનું હોય છે.

આવશ્યક ટીકા વગેરેમાં કહ્યું છે કે આંબેલમાં ચોખા, અડદ વગેરેમાંથી કોઈ એક અનાજ અને ખીલું ગરમ પાણી-ઉકાળેલું પાણી આ બે જ દ્રવ્યો લેવાં. (હાલમાં આંબેલ હોય ત્યારે ૩૦, ૪૦, ૫૦ વાનગીએ ખનાવે છે તે આ સાથે સુસંગત લાગતું નથી). પછી પાણી સિવાય ત્રણે આહારનો ત્યાગ વગેરે.

આ તપથી રસના ઇંદ્રિય (જલ) ઉપર કાબુ મેળવાય છે. આંબેલ એ માંગલિક તપ છે અને તેનાથી વર્ધમાન તપની ચોળી તથા ચૈત્ર અને આસોની નવપદની ચોળીનો વિકાસ થાય છે.

નિષ્વિગઈય-નિર્વિકૃતિક: ટુંકમાં: નીવી તપ એટલે ચિત્તને વિકાર કરનાર, અથવા, નિર્વગતિક: જે કરવાથી જીવની ખરાબ ગતિ થાય તેવા ભોજનનો ત્યાગ કરવાનો છે. નીવીમાં આંબેલની પેઠે રસકસ વગરનું- નીરસ ભોજન લેવાનું છે. પરંતુ આમાં કોકમ, ધાણા, જીરૂ, મરચું, હુળદર, શેકેલો પાપડ, વલોણાની છાશ તથા કઠી વગેરે વાપરી શકાય છે. પછી પાણી સિવાય ત્રણે આહારનો ત્યાગ વગેરે.

સુવાક્યો

૧. એક આત્માને જાણ્યો તેણે સર્વ જાણ્યું.
૨. આત્માને સ્વભાવમાં ધારે તે ધર્મ.
આત્માને સંસારમાં અધોગતિમાં પડતો અટકાવી ધરી સખનાર તે ધર્મ.
૩. જે વડે વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીએ તે જ્ઞાન.
૪. એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરવો નહીં. જેણે પ્રમાદનો જય કર્યો તેણે પરમ પદનો જય કર્યો.
૫. મન જ અંધ અને મોક્ષનું કારણ છે.
જેણે મન જીત્યું તેણે સર્વ સંસાર જીત્યો.
૬. જગતમાં માન ન હોત તો અહીં મોક્ષ હોત.
૭. રાગ વિના સંસાર નથી: સંસાર વિના રાગ નથી.
૮. જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય બંને સાથે જ હોય. તે અનંત સુખમાં લઈ જનાર માર્ગદર્શક છે. ધર્મનું મૂળ ત્યાગ-વૈરાગ્ય છે.
૯. અસંગપણાથી રહેવું—અલિપ્ત ભાવથી રહેવું—ઉદાસીનતાથી રહેવું તે વિવેકીનું કર્તવ્ય છે.
૧૦. જીવ સમયે સમયે મરે છે. ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવ મરણ થાય છે.
૧૧. હજારો કામ પડતાં મૂકીને આત્માને ઓળખો. જેઓ એમ કહે છે. આત્મહિત માટે સમય મળતો નથી તેમને આત્મા વહાલો નથી, આત્માના કલ્યાણની દરકાર નથી. તે મોંઘો મનુષ્ય જન્મ એણે ગુમાવે છે.
૧૨. સત્સંગ એ જ મોક્ષનું પરમ સાધન છે.
૧૩. ક્ષમા એ જ મોક્ષનો ભવ્ય દરવાજો છે.
૧૪. ગતિ ચાર છે—મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ, નારકી-
આ ચાર ગતિનું ભ્રમણ ટળે અને પાંચમી ગતિ થાય—મોક્ષ મળે તે મનુષ્ય જીવનનો મુખ્ય પુરુષાર્થ છે.

૧૫. પરમ સુખ બહાર નથી પણ અંતરમાં છે,
મોક્ષનો માર્ગ બહાર નથી પણ આત્મામાં છે.

૧૬. વિવેક એ જ ધર્મનું મૂળતત્ત્વ છે.

૧૭. સહજ સ્વરૂપે જીવની સ્થિતિ થવી તેને શ્રી વીતરાગ મોક્ષ કહે છે.

૧૮. ધર્મ દેખાડવા માટે નથી પરંતુ દેખવા માટે છે.

૧૯. જે હૃદયમાં મરણનું સ્મરણ રાખે છે તેને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૨૦. શ્વેતાંબર-દીગંબર વગેરે પંથભેદ, ગચ્છભેદ તથા મતભેદ વગેરેની કડાકૂટ જવા દઈને, ફક્ત જૈન બની, શુદ્ધાત્માના ધ્યાનથી કર્મ ક્ષય-કરી નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્તિનું ધ્યેય રાખવું.

૨૧. ભોગના વખતમાં યોગ સાંભળે તે હજીકર્મીનું લક્ષણ છે.

૨૨. જ્ઞાનીઓ સ્વાદના ત્યાગને આહારનો ખરો ત્યાગ કહે છે.

૨૩. જગતને, જગતની લીલાને, ખેડા ખેડા મક્તમાં બેઠાંબે છીએ.

૨૪. આતમ ભાવના ભાવતાં, જીવ લાહે કેવળજ્ઞાન રે.

૨૫. સમ્યગ્જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર એ મોક્ષ માર્ગ છે.
વ્યવહાર નયથી તે ત્રણ છે : નિશ્ચય નયથી આત્મા એ ત્રણે-મય છે.

૨૬. કાળ કેવો વિકરાળ છે ! આ અવસર્પિણી કાળમાં ૨૪ તીર્થંકરો થયા તેમાં આપણા પરમ નીકટોપકારી ૨૪ મા તીર્થંકર શ્રમણુ ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામિ દિક્ષિત થયા એકલા ! સિદ્ધિ પામ્યા પણ એકલા ! પ્રથમ ઉપદેશ તેમનો પણ અફળ ગયો !

૨૭. જ્ઞાન તેનું નામ કે જે હર્ષ શોક વખતે હાજર થાય એટલે કે જ્ઞાનીને હર્ષ શોક થાય નહિ. દુઃખ તો બન્નેને આવે છે, જ્ઞાનીને તેમજ અજ્ઞાનીને, પરંતુ જ્ઞાની ધીરજથી સહન કરે છે;

અજ્ઞાની રડીને વેદે છે. અજ્ઞાની આર્તધ્યાન ધ્યાવે છે, પાપકર્મ બાંધે છે, અને મરણ થયું હોય તો મૃતકના આત્માને ઘણું જ દુઃખ થાય છે. આથી કોઈ પણ જાતના મૃત્યુ વખતે, જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો યાદ રાખી, ધર્મ ધ્યાન ધ્યાવવાથી મૃતકના આત્માને પરમ શાંતિ થાય છે !

૨૮. ભક્તિના મુખ્યત્વે નવ પ્રકાર છે :

શ્રવણ, કીર્તન, ચિંતવન, વંદન, સેવન, ધ્યાન;
લઘુતા, સમતા, એકતા, નવધા ભક્તિ પ્રમાણુ.

૨૯. દર્શન, સમ્યક્ત્વ અથવા સમકિત એ એક જ અર્થવાચક શબ્દો છે. સમકિત એટલે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, આત્માની પ્રતીતિ, લક્ષ, અને અનુભવ.

૩૦. જ્ઞાન એ દોરો પરોવેલ સોય જેવું છે. જેમ દોરો પરોવેલ સોય ખોવાતી નથી તેમ જ્ઞાન જેને હોય તે સંસારમાં ભૂલો પડતો નથી.

૩૧. જીવે પૂર્વ ભવમાં જે પુણ્ય કે પાપ કર્મનો સંચય કર્યો છે તે દૈવ, નસીબ અથવા પ્રારબ્ધ કહેવાય છે.

૩૨. પુણ્ય કરવું તે સારું છે પરંતુ પુણ્ય-પાપ બન્ને છોડીને શુદ્ધ ઉપયોગમાં સ્થિત થવું તે સર્વોત્તમ છે. પુણ્યની ઈચ્છા કરવી એટલે સંસારની ઈચ્છા કરવી. પુણ્ય સુવર્ણની ખેડી જેવું છે, બંધન છે. પુણ્ય સદ્ગતિ જરૂર આપે છે પરંતુ નિર્વાણ (મોક્ષ, મુક્તિ) તો પાપ-પુણ્ય બન્નેનાં સંપૂર્ણ ક્ષયથી જ થાય છે.

૩૩. શરીર મળ-મૂત્રની ખાણ છે, રોગનો ભંડાર છે અને ઘડપણનું રહેઠાણ છે. આવા શરીર ઉપર કોણુ રાગ કરે ?

૩૪. સ્ત્રીના સ્વરૂપ પર મોહ થતો અટકાવવાને ચામડી વગરનું તેનું રૂપ વારંવાર ચિંતવવા જેવું છે.

૩૫. માણસ આખા જગતની ધન-સંપત્તિ સત્તા-શ્રીતિ મેળવે પરંતુ જો તે પોતાનો આત્મા ગુમાવે તો તેને શો લાભ ?

૩૬. કળિકાળનો પ્રભાવ તો જુઓ-વિશ્વના યધા ધર્મોમાં જાતજાતના અને ભાતભાતના સંપ્રદાયો અને સંકુચિત કૃંડાળા ઉભા થયા છે અને માનવી ધર્મ માટે ઝઘડે છે, લડે-છે, મરે છે ને મારે છે પરંતુ ધર્મ માટે જીવતા શીખતો નથી !

૩૭. અનાય દેશો તરફ નજર કરો-તીવ્ર યુદ્ધ લાલસા દેખાય છે અને ભયંકર ઘાતક શસ્ત્રોના વેચાણ કરી વિશ્વના નાના મોટા દેશોમાં ઘોર સંહાર ચાલુ રાખે છે. ભારત દેશમાં પણ ધર્મના કાર્યો થતાં દેખાય છે પણ ત્યાં ખરેખર ધર્મ થાય છે કે દંભ, પાખંડ અને આડંબર છે તે દરેક વિચારવાન આત્મા પોતાના અંતરને પૂછે.

૩૮. મિચ્છામિ દુક્કં - ઇચ્છામિ સુક્કં.

૩૯. સખકો સન્મતિ દે ભગવાન.

૪૦. વિચાર કરો કે, આપણને જે મળ્યું છે તે આપણી યુદ્ધિ, આવડત, હાંશિયારી, મહેનત, પુરૂષાર્થને લીધે નહીં પરંતુ આપણા ગત જન્મોના પુણ્ય-કર્મને લીધે મળ્યું છે. વાસના ક્ષય એ જ મોક્ષ.

૪૧. ઉદમ કરો હજાર, કર્મ વિના કોડી નહીં.

૪૨. જેહના ભાગ્યમાં જે સમે જે લખ્યું,
તે સમે તેહને તે જ પહોંચે.

૪૩. ઉદમ સર્વે આદરે, પામે કર્મ પ્રમાણ,
કર્મીને હીરા જડે, અકર્મીને પડાણ.

૪૪. ખુશ રહો પ્યારે, કયા ચિંતા તુમારે;
ચલતી હે નૈયા, પ્રભુજ કે સહારે.

૪૫. આપણા અંતરાત્માને પૂછીએ કે જ્યારે મારું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે તે મૃત્યુ જ્યારે થશે ત્યારે ધનલાલચથી, છગકપટ, લોભ, દગો, નફાખોરી, લાંચ રૂઝત, બ્રહ્મચાર, દાણચોરી, વગેરે અનીતિ અને અન્યાયથી લેગી કરેલી મૂડીમાંથી એક પૈસા પણ મારા વારસો-પરિવાર-કુટુંબીજનો પરલોકના ભાથા તરીકે આપશે ખરા ?

૪૬. કોર્ટના કામમાં હુતનારની અને હારનારની બન્નેની ખુમારી ઘટે છે અને ખુવારી વધે છે.

૪૭. અદાલતે ચઢવું એટલે બન્ને પક્ષકારો ભેગા થઈને સળગાવે છે આગ જેમાં બીજાઓ તાપે અને પક્ષકારો પોતે બળે.

૪૮. હવતાં કોરટથી બીઓ, મરતાં નરકથી.

૪૯. પ્રભુ સર્વ સમર્થ છે, માટે ચિંતા છોડી, શ્રદ્ધા રાખી, નીતિથી ફરજ બબલો.

૫૦. જગતમાં જૈન ધર્મ શ્રેષ્ઠ હોવાનું કારણ અહિંસા એ જ પરમ ધર્મ છે તેવી સચોટ શ્રદ્ધા.

૫૧. હું આનંદ સ્વરૂપ આત્મા છું. હું પોતે જ સત્-ચિત્-આનંદ પરમાત્મા છું. (જય સચ્ચિદાનંદ)

*

*

*

ધાર્મિક શિક્ષણ : પાઠશાળા

આ વિષય ઉપર કંઈ કહેવા જેવું છે ખરૂં ?

જૈનોમાં અને હિંદુઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણ ક્ષેત્રે સેવાતી ઘોર ઉપેક્ષા કોનાથી અભાણી છે ?

વ્યવહારિક શિક્ષણ મેળવવામાં દરરોજ કેટલા બધા કલાકો અને હાલગીના કેટલાં બધાં વર્ષો ગાળે છે ! હાલના વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થીનીનું શિક્ષણ શાળા કે કોલેજની ચાર દિવાલોમાં પર્યાપ્ત થતું નથી. ખરેખર તો બધું શાળા કે કોલેજમાં કાંઈ શીખવાનું હોય તેમ વિદ્યાર્થીને કે વાલીને લાગતું નથી, કેમ કે પ્રાથમિક, માધ્યમિક તથા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ સવારથી રાત્રી સુધીમાં એક બે કલાક બહારના ટ્યુશન કલાસમાં કાઢે છે અને માબાપો (બિચારા) પુત્ર-પુત્રીને અનુકૂળ થવા ૫૦-૭૫-૧૦૦ અથવા વધારે રૂપિયા સત્રના ભરી ત્યાંથી જ્ઞાન મેળવવા મોકલે છે ! અહીં પણ ઘોર ઉપેક્ષા વૃત્તિ નજરે પડે છે અને સરકાર પણ કોઈ શિક્ષણ નીતિના અભાવે અખતરા કરેજ બન્ય છે !

અને આપણી જૈન પાઠશાળાનું ચિત્ર કેવું કરૂણુ, હયાજનક છે ! ધાર્મિક શિક્ષણનું મુલ્ય સૌ કોઈ જાણે છે. શાંતિમય, સુખમય જીવન જીવવા માટે ધાર્મિક શિક્ષણ અને સંસ્કારો ઘણાજ અગત્યના છે. જીવનના ચાર પુરૂષાર્થ—ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ આ લોકમાં ધર્મ પ્રથમ છે અને તેને અનુરૂપ અર્થ અને કામ જોઈએ જેથી પરલોકમાં મોક્ષ સાધી શકાય. તે જ વિદ્યા છે જે સુક્રિત આપે છે.

ધર્મ જાણવાનો તથા આચરણનો વિષય છે, વ્યવહારિક શિક્ષણ સાથે ધાર્મિક શિક્ષણનો સુમેળ નહીં હોય તો જીવન ધીમે ધીમે એકાંગી, તંગ અને દુઃખી થવાનું. હાલના જમાનામાં આ પરિસ્થિતિ ડગલે ને પગલે નજરે પડે છે. ધર્મ ચિંતામણી રત્ન સમાન છે, કલ્પવૃક્ષ છે, કામધેનું છે. અને છતાં સમાજમાં કે સંઘમાં કોઈ જવાબદારી, કોઈ ચિંતા જણાતી નથી. ધાર્મિક શિક્ષણ, ધાર્મિક શિક્ષક, ધાર્મિક પાઠ-શાળા ત્રણેની કરૂણ સ્થિતિ દુઃખદાયક છે. નથી જણાતો મા-બાપોને રસ કે નથી જણાતો સાધુ-સમાજને રસ!!!

આ બાબતના પોકારો થયા છે અને થાય છે પણ ખડેરા કાને અથડાય છે.

ન્યાં પાઠશાળાઓ ચાલે છે ત્યાં ૪ થી ૯-૧૦ વરસના વિદ્યાર્થીઓ થોડા પોપટીયા સૂત્રો ગોખી જાય છે પરીક્ષાઓ થાય છે, મેળાવડા થાય છે, શિબિરો ચાલે છે, ઈનામો વહેંચાય છે પરંતુ ધાર્મિક જ્ઞાન અને તે પ્રમાણે આચરણ સમાજમાં દેખાય છે ખરું ?

ધાર્મિક સંસ્કારના લોપનું પરિણામ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે જ અને આ કપરી પરિસ્થિતિ ચાલુ રહેશે તો જૈન સમાજ ક્યાં સુધી ટકી રહેશે તે અકલ્પનીય છે.

વીતરાગ પરમાત્મા જૈન સંઘને પ્રેરણા આપે અને શાસનની પ્રગતિ માટે ધાર્મિક શિક્ષણનો અને સંસ્કારનો વિકાસ થાય તેવી જિન શાસન દેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

*

*

*

શ્રાવક તથા વિવેક

આપશ્રી કદાચ દેરાસરમાં કે ઉપાશ્રયમાં ભકત જનોને સ્તુતિ સ્તવન લલકારતા સાંભળતા હશે : સૂત્રો કડકડાટ બોલી જતાં સાંભળતાં હશે, પરંતુ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળશે તો ઘણીજ અશુદ્ધિઓ-ઉચ્ચારમાં-રાગ વગેરેમાં ખ્યાલમાં આવશે. ફક્ત શ્રાવક-શ્રાવિકાઓજ નહિ પરંતુ ઘણીવાર સાધુ-સાધ્વીઓમાં સૂત્રોનાં અશુદ્ધ ઉચ્ચાર જણાય છે. મુખ્ય કારણ પાઠશાળાના અભ્યાસનેા અભાવ તેમજ ફક્ત સૂત્રોનેા પોપટીઓ અભ્યાસ : તે શબ્દોની ભાષા અને ખાસ કરીને અર્થ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવે તો જ બોલનારને ખ્યાલ આવે કે પ્રભુ પાસે આપણે કઈ પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે શું વિનંતિ કરીએ છીએ.

વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી છે-તેઓ આપણને જાણે છે, જૂએ છે અને તેઓ રાગ-દ્વેષ રહિત છે. બની શકે ત્યાં સુધી ભકત જનો પોતાની પ્રાર્થના-સ્તુતિ-સ્તવન બરાબર સમજીને પ્રભુ પાસે મૌનપણે અથવા બહુ જ ધીમા અવાજે કરે તે યોગ્ય છે જેથી બીજા ભકતજનો નૌકારવાળી ગણતા હોય-કાઉચ્છગ્ગ કરતા હોય તેમને ખલેલ પડે નહીં. આ બાબત ઘણીજ અગત્યની છે. શ્રાવક ભકતજનો દરેક ક્રિયામાં વિવેક વાપરે તે કહેવાનું ન હોય ! ઘંટ પણ ઘડાઘડ ડંકા વગાડવાથી વધુ ભકિત થતી હશે ? શાંતિથી, ધીમેથી એક વાર વગાડીએ તો પણ બસ છે.

સુજ જનોને વધુ શું કહેવાય ?

*

*

*

આ પુસ્તકના બધા વિચારો મારા પોતાના અનુભવના છે. તેમાં કાંઈ પણ અવિવેકથી કે અજ્ઞાનથી લખાયું હોય તો ઉદાર વાચક ક્ષમા કરે !

*

*

*

દરરોજની લઘુ આરાધના

(દરરોજ રાત્રે સુતી વખતે બોલવાનો પાઠ)

આહાર શરીર ને ઉપધિ, પચ્ચક્ષુ પાપ અહાર,
મરણ આવે તો વોસિરે, જીવું તો આગાર.

શીયળ સંથારે જ્ઞાન ઓશીકે ભરનિદ્રામાં હે જીવ ! તું
કાળધર્મ પામે તો સર્વ પદ્ધત્રી ત્રિકરણ ત્રિયોગે વોસિરે વોસિરે વોસિરે.

માંચે શરણુ લોંચ મરણુ જ્યાં જીવ જાય, ત્યાં મને
અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ અને કેવલિ-ભાષિત ધર્મનું શરણુ હજે.

સોહં તથા નવકાર મંત્રનું ધ્યાન.

શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

*

*

*

સરસ્વતી કીર્તન

વિદ્યાધન ભંડાર જગતમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર,
દે સુખ અપરંપાર જગતમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર. ૧

અપથી ન ખૂટે, ચેર ન લૂંટે, જેને છે ભય ન લગાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૨

માત પિતાની સેવ કરાવે, સુખી કરે સંસાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૩

ઈશ્વર ભજવા પંથ સુઝાડે, શુદ્ધ કરાવી વિચાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૪

પરમારથમાં પ્રીત કરાવે, જેથી ઉતરીએ પાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૫

આ જગ માંહી સરસ ગુણોની, વિદ્યા મોટી વખાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૬

વિદ્યા વિષ્ણુ સરવે જન કેરો, જ્ય અક્ષય અવતાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૭

એઠા શું આર્યા! ચતુર! ભુજ જોડી, અર્થ ભણ્યે સરનાર,
જગતમાં વિદ્યા ધન ભંડાર. ૮

વિદ્યા ધન ભંડાર જગતમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર,
દે સુખ અપરંપાર જગતમાં, વિદ્યા ધન ભંડાર. ૯

* * *

સીનેમા તથા દારૂખાનું

(સીન એટલે પાપ-સીનેમા : પાપની મા)

સીનેમા જોવાથી બધી રીતે ભયંકર નુકસાન છે. સમય, શક્તિ અને પૈસાની ખરબાદી તો થાય છે જ એટલું જ નહિ પણ હાલના ટૉકી-ચિત્રો નીતિ અને ચારિત્રનો નાશ કરે છે અને આત્મનું અધઃપતન કરે છે, 'સીનેમા' નહીં જોવાથી કંઈજ ગેરલાભ થતો દેખાતો નથી, એટલું જ નહીં પણ હિંસક, જાતીય અને તામસી વૃત્તિઓનું અનુકૂલન થવાથી માનસિક શાંતિ અને નિર્દોષ આનંદ મળી શકે છે. આ શાંતિ અને આ આનંદ પરમ સુખ છે-મુક્તિની મોજ છે. સીનેમા-દર્શનના ગેરલાભ હવે તો જગ બહિર છે. સીનેમાથી ઉશ્કેરતો મોહભાવ, અહંકાર અને અભિમાન જોનારને ગેરસ્તે દોરે છે. ચોતરફ દેખાતી ભાંગફેડ, દગાબાજી, અત્યાચાર, આપઘાત અને ખૂનની પરંપરા આ સાધનના ભયંકર દુરુપયોગ અને માનસિક વિકૃતિને આભારી છે. આપણા શાસ્ત્રો સાધુ સંતો તથા વ્રતધારી શ્રાવક શ્રાવિકને તો નટ કે નટડીનું નાટક જોવાની મનાઈ ફરમાવે છે પરંતુ કેટલાક લોકો પોતાની જાતને 'આધુનિક' કહેવડાવવાનો 'શોખ' પ્રદર્શન કરવા સહકુટુંબ અઠવાડિક મુલાકાત લે અને પછી બહાર હોટલ-રેસ્ટોરામાં-કઠાચ અભક્ષ્ય પણ-ખાધા વિના કેમ ચાલે? આ તો 'ફેશન' છે જુવાન લોકોની-દેહ અને વસ્ત્ર પ્રદર્શન કરવાની. 'પીકચર' ની ભયાનક અસર તમો તમારા નાના કુમળી વયના બાળક બાળિકાઓમાં જોઈ શકશો-જરા બારિકાઈથી

નિરીક્ષણ કરો. આપની મરજી-વિચાર કરો-પ્રતિજ્ઞા લો-અને આ આધુનિક રાક્ષસી લાલચમાંથી આપના અને આપના પરિવારના નીતિ-ચારિત્ર-ધર્મ-આત્માને બચાવો !

આપણા જૈન-ધર્મી લાઇઓ દર વર્ષે લાખખો રૂપિયાનું દાડખાનું ફાંડે છે તે વાત જગજહર છે. વળી જૈન યુવાન-યુવતીઓ નવરાત્રીમાં ગરબા ગાય અને રાત્રે નારતો કરે તેવી ફેશન ચાલી છે.

અરેરે! કેટલી બધી ભયંકર હિંસા! અને ‘અહિંસા પરમો ધર્મ’ જેવા વિશ્વ મૈત્રી ભાવ જેવા સૂત્રમાં ગળથુથીથી માનનારા અને ફીડી-કંથુવા જેવા સૂક્ષ્મ જંતુઓની રક્ષા પૂંજણી-ચરવળાથી કરનારા મહાવીરપ્રેમી જૈનબંધુઓ દિવાળીના ટાણે-પર્વ દિવસોમાં-અરે દેરાસર અને ઉપાશ્રયની પાસે જ, દાડખાં-દેવતા જેવા, ફાંડનારને ફદ્-ફદ્-ફદ્ કહી ધિક્કારનાર દાડખાનું, ફાંડી-ફાંડાવી, આનંદ લે છે તે હકિકત કેટલી બધી શરમજનક છે! ધાર્મિક પ્રસાર કરનાર બહુ જ જૂજ સાધુ-સાધ્વી છેલ્લા દસકામાં આ દાડખાના વિરુદ્ધ પ્રચાર કરે જ છે પરંતુ મહદ્ અંશે આ બાબત ઉદાસીનતા ને પ્રમાદ જણાય છે. ખાસ કરીને લક્ષ્મીપૂજન-ચોપડાપૂજન સમયે દાડખાનું ફટાફટ ધડાધડ ફાંડી ધૂમ ધડાકા કરવાથી લક્ષ્મી ઉભરાય તેવો બાલીશ અને ઘૂણાજનક ભ્રમ આની પાછળ કામ કરતો દેખાય છે! અકસ્માત થાય-શરીરના અંગો બળી બળ તે તો ગુડું. પણ કેટલું આધ્યાત્મિક અધઃપતન અહિંસક જૈનોનું! જૈનધર્મી માતાપિતાઓ! નાનપણથી જ તમારા બાળક-બાળિકાઓને સમજાવી બાધા લેવડાવો કે જેથી મોટી વયે ખરા જૈન બની જિનશાસનને શોભાવે.

*

*

*

અપશબ્દ

ગુર્જરાણાં મુખં બ્રહ્મં કિં? શું ગુજરાતીઓનું મહાં બ્રહ્મ થયું છે?

ફક્ત ત્રણેક દાયકા પહેલાં-કહોને ભારતને સ્વરાજ્ય! મળ્યું તે પહેલાં બહુ થોડા લોકો ગંદી ગાળો બોલતા! માણસ કોષે ભરાય, અઘડો તકરાર થાય, ઉશ્કેરાય-અને તામસી ગુસ્સાને લીધે કદાચ અપશબ્દ બોલે તે સમજી શકાય, પરંતુ સ્વતંત્રતાના આધુનિક જમાનાની કરામત

તો જુઓ! કાન ખુલ્લા હશે તો આપને અનુભવ હશે કે નાના નાના ત્રણથી ચાર વર્ષના પ્રાથમિક શાળાના બાળકોથી માંડી, માધ્યમિક શાળા અને કોલેજ કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ અપશબ્દો બોલ્યા સિવાય વાત કરી શકતા નથી; અરે, મોટા મોટા સભજન (!!!) દેખાતા પુરુષો-કથા, વ્યાખ્યાન, દર્શન, સેવા, પૂજા, યાત્રા, તપ, ભજન-વગેરે વગેરે ધર્મ-ક્રિયા કરનાર વડીલો-વૃદ્ધો પણ આ બંધીમાં રૂબેલાં દેખાય છે : વાતવાતમાં ગંદા શબ્દો અભાનપણે બોલે જ બંધ છે !

ગંદી ગાળ - અપશબ્દ એ દૂર્જનતાનું પ્રથમ લક્ષણ છે : માનસિક વિકૃતિ અને હિંસાજનક છે. સદ્ગૃહસ્થના મોમાંથી અપશબ્દ કેવી રીતે નીકળી શકે? જેમ માણસને શારીરિક વિકૃતિને લીધે ખકારી થાય ને ચીતરી ચઢે તેમ માનસિક વિકૃતિને લીધે ગંદી ગાળ નીકળતા પણ ચીતરી ચઢે. આમાં તો હવે કહેવાતી હલકી કોમ જેવી ગાળો બોલતાં કહેવાતા ઊંચી કોમના માણસો પણ શરમાતા નથી ! શિક્ષણ-સંસ્કારની નિષ્ફળતા.

અહો ! કેવી લોકશાહી સમાનતા :

ઉંચ નીચના ભેદ ભૂસાઈ ગયા !

ગાળો મુખ્યત્વે સ્ત્રી જાતિને અપમાનજનક જણાય છે એ વિચારક માણસને કેટલું આઘાતજનક છે. સ્ત્રીઓ કદાચ આમાંથી મુક્ત જણાય છે એ જાણીને આશ્ચર્ય થાય છે !

ભાઈઓ-વિચાર કરો-ખાધા લો-અને આ ભયંકર આત્મઘાતક પાશવી વૃત્તિમાંથી આપના આત્માનો ઉદ્ધાર કરો.

*

*

*

દષ્ટિ તેવી સૃષ્ટિ

આ દુનિયામાં ઘણા રગડા-ઝઘડા મમત્વ અને ભેદભાવને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે. જે ધાર્મિક શિક્ષણનો વધુ અને વધુ પ્રસાર થાય અને લોકો આધ્યાત્મિક દષ્ટિ કેળવે તો આ સંસારના ઘણા દુઃખો નાશ પામે અને માનસિક શાંતિ મળતાં ખરી ધર્મભાવનાનો વિકાસ

થાય. મા-બાપ તથા પુત્ર-પુત્રીના સંબંધો, પતિ-પત્નીના સંબંધો, સાસુ-વહુના સંબંધો, શેઠ-નોકરના સંબંધો વગેરેમાં જો દૃષ્ટિ ફેર થાય, દરેક પ્રાણી તરફ આત્મવૃત્તિ થાય તો સંસાર દાવાનળ ચોલવાઈ જાય. આપણા અંતરાત્માને ઠંદોળીને પુછીએ કે આપણે સંકુચિત વૃત્તિથી આવા ભેદભાવ રાખીએ છે ખરા? રાખવાથી આઘાત-પ્રત્યાઘાતને લીધે દુઃખની પરંપરા અનુભવીએ છીએ ખરા! ઢોંગ, ઢંભ, પાખંડ, આત્મ વંચના છોડી દઈએ તો?

પ્રસન્નતાને કદી ન તજીએ,
પ્રસન્ન સૌ સ્થિતિમાં રહીએ.

લીલા રંગના ચશ્માથી જોતાં બધું લીલું દેખાશે-લીલા લહેર થશે. સમભાવ કેળવવાથી આપણે સુખી થઈશું. આપણે કુટુંબ-પરિવાર પણ સુખી થશે, અને આધ્યાત્મિક વિકાસ થતાં મુક્તિ ગામી થઈશું.

*

*

*

દેરાસર અને ચૈત્યવંદન-સ્તવન વગેરેના પુસ્તકો

આપણને બધાને અનુભવ છે કે અમદાવાદ શહેરમાં કદાચ કોઈ પણ દેરાસર એવું નહીં હોય જ્યાં ધાર્મિક પુસ્તકો સુંદર, વ્યવસ્થિત અને હાથમાં લેવા ગમે તેવા હોય.

લગભગ દરેક દેરાસરમાં ગંદા, ફાટેલા તુટેલા, અરે, ઉઘઈ ખાધેલા પુસ્તકો ભંડાર ઉપર કે આગળ પાછળ પડેલા દેખાય છે પરંતુ તેની બાજુ કોઈનેય પડી નથી.

ખાસ કરવા જેવી બાબત એ છે કે ૨, ૩, ૪ કે પાંચ સુંદર પુસ્તક જ દેરાસરમાં રાખવા. સારા પુઠા ચઢાવેલા સુંદર, સ્વચ્છ, સુઘડ પુસ્તકો વ્યવસ્થિત રાખવા જોઈએ.

દેરાસરજીના કાર્યકર્તાઓ આની નોંધ લે! સુસ જનો! વધુ લખવા જેવું છે ખરૂં?

*

*

*

આપણા દેહ વિષે એક ચમત્કારિક હકિકત

આ શરીર ઉપર આપણને દરેકને કેટલો બધો પ્રેમ છે ! મોહ છે !

આત્મા રૂપી પ્રભુને ટકાવી રાખી મનુષ્ય જીવનનું ધ્યેય સફળ કરવા માટે દેહ રૂપી મંદિરની અવશ્ય જરૂર છે.

પરંતુ કુંદરતની કરામત તો જુઓ—આ દેહરૂપી અદ્ભુત મશીન અને ખીજી અનેક જાતની વસ્તુઓ ઉત્પાદન કરતાં મશીનોમાં જે મુખ્ય તકાવત જણાય છે તે જોઈને દેહની ખરેખરી પ્રકૃતિ આપણને માલુમ પડે છે.

ખીજા યંત્રોમાં કાચી, હલકી, ગંદી, અનાકર્ષક વસ્તુઓ નાખવામાં આવે છે પરંતુ જ્યારે ઉત્પાદિત વસ્તુઓ બહાર આવે છે ત્યારે પાકી, સુંદર, આકર્ષક, લલચાવનારી, લોભાવનારી દેખાય છે, અને પેકીંગ વગેરે કર્યા પછી તો પુછવું જ શું ?

અને હવે જુઓ શરીરરૂપી યંત્ર જેમાં કેવા કેવા જાત જાતના અને ભાત ભાતના સુંદર સુંદર અને કીમતી મુલ્યવાન ખાદ્ય અને પેય પદાર્થો આપણે દરરોજ નાંખીએ છીએ પરંતુ શરીરની શોષણક્રિયા બાદ જે ફીનીશ પ્રોડક્ટ બહાર પડે છે તે ! નરી દુર્ગંધ અને બદબો વાળી. આપણને પોતાને પણ તે તરફ ધૃષ્ટા અને તિરસ્કાર ઉપજે છે ને !

અને છેવટે એક દિવસ નક્કી આ દેહનું શું થવાનું ? ભસ્મીભૂત.

માણસને મોટામાં મોટો ભય મૃત્યુનો—મૃત્યુ તો જન્મ સાથે નિર્માણ થયેલું છે તે આપણે બાણીએ છીએ છતાં દેહની આસક્તિ ભય ઉત્પન્ન કરે છે. જે માણસ ભેદ જ્ઞાન સમજે—દેહ અને આત્મા ભિન્ન છે એમ અભ્યાસથી મનમાં ઠંસાવી દે તો તે જરૂર નિર્ભય થઈ જાય. બધા આર્ય ધર્મો કહે છે કે આત્મા અજર છે, અમર છે, તેને અગ્નિ બાળી શકતો નથી, શસ્ત્રો છેદી શકતા નથી, પાણી ભીંજવી શકતું નથી, પવન સુકવી શકતો નથી. આત્મા અચ્છેદ્ય, અદાહ્ય, અકૂલેદ્ય, તથા અશોષ્ય છે - નિઃસંદેહ, નિત્ય,

સર્વવ્યાપક, અચળ, સ્થિર અને સનાતન છે. દેહ રૂપી ઘર છોડી આમ ત્યારે જૂનું ઘર છોડી નવું શરીર ધારણ કરે છે.

માટે અભયનું તત્વ ધારણ કરી, આ દેહ ઉપર મોહ, મમતા, કે ભરોસો રાખ્યા વગર, તથા મૃત્યુના ભય ઉપર ભેદ જ્ઞાનના અભ્યાસથી જ્ય મેળવીને, સંસારની ફરજ બંધવતાં, જળ કમળવત્ રહી આ મનુષ્ય દેહને એવો સુંદર ઉપયોગ કરીએ કે જેથી ઓછામાં ઓછા ભવમાં અશરીરી થવાય : દેહના બંધનમાંથી કાયમી મુક્તિ : પરમસુખ : સિદ્ધ દશા.

*

*

*

ગુરુ - સુગુરુ - સદ્ગુરુ

એક અનુભવી વૃદ્ધ જૈનભાઈએ ‘અધારામાંથી અજવાળામાં’ નામના પુસ્તકો લખ્યા છે તે ઘણાના વાંચવામાં આવ્યા હશે. એક ખીચુ સુંદર પુસ્તક ‘સદ્ગુરુ મહિમા’ છે જેમાં સદ્ગુરુ કોને કહેવાય તથા સદ્ગુરુ ભક્તિ, વિનય, અર્પણતા કેવા હોવા જોઈએ તેનું અનુપમ દર્શન છે. “ગુરુ કૃપા એ મોક્ષનું મૂળ છે.”

આવા સદ્ગુરુ કયાં મળે ? સદ્ગુરુની જીવને તેની તીવ્ર ભાવના હોય તો યથા કાળે સદ્ગુરુ મળી રહે છે એમ અનુભવીઓ કહે છે, અને શિષ્ય જો શરણાગત ભાવે સમર્પણ કરે તો સંસારસાગર પાર ઉતરી જાય છે.

સદ્ગુરુની શોધ મુમુક્ષુઓ પ્રાચીન સમયમાં કરતા, અર્વાચીન સમયમાં પણ કરે છે, કરતા જ હશે, પરંતુ અખા-ભાઈને થયેલો અનુભવ સર્વાવિદિત છે :

‘ગુરુ થઈ બેઠો હોંશો કરી, કંઠે પહાણ શકે કેમ તરી ?’

અને, જો ગુરુ પોતે જ ન તરી શકે તેવા હોય તો પછી તો ‘બેઠે પથર નાવ’ જેવી દશા થાય જ્યાં ગુરુ લોભી શિષ્ય લાલચુ હોય. કહેવાતા સાધુ અજ્ઞાન ભક્તજનોને જ્યોતિષ, દોરા, ધાગા, મંતર-જંતર, યજ્ઞ, વગેરેમાં અંધશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી પોતાનું મહત્ત્વ ટકાવી રાખતા જણાય છે !!

આ જમાનાને અવસર્પીણી કાળ - કેળિયુગ કહેવાય છે તેથી જ્યાં જ્યાં ગુરુ-મોટા સંત-સજ્જન હોય ત્યાં ત્યાં જરા જરા નિરીક્ષણ કરવા જેવું ખરૂં. વ્રત, મહાવ્રત - નીતિ નિયમનું કેટલું પાલન થાય છે તેનો જરૂર ખ્યાલ આવે. પરિગ્રહ વ્રતનો ભંગ ડગલે પગલે દેખાય છે? જ્ઞાનમય ક્રિયા ક્યાં ક્યાં દેખાય છે? એક બાબુ ધર્મના અનુષ્ઠાનો-મહોત્સવો જણાય છે અને વરસો વરસ નવા વિક્રમો સ્થપાતા જાય છે, ત્યારે ખીજી બાબુ અંધારી ધખ જણાય છે. સમાચાર પત્રો લગભગ દરરોજ લખે છે કે રાષ્ટ્રના લોકશાહીના દરેક ક્ષેત્રમાં ગરીબી, ખેડારી, લાંચરૂશ્વત, ઘરચોરી, ભ્રષ્ટાચાર, લૂંટ, ખૂન, વગેરે વગેરે વધતાં જ જાય છે જેના આંકડા વાંચતાં કંપારી ધૂટે છે. દેખાતા ધરમની પાછળ દંભ, પાખંડ, લાલસા, આડંબર ડોકીયા કરતાં દેખાય છે. જૈન સાધુથી ધન, મકાન, ફેશન, લાઇટ, વગેરે રખાય ખરૂં?

સમાજને તથા ગુરુઓને ખાસ વિચાર કરવાનો સમય ઘણો જ પાકી ગયો છે.

*

*

*

‘જ્ઞાનની પૂજા’— જ્ઞાન પંચમી

સતી માણેકદેવી ચરિત્રમાં ‘જિજ્ઞાસા’ (કર વિચાર તો પામ) નામનો એક નાનો લેખ છે:

“જિજ્ઞાસા એ જ્ઞાનનું પગવિયું છે. જ્ઞાન ફક્ત વાસકેપથી પૂજવા માટે અગર જ્ઞાન પૂજા બોલવા પુરતું નથી પરંતુ જ્ઞાન-સાધનાપૂર્વક - પુરુષાર્થપૂર્વક - મેળવવા માટે છે અને ત્યારે જ જ્ઞાન રૂપી દીપક અજ્ઞાન રૂપી અંધકારને દૂર કરે છે અને તે જ્ઞાનને વંદન છે.”

વિક્રમ સં. ૨૦૩૬ ની સાલમાં પણ આપણે ખરેખર જ્ઞાન પૂજા કરીએ છીએ ખરા? ‘જ્ઞાનની પૂજા’ ફક્ત પોપટની માફક એક જડ ક્રિયા તરીકે બોલી જવામાં આવે છે અને પછી પુસ્તક કે પોથી ઉપર ધન - રૂપીયાની નોટો કે રોકડ નાણું મૂકી, તેના ઉપર વાસકેપ નાખવામાં આવે છે અને જ્ઞાન પૂજન પૂર્ણ થયું મનાય છે. વરસો

વરમ આ વિધિ ચાલે છે. કેટલાક લોકો દરરોજ ઉપર પ્રમાણે જ્ઞાન (ધન) પૂજન કરી મુનિશ્રી પાસે વાસશ્લેષ નખાવે છે અને મુનિશ્રી પણ મંત્ર લાણી દરરોજ નાખે છે - હેતુ બન્ને જણ બંણે છે.

કારતક સુદ ૫ - જ્ઞાન પાંચમીને દિવસે પણ ઉપર પ્રમાણે વિધિ પ્રચલિત છે. છોડ બાંધવા, જ્ઞાન અને જ્ઞાનના ઉપકરણોનું પ્રદર્શન કરવું, શોભા માટે રમકડાં વગેરે મૂકવા અને ઉપર પ્રમાણે જ્ઞાનપૂજા કરવી. તે માટે તો આ પાંચમ લાભ પાંચમ કહેવાય છે ને ?!

જ્ઞાન પૂજનના નાણાંનો ઉપયોગ પણ જાતજાતનો થતો જોવામાં આવે છે. જિજ્ઞાસુ હોય તે જોશે, જાણુશે, વિચારશે !

* * *

સ્ત્રીઓએ વિચારવા જેવું ખરું ?

વીસમી સદી પુરી થવા આવી છે. જ્ઞાન વિજ્ઞાન આગળ વધે છે. કળીયુગ આગળ વધે છે. સાથે સાથે ગુંડાગીરી, ચોરી, લૂંટ, ખૂન આગળ વધે છે. કપરો કાળ દેખાય છે.

સ્ત્રી પુરુષ સમોવડી છે. એ કોઈની ગુલામ નથી. પરંતુ શોભા રૂપ મનાતા કાન નાકના વિંધમાં પરોવાતા કિમતી શણગાર તથા હાથે પગે પહેરાતા કિમતી આભુષણો એ ગુલામીના ચિહ્નો ગણાય ખરા ? હવે તસ્કરો કાન તોડીને. ગળામાંથી ખેંચીને ઘરેણા તડકાવે છે તે ભયથી ઓછા થાય ? ખરા અથવા નકરી બનાવટી પહેરીને સંતોષ માનવાનો ! અનુકરણ રૂગાવી દઈ ઊંઠા વિચારપૂર્વક સાદાઈથી શોભા વધે તેવું જાત જાતના મહિલા મંડળો વિચારશે ખરા ?

* * *

શ્રીટીશ રમત - કિકેટ

આપણા સ્વતંત્ર ભારતમાં હજુ પણ આ રમતની ખેલખાલા છે અને આપણા કરોડો ભારતીય રમત વીરો (!)-સ્ત્રી, પુરુષો, બાળકો-ધંધાદારી કિકેટની રમત પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે જોઈને અથવા સાંભળીને ઉલ્લાસ, આનંદ રોમાંચ અનુભવે છે ! અરે, શરતો લગાડે છે

અને લાખખો રૂપીયાની હાર-ભૂત કરે છે. છાશવારે પરદેશી ટીચો ટેસ્ટ મેચો રમવા આવે છે ત્યારે દેશમાં કેટલી અવ્યવસ્થા થાય છે તેના અભિપ્રાયે સમાચાર પત્રોમાં આવ્યા જ કરે છે તે આપ સવે વાંચતા જ હશે.

આપણે સૌએ જોયું છે કે શહેરમાં પોળોના ખાંચે ખાંચે, ગલીયે ગલીયે, સાંકઠી શેરીઓમાં, અરે, સરિયામ રસ્તા ઉપર પણ નાના મોટા બાળકો (!) બોલ-બેટ રમે છે. ગટરોના ઢાંકણા કાઢી સ્ટમ્પૂસ ગોઠવે છે અને બેતાજ બાદશાહની માફક, જેટલું બળ હોય તેટલા બળથી ફક્ત ફટકાજ લગાવે છે. તે વખતે જે ધાંધલ, ધમાલ, ઘોંઘાટ, થાય છે તે તો અનુભવનાર જ જાણે. કાયદો, વ્યવસ્થા તથા ન્યાયમાં આનું પ્રતિબિંબ પડતું આપણને સર્વને જણાય જ છે.

વાંચકો જરા નિરીક્ષણ કરશે તો ઘણું જ્ઞાન તથા ગમ્મત મળશે !

આપણા એમેટર ભારતીય ખેલાડીઓ ન્યારે ન્યારે આ અંગ્રેજોની રમત રમે છે ત્યારે ત્યારે તન, મન, આત્માના કયા કયા ગુણો કેળવાતાં તથા વિકાસ પામતાં આપને જણાય છે ? ક્રીકેટનો મુખ્ય ગુણ ખેલદીલીનો એક અંશ પણ દેખાય છે ? મોટે ભાગે તો સીસ્તહીનતા જણાય છે અને રાહદારીનો જરા પણ ખ્યાલ રાખવામાં આવતો નથી. બધા લોકો આ નફટાઈ અને બોલ વાગનારને થતું નુકસાન જુએ છે છતાં આંખ આડા કાન કરે જ છે ને ! અને બિચારા માબાપ ! જેમને પોતાનાં બાળકોનું ધ્યાન રાખવા જેવા સમય કે ચિંતા નથી તેમની સ્થિતિ ખરેખર દયાજનક છે !

આ રમતથી આ દેશના યૌવન ધનના તથા સમય, શક્તિ અને સાધનના બગાડ સિવાય કોઈ પણ મોટો ફાયદો દેખાય છે ખરો ? દેશી જનો આ બાબત ગંભીર વિચારણા કરશે ખરા ? કેમકે રાજકારણીઓને તો ‘ચલતા હે મો ચલને દો’ની નીતિમાં રસ હોય છે. આ રમતમાં માનસિક ગુલામી દેખાય છે ખરી ? બીન ખર્ચાળ તથા સમય, શક્તિ, સાધનનો દુરૂપયોગ ન થાય તેવી તથા પબ્લીક-જનતાને

શારીરિક ત્રાસ તુકસાન ન થાય તેવી સ્વદેશી રમતનો વિચાર કરવા જેવો લાગે છે જ.

* * *

પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ

અમદાવાદ જેવા શહેરમાં ઉપાશ્રયોના વહીવટદારો તથા ટ્રસ્ટી શ્રાવક ભાઈઓએ આ બાબતનો ખાસ તાત્કાલિક પ્રબંધ કરવા જેવો છે: માતૃ, ગંદુ તથા કાપતું પાણી, વગેરે પરઠવવા માટે ઘણા ઉપાશ્રયોમાં ખાસ કરીને સાધુજના ઉપાશ્રયોમાં ગોઠવણ થયેલી જણાય છે પરંતુ હજુ પણ સાધવીજીઓ નરી જડતાથી પોળોમાં, ઉપાશ્રય આગળ, પોળના ખુણે ખુણે અથવા ખુલ્લી સડક ઉપર માતૃની કુંડીઓ તથા ગંદા પાણીની ડોલો તથા કથરોટો રોજ પરઠવે છે જે આરોગ્ય વિરુદ્ધ તથા ત્રાસદાયક (ન્યુસન્સ) છે, એટલું જ નહિ પણ શાસનનું અહિત કરે છે કેમકે પરધર્મીઓ તથા જૈન ધર્મીઓ પણ આ ગંદી પ્રથાને તિરસ્કારે છે અને ધર્મની નિંદા તથા ઘણા કરે છે. વધુ લખવા જેવું છે ખરું : આપ જ વિચારો.

* * *

જૈન ધર્મના ત્રણ તત્ત્વ

(૧) સુદેવ : તું વર્ણુન નમોત્યુષું સૂત્રમાં છે. અઠાર દોષ રહિત વીતરાગ પ્રભુના ગુણો સુંદર રીતે દર્શાવ્યા છે. પ્રસંગોપાત ન્યારે ન્યારે સૌધર્મ-ઈંદ્ર લગવાનની સ્તુતિ કરે છે ત્યારે આ પાઠ યોલે છે તેથી તે સૂત્રનું બીજું નામ શક (ઈંદ્ર) સ્તવ (સ્તુતિ) કહેવાય છે. ઈંદ્ર આ સૂત્ર નમો જીણાણું જિઅ-લયાણું સુધી (ગાથા ૯) યોલે છે.

(૨) સુચુરુ : તું વર્ણુન પંચિદ્વિય સૂત્ર-ચુરુ રથાપના સૂત્રમાં છે. તેમાં આરંભ પરિચહ રહિત ચુરુ મહારાજ કેવા હોવા બેઈએ તેમના ૩૬ ગુણોનું વર્ણુન છે,

(૩) સુધર્મ : અહિંસા પરમો ધર્મ : દયા, કરૂણા અનુકંપા.

* * *

સુગુરુ દાદાસાહેબ શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરીશ્વરજી કૃત

શ્રી ગૌતમસ્વામિનો લઘુ રાસ

(અર્થ કર્તા : શ્રી સાગરચંદ્રસૂરીશ્વરજી)

(ગાથા છંદ)

સિરિ વસુભૂઈ પુત્તો, માયા પુહવીય-કુચ્છિ-સંભુઓ,
ગણુધાર ઈદભૂઈ, ગાયમ ગુત્તો સુહં દિસઓ. ૧

(ચોપાઈ છંદ)

ચયણ-વિહાણે, થયો પ્રભાત, ગૌતમ સમરં જગ-વિખ્યાત,
ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ જસુ મહિમા ઘણી, પય સેવે ધરણીના ઘણી. ૨

ગૌતમ સ્વામિ લઙ્ગિધ-નિધાન, ગૌતમ સ્વામિ નવે નિધાન,
સુર-ગૌ-તર-મણિ ગૌતમ નામ, જેવો નામ તેવો પરિણામ. ૩

ગુઁવર ગામ જન્મનો ડામ, ગૌતમ તણા કરે ગુણ-ધામ,
સહુઅ લોય બાલાપણુ લગે ભદ્ર ચદ્ર બહુલા ઓલગે. ૪

ગૌતમ ગિરુઓ ગુણ-ભંડાર, કગા બહોતેર પારચો પાર,
ચઉદ્દહ વિદ્યા જેણે અભ્યસી, જગત-જ્યોત જિસી મન વસી. ૫

વીર જિન ચઉદ્દહ સહસ શીબ, તે માંહિ પહિલો સુજગીશ,
તસુ પય વંદુ નામું શીશ, આશ ક્રુણે મનની નિશદીશ. ૬

ગીતારથ પદવીના ધણી, સૂરીશ્વર જસુ મહિમા ઘણી,
ગૌતમ-મંત્ર સદા સમરંત, તતખિણુ વિદ્યા સહુ કુરંત. ૭

તતુ પ્રણુમું, વચને સંથવુ, એક ચિત્ત ચિત્તે ચિંતવું,
શ્રી ગૌતમ ગણુધરતું નામ, મહિમા મોટો ગુણ-મણિ-ધામ. ૮

ઉઠંતા બેઠંતા સહી, પંથ ચાલંતા હિયડે ગ્રહી,
ગૌતમ ગૌતમ કહેતાં મુખે, સહુચે કાર્ય તે સીઝે સુખે. ૯

ગૌતમ નામે આરત ટુણે, ગૌતમ નામે વંછિત ક્રુણે,
ગૌતમ નામે નાવે રોગ, ગૌતમ નામે પાવે ભોગ. ૧૦

ગૌતમ નામે નાસે વ્યાધ,	ગૌતમ નામે પરમ-સમાધ,	
ગૌતમ નામે દૂર્જન દૂર,	ગૌતમ નામે હરખ ભરપૂર.	૧૧
ગૌતમ નામે હય ગય વાર,	ગૌતમ નામે સુલખખણુ નાર,	
ગૌતમ નામે સુગુણુ સુપુત્ર,	ગૌતમ નામે સહુયે મિત્ર.	૧૨
ગૌતમ નામે ઝોચ્છવ હોય,	ગૌતમ નાસે ન પરાભવ કોય,	
ગૌતમ નામે મંગલ તૂર,	ગૌતમ નામે કૂર - કપૂર.	૧૩
ગૌતમ નામે જય સંઘામ,	ગૌતમ નામે તૂઠે સ્વામ,	
ગૌતમ નામે વિનય વિવેક,	ગૌતમ નામે લાલ અનેક.	૧૪
ગૌતમ નામે ન છીપે પાપ,	ગૌતમ નામે ટળે સંતાપ,	
ગૌતમ નામે ખપે સવિ કર્મ,	ગૌતમ નામે હોય શિવ-શર્મ.	૧૫
ઘણું ઘણું હવે કહિયે કિશ્યું ?	થોડે તુમે બાણુબે ઇશ્યું,	
ગૌતમ સમરંતાં બગિયે,	જે લહિયે તે તે માગિયે.	૧૬

(કળશ - શાહૂંલવિકીડિત છંદ)

ઇત્યં ગૌતમ-સંસ્તુતિઃ સુવિહિતા, ચંદ્રેણ પાર્શ્વાદિના,
 ભક્તિ - સ્ત્રીત - મુદા - લયેન ગણુભૂત - પાદાંબુરુટ - ચંચુના,
 યે તસ્યાઃ સ્મરણું પ્રભાત-સમયે, કુર્વાન્તિ ચંગાત્મકાઃ,
 તે નિત્યં મનસઃ સમીહિત-ઈલાં, સઘો લલન્તેતરામ. ૧૭

* * *

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના લઘુ રાસના અર્થ

શ્રી વસુભૂતિના પુત્ર, તથા શ્રી પૃથ્વી નામની માતાની કૂખથી જન્મેલા, ગૌતમ નામના ગોત્રવાળા તથા ગણુધર-પદવી ને ધારણુ કરનારા શ્રી ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમસ્વામિ અમને સુખ આપો. ૧

રાત્રી વ્યતીત થઈ, પ્રભાત થયું, તે જ સમયે જગતમાં વિખ્યાત એવા શ્રી ગૌતમ ગુરુનું નામ હું સ્મરણુ કરું છું. તેમના નામ સ્મરણુથી સ્મરણુ કરનાર આત્માની ઋદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે, અને તે આત્માને મહિમા એટલે યશ, આખરૂં, કીર્તિ ઘણા વધે છે. રાજા મહારાજાઓ પણ ગૌતમ ગુરુના ચરણુની સેવા કરે છે. ૨

શ્રી ગૌતમ સ્વામિ ૨૮ અથવા અનેક લખિધઓના ભંડાર છે. શ્રી ગૌતમ સ્વામિના નામ સ્મરણથી જીવ નવે (૯) નિધાન પામે છે, કારણ કે મનોવાંછિત પદાર્થ પૂર્ણ કરનાર દિવ્ય-ગૌ (એટલે કામધેતુ) નો પ્રથમ અક્ષર ગૌ, મનોવાંછિત ક્ષણની સિદ્ધિ કરનાર દિવ્ય-તરૂ (એટલે કલ્પતરૂ, કલ્પવૃક્ષ) ના પ્રથમ અક્ષર ત, 'અને મનોવાંછિત કાર્યની સિદ્ધિ કરનાર દિવ્ય-મણિ (એટલે ચિંતા દૂર કરનાર રતન-ચિંતામણિ) નો પહેલો અક્ષર મ-એ ત્રણે અક્ષરો એકઠા થઈ બધે "ગૌતમ" નામ બન્યું હોય તેમ લાગે છે અને તેથી શ્રી ગૌતમસ્વામિ પોતાના નામના ગુણ પ્રમાણે મનોવાંછિત ક્ષણ આપે જ એમાં શું આશ્ચર્ય છે? ૩

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના જન્મનું સ્થાન 'ગુલ્વર' નામનું ગામ છે. આબાલવૃદ્ધ સૌ લોકો નાના મોટા સર્વ મનુષ્યો તેમના ગુણના વખાણ કરે છે. વળી અનેક ભાટ ચારણો તેમની 'ઓલગે' એટલે સેવા કરે છે. ૪

ગૌતમ મોટા ગુણના ભંડાર, ખેડોતેર કળાના પારગામી, તથા ચૌદ વિદ્યાઓના અભ્યાસવાળા છે, તે ચૌદે વિદ્યાઓ બગતી જ્યોતિની માફક તેમના મનમાં વસેલી છે.

[ચૌદ વિદ્યા : ૬ અંગ + ૪ વેદ = ૧૦, (૧૧) મીમાંસા (૧૨) ન્યાયનો વિસ્તાર, (૧૩) પુરાણ અને (૧૪) ધર્મશાસ્ત્ર] અથવા [ચૌદ વિદ્યા : (૧) નલો-ગામિની (૨) પરકાય-પ્રવેશિની (૩) રૂપ-પરાવર્તિની (૪) સ્તંભિની (૫) મોહિની (૬) સુવર્ણ-સિદ્ધિ (૭) રજત-સિદ્ધિ (૮) અંધથોભિની (૯) શક-પરાજયિની (૧૦) રસ-સિદ્ધિ (૧૧) વશીકરણી (૧૨) ભૂતાદિ-દમની (૧૩) સર્વ સંપત્-કરી (૧૪) શિવપદ-પ્રાપિણી.] ૫

શ્રી મહાવીર પ્રભુના ૧૪૦૦૦ શિષ્યો હતા તે સર્વમાં પ્રથમ એટલે અગ્રેસર, સુજગીશ એટલે મનોવાંછિત પૂરનાર અથવા જગતમાં સ્વારી રીતે પૂજ્ય, એવા શ્રી ગૌતમ સ્વામિના ચરણમાં મસ્તક નમાવીને

હું વંદન કરું છું જેથી મારા મનની સર્વ આશાઓ સદા નિરંતર કૃપીભૂત થાય. ૬

ગીતાર્થ એટલે સૂત્ર અને અર્થના જાણકાર, 'સૂરીન્દર' પદવીના ધણી, જેમનો જગતમાં ઘણો મહિમા છે એવા શ્રી ગૌતમ સ્વામિને મંત્ર સ્મરણ કરનારને તત્કાળ સર્વ વિદ્યાઓ સ્કુરાયમાન થઈ પ્રાપ્ત થાય છે. ૭

આવા ગૌતમ સ્વામિને હું કાયા (શરીર)થી પ્રણામ કરું છું, વચનથી તેમની સ્તુતિ કરું છું, અને એકાગ્ર મનથી તેમનું ધ્યાન ધરું છું, કારણ કે તેમના નામ સ્મરણનો મહિમા ઓટો છે અને ગુણરૂપી મણિઓનો ભંડાર છે. ૮

આવા ચમત્કારી નામને ઉઠતાં, બેસતાં, તેમજ રસ્તે ચાલતાં, હૃદયમાં ધારણ કરતાં 'ગૌતમ' 'ગૌતમ' એ પ્રમાણે નામ મુખેથી બોલતાં, તેમના સેવકના બધાં કાર્યો સહેલાઈથી સિદ્ધ થાય છે. ૯

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના નામે સર્વ પ્રકારની પીડા ટળે છે, સર્વ પ્રકારના મનોવાંછિત ફળે છે, કોઈ પણ રોગ આવતો નથી, તથા સ્મરણ કરનાર જીવ સર્વ પ્રકારના ભોગ વિલાસ પામે છે. ૧૦

શ્રી ગૌતમસ્વામિનું નામ જપવાથી સર્વ પ્રકારની વ્યાધિઓ નાશ પામે છે, જીવ પરમ સમાધિ-શાંતિ પામે છે, દુર્જન દૂર ભાગી જાય છે, તથા જીવ ભરપૂર હર્ષ-સંપૂર્ણ આનંદ પામે છે. ૧૧

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના નામનું ધ્યાન કરવાથી હવે એટલે ઘોડાના તથા ગજ એટલે હાથીઓના 'વાર' એટલે સૈન્ય-સમૂહ મળે છે, સારા લક્ષણવાળી પત્ની મળે છે, સારા ગુણવાળા શ્રેષ્ઠ પુત્ર મળે છે, તથા બધા મિત્ર થાય છે. (કોઈ દુશ્મન થતો નથી). ૧૨

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના નામે ઓચ્છવની પ્રાપ્તિ થાય છે, કોઈ પણ પ્રકારના પરાભવ-દુઃખ, અપમાન, પરાજય-થાય નહીં, માંગલિક વાજિત્રો વાગવા લાગે છે, તથા દૂરકપૂર એટલે ઉત્તમ પ્રકારના ભોજન મળે છે. ૧૩

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના પવિત્ર નામ સ્મરણથી યુદ્ધમાં વિજય મળે છે, સ્વામી - શેઠ રાજ થાય છે, વિનય એટલે નમ્રતા તથા વિવેક એટલે હિત-અહિતનું જ્ઞાન આ બે ગુણો આવે છે, તથા અનેક પ્રકારના લાભની પ્રાપ્તિ થાય છે ૧૪

શ્રી ગૌતમ સ્વામિના નામ લેનાર પાસે પાપ છુપું રહે નહીં - પાપનો નાશ થાય છે, સર્વ પ્રકારના દુઃખો દૂર થાય છે, સર્વ પ્રકારના કર્મ ખપી જાય છે - નાશ પામે છે, તથા શિવ-શર્મા મોક્ષ-સુખ મળે છે. ૧૫

હવે ઘણું શું વર્ણન કરીએ? ટુંકમાં તમો નિશ્ચયથી એમ જાણી લો કે શ્રી ગૌતમ સ્વામિનું નામ સ્મરણ કરતાં જાગીએ એટલે સાવધાન થઈને યાદ કરીએ તો નામ સ્મરણના મહિમાથી જીવ જે ઈચ્છાઓ કરે તે તેને ફળે ૧૬

(કળાશ સંસ્કૃત ભાષામાં છે તેનો અર્થ :)

ભક્તિ એટલે અહુમાન પૂર્વક ઉત્પન્ન થયેલ, રહીત એટલે ઉજ્જવળ-પવિત્ર, મુદા એટલે હર્ષના, આલય એટલે સ્થાનરૂપ, અનેક ગણધરોના ચરણકમળોને સેવવામાં જમર સરખા, એવા શ્રી પાર્શ્વચંદ્રે આ પ્રકારે શ્રી ગૌતમ સ્વામિની મનોહર સ્તુતિ બનાવી છે તે મનોહર સ્તુતિનું જે ચંગાત્મકા-સુંદર આત્માઓ પ્રભાત સમયે સ્મરણ કરે છે તે હંમેશાં મનોવાંછિત ફળ તરત જ મેળવે છે. ૧૭

રાસ - અર્થ સંપૂર્ણ

*

*

*

પ્રથમ રસ નિમગ્નઃ; દષ્ટિ યુગ્મં પ્રસન્નઃ,
વદન-કમલમંકઃ કામિની સંગ શૂન્યઃ
કરયુગમપિયત્તે શસ્ત્ર સંબંધ વન્ધ્યઃ,
તદસિ જગતિ લોકે, વીતરાગસ્ત્વમેવ.

(જેઓ શાંતરસમાં તલ્લીન છે, જેમની બે આંખો પ્રસન્નતાભરી છે, જેમનું મુખ કમળ સમાન છે, જેમનો ખોળો સ્ત્રી સંગ રહિત છે, જેમના બન્ને હાથ કોઈ પણ જાતના શસ્ત્ર હથિયાર રહિત છે એવા એક જ સુદેવ વીતરાગ પરમાત્મા જ છે.

*

*

*

મુનિ શ્રી ઉદયવંત કૃત

શ્રી ગૌતમસ્વામિના મોટા રાસના અર્થ

(પહેલી ઢાળ)

(પહેલી ઢાળમાં ગૌતમસ્વામિના માતા પિતા, ગામ તથા તેમના સ્વરૂપનું વર્ણન છે.)

જેમના ચરણ કમળમાં શ્રી લક્ષ્મીદેવી વાસ કરે છે તેવા જિનેશ્વર શ્રી મહાવીરસ્વામિના કમળ જેવા પગમાં પ્રણામ કરીને કવિશ્રી, સાદા નામનું વૃક્ષ જેમ શ્રેષ્ઠ ગણાય છે તેવા મુનિ શ્રેષ્ઠ સદ્ગુરુ શ્રી ગૌતમસ્વામિના રાસમાં કહે છે : હે ભવ્ય લોકો ! મન, તન અને વચન એકાગ્ર કરીને આ રાસ તમે સાંભળો જેથી તમારા દેહરૂપી ઘરમાં મધમધાયમાન ગુણોના ભંડારનો નિવાસ થાય. ૧

આ પૃથ્વીના પટ ઉપર સુશોભિત જંબુદ્વિપમાં શ્રી ભરતક્ષેત્ર આવેલ છે તેમાં મગધદેશમાં દુશ્મનના લશ્કરના બળનું ખડન કરનાર શ્રેણિકે મહારાજા રાજ્ય કરતા હતા. તે મગધ દેશમાં ધનધાન્યથી ભરપૂર 'ગુઞ્વર' નામનું ગામ હતું જ્યાં લોકો ગુણવાન હતા. તે ગુઞ્વર ગામમાં વસુભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ રહેતા હતા. તેમને પૃથ્વી નામની પત્ની હતી. ૨

તેમનો (વસુભૂતિ પિતા તથા પૃથ્વી માતાનો) જગત મંડળમાં પ્રસિદ્ધ એવો ઈન્દ્રભૂતિ નામે પુત્ર હતો. તે ઈન્દ્રભૂતિ વિવિધ પ્રકારની ચૌદ વિધાના પારગામી હતા. તેમનું રૂપ જોઈને સ્ત્રીઓ આકર્ષાતી હતી. તેમનામાં વિનય, વિવેક, સારા વિચાર વગેરે મનોહર ગુણો સમુદ્ધ હતા. તેમનું સુંદર-પ્રમાણવાળું શરીર સાત હાથની ઊંચાઈવાળું હતું, અને રૂપમાં તે રંભા-પતિ ઈંદ્ર જેવા હતા. ૩

ઈન્દ્રભૂતિની આંખો, મુખ, હાથ તથા પગ જાણે પાણીમાં કમળ પડ્યા હોય તેવા કોમળ હતા, અને તેમનું ઝળહળતું તેજ તો જાણે તારા, ચંદ્ર અને સૂર્યને આકાશમાં ભગાડી મૂકે તેવું હતું. લોકો

ચાહી ખાઈને (ઇર્ષાથી) કહેતા હતા કે આ ઈન્દ્રભૂતિએ તો અનંગ (અંગ રહિત) એવા કામદેવને પણ પોતાના રૂપથી નિરાધાર કરી દીધો હતો અને ધૈર્ય ગુણમાં તો તે મેરૂ સમાન હતા અને ગંભીરતામાં આગર સમાન હતા. ૪

તેમનું અનુપમ રૂપ જોઈને કેટલાક લોકો કહેતા હતા કે કળિયુગના ભયથી બધા સદ્ગુણો એક ઈન્દ્રભૂતિમાં આવીને વસ્યા છે, અથવા નક્કી પૂર્વભવમાં તેમણે જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરી હશે જેથી સ્વરૂપવાન રંભા, પદ્મા, ગૌરી, ગંગા, તથા કામદેવની પત્ની રતિ એમ વિચારે છે કે અમે વિધિથી (બ્રહ્મા, નસીબના દેવથી) છેતરાયાં છીએ (કેમકે વિધિએ ગૌતમસ્વામિને અમારાથી ચઢિયાતું રૂપ આપી દીધું.) ૫

આવા ઈન્દ્રભૂતિની આગળ બુધ, ગુરૂ કે કવિ પણ ટકી શકે નહિ. તેઓશ્રી પાંચસો ગુણવાન શિષ્યોના પરિવારથી વિંટળાયેલા ચાલતા હતા. મિથ્યાત્વની બુદ્ધિથી મોહિત એવા શ્રી ઈન્દ્રભૂતિ, હંમેશાં યજ્ઞ કર્મ કરતા. આવા છળ છતાં, આગળ તેમને વિશુદ્ધ એવું કેવળજ્ઞાન તથા કેવળદર્શન થશે. ૬

(વસ્તુ છંદ)

જંબુદ્વિપમાં ભરતક્ષેત્રમાં પૃથ્વી તળ ઉપર આભૂષણ સમાન મગધદેશ છે જ્યાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરે છે ત્યાં સુંદર ‘ ગુલ્વર ’ નામે ગામ છે. ત્યાં સુંદર વસુભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ વસે છે. તેની પત્ની પૃથ્વી છે તેમને સકળ ગુણના સમુહ તથા સૌંદર્યના નિધાન રૂપ પુત્ર છે. તે પુત્ર વિદ્યાએ કરી મનોહર છે અને “ ગૌતમ ” નામે ઘણા જ બાણીતા છે.

(બીજા ઢાળ)

૭

(આ બીજા ઢાળમાં અરિહંત પરમાત્માના ૧૨ ગુણ— ૮ પ્રાતિહાર્ય તથા ૪ અતિશયનું, તથા તીર્થંકરની અદ્ભુત આંત્રીસ ગુણવાળી વાણીનું વર્ણન છે.)

આ અવસર્પીણી કાળના છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર-સ્વામિ, કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી, ચતુર્વિંધ સંઘ પ્રતિષ્ઠિત કરી, પાવાપુરી પધાર્યા. વીર પ્રભુની સેવામાં ચાર નિકાયના (૧. ભુવનપતિ, ૨. વ્યંતર, ૩. જ્યોતિષ, ૪. વૈમાનિક) દેવ દેવેન્દ્રો હાજર રહેતા હતા. ૮

પાવાપુરીમાં દેવોએ સમવસરણુ રચ્યું જેની લબ્યતા જોઈ મિથ્યાદષ્ટિવાળા લોકો ખેદ પામતા. ત્રણ ભુવનના ગુરુ શ્રી વીર પ્રભુ સમવસરણુમાં દેવોએ વિકુર્વેલ સિંહાસન ઉપર બીરાજ્યા તેજ ક્ષણે મોહરાજા જાણે દિશાઓના છેડે ભાગી ગયા. ૯

ચાર કપાય-ક્રોધ, માન, માયા, (લોભ), તથા આઠ મહ (જાતિમહ, કુળમહ, બળમહ, ઋદ્ધિમહ, તપમહ, વિદ્યામહ, રૂપમહ, લાભમહ) તો પ્રભુને જોતાં જ, જેમ દિવસે ચોર નાસી બચ તેમ, નાસી ગયા. દેવતાઓ આકાશમાં રહ્યા છતાં સમવસરણુ પાસે દેવદુઃકુળી વગાડતા હતા કેમકે ધર્મના મહારાજા વાજતે ગાજતે ત્યાં આવી પહોંચ્યા હતા. ૧૦

દેવોએ ત્યાં કૂલોની વૃષ્ટિ કરી. ચોસઠ ઈન્દ્રો પ્રભુ પાસે સેવા ચાચતા હતા. પ્રભુના મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર શોભતા હતા અને પ્રભુની બન્ને બાજુએ દેવો ચામર ઢાળતા હતા. આ પ્રમાણેનું જિનેશ્વરનું સ્વરૂપ જોઈ જગત મોહ પામતું હતું. ૧૧

પ્રભુની વાણી ઉપશમરસ-શાંતરસથી ભરપુર હતી જાણે મેઘ સમાન વરસતી ન હોય ! અને તે વાણી એક યોજન ભૂમિમાં સાંભળી શકાતી હતી. લોકો તે વાણીની પ્રશંસા કરતા હતા. જિનેશ્વર શ્રી વર્ધમાનસ્વામિને ત્યાં આવેલા જાણીને દેવો, મનુષ્યો, કિન્નરો તથા રાજાઓ ત્યાં સમવસરણુમાં આવવા લાગ્યા. ૧૨

પ્રકાશ પુંજથી ઝળહળતા દેવ દેવેન્દ્રોને આકાશમાં વિમાનમાં રણઝણાટ કરતાં આવતાં જોઈને, ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે અમારા યજ્ઞ ચાલે છે તેથી દેવતાઓ આવતા જણાય છે. ૧૩

પરંતુ તે દેવદેવેન્દ્રો તો છૂટેલા તીરંગી માફક, આનંદભેર, શ્રી વીર પ્રભુના સમવસરણુમાં પહોંચી ગયા. તે વખતે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ અભિમાનપૂર્વક બોલવા લાગ્યા અને તે વખતે તેમનું શરીર કોધથી કંપવા લાગ્યું. ૧૪

‘અરાની લોકો જાણતાં ન હોવાથી ગમે તેમ પ્રભુના વખાણુ કરે પરંતુ બુદ્ધિશાળી દેવતાઓ આમ કેવી રીતે ભરમાઈ ગયા, ભોળવાઈ ગયા ? મારાથી વિશેષ જાણુકાર કોણુ હોઈ શકે ? મને મેઝુ પર્વત સિવાય બીજી કઈ ઉપમા આપી શકાય ? ૧૫

(વસ્તુ છંદ)

કેવળજ્ઞાન પામીને, સંસારના લોકોને તારવા માટે, દેવોથી પૂજ્યતા પરવરેલા શ્રી વીર પ્રભુ પાવાપુરી (અ-પાપાનગરી) પધાર્યાં ત્યાં દેવોએ પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવું સમવસરણુ રચ્યું. શ્રી જિનેન્દ્ર પ્રભુ, જગતમાં સૂર્ય સમાન જ્ઞાનપ્રકાશ ફેલાવવા માટે, દેવોએ રચેલા સિંહાસન પર બેસી, ઉપદેશ આપવા લાગ્યા ત્યારે મનોહર જ્યજ્ઞકાર સંભળાવા લાગ્યા. ૧૬

(ત્રીજી ઠાળ)

(આ ત્રીજી ઠાળમાં શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ હુંકાર કરી પ્રભુ સાથે વાદવિવાદ કરવા જાય છે પરંતુ પોતાના શંસય દૂર થતાં શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ તેમના ભાઈ અગ્નિભૂતિ-વાયુભૂતિ તથા બીજા આઠ વિદ્વાન પ્રાણણો દીક્ષા લઈ શ્રી વીર પ્રભુના અગિયાર ગણુધર અને છે.)

હવે વિપ્ર ઇન્દ્રભૂતિ અભિમાન રૂપી હાથી પર સ્વાર થઈ, ‘ મારા જેવો વાદી-જ્ઞાની કોણુ છે ? ’ એવું મિથ્યા અભિમાન કરી, જ્યાં શ્રી વીર પ્રભુ હતા ત્યાં જવા ઉપડયા. ૧૭

શરૂઆતમાં જોતાં એક યોજન ભૂમિમાં સમવસરણુ જોયું અને દસે દિશાઓમાંથી દેવીઓ તથા દેવોનાં સમુહોને ત્યાં આવતાં જોયાં. ૧૮

સમવસરણુમાં નવા ઘાટનાં મણિમય તોરણુ, દંડ, ધન વગેરે શોભતાં હતાં. ત્યાં પર્ષદામાં વેર જેવ ભૂલી જઈ પ્રાણીસમૂહ

શ્રીરાજમાન હોતો. પ્રભુની સેવામાં આઠ પ્રાતિહાર્ય શોભતાં હતાં.
(૧. અશોકવૃક્ષ, ૨. સુરપુષ્પવૃષ્ટિ, ૩. દિવ્ય ધ્વનિ, ૪. ચામર,
૫. સિંહાસન, ૬ ભામુંડળ, ૭. દેવદુંડુભિ, ૮. છત્ર.) ૧૯

સમવસરણુમાં દેવો, મનુષ્યો, કિન્નરો, અસુરેન્દ્રો, ઈન્દ્રોઈન્દ્રાણીઓ,
રાજા મહારાજાઓ પ્રભુના ચરણ કમળ સેવતાં ઈન્દ્રભૂતિએ જોયા, ત્યારે
મનમાં ચમકી વિચારવા લાગ્યા. ૨૦

શ્રી વીર પ્રભુનું સૂર્યના હબરો કિરણ જેવું વિશાળ રૂપ જોઈને
ઈન્દ્રભૂતિને લાગ્યું કે અસંભવિત વસ્તુ સંભવિત લાગે તેવી આ
ખરેખર ઈન્દ્રબળ છે. ૨૧

એટલામાં ત્રણ જગતના ગુરુ શ્રી વીર પ્રભુએ ઈન્દ્રભૂતિને તેમના
નામ ગોત્રથી ઘોલાવ્યા (હે ઈન્દ્રભૂતિ ગૌતમ !) અને પ્રભુએ પોતાના
ગુણથી ઈન્દ્રભૂતિના સ્વપ્ના સંશયો વેદના પદોથી દૂર કર્યાં. ૨૨

ઈન્દ્રભૂતિએ પણ અભિમાન ત્યજી દઈ, (પોતાનો) જ્ઞાન-મદ દૂર
કરી, ભક્તિથી પ્રભુ પાસે મસ્તક નમાવ્યું અને પાંચસો શિષ્યો સાથે
સંયમ વ્રત અંગિકાર કર્યું. આમ શ્રી ગૌતમસ્વામિ શ્રી વીર પ્રભુના
પહેલા શિષ્ય (ગણધર) થયા. ૨૩

ઈન્દ્રભૂતિની દીક્ષાના સમાચાર સાંભળી ઈન્દ્રભૂતિના ભાઈ
અગ્નિભૂતિ (પોતાના પાંચસો શિષ્યો સાથે સમવસરણુમાં) ત્યાં
આવ્યા. શ્રી વીર પ્રભુએ અગ્નિભૂતિને પણ તેમના નામ-ગોત્ર પૂર્વક
ઘોલાવી તેમને પણ પ્રતિબોધ પમાડયા. ૨૪

આ પ્રમાણે શ્રી વીરપ્રભુએ અગિયાર ગણધર રત્નો સ્થાપન કર્યાં.
(૧. ઈન્દ્રભૂતિ. ૨. અગ્નિભૂતિ. ૩. વાયુભૂતિ. ૪. વ્યક્ત.
૫. સુધર્મસ્વામિ. ૬. મંડિત. ૭. મૌર્યપુત્ર. ૮. અકંપિત.
૯. અચળઆતા. ૧૦. અવિરલ. ૧૧. પ્રભાસ.) પછી ત્રિભુવન
ગુરુ શ્રી વીર પ્રભુએ સંયમના ખાર વ્રતનો ઉપદેશ કર્યો. ૨૫

શ્રી વીર પ્રભુ છઠ્ઠાના ઉપવાસે પારણું કરતાં કરતાં વિહાર કરવા
લાગ્યા અને ગૌતમસ્વામિ સકળ જગતમાં જય-જય-કાર થાય તેવો
સંયમ ખાળવા લાગ્યા. ૨૬

(વસ્તુ છંદ)

અભિમાનથી ભરેલા ઇન્દ્રભૂતિ, ક્રોધથી કંપતા કંપતા, તરત જ હુંકાર કરી સમવસરણુ પહોંચ્યા. તેમના મનમાં રહેલા બધા જ સંશયો શ્રી વીર પ્રભુએ તરત જ દૂર કર્યાં. ભવથી વિરક્ત શ્રી ગૌતમસ્વામીને બોધીબીજ-સમકિતની પ્રાપ્તિ થઈ, અને, ઉપદેશ પામી, દીક્ષા લઈ, ગણુધર પદ પ્રાપ્ત કર્યું. ૨૭

(ચોથી ઢાળ)

(આ ચોથી ઢાળમાં શ્રી ગૌતમસ્વામિ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર લગ્નિધથી ચઢયા—આદીધર પ્રભુના પુત્ર ભરત મહારાજને ભરવેલ આ ચોવીસીના તીર્થકરોના દર્શન કર્યાં, તથા પંદરસો તાપસોને લગ્નિધથી ખીરના પારણા કરાવ્યાં. ૧૫૦૦ તાપસોને કેવળજ્ઞાન પણ ઉપજ્યું.)

આજનું પ્રભાત સુવર્ણુ—સુંદર છે. આજે પંચેલીમાં—હથેળીમાં પુન્ય ભરવાનો દિવસ છે કેમકે અમૃત-વરસાવતી આંખોવાળા શ્રી ગૌતમસ્વામિના દર્શન થયા છે. ૨૮

ગણુધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે પૃથ્વી પર વિહાર કરવા લાગ્યા તથા ભવ્ય જનોને પ્રતિબોધ કરવા લાગ્યા. ૨૯

શ્રી વીર પ્રભુ સમવસરણુમાં ખીરાજતા ત્યારે કેઈને પણ જે કંઈ શંકા થતી તે તે મુનિ શ્રેષ્ઠ શ્રી ગૌતમસ્વામિ ભવ્યજનોના પરોપકાર માટે પ્રભુના પુછતા (અને ખુલાસા મેળવતા.) ૩૦

શ્રી ગૌતમસ્વામિ ન્યાં ન્યાં દીક્ષા આપતા ત્યાં ત્યાં તે દીક્ષિત મુનિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતું. પોતાને કેવળજ્ઞાન ન હોવા છતાં શ્રી ગૌતમસ્વામિ આ પ્રમાણે મુનિઓને કેવળજ્ઞાન પ્રદાન કરતા. (એ આશ્ચર્યજનક છે.) ૩૧

પોતાના ગુરુ શ્રી વીર પ્રભુ ઉપર ગુરુ ભક્તિથી દ્વિષ્ટરાગ રહેતો અને તે દ્વિષ્ટરાગના કારણે કેવળજ્ઞાન તેમને છળી રહેતું હતું—પ્રગટ થતું ન હતું. ૩૨

શ્રી ગૌતમસ્વામિએ સાંભળેલું કે પોતાની આત્મ લાખિધના પ્રભાવે જો અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઈ ચોવીસે તીર્થ'કરોની પ્રતિમાજીને વંદન કરે તો તે ચરમ શરીરી મુનિ કહેવાય. (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી છેલ્લા શરીરવાળા થાય એટલે તે ભવે મુક્તિ પામે.) ૩૩

આવી દેશના સાંભળીને ગણુધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ અષ્ટાપદ પર્વત પર જવા ઊપડયા. (આ પર્વત ઉપર ચઢવા ૧૫૦૦ તાપસો ત્યાં તપ-સાધના કરતા હતા તે) પંદરસો તાપસોએ મુનિ શ્રી ગૌતમસ્વામિને ત્યાં આવતા જોયા. ૩૪

તે તાપસો વિચારવા લાગ્યા કે અમોએ તપથી અમારાં શરીર સુકવી નાખી હલકાં બનાવ્યાં છે છતાં પણ અમો પર્વત ઉપર ચડવાની શક્તિ મેળવી શક્યા નથી, તો આ હાથી જેવી ગર્જના કરતો દંઠ કાયાવાળો કેવી રીતે ચઢી શકશે ? ૩૫

આ પ્રમાણે (પોતાના તપના મદથી) મોટા અભિમાનથી તાપસો મનમાં વિચારતા હતા એટલામાં તો મુનિ શ્રી ગૌતમસ્વામિ ઝડપથી (પોતાની લાખિધના પ્રભાવથી) બજે સૂર્યના કિરણોનું અવલંબન લઈ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ચઢી ગયા. ૩૬

(શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના પુત્ર) ચક્રવર્તી ભરત મહારાજને નિર્માણ કરાવેલ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરનું જિન મંદિર પરમાનંદપૂર્વક શ્રી ગૌતમસ્વામિએ જોયું. દડ, કળશ, ધબ્બ સહિતનું તે મંદિર સુવર્ણ અને રતનનું બનાવેલ હતું. ૩૭

(અત્યારે અદૃશ્ય) શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થના જિન દહેરાસરજીમાં ચારે દિશાએ ચોવીસે તીર્થ'કરોની પ્રતિમાઓ દરેક તીર્થ'કરના શરીરના માપ (તથા વર્ણ) પ્રમાણેની રતનની બનાવેલી હતી. (ચત્તારી-અકુ-દસ-દોય) (અષ્ટાપદ તીર્થના વર્ણન માટે જુઓ- 'સતી માણેકદેવી ચરિત્ર' નું પુસ્તક). ગણુધર શ્રી ગૌતમસ્વામિએ ત્યાં જઈને મનના ઉમંગ ઉલ્લાસ સહિત ત્યાં રહી ૨૪ જિનેશ્વરોને વંદન કર્યું. ૩૮

વજ્રસ્વામિનો જીવ ત્યાં તિર્યકજૂંલક દેવ તરીકે હતો તેને શ્રી ગૌતમસ્વામિએ પુંડરીક કંડરીક નામના અધ્યયન સંભળાવી પ્રતિબોધ પમાડ્યો. ૩૯

અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરથી પાછા તળેટીએ આવીને શ્રી ગૌતમસ્વામિએ બધા તાપસોને પ્રતિબોધ કર્યો અને ઐન્યના નાયકની જેમ તે ૧૫૦૦ તાપસોને સાથે લઈ ચાલવા લાગ્યા. ૪૦

શ્રી ગૌતમસ્વામિ ગોચરી જઈ એક પાત્રમાં ખીર, ખાંડ તથા ઘી વહોરી લાવ્યા અને તે પાત્રમાં પોતાનો અમૃત ઝરતો અંગુઠો રાખી તે બધા જ - પંદરસો - તાપસોને એક જ પાત્રમાંથી પારણું કરાવ્યાં. ૪૧

આ ખીરના પ્રભાવથી ૫૦૦ તાપસોમાં શુભ ભાવ ઉત્પન્ન થયો અને સારા સદ્ગુરુ શ્રી ગૌતમસ્વામિના સંયોગથી કવળ-એટલે કોળિયો લોજન કેવળ-જ્ઞાન રૂપે થયો. (૫૦૦ તાપસોને પારણું કરતાં જ કેવળજ્ઞાન થયું.) ૪૨

પછી શ્રી ગૌતમસ્વામિ તાપસો સાથે પ્રભુના સમવસરણુ તરફ આવતા હતા ત્યારે ૫૦૦ તાપસોને સમવસરણુના વ્રણુ ગઠ જોતાં જ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને ઉઘોત-પ્રકાશ થયો. ૪૩

સમવસરણુમાં પહોંચ્યા પછી શ્રી વીર પ્રભુની મેઘ સમાન ગાજતી અમૃતરૂપી વાણી સાંભળતાં જ બાકીના ૫૦૦ તાપસોને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ૪૪

(આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામિના ૧૫૦૦ તાપસ શિષ્યોને કેવળજ્ઞાન થયું પરંતુ શ્રી વીર પ્રભુ તરફના દષ્ટિ રાગને લીધે હજુ પણ તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નહીં.)

(વસ્તુ છંદ)

ઉપર પ્રમાણે અનુક્રમથી (૫૦૦-૫૦૦-૫૦૦) કેવળી ૧૫૦૦ તાપસ શિષ્યોના પરિવાર સાથે પાપોના નાશ કરનાર જિનનાથ શ્રી

વીર પ્રભુને શ્રી ગૌતમસ્વામિ વંદન કરવા પધાર્યા, તથા ત્રણ લોકના નાથ જગત ગુરુના વચન સાંભળી (પોતાને કેવળજ્ઞાન ન થવાથી) પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગ્યા. ત્યારે ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામિને કહ્યું : હે ગૌતમ ! તું ખેદ ન કર. છેવટે તો આપણે બંને એક સમાન સિદ્ધગતિ પામીશું.

૪૫

(પાંચમી ઢાળ)

(આ પાંચમી ઢાળમાં વીર પ્રભુ ગૌતમસ્વામિને દેવશર્માને પ્રતિયોધવા મોકલે છે અને પ્રભુ પોતે આસો વદ અમાસની આગલી રાત્રીએ નિર્વાણ પામે છે—પરમપદ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે—ગૌતમસ્વામિનો વિલાપ—અને—વિવેકથી સાચી સમજણ કે પ્રભુ તો વીતરાગ હતા—મારો દૃષ્ટિરાગ ખોટો છે—એમ વૈરાગ્યમય ચિત્ત થતાં જ આસો વદ અમાસની પાછલી રાત્રીએ એટલે કારતક સુદ પડવેના પ્રભાત સમયે શ્રી ગૌતમસ્વામિને કેવળજ્ઞાન થયું.)

પૂર્ણીમાના ચંદ્ર જેવા ઉદલાસવાળા શ્રી વીર જિનેન્દ્ર ભરતક્ષેત્રમાં ૭૨ વર્ષ રહ્યા થકાં વિચર્યા. દેવોએ રચેલા સુવર્ણ કમળ ઉપર પોતાના કમળ જેવા પગ મુકતાં મુકતાં શ્રી વીર પ્રભુ શ્રી ચતુર્વિંધ સંઘ સહિત વિહાર કરતા. આવા આંખને આનંદ આપનાર દેવોથી પૂજાતા શ્રી વીર પ્રભુ પાવાપુરી (પાપા-પુરી) પધાર્યા. ૪૬

(પોતાનો નિર્વાણ સમય નજીક જાણી, શ્રી ગૌતમસ્વામિને દૃષ્ટિરાગ દૂર કરવાના હેતુથી) શ્રી વીર પ્રભુએ શ્રી ગૌતમસ્વામિને પાસેના ગામમાં દેવશર્મા નામના બ્રાહ્મણને પ્રતિયોધ કરવા મોકલ્યા, અને તે દરમિયાન આપણા ત્રિશલા-નંદન શ્રી વીર પ્રભુ પરમ-પદ મોક્ષપદ નિર્વાણ પાગ્યા. દેવશર્માને પ્રતિયોધીને પાછા ફરતાં શ્રી ગૌતમસ્વામિએ પ્રભુના નિર્વાણ કલ્યાણકની ઉજવણી કરવા આવતાં દેવ-દેવન્દ્રોને જોઈને પ્રભુનું નિર્વાણ જાણી મુનિ શ્રી ગૌતમસ્વામિ મનમાં જુદા જુદા અવાજ થાય તેવો ખેદ કરવા લાગ્યા. ૪૭

“હે પ્રભુ, આપે કેવો સમય જોઈને મને આપનાથી દૂર મોકલી આપના નિર્વાણ સમયે મને ઠાળ્યો? આપ તો ત્રિભુવન નાથ આપનો નિર્વાણ સમય જાણવા છતાં મને પાસે રાખવાને બદલે દૂર મોકલી દીધો—આપે તો લોક વ્યવહાર પણ ન પાળ્યો! હે સ્વામી! તમે તો આ ઠીક કામ કર્યું!!! શું આપે એમ વિચાર્યું કે ગૌતમ મારી પાસે રહેશે તો મારી પાસે કેવળજ્ઞાન માગશે! અથવા, એમ વિચાર્યું કે નહિ મળે તો જાળકની પેઠે મારી પાછળ પડશે!” ૪૮

“હે વીર પ્રભુ : આ ભોળા ભકતને આપે ભોળાવીને શા માટે દૂર કર્યો? હે નાથ ! આપણા બન્નેનો અચળ પ્રેમ પણ આપે ન સાચવી જાણ્યો !” આમ વિલાપ કરતાં કરતાં વિચક્ષણ જ્ઞાની ગૌતમસ્વામિને સત્ય જડ્યું કે વીર પ્રભુ તો સાચા વીત-રાગ સ્નેહ રહિત હતા. તેઓશ્રી રાગનું લાલન-પાલન કરે જ નહિ. આ રીતે શ્રી ગૌતમસ્વામિએ પોતાનું મન રાગમાંથી વૈરાગ્ય તરફ વાળ્યું. ૪૯

કેવળજ્ઞાન તો ગૌતમસ્વામિ પાસે ઉલટ ભેર આવતું હતું પરંતુ દષ્ટિ-રાગને લીધે દૂર રહેતું હતું. હવે તે દષ્ટિ-રાગ દૂર થવાથી શ્રી ગૌતમસ્વામિને સહેજમાં જ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. ત્રણે ભુવનમાં તેમનો જ્યજ્યકાર થયો અને દેવોએ તેમનો કેવળજ્ઞાન મહોત્સવ ઉજવ્યો. કવિ શ્રી કહે છે કે હું ગણધર ગૌતમના વખાણ કરું છું જેથી ભવ્ય જનો પણ તે પ્રમાણે ભવ સાગર તરી જાય) ૫૦

(વસ્તુ છંદ)

શ્રી વીર પ્રભુના પ્રથમ ગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામિ ૫૦ વરસ ગૃહવાસમાં રહ્યા, ૩૦ વરસ સંયમથી વિભુષિત થયા અને ત્રિભુવનના નમસ્કાર પામતા કેવળજ્ઞાની તરીકે ૧૨ વરસ રહ્યા. આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામિ કુલ ૯૨ વરસ રાજગૃહી નગરીમાં રહ્યા અને ગુણથી મનોહર એવા શ્રી ગૌતમસ્વામિ શિવ-પુરમાં સ્થાન પામશે— મોક્ષપદ પામશે.

(છઠ્ઠી ઢાળ)

(આ છઠ્ઠી ઢાળ ગુજરાતી કાવ્ય સાહિત્યમાં એક સુંદર નમુનો છે અને મુનિ-કવિશ્રીએ ઘણી બધી લોકપ્રિય ઉપમાઓ આપી કેવલી શ્રી ગૌતમસ્વામિની અહલુત્ પ્રશંસા કરી છે અને આપણને શ્રી ગૌતમસ્વામિની ભક્તિ કરવાથી આજીવન લીલા લહેર થાય અને શાશ્વત સુખ મળે તેવો આશય વ્યક્ત કરી કાવ્ય સંપૂર્ણ કર્યું છે.)

જેમ આંખાના વૃક્ષ ઉપર કોયલ ટહુકા કરે, જેમ કૂલોના વનમાં સુગંધ મધમધે, જેમ ચંદન સુગંધનો ભંડાર છે. જેમ પવિત્ર ગંગા નદીનું પાણી મોઢાને લીધે ઉછળે છે, જેમ સુવર્ણનો મેડ પર્વત તેજથી ચમકારા મારે છે, તેમ સૌભાગ્યના ભંડાર શ્રી ગૌતમસ્વામિ શોભે છે. ૫૨

જેમ માનસ-સરોવરમાં રહેતા હંસ શોભે છે, જેમ ઉત્તમ દેવતાઓના મસ્તકો ઉપર સુવર્ણ-મુગટો શોભે છે, જેમ ખીલેલા બગીચામાં મોર શોભે છે, જેમ (રતનાકર) સમુદ્ર રત્નોથી અળકે છે, જેમ આકાશમાં તારાઓના સમુહ ચમકે છે, તેમ શ્રી ગૌતમસ્વામિ ગુણ રૂપી વનમાં શોભે છે ! ૫૩

જેમ પુનમના દિવસે ચંદ્ર શોભે છે, જેમ કલ્પવૃક્ષના મહિમાથી જગત મોહ પામે છે, જેમ પૂર્વ દિશામાં હજારો કિરણોવાળો સૂર્ય શોભે છે, જેમ સુંદર પર્વતોમાં ગર્જના કરતા સિંહ શોભે છે, રાજાઓના મહેલોમાં જેમ ગર્જના કરતા હાથી શોભે છે, તેમ જ્ઞાન-શાસન-શણુગાર શ્રી ગૌતમસ્વામિ શોભે છે. ૫૪

જેમ ઉત્તમ કલ્પવૃક્ષની ઢાળીઓ શોભે છે, જેમ સંસ્કારી લોકોના મુખમાં મધુર ભાષા શોભે છે, જેમ કેતકી ફૂલનું વન સુગંધીથી મધમધે છે, જેમ રાજાઓ બાહુબળથી ચમકે છે, જેમ જ્ઞાન-મંદિરમાં ઘંટના રણુકાર મધુર લાગે છે, તેમ શ્રી ગૌતમસ્વામિ લખ્ધિઓથી શોભાયમાન છે. ૫૫

શ્રી ગૌતમસ્વામિની ભકિત કરવાથી બાણે ચિંતામણી (રત્ન) તથા ઇચ્છિત વસ્તુ આપનાર કલ્પવૃક્ષ હાથ લાગ્યા છે, બાણે કામ-કુંભ (ઇચ્છા પૂરી પાડનાર અક્ષયપાત્ર) આપણને વશ થયો છે, અને બાણે કામ-વેનુ (ઇચ્છા પૂરી કરનાર ગાય) આપણા મનની ઇચ્છાઓ પૂરી કરે છે, તથા આઠ મોટી સિદ્ધિઓ ધમ-ધમ કરતી આવે છે તેમ લાગે છે. ૫૬

(પ્રણવ અક્ષર એટલે ઐ. માયા બીજ એટલે હ્રી. શ્રીમતી માંથી પહેલો અક્ષર શ્રી.)

પહેલો પ્રણવ અક્ષર (ઐ) લેવો. માયા બીજ એટલે (હ્રી) કાનથી સાંભળવો, અને શ્રી-મતી માંથી શ્રી (શ્રી) લેતાં ત્રણ અક્ષર (ઐ હ્રી શ્રી) શોભારૂપ થાય છે, અને પછી પ્રથમ સુ-દેવ અરિહંત તથા સિદ્ધ પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને વિનયપૂર્વક આચાર્ય-ઉપાધ્યાયની સ્તુતિ કરીને આ (ઐ હ્રી શ્રી) ગૌતમસ્વામિને નમઃ મંત્રથી શ્રી ગૌતમસ્વામિને નમસ્કાર કરો. ૫૭

શહેરોમાં રહેતાં અથવા દેશ પરદેશ ફરતાં જે કાંઈ કરીએ અથવા જે કોઈ વસ્તુ માટે પ્રયત્ન કરતા હોઈએ તે વખતે પ્રભાતમાં ઉઠી, શ્રી ગૌતમસ્વામિનું સ્મરણ કરવાથી તે બધાં કાર્ય તે જ દાણે સિદ્ધ થાય છે, અને સ્મરણ કરનારને ઘેર નવ નિધિ હાજર થાય છે. ૫૮

કવિશ્રી ઉદયવંત મુનિએ સંવત ૧૪૧૨ ની સાલમાં શ્રી ગૌતમસ્વામિના કેવળજ્ઞાનના દિવસે-કારતક સુદ એકમના દિવસે, (ખેસતા વર્ષના દિવસે) આ કાવ્ય જન ઉપકાર માટે રચ્યું છે. પર્વના દિવસે, મહોત્સવના દિવસે, આ રાત્ર-કાવ્ય પ્રથમ મંગલિક રૂપે બોલાય છે અને તેથી ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ કલ્યાણ થાય છે. ૫૯

જે માતાએ ગૌતમસ્વામિને ઉદરમાં ધારણ કર્યા તે માતાને ધન્ય છે. જે પિતાના કુળમાં ગૌતમસ્વામિ જન્મ્યા તે કુળને ધન્ય છે. જે સદ્ગુરુએ ગૌતમસ્વામિને દીક્ષિત કર્યા તે (શ્રી વીરપ્રભુને) ધન્ય છે. શ્રી ગૌતમસ્વામિ વિનયવંત, વિદ્યાના ભંડાર હતા. તેમના શુભ રૂપી

પૃથ્વીનો અંત આવે જ નહીં, અને તેમની કીર્તિ વડની વડવાઈઓ જેમ વિસ્તાર પામ્યા જ કરે. ૬૦

શ્રી ગૌતમસ્વામિનો રાસ ભણવાથી શ્રી ચતુર્વિધ સંઘમાં આનંદ આનંદ થાય છે. કંકુ અને ચંદનના થાપા (છાપા-હાથના પંજાની છાપ) દેવરાવો : માણેક મોતીના ચોક પુરાવો, અને રતનું સિંહાસન ખેસવા માટે ખનાવરાવો. ૬૧

તે સિંહાસન ઉપર ખેસી સદ્ગુરુ દેવ ઉપદેશ આપશે જેથી તે દેશના સાંભળનાર ભવ્યજનોના કાર્ય સિદ્ધ થશે એમ શ્રી ઉદયવંત મુનિ કહે છે. શ્રી ગૌતમસ્વામિનો આ રાસ વાંચવાથી અથવા સાંભળવાથી લીલા લહેર થાય છે અને કાયમી સુખ-લગ્ન થાય છે. ૬૨

શ્રી નવપદ્મવ પાર્શ્વનાથ પ્રભુના પસાયથી ખંભાત નગરમાં ઘેર ઘેર કલ્યાણ મંગળ થાય અને આનંદની વધામણીઓ આવે. આ રાસ જે કોઈ ભણે અગર ભણાવે તેમને ઘેર ઉત્તમ માંગલિક મહાલક્ષ્મી દેવી પધારે અને તેમના મનની ઈચ્છેલી આશાઓ ફળિભૂત થાય તેવા કવિશ્રીના આશિર્વાદ છે. ૬૩

(શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ-વસુભૂતિ-ગૌતમ રાસ-અર્થ સંપૂર્ણ)

શ્રી ગીરનાર તીર્થ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે મહારાજ કુમાળપાળને આ પ્રમાણે કહ્યું હતું કે હાલ જે ગીરનાર છે તે શ્રી શત્રુઞ્ચ તીર્થનું પાંચમું શિખર છે. પહેલા આરામાં તેનું નામ કૈલાસ હતું. બીજે આરામાં ઉજ્જયંત, ત્રીજામાં રૈવત, ચોથામાં સ્વર્ણાચલ અને અત્યારે પાંચમાં આરામાં ગીરનાર છે. છઠ્ઠા આરામાં ગીરનાર ' નંદ્રભદ્ર ' કહેવાશે. આ તીર્થ કેવળજ્ઞાન આપનાર છે !

*

*

*

: દુઃખ ત્રણ પ્રકારનાં છે :

આધિ=માનસિક દુઃખ. વ્યાધિ=શારીરિક દુઃખ.

ઉપાધિ=અન્યના દુઃખે થતું દુઃખ.

: સંપૂર્ણ સુખ એક પ્રકારનું છે :

સમાધિ-સંપૂર્ણ આનંદ, આત્માનું સુખ, આધ્યાત્મિક સુખ :
સ્મૃતિ, મોક્ષસુખ.

* * *

ઐકાર બિન્દુ સંયુક્ત, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ,
કામદં મોક્ષદં ચૈવ, ઐકારાય નમો નમઃ
અજ્ઞાન તિમિરાન્ધાનાં, જ્ઞાનાંજન શલાકયા,
નેત્રમુન્મિલિતં યેન તસ્મે શ્રી ગુરવે નમઃ

* * *

આશુએ ધમ્મો

શુદ્ધ શાસ્ત્રીય દ્રષ્ટિએ નિષ્પક્ષપાત વિચાર કરી
આચરવા જેવું

- (૧) દર ચૌદસે પખખી પ્રતિકંમણુ : ૧૨ મહિનામાં ૨૪ પખખી પ્રતિકંમણુ (અધિક માસમાં બે વધારે)
- (૨) ચાર માસના અંતે પૂર્ણિમાના દિવસે ચૌમાસી પ્રતિકંમણુ— ત્રણ ચૌમાસી પ્રતિકંમણુ :
કારતક સુદ ૧૫, ફાગણ સુદ ૧૫, અષાઠ સુદ ૧૫.
- (૩) વાર્ષિક તિથિ પર્યુષણા પર્વ : ભાદરવા સુદ ૫ ના દિવસે સંવત્સરી પ્રતિકંમણુ.

(૪) કારતક સુદ પૂનમના દિવસે ચૌમાસી પ્રતિકમણ કયાં પછી ચૌમાસુ પૂર્ણ થયે કારતક વદ એકમને દિવસે ચૌમાસુ પરિવર્તન.

* * *

તમે વ સચં નિરસંકં જં જિણ્ણેહિં પવેઠ્ઠિં.

* * *

આણાએ ધરમે

એમ લાગે છે કે અરિહંત પરમાત્માની શુદ્ધ આણાનું સૂત્ર “ આણાએ ધરમે ” જાણવા છતાં કેટલીક વસ્તુઓ રૂઢી, પરંપરા, વ્યવહાર, મમત, માન, પ્રમાદ કે લોકપ્રવાહને લીધે ચતુર પુરુષો, ધર્મ ધુરંધરો ચલાવે રાખે છે તેથી શ્રી ગાહુબળીજીની માફક તરણા પાછળનો ડુંગર દેખાતો નથી એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર વિદ્વાન પંડિત પુરુષો રૂઢીની બાબતેને પ્રમાણિત કરવા એવાં લખાણ કરે છે જેથી ભોળા લોકો ભ્રમમાં પડે છે અને જાણકારને આશ્ચર્ય થાય છે—આઘાત લાગે છે.

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી ‘પર્યુષણ’ ના ચૈત્યવંદનમાં જણાવે છે :

‘એ નહિ પર્વે પંચમી, સર્વ સમાણી ચોથે,
ભવભીરુ મુનિ માનશે, ભાખ્યું અરિહા નાથે.’

તથા

‘પંચમી દિન વાંચે સુણે, હોય વિરોધી નીમા’

ઉપરની પંક્તિઓના અર્થ માટે શું કહેવું ?

‘કષાય’ અને ‘શલ્ય’ કાઢવા ઘણા દુષ્કર છે જ—ઘણા અભ્યાસથી ધીમે ધીમે દૂર કરી નિર્મૂળ કરી શકાય અને ત્યારે જ મુક્તિ પંથ તરફ પ્રગતિ થાય : બાકી એકલી જડ ક્રિયાથી મહાન લાભ ન જ થાય. દરરોજ શિક્ષા આપનાર સાધુજનો પણ અપવાદ કેવી રીતે હોઈ શકે ? તેથી ‘આણાએ ધરમે’ સૂત્ર વિચારણીય તથા આદરણીય છે અને તે વિરૂદ્ધની દેવ-દેવી—યક્ષ વગેરે વગેરેની પૂજા જેવી બાબતો પણ હેય—ત્યાગવા યોગ્ય—જ ગણાય.

* * *

આ પુસ્તકમાં સમગ્ર લખાણ શુદ્ધ ખુદ્ધિથી, ફક્ત જૈન શાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી અને જૈન ધર્મ તેનું પ્રાચીન ગૌરવ પ્રાપ્ત કરે તેવા ભાવનાની પ્રેરાયું છે એમ અમે નમ્રતાપૂર્વક કહીએ છીએ છતાં પણ કંઈ પણ વિચિત્ર, વિરૂદ્ધ કે વિવાદ જેવું ભાગે તો શ્રી વીરના અનુયાયી વાચક વિશાળ દિલથી અને ઉદાર મનથી સહિષ્ણુતા ભાવ સમ્પન્ને તેવી પ્રાર્થના તથા અભ્યર્થના છે.

*

*

*

સવિ શુભ કર્મ શાસન રસી: મિચ્છામિ દુક્કંડ: ઈચ્છામિ સુક્કંડ.

卐

卐

卐

રડવા-કુટવાનો રિવાજ

આજથી લગભગ પચાસેક વરસ પહેલાં અમારા એક જૈન સિક્ષકે આ 'કુરિવાજ' ઉપર એક લેખ લખેલો તે પછી તો સાબરમતીમાં ઘણાં પાણી વહી ગયાં છે પરંતુ આ કુરિવાજ સમાજમાં જડ ઘાલીને હજુ પણ ચાલુ જ રહ્યો છે.

આ એક લાગણીજન્ય વિષય છે અને તે વિષે કાંઈ વિશેષ ન કહેવું જોઈએ. કોઈ પણ મરણ દુઃખદાયક છે જો કે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ ન હોવું જોઈએ.

લગભગ આપણે બધા આપણા અંતરાત્માથી જાણીએ છીએ કે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ રડવું-કુટવું એ ધર્મ ભાવનાની વિરૂદ્ધ છે-આત્મધ્યાન છે જેનાથી મૃતક આત્માને દુઃખ થાય છે એમ મનાય છે અને રડનાર-કુટનાર મહા દોષમાં પડે છે. અજ્ઞાનને લીધે-મોહને લીધે આ દોષમાં પડાય છે.

જન્મ અને મરણ-સંસારની ઘટમાળ-કર્મના અને પુનર્જન્મના સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે ચાલ્યા જ કરે છે અને આત્માનો મોક્ષ ન થાય ત્યાં સુધી અનંતકાળ ચાલ્યા કરશે. જન્મતાવેંત, અગર, બે, પાંચ, પચીસ, પચાસ કે એક સો વર્ષે પણ જન્મેલાનું મૃત્યુ નકરકી જ છે તેમાં મીન મેખ નથી, કેટલાક મરવાની અણીયે વિલાયત-

અમેરીકા ઉપચાર કરાવવા બંધ છે અને ત્યાંની ધરતી ઉપર દેહ છેડે છે. 'જે બંધુ' તે બંધ.'

શ્રી વીર પ્રભુના સિદ્ધાન્તો યાદ રાખી જેમ સાધુ-સાધ્વીના કાળ સમયે આપણે રડવા-કુટવાનું કરતા નથી તેમ આસજનોના મૃત્યુ પ્રસંગે પણ આત્માને સમજાવી, આત્મધ્યાનમાં ન પડાય તેમ વિચારવાની ખાસ જરૂર છે.

દિલગીરીની વાત તો એ છે કે ધાર્મિક વૃત્તિના સ્ત્રી પુરુષો ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ જેઓ જીવન દરમિયાન સામાયિક, પોસહ, પ્રતિકંભણ, ઉપવાસ, અઠ્ઠાઈ, આંગેલની ઓળી, ઉપધાન વગેરે તપ કરે છે તેઓ પણ આ પ્રસંગે 'આત્મા' કરતાં 'રિવાજ' ને મહત્વ આપી રડારોળ કરે છે અને અદ્ભૂત વાત તો એ છે કે કુટવાનું માત્ર સ્ત્રીઓને જ હોય છે! એમ કહી શકાય કે ધર્મ રૂપી ખોરાક આત્મામાં ગયો છે ખરો પણ પર્યો નથી. તેથી આપણે ધાર્મિક જ્ઞાનને પચાવી, કેટલાક હિંદુઓમાં મરણ સમયે ભજન-કીર્તન કરવાનો રિવાજ છે- 'કાણ મોકાણુ' બંધ રાખી ગરૂડ પુરાણ બેસાડવાનો રિવાજ છે તેવી ધર્મ ભાવનાને અનુકૂળ વ્યવસ્થા સમાજે વિચારવી જોઈએ જેથી મૃતકના આત્માને ખરેખરી પરમ શાન્તિ મળે જે આપણા દરેકની ભાવના હોય છે.

મૃતકની પાછળ ધર્મ ભાવનાથી આંગી-પૂજા વગેરે કરવાનો રિવાજ છે તે વિષે કંઈ કહેવાનું નથી પરંતુ કપરો કાળ હોય ત્યારે આપણે આત્માને સમજાવીને આત્મધ્યાન દૂર કરી, ધર્મધ્યાન અપનાવવું જોઈએ અને રડવા-કુટવાના રિવાજને તિલાંજલિ આપવી જોઈએ એમ અમારું નમ્ર માનવું છે. આપણા ધર્મગુરુઓએ પણ વ્યાખ્યાન દરમિયાન આ બાબત ઠસાવવા જેવી છે જેથી આ 'કુરિવાજ' જડમૂળથી નાબૂદ થાય.

અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા આપણને ધર્મધ્યાન તરફ હિંમત, ધીરજ, સદ્બુદ્ધિ આપે એવી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

જૈન

આપણે જ્ઞાનમાળામાં જૈનની વ્યાખ્યા શીખ્યા છીએ. સઃ જૈન કોને કહેવાય ? જઃ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા માને તેને જૈન કહેવાય. રાગ-દ્વેષ વિજેતા શ્રી જિનેશ્વર પરમાત્માએ સ્થાપેલો ધર્મ તે જૈન ધર્મ અને તે ધર્મના સિદ્ધાન્તો અનુસરે તે જૈન.

હવે આપણે જૈન ધર્મમાં શું જોઈએ છીએ ?

ગચ્છના ભેદ બહુ નયન નિહાળતાં તરત દેખાય છે, પરંતુ ઇતિહાસ બે મુખ્ય વિભાગની નોંધ લે છે: શ્રવેતાંબર તથા દિગંબર. બન્ને વિભાગ જૈન છે કેમકે બન્ને પોતાની માન્યતા પ્રમાણે, પોતાના જ્ઞાનના ઉઘાડ પ્રમાણે, શ્રી જિનેશ્વર દેવની આજ્ઞા માનવાનો દાવો કરે છે અને પોતાની માન્યતા પ્રમાણે ક્રિયા-વિધિ કરી અમે જૈનધર્મ પાળીએ છીએ તેમ પોતાના અંતરાત્માને ઠસાવે છે, આ વિભિન્ન દશામાંથી બન્ને પક્ષના સંકુચિત જૈનો બલ બલતના બધડા, કલહ, કલ્યા, કંકાસ તથા કાયદાબાહુ કરી જિન શાસનની અવહેલના કરે બલ્ય છે. શ્રી વીતરાગ પરમાત્મા એક હોવા છતાં દાવાદુવી કરી જૈન ધર્મની બદનામી થાય તેવાં કાર્યો કરતાં પણુ શરમાતા નથી અને દલીલ બાહુને ચોપાનીયાં, અખબારો વગેરે સાધનો મારફત પ્રચાર કરી પોતાને સત્યધર્મી ગણાવી, બીજને ઉતારી પાડવાના-કાદવ ફેંકવાના પ્રયત્નો ચાલુ રહ્યા છે બહુ પોતે બીજ ઇન્દ્રભૂતિ ન હોય ! મમત, અહંભાવ, હોસાતુંસી, વગેરે કષાયોને હૃદયમાં પાળી પોપી મોટા કરી પોતાના સમુદાયના ધનિકો મારફત અફડાતફડી ચાલે છે જે વિચારકોમાં ઊંડો ખેદ અને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે.

જૈન ધર્મ સમભાવનો ધર્મ છે: સમતાનો ધર્મ છે: ધીરજથી સહન કરવાનો ધર્મ છે: સમન્વયનો ધર્મ છે. અનેકાંતવાદ-સ્વાદ્વાદનો ધર્મ છે. આ મુખ્ય મુદ્દો ભૂલી જઈ, રાજકારણની માફક પક્ષાપક્ષીમાં પડી, આપણે સંઘ જૈન ધર્મને કયાં લઈ જવા માગે છે ? આપણે શા માટે ચલાવી લઈએ ? શા માટે સહન કરીએ ? અમારો હક્ક, માલીકી ભાવ બહુ ધર્મનો સ્થંભ ન હોય !

આ લાખાણનો સારાંશ-હેતુ એ છે કે જૈન સંઘના ચારે વિભાગો- સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા શ્રી વીતરાગ પરમાત્માની મૂળ આજ્ઞા અને તેના મુદ્દ્યો લક્ષમાં રાખી, જૈન ધર્મનો પ્રચાર અને પ્રભાવના થાય તેવા કાર્યો શ્રદ્ધા, વિવેક અને ક્રિયાથી કરે. શા માટે નજીવી બાબતોમાં જડતા અને ચુસ્તતા રાખે? ભેગા મળે, આધ્યાત્મિક વાતો કરે અને બ્રાતૃભાવના ઉભી કરે તો જ ખરો સાધર્મિક ધર્મ બન્યો કહેવાય. એમ અમે માનીએ છીએ.

શ્રી શાસનદેવ જૈન ધર્મની એકતા થાય તેવી ચતુર્વિધ સંઘને સદ્બુદ્ધિ આપે !!!

* * *

અતિ સર્વત્ર વર્જયેત

કોઈ પણ વસ્તુ વધુ પડતી કરવી નહિ એવો એક સુવર્ણ નિયમ છે અને તે જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં લાગુ પડે છે. ધર્મ ક્ષેત્ર તેમાં અપવાદ કેમ હોઈ શકે! પ્રભુજીને અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરવામાં તથા ભવ્ય આંગી વગેરેમાં વિવેક બુદ્ધિની જરૂર જણાય છે. દ્રવ્યપૂજા ભાવપૂજાની ઘોતક હોવી જોઈએ અને તેથી વીતરાગતા કેળવાય તેવી ભાવના આવવી જોઈએ. ડમરો ઉગાડવામાં ઘણી જીવાત થાય છે.

‘પુષ્પ પાંખડી જ્યાં ફુલાય, જિનવરની ત્યાં નહિ આજ્ઞાય.’

હજીબરો, લાખણો કૂલોની આંગી થતી જોવાય છે ત્યાં ઉપરની દૃષ્ટિ હોવી જોઈએ. અહિંસા પરમો ધર્મ છે. સવારે પૂજારી આંગી ઉતારે ત્યારે ઘણા કીડી કંથવા વગેરે જીવાત દેખાય છે. આ બાબત ઘણી જ વિચારણીય છે.

* * *

ચિંતન કણિકા

દરરોજ મનન કરવા જેવું

અહિંસા પરમો ધર્મ

હું મારા આત્માના-અંતરાત્માના અવાજને દબાવી જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્ત વિરૂદ્ધ કામ કરું છું ખરો?

શ્રાવકપણામાં અથવા સાધુપણામાં.

હું દરરોજ કંઈ ને કંઈ ‘ધરમ’ કરું છું : તે ખરેખર ધરમ છે કે કેમ? દંભ, આડંબર, ખાદ્ય દેખાવ માટે છે કે આત્માના-

વિકાસ માટે છે? અંતરાત્માની પરમાત્મા બનવા તરફ પ્રગતિ થાય છે ખરી ?

ખરો ધર્મ શું છે? ક્યાં છે? કઈ ક્રિયાથી, કયા જ્ઞાનથી, કયા ધરમથી મારો દસ દષ્ટાન્તે હુર્લાલ મનુષ્ય જન્મ સફળ થાય ?

એકાન્ત, એકાગ્રતા, મહામૌન મહાન અગત્યના ગુણો છે અને પુન્ય-પાપ ને શૂન્ય કરી મોક્ષપદ અપાવવા શક્તિમાન છે.

* * *

સુખ - પરમ સુખ

આપણે બધાએ સંસારનું સ્વરૂપ વાંચ્યું, જોયું, અને અનુભવ્યું છે.

આ સંસાર વિચિત્ર, ભયંકર સ્વાર્થથી ભરપૂર, તથા દુઃખમયજ છે-કદાચ કેઈને 'મધુબિન્દુ' દષ્ટાન્તમાં દેખાતું નામનું સુખ દેખાય-આભાસ થાય મૃગજળ જેમજ.

છતાં

સંતોષ	એ	સુખનું	મૂળ	છે.
સંતોષ	એટલે	જ	સુખ	
લોભ-તૃષ્ણાનો	અંત	જ	નથી	
	અને			

લોભી અને તેને પરિવાર પણ અસંતોષની આગમાં બળે છે. કલહ-કલ્યા-ઝઘડાની પરંપરા ચાલે છે.

માટે

સંતોષ = સુખ

દેહસુકિત - સિદ્ધ અવસ્થા - મોક્ષપદ = પરમ સુખ.

卐 卐 卐

સંપૂર્ણ

卐 卐 卐

卐 卐 卐

(૧) ચાર મંગળ છે

ચત્તારિ મંગલં-અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં,
સાદૂ મંગલં, કેવલિ-પદ્મત્તો ધર્મો મંગલં.

(૨) લોકમાં ચાર ઉત્તમ છે

ચત્તારી લોચુત્તમા-અરિહંતા લોચુત્તમા, સિદ્ધા લોચુત્તમા,
સાદૂ લોચુત્તમા, કેવલિ-પદ્મત્તો ધર્મો લોચુત્તમા.

(૩) જીવને ચાર શરણુ છે

ચત્તારિ સરણું પવનજ્ઞમિ-અરિહંતે સરણું પવનજ્ઞમિ,
સિદ્ધે સરણું પવનજ્ઞમિ, સાદૂ સરણું પવનજ્ઞમિ,
કેવલિ પદ્મત્તં ધર્મં સરણું પવનજ્ઞમિ.

* * *

સરસ-શાંતિ-સુધારસ-સાગરં, શુચિતરં ગુણુ-રત્ન મહાગરં,
ભવિક-પંકજ-ગોધ દિવાકરં, પ્રતિદિતં પશુમામિ જિનેશ્વરં.

* * *

અરિહંતો મહ દેવો, જીવજીવં સુસાદૂણો ગુરુણો,
જિણુ - પદ્મત્તં તત્તં, ક્ષિય સમ્મતં મય્યે ગહિયાં.

(જ્યાં સુધી હું જીવું ત્યાં સુધી અરિહંત મારા દેવ છે,
સુ-સાધુ મારા ગુરુ છે તથા જિનેશ્વર ભગવાને પ્રરૂપેલ તત્ત્વ
તે મારો ધર્મ છે. આ સમક્રિતને મેં ગ્રહણુ કર્યું છે.)

* * *

સર્વ-મંગલ માંગલ્યં, સર્વ-કલ્યાણુ-કારણુ,
પ્રધાનં સર્વ-ધર્માણાં જૈનં જયતિ શાસનં.

卐 卐 卐